

१४०

ANS-M

कामदा.

चांगलें पहा वर्ष लागलें । पाहुनी मना सौख्य वाटलें ॥
 ईश्वरें जगा प्रीति दाविली । केवढी बघा गोष्ट लाधली ॥
 संकटीं बहू राखुनी जना । दाविलें अहा सौम्य ह्या दिना ॥
 मानितो मनीं भाग्य आमुचें ॥ रोग वारुनी दुःख राइचें ॥
 हा० ल० साळवे.

नव्या वर्षासंबंधी विचार.

नवीन हा शब्द सर्वांस चांगला वाटत असतो. आणि नवीन वर्षाचा आरंभ हा कांहीं कारणांमुळे विशेष चांगला प्रसंग आहे. या नवीन वर्षाचा आरंभ आह्मांस लाभदायक व्हावा ह्मणून थोडे विचार सुचवितो.

मुलें शालेंत जो अभ्यास करतात तो त्यांनीं कसा केला हें केव्हां केव्हां समजण्याचें अगत्य आहे. ह्मणून सर्व शाळांमध्ये नेमलेल्या वेळेस परीक्षा घेत असतात व झालेल्या अभ्यासाचा रिपोर्ट करीत असतात. अशी व्यवस्था जर नसती तर मुलें कमी झटतीं, त्यांच्या उणीवा त्यांस कमी समजत्या, व पुढें अधिक चांगलें करण्यास कमी उत्तेजन असतें. त्याप्रमाणें सावकार दुकानदार इत्यादि लोक नेमलेल्या वेळेस आपल्या घेण्यादेण्याचा हिशोब करीत असतात. हें त्यांस फायदेशीर आहे. जर ते असें न करते तर ते पुरते सावध न राहते, आपल्या झालेल्या चुका त्यांस न समजत्या. किंवा चांगल्या कामावरून फायदा न दिसता. त्याचप्रमाणें प्रत्येक सरकारी अमलदारास नेमलेल्या वेळेस आपल्या अमलदारीचा रिपोर्ट करावा लागतो. कारण अनुभवावरून दिसून आलें आहे कीं येणेंकरून त्या अमलदारास व सर्व सरकारास पुढील व्यवस्था चांगल्या रीतीनें चालविण्याकरितां माहिती व उत्तेजन हीं मिळतात.

अशा सर्व परीक्षांवरून, हिशोबांवरून व रिपोर्टांवरून मनुष्यांस मागील व पुढील गोष्टींकडे पाहावें लागतें. या संवयीवरून त्यांस अनेक लाभ प्राप्त होतात. एक लाभ असा कीं पुढें अशी परीक्षा द्यावी लागेल आणि असा हिशोब व रिपोर्ट करावा लागेल हें अगोदर समजल्याकडून मुलें व मनुष्ये त्या परीक्षेकरितां व हिशोबाकरितां सिद्ध होण्यास अधिक झटत असतात. दुसरा लाभ असा कीं परीक्षा झाल्यावर आणि हिशोब तपासल्यावर आपलें यश अपयश नफा तोटा दिसून येऊन पुढें अधिक चांगली योजना व अधिक चांगले यत्न करण्याचें उत्तेजन प्राप्त होतें.

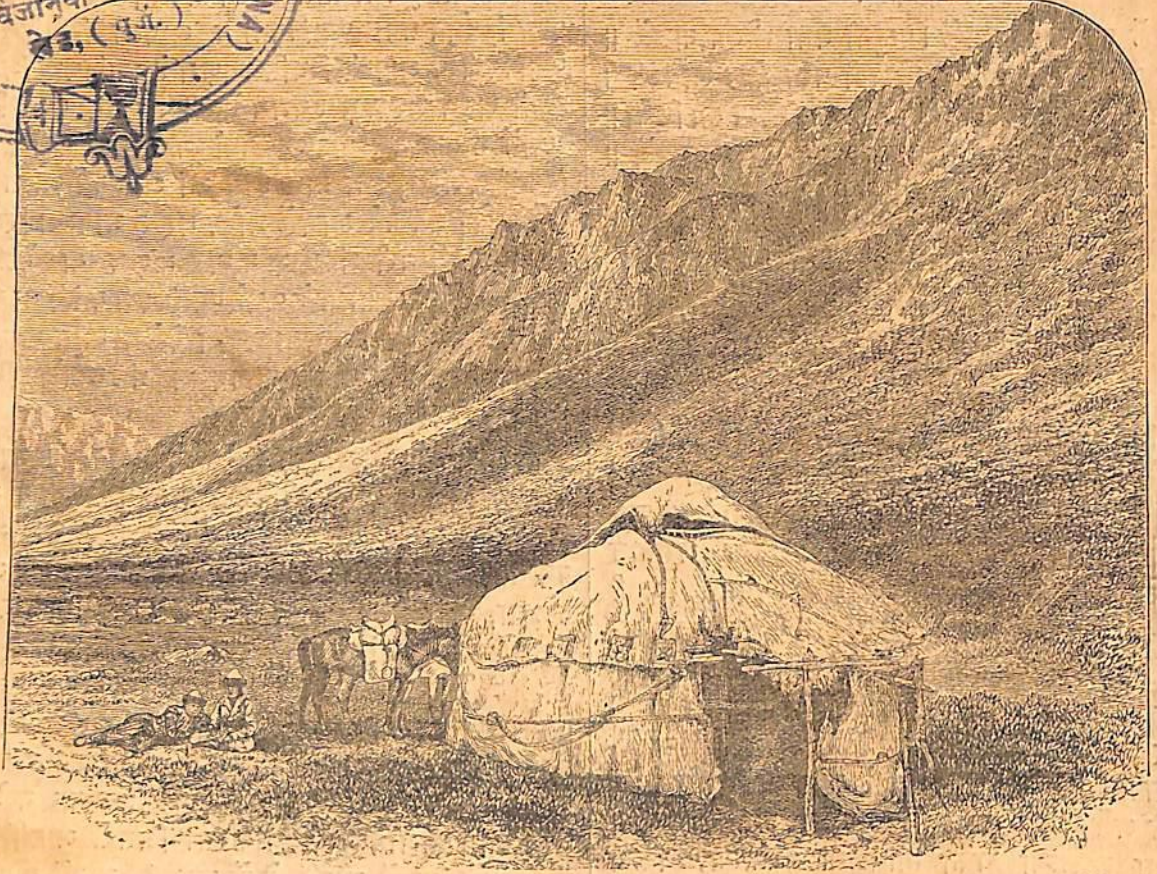
सर्व मनुष्यांस वरील कामांकरतां एकच नेमलेला वेळ नसतो. ह्मणून ईश्वरी सूत्रानें काळाच्या संबधानें

त्यांस कांहीं सूचना प्राप्त झाली नसती तर त्यांनीं आपला हिशोब तपासण्याविषयी व आपला रिपोर्ट करण्याविषयी व आपली स्थिति जाणून घेण्याविषयी निष्काळजी राहून सहजच हयगय केली असती. पण ईश्वरी सूत्रानें प्रत्येक मनुष्याकरतां वर्षांतून एकदां तरी काळाविषयी अशी सूचना प्राप्त होते कीं जुनें वर्ष आतां संपलें आहे; नवें वर्ष लागलें आहे. तर तूं आपल्या स्थितीविषयी कांहीं तरी विचार कर. ह्मणून या वेळेच्या सुमारास लोक आपल्या घेण्यादेण्याविषयी कांहीं ना कांहीं तरी हिशोब करीत असतात. या वेळेस बहुत शाळांचे व कारखान्यांचे व नाना प्रकारच्या मंडळ्यांचे रिपोर्ट तयार होत असतात.

त्याचप्रमाणें आह्मांपैकीं प्रत्येकानें आपल्या मागील वारा महिन्यांच्या वर्तणुकीविषयी व कामांविषयी व आपल्या सध्यांच्या स्थितीविषयी कांहीं विचार करून नवीन वर्षासाठीं थोडी योजना करावी. १८९१ सालीं आह्मीं वेळेचा, पैशाचा व सर्व प्रसंगांचा जसा उपयोग करावा तसा केला काय? देवाची व आमची ओळख १८९१ सालीं अधिक झाली काय? आमचे सद्गुण खरोखर वाढले काय? या सालांत आह्मांस कोणतीहि वाईट संवय लागली काय? आमच्या वाईट संवया अधिक बळकट झाल्या काय? या सालीं आह्मीं कोणा शत्रूस मित्र करून घेतलें आहे काय? आमच्या मित्रांकरतां जितकें आह्मीं करायचें होतें तितकें आह्मीं केले काय? आह्मीं कोणाची प्रीति आपल्यावर जास्ती बसवून घेतली काय? आह्मीं इतरांच्या अधिक उपयोगी पडत आलों काय? इत्यादि गोष्टींविषयी आह्मीं सर्वांनीं कांहीं कांहीं विचार करावा.

जो कोणी खऱ्या खान्यानें असा विचार करील त्याला जरी समजून येईल कीं ईश्वरी साहाय्यानें १८९१ सालीं कांहीं गोष्टींत माझे पाऊल पुढें पडलें, तरी निःसंशय कांहीं कांहीं गोष्टींविषयी त्याला दुःख होईल. कारण जितकें चांगलें काम त्याजकडून व्हायाचें होतें आणि जितकी त्याची वाढ व्हायाची होती तितकी झाली नाहीं. असो. आतां नवीन वर्ष लागलें आहे. मागील गोष्टी रद्द करवत नाहींत खऱ्या. पण या नव्या वर्षीं ईश्वर रोज रोज जसजसा आमचें साह्य करण्यास लागतो तसतसे जर आह्मी मान्य व आज्ञांकित होऊन त्याच्या साहाय्यानें त्याच्या इच्छेप्रमाणें करीत जाऊं तर खरोखर या १८९२ सालीं आमची मोठी सुधारणा होईल.

पण ईश्वराशीं जीवत संबंध ठेवल्याशिवाय, ख्रिस्तासारखें होण्याची इच्छा बाळगून ख्रिस्ताचें व पवित्र आत्म्याचें साह्य घेतल्याशिवाय कार्य होणार नाहीं.

करघीज लोकांचा डेरा.

सांगण्यास फार आनंद वाटतो कीं, प्रत्येक ख्रिस्ती मनुष्याकरितां व प्रत्येक हिंदु मनुष्याकरितां या १८९२ सालीं देव झटत जाईल. प्रत्येकास प्रभु येशू ख्रिस्त देवास प्रगट करून त्याला सद्गुणरूप तारण प्राप्त करून देण्यास झटत जाईल. पवित्र आत्मा प्रत्येकास पवित्र करण्यास झटत जाईल. ही खरी व आश्वासनदायक गोष्ट आहे. आणि जो कोणी हें साध्य प्राप्त करून घेऊन त्याचा उपयोग करील त्याला १८९२ साल सर्वाहून उत्तम होईल.

आर० ए० ह्यूम.

करघीज लोक.

मिशनशाळांतील बहुतेक मुलांमुलींस आब्राहामाची गोष्ट माहीत आहे. त्यांचे राहणे खनान देशांत असे आणि तो मोठा धनवान होता हें त्याच्या गोष्टीवरून सर्वांस कळून येतें. परंतु त्याजपाशीं सोनें रूपें हें धन नव्हतें, तर पुष्कळ पशुधन होतें. त्या जनावरांस चारापाणी मिळावें ह्मणून तो आपले सर्व कळप घेऊन

इकडे तिकडे फिरत असे. प्राचीनकाळीं जेव्हां लोकांची फारशी सुधारणा झाली नव्हती तेव्हां बहुत लोक याच रीतीनें आब्राहामासारखा धंदा करून राहत असत. शास्त्रांत ज्या केनी नामक लोकांचें वर्णन आढळतें तेही अशाच प्रकारचे लोक होते. ते फारसे गांवांत राहत नसून, बाहेर राहण्या देऊन रानांवातांत आपलीं गुरांचीं खिलारें चारीत व त्यांवरच निर्वाह करीत. सांप्रतकाळीं अशा प्रकारचे लोक बहुतकरून आढळण्यांत येत नाहींत. कारण आतां पुष्कळ सुधारणा झाली आहे आणि लोकांत शेतकीचा व अनेक कलाकौशल्यांचा वराच फैलाव झालेला आहे. असें असतांही जर कोणी अडाणी राहिले तर मोठें नवलच समजावयाचें! तथापि हल्लींच्या काळांतही कित्येक लोक या स्थितींत असलेले दृष्टीस पडतात. त्यांपैकीं करघीज नांवाचे काहीं लोक आहेत. ते रूस देशाच्या आग्नेयीस व सैबीरिया देशाच्या नैर्ऋत्येस ह्मणजे कास्पियन व आरल समुद्राच्या मध्यप्रदेशांत राहतात.

मधून पाहिलें असतां समजणार नाहीं. याचें एक कारण असें आहे कीं, त्या पदार्थावर पडलेले सूर्याचे किरण उलटून आमच्या डोळ्यांस पोचत नाहीत. कापड फार जाड नसलें तर तें डोळ्यांसमोर धरलें असतां त्यांतून पलीकडचा पदार्थ दिसतो. परंतु अंधक दिसतो. याचें कारण त्यावरून उलटलेल्या किरणांस आमच्या डोळ्यांकडे येतांना अडथळा होतो. कांचेंतून सूर्यकिरण चांगले पार जातात. तरी अंधकच दिसतें. नुसत्या हवेंतून पदार्थ सर्वांहून चांगले दिसतात. तरी हवेंत देखील सूर्यकिरणांस अडथळा होतो. पाण्यानें जास्त होतो. हवेंत अगदीं थोडा होतो. तरी अडथळा होतो हें दूरचे पदार्थ अंधक दिसतात यावरून उघड होतें. हा अडथळा न होता तर दूरचे व जवळचे पदार्थ सारखे स्पष्ट दिसले असते.

हा अडथळा कसा होतो? हवेचे कण सूर्याच्या किरणांचा काहीं भाग शोषून घेतात. ह्मणून ते किरण कमी जोराचे होतात. बारीक बारीक होत जातात. सर्व गोष्टी अनुकूल असल्या तर जितके किरण आमच्या पृथ्वीवर येतात त्यांतला तिसरा भाग हवेच्या कणांत मुरतो. कधीं कधीं निमे किरण हवेंत मुरतात. परंतु अज्ञानें हे किरण नाहीतसे होत नाहीत. कारण जेवढा प्रकाश हवेच्या एका कणांत मुरतो तेवढा तेथेच राहत नाहीं. तो कण एक केंद्र बनतो. आणि त्यापासून पुनः किरण निघून दुसऱ्या कणांकडे जातात. असें प्रत्येक कणाचें होतें.

याचा परिणाम असा होतो कीं दिवसा जो उजेड असतो तो आह्मांस मिळतो. हा परिणाम फारच चमत्कारिक आहे. परंतु रोज रोज आह्मी पाहतो ह्मणून त्याचें आह्मांस काहीं वाटत नाहीं. तरी हा उत्पन्न करण्यांत सृष्टीच्या प्रभूनें किती चातुर्य खचितलें आहे, पाहा! हवेमध्ये किरण शोषून घेऊन ते चहूंकडे पसरण्याची शक्ति नसती तर काय परिणाम झाला असता! दोनप्रहरीं सूर्याचें तेज पदार्थावर नीट पडून ते असे चकचकीत होते कीं आह्मांस त्यांच्याकडे कधीं न पाहवतें. आह्मी तेव्हांच आंधळे झालों असतो, आणि सावलीतल्या, आडोशांतल्या जागीं असा निविड काळोख पडता कीं तेथलें कांहींच आह्मांस न दिसतें. हवेचा उपयोग काय? असें विचारलें तर, लोक सहज ह्मणतात कीं, तिच्यायोगें आमचा श्वास चालतो. परंतु आमच्या श्वासोच्छ्वासास हवा जेवढी उपयोगी पडते तेवढीच आमच्या दृष्टीसहि ती उपयोगी आहे. ती अशी उपयोगी करण्यांत प्रभूनें आमच्या कल्याणाविषयीं आपली काळजी केवढी दाखविली आहे! आणि

आमच्या गरजांसाठीं केवढा पुरवठा त्यानें करून ठेवला आहे!

सूर्याचे किरण ओढून घेऊन ते पसरविण्याकडून आणखी असाहि परिणाम होतो कीं, निरनिराळे रंग उत्पन्न होतात, आणि शोभिवंत देखावे दिसतात. आकाश निळें दिसतें; सूर्य मावळतांना ढगांचे कांठ सोनेरी दिसतात व अनेक सुंदर रंग दिसतात. हे कसें होतें हें अद्याप खातरीनें सांगतां येत नाहीं. तरी अनेक प्रकारांनीं हा परिणाम हवेच्या वर सांगितलेल्या गुणापासून निघतो हें समजलें आहे.

सावणाच्या फेंसाचे फुगे करून लहान मुलें उडवीत असतात. असले फुगे फुटण्यापूर्वीं निळ्या रंगाचे दिसतात. तो निळा रंग सूर्याचे किरण पाण्याच्या अगदीं पातळ पापुड्यावर पडून त्यांचें पृथक्करण होतें त्यामुळें होतो. असाच काहीं प्रकार हवेच्या वरल्या भागांत होतो. ह्मणून ढग नसले ह्मणजे आकाश निळें दिसतें.

संध्याकाळच्या वेळीं हवेंत असलेली वाफ थंड होऊं लागते. आणि तिचे ढग होऊं लागतात. त्यायोगें जेव्हां सूर्याचे किरण हवेच्या कणांनीं विभागले जातात तेव्हां या वाफेच्या कणांचाही काहीं परिणाम त्यांच्यावर होतो. ह्मणून असे निराळे रंग दिसतात. परंतु हे अनुमान आहे. अद्याप विद्वान लोकांस हवा अमुकच प्रकारचें काम करते ह्मणून हे रंग उठतात असें खातरीनें सांगतां येत नाहीं.

तथापि हवेकडून हें काम होतें एवढें आह्मांस समजतें. आणि हवेमध्ये असा गुण ईश्वरानें ठेवल्यानें आह्मांस किती सुख होतें, याचा विचार करतां येतो. हवेनें आमचा श्वास चालतो. आणि त्या कार्यास प्रभूनें ती फार चमत्कारिक रीतीनें उपयोगी केली आहे. शिवाय हवेच्या योगानें आमच्या दृष्टीस फार फायदा होतो एवढेंच नाहीं, तर तिच्याकडून झालेल्या रंगीविरंगी देखाव्याकडून आमचीं मनें आनंदित व सद्गदित होतात. संध्याकाळच्या ढगांचें स्वरूप पाहून कोणास आल्हाद होत नाहीं? कोणास ईश्वराविषयीं पूज्य बुद्धि होत नाहीं? अडाणी लोक देखील अशी कल्पना करितात कीं, ढगांच्या आड उभा राहून देव हांसतो. तसे रंग कोणा चिंताऱ्यास काढतां येतील? त्यावरून ज्या प्रभूनें हवेमध्ये असे गुण घातले आहेत त्याची स्तुति करावी असें आह्मांस वाटत नाहीं काय?

हवेच्या अणखी काहीं गुणांचा पुढें विचार करूं.

मद्रासेकडला जातिभेद.

पृथ्वीवर हल्लीं ज्या सुमारे ८६० भाषा चालूं आहेत त्यांच्या तुलनेवरून असे अनुमान निघते कीं त्या सर्वांस तीन प्रमुख भाषांचा मूलाधार आहे. १ लीं **तुराणी**, २ रीं **शमी**, व ३ रीं **आर्य**. तुराणी भाषेत मांचुरी, मोंगली, तुर्की, चिनी, मलयी, व हिंदुस्थानांतील **द्राविडी** भाषा, ह्यणजे **तामिल**, **तैलंगी**, **कानडी** व **मलयालम** या भाषा मोडतात. शमी भाषेत इत्री, आरबी, हबशी, इ० भाषा मोडतात. आणि आर्य भाषेत लाटिन, ग्रीक, फारसी, प्रशुतु व युरोपांतील बहुतेक भाषा, व हिंदुस्थानांतील **संस्कृत** भाषा, व **प्राकृतांतून** निघालेल्या **पंजाबी**, **सिंधी**, **बंगाली**, **हिंदी**, **गुजराथी**, व **मराठी**, या भाषा मोडतात.

यावरून हा तर्क निघतो कीं, फार प्राचीनकाळीं हिंदुस्थानांत आर्यी दिशेकडून तुराणी लोकांचा व नंतर वायव्येकडून आर्य लोकांचा प्रवेश झाला. अशा प्रकारें हिंदुस्थानांतील **अर्वाचीन प्राकृत** भाषा बोलणारे युरोपियनांप्रमाणें **आर्य** लोकांचे वंशज, व **द्राविडी** भाषा बोलणारे हे चिनी, मलयी, सयामी यांप्रमाणें **तुराणी** लोकांचे वंशज ठरतात. हिंदुस्थानांत आर्य लोकांची सरशी होत जाऊन काळेंकरून त्यांचा ब्राह्मणी धर्म व त्यांच्या सुधारणा यांचा तुराणी अथवा द्राविडी लोकांनीं स्वीकार केला. त्या धर्मातील विधिसंस्कार व भक्ष्याभक्ष्यनियम यांचा त्यांनीं अंगीकार केला. एवढेंच नव्हे, तर ते बारकाईनें व कडक रीतीनें पाळण्यांत त्यांनीं आपल्या गुरूंवरही ताण केली. प्राचीन हिंदु आर्यांनीं द्राविडांपैकीं ज्यांस द्विजत्वाच्या योग्यतेस चढविलें त्यांचे वंशज स्वतः आर्य नसूनही त्यांच्यांत हल्लीं जातिभेदाच्या संबंधानें जो बारकावा दृष्टीस पडतो तो फार नवल वाटण्यासारखा आहे. ते आपलें केवढें श्रेष्ठत्व मिरवितात, व आपल्यांतील ब्राह्मणेतर मानलेल्या जातींस केवढें नीचत्व देतात, हें पुढील उदाहरणांवरून लक्ष्यांत येईल.

द्राविडांत उंच मानलेल्या जातीच्या स्त्रियांसच अंगांत चोळी घालण्याचा अधिकार आहे. नावणकोरास नावाजलेले सर टी. माधवराव दिवाणगिरीवर असतां तेथें या संबंधानें एकदा मोठा बखेडा होण्याचा प्रसंग आला होता. तिकडे नीच मानलेल्या लोकांतून कित्येक ख्रिस्ती झाल्यावर त्यांच्या बायकांनीं जेव्हां प्रथम चोळ्या घालण्याचा प्रघात सुरू केला, तेव्हां तिकडील ब्राह्मण व नायर लोक अगदीं विथरून जाण्याच्या वेतावर आले. ते ह्यणूं लागले कीं, “आमच्या हिंदु संस्थानांत

आह्मी त्यांस ही मोकळीक कधीं देणार नाहीं. त्यांनीं आपल्या पायरीनें राहावें, त्यांनीं आमच्या स्त्रियांची बरोबरी करण्यास पाहूं नये. त्यांस आपली हौस पुरवून घ्यायाचीच असली तर त्यांनीं इंग्लिश राज्यांतील मुलखांत जाऊन राहावें.” कित्येक प्रसंगीं त्यांनीं जुलूम व बलात्कारही करून पाहिले. यांत आणखी विशेष आश्चर्य वाटण्यासारखी गोष्ट ही कीं, त्यांचा राजा स्वतः इंग्लिश विद्येनें सुशिक्षित झालेला असून तो सुद्धां या दुराग्रही लोकांच्या बाजूचा झाला. त्यानें वायसरॉय साहेबांस कळविलें कीं, “नीच जातीचे लोक आपल्या पूर्वापार चालत आलेल्या रीतींरिवाजांस सोडून उंच जातींच्या लोकांची बरोबरी करूं पाहत असल्यामुळें माझ्या संस्थानांतले लोक खवळून जाऊन बंडे करण्याच्या वेतावर आले आहेत. तर या वावतीत त्यांचीं मनें शांत करण्यासाठीं व आपली वडिलोपाजित वडिवाट सोडून देणारांस शिक्षा करण्यासाठीं नवीन कायदे करावे लागतील, त्यांस आपणांकडून हरकत न व्हावी.” वायसरॉयांनीं त्यांस निखून कळविलें कीं, “वस्त्रें लेण्यानेसण्यांत आपली सुधारणा करणारांचे व्यक्तिवाचक वाजवी हक्क आह्मी कोणास कधींच हरण करूं देणार नाहीं.” हा निकाल अर्थातच सर्वांस निमूटपणें मान्य करावा लागला. यावरून पाहा कीं, गरिबांच्या अवलांनीं थंडीवाऱ्यापासून आपला वचाव होण्यासाठीं व आपली मर्यादा राखण्यासाठीं फक्त चोळ्या घालण्यास आरंभ केला, तो सुद्धां या ज्ञात्यभिमानानीं नराधमांस खपेना! “सनातन” हिंदुधर्माचा काय हा प्रताप!

दुसरें एक उदाहरण—काहीं दिवसांमागें एका मिशनेरी पत्रांत दिलेलें एक चित्र माझ्या पाहण्यांत आलें. त्यांत तिकडील एक “उंच” वर्णांतील जमीनदार काढला होता. तो मानवी करुणेचा एक पुतळाच असावा. त्याच्या कपाळावर गंधाचीं बोटें ओढलेलीं असून तो मोठ्या ऐटीनें उभा होता. त्यापासून दूर अंतरावर त्याच्या शेतांत खपणारे मजूर, त्यांच्या बायका व मुलें हीं ओळीनें उभीं होती. त्यांनीं दासांप्रमाणें आपलीं मस्तकें खालीं लववून जमिनीकडे टक लावली होती. हीं माणसें “अंत्यजां” पैकींच असावीं, कारण बायकांच्या अंगांत चोळ्या नसून कंबरेपासून वर पदर वगैरे काहींच नव्हता. त्यांपैकीं प्रत्येक पुरुषानें, बायकोनें व लहान मुलानें सुद्धां आपला उजवा हात आपल्या नाकावर व तोंडावर दाबून धरला होता. याचें कारण काय वरें? याचें कारण ह्यणलें ह्यणजे हेंच कीं, आपल्या नाकातोंडावाटे जो “भ्रष्ट” श्वासोच्छ्वास निघतो तो वाऱ्यांत मिसळून त्याचा आपल्या द्विजोत्तम धन्याच्या

सौवख्या देहास विटाळ होऊं नये! मानवी गर्विष्ठपणाची, मूर्खपणाची, अज्ञानपणाची व क्षुद्रबुद्धीची ही शिकस्त झाली!! आफ्रिकेतील जंगलांतून धरून आणलेल्या रानटी व उग्र शिंदी दासांसही आरव लोकांनीं अथवा युरोपियन लोकांनीं एवढा हलकेपणा कधींच दिलेला नाही.

आमच्या प्रिय महाराष्ट्रांत अशा प्रकारचा जातिभेद पाहण्यांत येत नाही ही या राष्ट्राच्या उत्कर्षाच्या संबन्धानें फार आनंद मानण्यासारखी गोष्ट आहे. मराठेशाईत पूर्वी रामदेवराव जाधव व शिवाजी भोंसले यांच्या कारकिर्दीत इकडे हल्लींहून फारच कमी प्रकारचा जातिभेद होता, हें इकडील ज्ञानेश्वर, एकनाथ, रामदास, तुकाराम वगैरे धार्मिक कवींच्या ग्रंथांवरून सिद्ध होतें. पेशवाई झाल्यावर ब्राह्मणांनीं दक्षिणेकडील द्राविडांच्या उदाहरणास अनुसरून आमच्या लोकांत जातिभेदाचें ढोंग वाढविलें यांत संशय नाही. ज० जा० डिसोजा.

पदच्छेद, अन्वय, आणि अर्थ.

मासिक पुस्तकांत व वर्तमानपत्रांत केव्हां केव्हां संस्कृत श्लोक येत असतात, व केव्हां मोघम रीतीने त्यांचे अर्थही दाखविले जातात. परंतु तितक्यावरून नवीन विद्यार्थ्यांस व्हावें तसें ज्ञान होत नाही. ते व्हावें या हेतूने खालीं दोन संस्कृत श्लोक घेऊन त्यांचे पदच्छेद, अन्वय, आणि अर्थ स्पष्ट करून दाखविले आहेत. ते लक्षपूर्वक वाचले असतां विद्यार्थ्यांस पुष्कळ अंशीं फायदा होऊन संस्कृत वाचण्याची उमेदही येईल.

श्लोक.

तृष्णां छिंधि भज क्षमां जहि मदं पापे रतिं मा कृथाः
सत्यं ब्रूह्यनुयाहि साधुपदवीं सेवस्व विद्वज्जनम् ।

मान्यान्मानय विद्विषो व्यनुनयेदाच्छादय स्वान्गुणान्
कीर्तिं पालय दुःखिते कुरु दयामेतत्सतां लक्षणम् ॥

पदच्छेद—तृष्णां, छिंधि, भज, क्षमां, जहि, मदं, पापे, रतिं, मा कृथाः, सत्यं, ब्रूहि, अनुयाहि, साधुपदवीं, सेवस्व, विद्वज्जनम् । मान्यान्, मानय, विद्विषः, व्यनुनयेत्, आच्छादय, स्वान्, गुणान्, कीर्तिं, पालय, दुःखिते, कुरु, दयां, एतत्, सतां, लक्षणम् ॥

अन्वय—तृष्णां छिंधि; क्षमां भज; मदं जहि; पापे रतिं मा कृथाः; सत्यं ब्रूहि; साधुपदवीं अनुयाहि; विद्वज्जनं सेवस्व । मान्यान् मानय; विद्विषः व्यनुनयेत्; स्वान् गुणान् आच्छादय; कीर्तिं पालय; दुःखिते दयां कुरु; एतत् सतां लक्षणम् ॥

अर्थ—(द्रव्य, मान, प्रतिष्ठा, विद्या, इत्यादिकांची)

तृष्णा ह्मणजे अति इच्छा सोडून दे; क्षमा धारण कर; गर्व जिंक; पापावर प्रेम करू नको; खरें बोल; चांगल्या लोकांच्या मार्गानें चाल; विद्वानाची सेवा कर; मानास जे योग्य त्यांस मान दे; द्वेष्यांचा तिरस्कार कर; आपल्या गुणांचें आच्छादन कर; सत्कीर्तीचें रक्षण कर; आणि दुःखी जनावर दया कर. कारण कीं हें सज्जनांचें ह्मणजे चांगल्या लोकांचें लक्षण आहे.

श्लोक.

यः प्रीणयेत्सुचरितैः पितरं स पुत्रो

यद्भर्तुरेव हितमिच्छति तत्कलत्रं ।

तन्मित्रमापदि सुखे च समक्रियं य-

देतत्रयं जगति पुण्यकृतो लभते ॥

पदच्छेद—यः, प्रीणयेत्, सुचरितैः, पितरं, सः, पुत्रः, यत्, भर्तुः, एव, हितं, इच्छति, तत्, कलत्रं । तत्, मित्रं, आपदि, सुखे, च, समक्रियं, यत्, एतत्, त्रयं, जगति, पुण्यकृतः, लभते ॥

अन्वय—यः सुचरितैः पितरं प्रीणयेत् सः एव पुत्रः; यत् भर्तुः हितं इच्छति तत् एव कलत्रं ॥ यत् आपदि सुखे च समक्रियं तत् एव मित्रं; एतत् त्रयं जगति पुण्यकृतः लभते ॥

अर्थ—जो चांगल्या कृत्यांनीं आपल्या आईबापांस संतोषवितो तोच पुत्र जाणावा; जी आपल्या पतीचें हित इच्छिते तीच पत्नी जाणावी; आणि जो दुःखाच्या वेळेस व सुखाच्या वेळेस सारखा वागतो तोच मित्र ह्मणावा. ह्या तीन गोष्टी सदाचरणानें वागणारालाच प्राप्त होतात. वि० के० पंडित.

बक्षिसाचा भोंपळा.

एका शालेच्या फाटकाच्या समोर एक मोठें झाड होतें. त्याला एक पिंवळ्या रंगाचा जाहिरातीचा कागद चिकटविलेला आमच्या दृष्टीस पडला. त्यावरून आम्हां सर्व मुलांस असें समजलें कीं, आपल्या गांवांत तीन दिवसपर्यंत एक प्रदर्शन होणार आहे. आम्हांपैकीं ह्यारी आर्नल्ड नांवाचा एक मुलगा होता तो आम्हां सर्वांचा पुढारी असे. त्यानें एक भली मोठी लांब काठी घेतली, आणि त्या जाहिरातीच्या पुढें उभें राहून मोठ्या जोरानें तींतील एकेक शब्द उच्चारून तितके वेळां काठीनें जाहिरातीला भोंकें पाडलीं. दोन मुलगे त्याचे शब्द ऐकत उभे राहिले होते, आणि तिसरा जो एक होता तो ते शब्द ऐकले न ऐकलेसे करून मागच्या बाजूस कुंपणाला टेंकून उगीच उभा राहिला होता. ह्या तिघांमध्ये बॉब रेमंड नांवाचा मुलगा वयानें

मोठा होता. तो एकाएकीं असें ह्मणाला कीं, “गड्यां-
नो, तुझांला एक छानदार गमत सांगतो. रात्रीं तो
ह्मातारा पीटर रगस्त दुकानावर आला होता, आणि
आपल्या भोंपळ्याविषयीं मोठी बढाई झोकीत असतां
असें ह्मणाला कीं, “माझा भोंपळा केवढा झनाटा आहे!
तो मीं गुरूवारीं प्रदर्शनांत नेणार आणि त्यावर हटकून
पांच रुपयांचें पहिलें बक्षीस मारणार.”

ज्यान एवरेट—(त्या गांवांतील एका मोठ्या श्रीमं-
ताचा मुलगा) त्या भोंपळ्याला एवढें बक्षीसरे बोंब!

बोंब—अलवत, भोंपळाच तसा असेल.

त्या वेळेस दुसरा एक मनुष्य तेथें आला होता. त्यानें
त्या ह्माताऱ्यास विचारलें कीं, हें बक्षीस घेऊन तुझी
एखादें मोठें शेतवीत खरेदी करणार कीं काय?
ह्मातारा पडला भोळवट. त्यानें पटकन उत्तर केलें कीं,
त्या पैशांत मी आपल्या बहिणीच्या गांवीं जाणार आहे
आणि तिला तो भोंपळा बक्षीस देणार आहे. तिची
माझी भेट आज वीस वर्षांत नाही.

असें बोलणें चाललें आहे तों तितक्यांत पाठीमागून
एक मुलगा ह्मणतो, “म्यां त्या ह्माताराचा ठिकाणीं
असते तर तसाच केलो असतो.” हें ऐकल्याबरोबर
तीं मुलें मोठ्या आश्चर्यानें मागें वळून पाहतात तों कुं-
पणाशीं टेंकून उभा राहिलेला बेन ह्यारिंगटन हा
त्यांच्या दृष्टीस पडला. त्याजवर बोंब रेमंड डोळे वटा-
रून ह्मणतो, “अहाहा! काय लेंकरूं गोड बोललें!
तुला कोणीरे मध्ये तोंड घालायला सांगितलें! घरीं
जाऊन थोडें व्याकरण तरी शिक ह्मणजे शुद्ध बो-
लतां येईल.”

बोंबच्या ह्या बोलण्यावरून तिघेही मुलगे खदखदां
हंसूं लागले. पण बेन काहीं बोलला नाही. मात्र ते
शब्द ऐकून त्याचें तोंड लाल झालें.

ज्यान—(बोंबला) अरे, पण तूं ती गमत सांगणार
होतास ती कोणती? उगीच व्यर्थ बडबडीमध्ये वेळ
घालविण्यांत काय जीव! मला वाटलें होतें कीं तूं काहीं
चमत्कारिक गमत सांगणार आहेस.

बोंब—हो हो सांगतो एका. आज रात्रीं आपण ति-
घजण कीं नाहीं अगदीं काळोख पडल्यावर हळूच त्या
ह्माताऱ्याच्या घरीं जाऊन त्याचा तो आवडता भोंपळा
घेऊं, आणि तो कोरून त्याचा कंदील बनवून त्याच्या
दाराच्या पायऱ्यांवर ठेवूं. मग त्याच्या दारावर खूप
ठोकून लागलींच पळून जाऊं. तो दिवा पाहिल्याबरो-
बर ह्मातारा अगदीं भेदरून जाईल आणि मग केवढी
गमत होईल!

ज्यान—खरेंचरे खरेंच. अशी गमत उडेल कीं सां-
गतां सोय नाहीं.

बोंब—आपण जरी तो भोंपळा कोरून काढला तरी
तो प्रदर्शनांत नेण्यास काहीं हरकत पडणार नाहीं.

बेन—(त्या मुलांचें सर्व बोलणें ऐकून) बावाले बावा!
भोंपला कोळ्यावर टोटा नाइका वायची! पदर्शनात
मग कोन इचारतो तेला?

बोंब—(बेनापुढें हाताची मूठ वळवून रागांनै) तोंड
संभाला बच्च्याजी अं! गव्हारासारखी बडबड कामा-
ची नाहीं. खबरदार आमची ही मसलत कोणाजवळ
फोडलीस तर. नाहीं तर तुझाही भोंपळ्यासारखा कं-
दील करून टाकीन.

तितक्यांत शालेची घांट वाजली. तेव्हां बोंब हळूच
त्या मुलांच्या कानांशीं लागून, ‘रात्रीं जेवण झाल्या-
बरोबर मजकडे या बरंकारे, मी तयार होऊन बसतो’
इतकें बोलून चालूं लागला. चालतां चालतां बेनाच्या
डोक्यावरली टोपी हिसकून घेऊन लांब फेंकून दिली.
आणि आपण खिशांत हात घालून शालेचा रस्ता
धरिला.

बेन हा सर्व मुलांत बुद्धीनें अगदीं मट्ट असे. तो
चवदा वर्षांचा असून उगीच वांकडातिकडा वाढला
होता, व अगदीं अजागळासारखा दिसत असे. त्याचें
तोंड उकटल्यासारखें दिसत होतें, आणि त्याच्या केंसां-
कडे पाहिलें तर त्यांना कधीं फणीं नाहीं कीं विंचरणें
नाहीं, यामुळें सर्व डोक्याभर नेहमीं केंसांच्या झिज्या.
त्याचा मास्तर जेव्हां त्याच्या तोंडाकडे पाही तेव्हां
त्याचें मन कोणत्या दिशेकडे भ्रमण करीत आहे हें
काहींच समजत नसे. त्याची आई तर मेली होती.
बाप मात्र जीवंत होता. पण त्या बापाला इतके कावा-
डकष्ट करावे लागत कीं, कशी तरी पोटापुरती ओली
कोरडी भाकर मिळे. बेनाला सावत्र आई असून तिच्या-
मागें पोरांचें बरेंच लेंढार होतें. मग बेनाला विचारतो
कोण? त्याकडे ती पाहत सुद्धां नसे. खाण्यापिण्याची
अशी तारांबळ, व तैही कधीं पोटाभर आहे कधीं नाहीं
अशा स्थितींतच तो लहानाचा मोठा झाला. जरी
त्यानें शेतांत खुरपावें व गुरे चारून वळून आणावीं,
तरी तूं आज काहीं खाल्लेस कीं नाहीं याची विचारपूस
देखील कोणी करीत नसे. त्याला झाडांझुडपांत हिंड-
ण्याफिरण्याची मोठी हौस असे. कोणतें फूल कोणत्या
ठिकाणीं आहे, कोणत्या पक्ष्याचें घरटें कोणत्या जागीं
आहे, खड्या वगैरे कोठें राहतात, याप्रमाणें रानांत
राहणारीं जितकीं जनावरें तितक्यांची त्याला चांगली
माहिती होती व तीं त्याला फार आवडत असत. असो

वेन आपली फेंकून दिलेली टोपी उचलून घेऊन शाळेत आला. सर्व मुलांच्या मागून शाळेत येणे हा त्याचा नित्याचा पाठच पडून गेला होता. ह्मणून कोणाला कांहीं आश्चर्य वाटले नाही व कोणी त्याला विचारलेही नाही. तो आपल्या जागेवर जाऊन तर बसला. परंतु हीं मुलें त्या विचाराच्या ह्याताच्या पीटराची केवढी नासाडी करणार अहित याविषयी त्याच्या मनाला मोठी तळमळ लागली. त्यानें असा विचार केला कीं आपण ही गोष्ट त्या ह्याताच्याला कळवावी किंवा ती तशीच होऊं देऊन त्याला दुःख सोसूं द्यावें? तितक्यांत दुसरा एक विचार त्याच्या मनांत आला. तो हा कीं, आपणही आपला भोंपळा प्रदर्शनांत कां नेऊं नये? व ज्या बक्षिसाची इच्छा त्या ह्याताच्यास झाली आहे तें आपणच कां मिळवूं नये? त्याच्या मकेच्या फडामध्ये दूर एका कोंप्यांत एक भोंपळ्याचा बेल होता त्याची बीं बेनानेंच कोणास न कळत लावून तो बेल चांगला वाढविला होता. व तो बरेचवर त्याकडे जाऊन पाहत असे. ही गोष्ट कोणालाही अगदीं माहित नव्हती. बेल चांगल्या रीतीनें वाढून त्याला एक फार मोठा भोंपळा आला. तो जरी पीटराच्या भोंपळ्या-एवढा नव्हता तरी त्याचा भोंपळा प्रदर्शनांत न गेला तर कदाचित् आपल्यालाच तें बक्षीस मिळेल असा त्याला मोह उत्पन्न झाला. शिवाय तें पांच रूप्यांचें बक्षीस, तेव्हां त्याचें मन त्या गोष्टीकडे फारच वेधले. त्यानें जन्मापासून इतके पैसे कधीं पाहिले नव्हते. त्या वेळेस तो मनांत असा ब्रत करूं लागला कीं, जर ते पांच रूपये मिळाले तर मला केवढा मोठा चाकू घेतां येईल! दोन पानांचा तीन पानांचा चार पानांचा कदाचित् साहा पानांचाही घेतां येईल. त्याला त्या विचाराच्या पीटराच्या आशेचा विसर पडल्यासारखा होऊन, तें प्रदर्शनांतील जिनसा मांडण्याचें मेजच डोळ्यांपुढें दिसूं लागलें. त्या मेजाच्या मध्यभागीं सर्वांत नामांकित व सर्वांत मोठा असा माझाच भोंपळा ठेविला आहे, आणि परीक्षकांच्या व लोकांच्या तोंडून माझ्याच भोंपळ्याची वाहवा होत आहे व तीं माझें नांव निघत आहे असें जणू काय तो प्रत्यक्ष पाहूं व ऐकूं लागला.

बेनाचे हे आपस्वार्थाचे विचार चालले असतां संध्याकाळच्या सुमारास दोन मुलें रस्त्यानें बॉव रेमंडाच्या घराकडे जातांना त्याच्या दृष्टीस पडलीं. आणि आतां त्या विचाराच्या ह्याताच्यावर केवढें संकट येणार याचेंही त्याला दुःख वाटूं लागलें. मग लागलींच तो आपल्या मकेच्या शेतांतील भोंपळ्याकडे निघाला. तेथें त्यानें तो भोंपळा पाहून मनांत ह्मटलें, “अहाहा! काय टो-

लेजंग भोंपळा हा!” मग त्यानें विती घालून तो मोजला. तेव्हां पीटराच्या भोंपळ्याहूनही हा सरस असावा, व त्याचा भोंपळा प्रदर्शनांत न आला तर निःसंशय आपल्याच नांवाचें तें बक्षीस, अशी त्याला पक्की खातरी वाटली. नंतर त्यानें खाली बसून त्या प्रिय भोंपळ्यास खूप कंवटाळून धरिलें.

परंतु नवल हें कीं, त्याच्या मनांत उत्पन्न झालेली जी स्वार्थबुद्धि ती घालविण्याचा त्यानें मनापासून प्रयत्न केला, आणि जेव्हां तो त्या जागेवरून उठला तेव्हां त्याचा चेहेरा कांहीं निराळाच दिसूं लागला. जणू काय त्यानें एक मोठी लढाई मारून जयच मिळविला! पुढें त्याच्या अंतःकरणांत इतके उदारपणाचे व थोरपणाचे विचार आले कीं, आपलें कांहीं जरी झालें तरी पीटराच्या आशेला तिलमात्र धक्का लागूं द्यावाच नाही! त्यानें लागलींच आपल्या जुन्या मोडक्या चाकूनें तो भोंपळा वेलासकट कापून घेतला आणि आपल्या डगल्यांत गुंडाळून हळूच इकडे तिकडे पाहत पाहत पीटराच्या शेताची वाट धरली. त्या वेळेस चांगला अंधार पडत चालला होता. आतां होईल तितकी जलदी केली पाहिजे, कारण तीं द्वाड मुलें चंद्र निघण्याच्या पूर्वीच तेथें जातील असा विचार करून बेनानें मोठ्या त्वरेनें त्या ह्याताच्याच्या वेलांत जाऊन त्याचा तो भोंपळा चांपसून पाहिला. त्या वेळेस त्याचें सर्वांग एकसारखें लटलट कांपत होतें. शेवटीं भोंपळा हातास लागला. मग त्यानें लागलींच आपला चाकू काढून चटकन तो कापला. जर कोणीं ते समयीं त्याला धरिलें असतें तर त्याचा खरेपणा व उदारपणा कोणालाही दिसून आला नसता. नंतर त्यानें आपला वेलासकट आणलेला भोंपळा त्याच्या भोंपळ्याच्या ठिकाणीं ठेविला आणि बेल वेळामध्ये गुंतवून दोहींकडेचीं शेवटें बांधून टाकलीं. मग तो पीटराचा भोंपळा उचलून घेऊन मुकाट्यानें त्याच्या घराकडे आला, आणि त्याच्या गोळ्यांतील खोल एका कोंप्यांत नेऊन तो ठेविला. हें सर्व कृत्य विनोभाट शेवटास गेलें ह्मणून बेनाला मोठें समाधान वाटून त्यानें आनंदाचा उसासा टाकिला. जर या कामास किंचित् उशीर झाला असता तर तो भोंपळा खचीत त्या द्वाड मुलांच्या हातीं पडला असता.

तितक्यांत तीं मुलेंही संकेताप्रमाणें तेथें गेलीं. अंधार तर पडलाच होता. तशा अंधारांत सर्व जण भोंपळा चांपसूं लागले. चापसतां चापसतां बॉव ह्मणतो, “होहो आहरे आहे! केवढारे सनाटा हा भोंपळा! बरे झालें सांपडला. आतां मी हा तोडतोच.” मग त्यानें लागलींच देठ पिळून तोडण्याचा यत्न चालविला. पण

तो दैठ पडला निबर, तो कांहीं लवकर तुटेना. ज्या-
नाने बरोबर कुऱ्हाड आणली होती, तिने तो शेवटीं
तोडला. आतां याची सर्व व्यवस्था मीच करणार असं
हणून ज्यानाने प्रथम कुऱ्हाडीने दैठाजवळ गोल
आकाराचा तुकडा काढला. नंतर आंतून सर्व कोरून
कोरून पोकळ केल्यावर भोंपळ्याच्या एका बाजूला नाक,
तोंड, डोळे, यांचे हुबेहूब आकार कोरले. मग आंत एक
मेणवत्ती लाविली. याप्रमाणे सर्व तयारी झाल्यावर तो
फाणस उचलून पीटराच्या दाराच्या पुढच्या पायऱ्यांवर
नेऊन ठेविला. त्या वेळेस भोंपळ्याचा तो विलक्षण दे-
खावा व त्यावरील सैतानासारखा चेहेरा पाहून त्या मु-
लांच्या पोटांत आनंद मावेनासा झाला. त्यांना असं
झालं कीं आज आपण केवढी मोठी कामगिरी बजाविली!
मग बोंब रेमंडाने पीटराच्या दाराजवळ जाऊन तें
खडखड वाजविले आणि लागलीच सर्व जण तेथून
निघून, ह्यातारा आतां काय करतो हणून लांब जाऊन
पाहत बसले.

इकडे त्या विचाऱ्या पीटराची अवस्था काय विचारावी!
तो दार उघडून बाहेर आला, आणि तें कृत्य पाहतांच
दुःखाने इतका व्याकुळ झाला कीं तें सांगतां येत
नाहीं. तितक्यांत त्या मुलांनीं आपापल्या घराकडे
धूम ठोकली. भोंपळ्याची ती विलक्षण अवस्था व त्यावर
काढलेला सैतान पाहून पीटराच्या सर्वांगाचा थरकांप
होऊन गेला, आणि माझी सर्व आशा बुडालीरि बुडाली
असें हणून तो मोठ्या दुःखाने श्वास टाकूं लागला व
त्याची कंबरच खचली.

याप्रमाणे तो विव्हाळत व शोक करीत बसला आहे
इतक्यांत मागून कोणी तरी त्याला हळूच हात लावला.
हणून पीटर मागे वळून पाहतो तो एक मुलगा उभा
आहे. “अरे लुच्चा, तुझे काम हें” असें हणून पीटर
चवताळून त्याच्या आंगावर गेला आणि त्याची मानगुटी
धरली.

बेन—अहो बाभा, मी हाय मी, मला तुझीं वळ-
कलका.

पीटर—एथे भोंपळे चोरायाला आलास काय चोरा!
केवढा माझा सत्यनाश केलास!

बेन—नाहीं बाभा, मी तर तुमचा भोंपळ राकून
देवला हाय. ज्ञा खालीं बसा, हंजे समदी हकीगात
सांगीतो.

मग बेनाने त्या ह्याताऱ्याला सर्व झालेला प्रकार
सांगून, व त्याच्या हातांत तो भोंपळा आणून देऊन
हटले, “हेच तुमचा भोंपळना! ग्या, चांगला घुट्ट धरा
बर. नाइतर हातातून निसाटून पुटून जाताल.

तो बक्षिसाचा भोंपळा दृष्टीस पडतांच पीटराने
मोठ्या आवडीने उराशीं गच्च आंवलून धरून डोळ्यां-
तून टपटपां आसवे गाळलीं. आणि बेनाचे आतां
किती उपकार मानूं असें त्याला झालें. दुसऱ्या दिवशीं
सक्राळींच प्रदर्शन उघडणार, हणून गांववाले व शेत-
करी लोक चोहोंकडून नानाप्रकारच्या फळफळावळी,
भाज्या, धान्ये वगैरे घेऊन येत होते. त्यांमध्ये ह्या
तीन मुलांच्या दृष्टीस काय चमत्कार पडला तो पाहा.

पीटराने लखलखीत पोषाक घातला आहे व हाताने
लोटण्याच्या गाडीमध्ये एक भला मोठा भोंपळा ठेवू-
ती गाडी तो रस्त्याने लोटीत चालला आहे. त्या भोंप-
ळ्याच्या खालीं वर हिरवींगार पाने लावून मोठी शोभ
आणली आहे आणि त्या गाडीबरोबर बेन ह्यारिंगटन
हाही मोठ्या आनंदाने चालला आहे. शिवाय ते नीत
त्या प्रदर्शनाच्या इमारतीकडेच जात आहेत, आणि दोघ
चेही चेहेरे मोठे प्रफुलित दिसत आहेत हें पाहून तिघेह
मुलगे मोठ्या आचंब्यांत पडले, आणि हें काय ज्ञाने
बोआ असें हणून एकमेकांच्या तोंडांकडे पाहूं लागले
पुढें जेव्हां प्रदर्शनांत बक्षिसें वांटण्याची वेळ आली तेव्हा
इतर लोकांनीं आणलेल्या मोठमोठ्या भोंपळ्यांमध्ये पहि-
ल्या नंबरचा भोंपळा पीटराचाच ठरला व त्यालाच ते
बक्षिस मिळालें. त्या तिघां जणांस वरचेवर असें आश्चर्य
वाटूं लागलें कीं ज्या भोंपळ्याचा आझीं नाश केला तो
एथे कसा आला! त्यांना भोंपळ्याचा कंदील कसा करावा
हें मात्र समजत होतें, पण कंदिलाचा भोंपळा कसा झाला
हें कांहीं उमजेना. आतां आपण त्या ह्याताऱ्याकडे
जाऊनच विचारूं असा विचार करून ते त्याकडे आले.
तेव्हां पीटर त्यांस हणतो, “शाबास गड्यांनो, मोठा
पराक्रम गाजविलात. मग त्यानें सर्व झालेला वृत्तांत त्यांस
कळवितांच बोंब रेमंड हा लागलींच तोंड काळें करून
बाहेर निघून गेला. ह्यारीही मनांत अत्यंत लज्जित
झाला. तथापि बेनाच्या उदारपणावरून त्याला फार
समाधान वाटलें, आणि तो तेव्हांच त्याजकडे जाऊन
हणाला, “गड्या, तूं मोठें शहाणपण केलेंस.” ज्या-
नाने तर आपल्या खिशांतून कांहीं चवल्या पावल्या
काढून भोंपळ्याचा नाश केल्याबद्दल बेनास किंमत
भरून दिली. पण बेनाने त्या पैशाला हात लाविला
नाहीं. बेनाच्या ह्या सर्व वर्तनावरून लोकांत त्याची
मोठी वाहवा झाली. जरी तो बुद्धीनें चपळ नव्हता,
तरी जितके दिवस त्यानें शाळेंत अभ्यास केला तितके
दिवस त्याला मानच मिळत गेला, आणि पुढेही कोणीं
त्याला मंदबुद्धीचा किंवा मट्ट असें विशेषण कधीं
दिलें नाहीं.

चिनी लोकांचें नवें वर्ष.

ज्यानुएरी महिन्यांत ज्या दिवशीं चंद्राची बारीक कोर दिसूं लागते तो दिवस चिनी लोकांत मोठा सणाचा मानलेला आहे. त्या दिवसापासून त्यांच्या नव्या वर्षास आरंभ होतो. ते लोक चांद्रमानावरून दिवस मोजतात. ज्या दिवशीं चंद्राची कोर दिसते तो त्यांच्या महिन्याचा प्रथम दिवस. याप्रमाणें त्यांच्या वर्षांत तेरा महिने आहेत, आणि एकेका महिन्याला पहिला चंद्र, दुसरा चंद्र, अशीं नांवे आहेत. वास्तविक ह्मटलें तर त्यांचे बाराच महिने आहेत. कारण पांचवा चंद्र सरल्यावर साहावा महिना न मोजतां सातव्याला साहावा, आठव्याला सातवा याप्रमाणें धरून तेराव्या महिन्याला बारावा चंद्र ह्मणतात. पहिला चंद्र ह्मटला ह्मणजे सर्वांत मोठा सण. त्या वेळस सर्व लोक आपापले कामधंदे बंद करून आनंदांत व मौजेत वेळ घालवितात. आणि हा क्रम बादशाहापासून तर अति गरीब स्थितींतल्या लोकांपर्यंत चालू असतो. त्या दिवशीं चिनी लोक अतोनात फटाकडे सोडतात. पण या संबंधानें त्यांचा समज इतर सुधारलेल्या लोकांपेक्षां फार निराळा आहे. अमेरिकेंतील लोक फक्त दारूचा आवाज ऐकण्याकरतां व तिचें तेज पाहण्याकरतांच दारू उडवितात. परंतु चिनी लोक दारूच्या आवाजानें भूतें भिऊन पळून जातात असें समजून ती उडवितात. असें जर आहे तर मग साधारण फटाकड्यांमध्ये मोठ्या बाराचे फटाकडे मिसळून त्यांचा एकदम कडकडाट करून द्यावा ह्मणजे तीं भूतें ताबडतोब निघून जातील. असो.

फटाकड्यांचा कडकडाट चालला असता त्यांत मोठमोठ्या घंटांचाही घणघणाट सुरू होतो. मग तो भयंकर नाद काय विचारावा! पण इतकीच गोष्ट ते लोक करून राहतात असें नाहीं, तर पुढें नवीन वर्षाचा सण येणार त्याकरतां अगोदर पुष्कळ महिन्यांपासून उत्तम प्रकारचीं फुलझाडें तयार करून, व तीं फुलांनीं अगदीं गर्द व्हावीं ह्मणून मोठ्या काळजीनें त्यांची जतन करून, नव्या वर्षाचा दिवस आला ह्मणजे तीं फुलें आपापल्या इष्टमित्रांस देतात, आणि आपल्या देवघरांत तीं फुलझाडें मांडून मोठी आराध करितात.

नव्या वर्षाच्या पहिल्या दिवशीं सर्व लोक पाहांटेस उठून निरनिराळ्या देवळांत जातात. तेथें वाडवडिलांची भक्ति करण्यांत येते. ती ज्ञाल्यावर इष्टमित्रांच्या भेटी घेणें खाणें पिणें वगैरे गोष्टींमध्ये त्यांचा मोठ्या आनंदांत वेळ जातो. ज्यांस चांगली अनुकूलता आहे

असे संभावित लोक दोन चंद्र होई तोंपर्यंत असेच ख्यालीखुशालींत दिवस घालवितात. साधारण प्रतीच्या लोकांचा सरासरी एक चंद्र तरी तशा कामांत जाईल. जे केवळ मोलमजुरी करणारे असतात ते आठ दाहा दिवस तरी त्या कामांत घालवितील. या सणाच्या दिवसांमध्ये सर्व लोकांचा पोषाक उंची असतो. जर कोणाजवळ चांगलींशीं वस्त्रेप्रावरणें नसलीं तर तीं मुदाम भाड्यानें आणितात व सण संपल्यावर तीं परत करतात. मोलमजुरी करणाराच्या आंगावर तर नेहमीं जाडींभरडीं पांघुरणें असावयाचीं, परंतु तो देखील ह्या सणाकरतां अगोदर बरेच दिवसांपासून थोडींबहुत पुंजी जमवून, श्रीमंत लोकांप्रमाणें रेशमी पोषाकाचा थाट उडवितो. पण त्याच्या बोलण्याचालण्यावरून व हावभावावरून कावळ्यानें मोराचीं पिसें लावल्याप्रमाणें तेव्हांच त्याचें विंग बाहेर पडतें, आणि हे राजश्री कोणत्या प्रतींतले आहेत हें लागलींच समजून येतें. त्याचप्रमाणें 'खाण्यास काळ आणि भुईस भार' असले पुष्कळ रिकामटेकडे लोक नानाप्रकारचीं रंगीबिरंगी वस्त्रे लेऊन रस्त्यांत उगीच इकडे तिकडे हिंडत असतात. नौकर लोक व पट्टेवाले हातांत लालभडक रुमालानें झांकलेल्या भेटी घेऊन मोठ्या लगबगीनें इकडून तिकडे चाललेले दृष्टीस पडतात. सणाचा रंग ह्मटला ह्मणजे तांबडा असा चिनी लोकांचा समज आहे. जेव्हां स्नेही मंडळीच्या गांठी पडतात तेव्हां ते एकमेकांपुढें फार लवून चिनचिन (नमस्कार) करतात. एक मनुष्य खालीं लवला कीं दुसरा त्याच्याहीपेक्षां जमिनीपर्यंत खालीं वांकून नमस्कार करतो. सारांश ह्या सणांत जिकडे तिकडे मित्रमंडळींमध्ये चिनचिन ह्या उचाराचा ध्वनि चाललेला असतो.

सणाचे दिवस संपल्यावर कामधंदे सुरू करण्याचा दिवस कोणता असावा हें पेकिंग शहरांतील जोशी लोक ठरवितात. तो दिवस पहिल्या चंद्राच्या आठव्या किंवा नवव्या दिवशीं येतो, अथवा दुसऱ्या चंद्रापर्यंतहि तो दिवस कधीं कधीं लांबविला जातो. जोशी लोकांनीं ठरविलेला दिवस मोठ्या बरकतीचा व लाभाचा असें समजून सर्व व्यापारी लोक त्या दिवशीं आपापल्या दुकानांत जमतात व नवीन वर्षातील व्यापाराची व्यवस्था कशी काय करावयाची ती ठरवितात. ह्मणजे यंदां व्यापारांत भांडवल किती घालावें व अमुक रकमेवर व्याज काय घ्यावें वगैरे गोष्टींचा विचार केला जातो. नंतर प्रत्येक जण आपआपल्या जमाखर्चाच्या वध्या मोठ्या समारंभानें उघडून त्यांपुढें उद जाळतो. हें कृत्य ज्ञाल्यावर एक मोठी मेजवानी होते.

कोणी एका परकी गृहस्थाला ह्या सणाच्या दिवसाचा प्रकार माहीत नव्हता. तो त्या दिवशीं एका दुकानीं जाऊन कांहीं कापड पाहण्याकरतां मागूं लागला. त्या दुकानचे शेटजी विडी ओढीत दुसऱ्याशीं बोलत बसले होते. त्यांनीं त्या गृहस्थास ह्मटलें, “आज कापड मिळणार नाही. कारण गट्टे मोहोरबंद आहेत, ते आज फोडायचे नाहीत.” या सणांत सरकारी सुटी एक महिन्याची असते. वाराव्या चंद्राच्या विसाव्या दिवशीं सरकारी कागदपत्रें एका पेटीमध्ये घालून ती मोहोरबंद करतात, आणि पहिल्या चंद्राच्या विसाव्या दिवशीं मोठ्या पाहाटेस तोफांचे धडाधड वार होत असतां त्या मोहोरा फोडतात. मध्यंतरीं ती पेटी उघडावयाची नाही.

क्रित्येक चिनी लोक आपलें वतनाचें किंवा मिराशीचें गांव कधींच सोडीत नाहीत. जर कोणी परागंदा झालिले असले तर ते नव्या वर्षाच्या सणाकरतां आपल्या गांवां गेल्याशिवाय राहणार नाहीत. कारण ही धर्मसंबंधाची बाब आहे असें समजून ते कसेंही करून जातातच, आणि आपापल्या स्थितीप्रमाणें ते आपल्याबरोबर कांहीं नव्या नव्या वस्तूही नेतात. शिवाय कांहीं पैसा कमावला असेल तर तोहि त्यांच्याजवळ असतोच. ते कोणत्याही स्थितींतले असोत, तथापि आपल्या वाडवडिलांचा विसर पडूं नये व आपल्या वतनाचें गांव सोडूं नये हा त्यांचा मुख्य समज आहे. त्या लोकांत अशी एक झण पडली आहे कीं, ‘नाश पावणारे वडिलांच्या विपुल पुण्याईनें नाशमुक्त होतात. आणि आपल्या गुणांकडून जी आबरू मिळावयाची ती वडिलांचा अपराध केल्यानें ते गमावतात.’

लहानांचे मोठे.

भाग पहिला.

एका इंग्रजी कवीनें ह्मटलें आहे कीं, “मनुष्याचा बाप मुलगा होय.” याचा अर्थ असा आहे कीं जसा गुणस्वभाव लहानपणीं असेल तसाच बहुधा मोठेपणीं राहतो. ज्या संवया लहानपणीं लागतात त्या मोठेपणीं सुटत नाहीत. जें कांहीं लहानपणीं करावें त्याचा परिणाम मोठेपणीं नजरेस येतो.

आमच्या कित्येक लहान वाचकांस असें वाटत असेल कीं आम्ही अद्याप लहान आहों. आतांच फारशी काळजी करण्यास नको. परंतु हा समज चुकीचा आहे. लहानपणाचा काळ फार महत्त्वाचा आहे, आणि त्याचा उपयोग चांगला करणें हें फार अगत्याचें आहे. तो

कसा करावा हें शिकलें पाहिजे. ह्मणून ज्या मुलांनीं आपल्या लहानपणाचा काळ चांगला उपयोगांत आणला त्यांपैकीं कित्येकांचीं उदाहरणें द्यावीं असें आमच्या मनांत आहे.

रिचर्ड बर्क नांवाचा एक मनुष्य होता. त्याचा भाऊ इंग्लंडांतील वक्त्यांचा गुरू ह्मटला तरी चालेल. त्याचें भाषण पार्लेमेन्ट सभेपुढें चाललें होतें. तेव्हां सर्व मंडळी चित्रासारखी बसली होती. रिचर्ड बर्क अगदीं विचारांत गुंग झाला होता. त्याला कोणी विचारलें “कसला विचार करता?” तो ह्मणाला, “आमच्या घरांतली सगळीच बुद्धि आमच्या भावाला कशी सांपडली व माझ्या वांच्यास कांहींच कां आली नाही! हा प्रश्न मला फार दिवस सुटत नव्हता. तो शेवटीं आतां सुटला. लहानपणीं मी पुष्कळ खेळत असें. पण हा माझा भाऊ अक्षय पुस्तकें घेऊन बसे.”

एडमंड बर्कपेक्षां त्याच्या भावास फार कमी बुद्धि होती असें नाही. तरी एक भाऊ सर्व जगांत प्रसिद्ध झाला आणि दुसरा होता कीं नव्हता हें पुष्कळांस आतां माहीत नाही. याचें एक मुख्य कारण हें कीं, एडमंड बर्कानें आपला वेळ व्यर्थ खेळण्यांत दवडला नाही. तो आपले धडे रिचर्डप्रमाणें तितक्यापुरतेच शिकत नसे, तर मेहनत करून ते चांगले शिके. कांहीं मुलांची बुद्धि फार चपळ असते. परंतु ते तसेच निष्काळजी असतात व पुरती मेहनत करीत नाहीत. ह्मणून वारंवार मागें पडतात. सर्व मुलांस तीव्र बुद्धि नसते. परंतु सर्वास मेहनत करतां येईल. सशाप्रमाणें कांसवाला जलद पळतां येत नाही. तरी न थांबतां तें देखील हळू हळू चालून थोडकें पळून शेंप घेणाऱ्या सशाच्या पुढें गेलें.

कांहीं मनुष्यांस ईश्वरी कृपादान असतें. त्यामुळें त्यांस बहुत गोष्टी इतरापेक्षां फारच सुलभ रीतीनें उत्तम करतां येतात. कोणाचा आवाज मधुर असतो आणि त्याला गाणें फार सुरेख साधतें. तसें ज्यांस मुळींच आवाज नाही त्यांस मेहनतीनें देखील कदाचित् साधणार नाही. कोणास गणित फार आवडतें व चांगलें साधतें. तसें इतरांस मेहनतीनें देखील साधण्यासारखें नसतें. कोणी स्वभावतः कवि असतात. तो एक ईश्वरी प्रसादच असतो. ज्यांस हा गुण नाही त्यांनीं प्रयत्न केला तरी प्रासादिक कवीची बरोबरी त्यांच्यानें होत नाही.

तरी बहुत गोष्टी कोणासहि मेहनतीनें साधण्यासारख्या असतात. आणि ज्या गोष्टी कोणी सहज करतात त्यांबद्दल त्यांची फार स्तुति करण्याचें कारण

नसतें. परंतु मेहनतीने व कष्टाने जें कोणी करतो त्याबद्दल त्यास शाबासकी मिळणें वाजवी आहे. दाकर आनल्ड साहेब ह्मणत कीं, “या जगांत खरोखर स्तुति करण्यासारखी गोष्ट हीच एक, कीं जे विश्वासूपणें मेहनतीने झटून आपल्या बुद्धीचा उपयोग करतात त्यांस प्रभु आशीर्वाद देतोच.” बेन जानसन ह्मणे कीं “एकादी गोष्ट मीं करण्याचें ठरविलें ह्मणजे शिंप्याच्या सुईसारखा मी आरपार गेल्याखेरीज कधीं सोडीत नाहीं.” असाच निश्चय सिद्धीस जातो. प्रत्येक मनुष्यास प्रभुनें कांहीं काम नेमून दिलें आहे. तें समजून घेऊन प्रत्येकांनें झटून विश्वासूपणें मेहनतीनें करावें.

कोणतीहि गोष्ट उत्तम रीतीनें करण्यास वेळ व मेहनत लागतातच, थोडक्यांत होणाऱ्या गोष्टीं फार थोड्या मोठ्या श्रमानें साध्य होणाऱ्या अशा पुष्कळ आहेत. इतली देशांतल्या एका प्रसिद्ध वाद्यगुरूस कोणीं विचारलें कीं “सारंगी अगदीं उत्तम प्रकारें वाजवितां येण्यास किती दिवस लागतील?” त्यानें ह्मटलें, “रोज बारा तास मेहनत केली तर बीस वर्षे पुरतील.” एक बाई पियानो बाजा फार चांगला वाजवी. तिनें असें ह्मटलें कीं, “कित्येक वर्षे मी रोज सात तास मेहनत केली आहे.” एक गणिती ह्मणे, “एम्. ए. च्या परीक्षेंत गणितामध्ये पहिला नंबर आल्यावर जो निदान चाळीस वर्षे गणित-विशेषाच अभ्यास करतो, त्याला गणिती ह्मणावें.”

अशीं मेहनत वारंवार अडचणी संकटें आडवीं असतांही करावी लागते. बहुधा संकटें लागलीं ह्मणजे लोक उद्योग सोडतात. परंतु जे तसेच श्रम करून आपला हेतु साधतात ते मोठ्या पदास चढतात आणि जग त्यांची स्तुति करूं लागते. एडवर्ड फार्विस हा अगदीं लहान असतांच त्याला फुपसाचा आजार झाला. त्यामुळे त्याला घराच्या बाहेर जातां येईना. दुसरा एकादा मुलगा आजाराचें निमित्त धरून बसता व कांहीं अभ्यास न करता. परंतु हा घरीं बसल्या बसल्या ग्रीक भाषेचा अभ्यास करूं लागला. त्याला एकाद्या कठीण वाक्याचा अर्थ लागला ह्मणजे अतिशय आनंद होई. कांहींसा मोठा झाल्यावर त्याला वाटलें कीं कलाकौशल्याच्या शाळेंत आपण जावें. परंतु तेंहि साधेना. ह्मणून त्यानें सृष्टिज्ञानाचा अभ्यास सुरू केला. त्यांत तो फारच प्रवीण झाला. तो आपल्या वयाच्या ३९ व्या वर्षीं मरण पावला. परंतु तो तितक्यांत फार प्रसिद्ध तत्त्ववेत्ता बनला होता.

वारंवार अडचणींमुळेच मुलें उद्योग सोडतात, असें नाहीं. कंटाळा आला कीं पुरे. अमेरिकेंतील संयुक्त संस्थानांचे प्रेसिडेंट जान् आडम्स आपली गोष्ट सां-

गत. ते ह्मणत, “मी लहान असतांना लाटिन भाषेचें व्याकरण मला शिकावें लागे. परंतु त्यांत मला मुळींच गोडी वाटत नव्हती. एक दिवस कंटाळून मी आपल्या बापास ह्मणालों कीं, ‘मला नको हें लाटिन भाषेचें व्याकरण. दुसरे कांहीं काम करावें असें मला वाटते.’ तेव्हां माझ्या बापानें मजकडे पाहून ह्मटलें कीं, ‘तुला लाटिन शिकायाचें नसलें तर जा शेताच्या बांधाशीं चर खण. मला चर खणून घ्यायाचा आहे.’ तें काम मीं आनंदानें पत्करलें. परंतु लवकरच मला असें वाटूं लागलें कीं खणण्यापेक्षां व्याकरण शिकणें बरें. तरी तें नको ह्मटलें आहे. मग कसें करावें? ह्मणून दुसऱ्या दिवशीं बळेंच खणण्यास तर मी गेलों. परंतु कांहीं खणवेंना. तेव्हां शेवटीं कंटाळून बापाकडे गेलों आणि त्याला ह्मणालों कीं, ‘मी पुनः लाटिन व्याकरण शिकतो.’ तेव्हांपासून मी विश्वासूपणें शिकूं लागलों. आणि ज्या मोठ्या कामांत मला यश मिळालें आहे त्यांत तें मिळण्यास एक मुख्य कारण त्या दोन दिवसांचा खणण्याचा अनुभव होय.”

पुढें चालेल.

शा० रा० मोडक.

गरम पाणी.

आपल्या शरीरांत दोन भाग गरम पाणी व एक भाग दुसरे पदार्थ आहेत. ह्मणून आपल्याला गरम पाणी फार उपयोगी आहे. आजारांत गरम पाणी अनेक प्रकारें हितावह होतें.

अतिशय सर्दी होऊन घसा चिप्प झाला असला तर फलानीच्या कापडाचा गळपट्टा गरम पाण्यांत भिजवून पिळून टाकावा आणि गळ्याभोंवतीं चांगला बांधून टाकावा ह्मणजे तेव्हांच आराम पडतो.

पोटांत कळ निघाली तर असाच उपचार करावा. असें पाहण्यांत आलें आहे कीं वरचेवर असें गरम पाण्यांत भिजवून पिळून बांधलेल्या फलानीच्या फडक्यानें जशी कळ मरते तशी दुसऱ्या उपायानें लवकर मरत नाहीं.

एका मनुष्याच्या पायाचा घोंटा पेंचला होता. त्यावर तीन फूट उंचीवरून गरम पाण्याची धार सतत तासभर धरली तेव्हां तो घोंटा अगदीं बरा झाला.

रात्रीं निजण्यापूर्वी थोडें गरम पाणी प्यालें असतां पोट साफ होतें. आणि असें कांहीं दिवस चालू ठेविलें तर भूक न लागणें वगैरे सर्व नाहीसें होतें.

डोकें दुखत असल्यास मानेवर व पायांवर गरम पाणी लाविलें कीं लागलेंच राहतें.

याप्रमाणें गरम पाणी अनेक कामांस उपयोगी पडतें. हा उपाय सोपा व स्वस्त आहे. शरीरास पाण्याचा पुरवठा करा. आत्म्यास उपळतें जीवनी पाणी पाहिजे.

व्यंजनानुक्रम—अभंग.

करा करा धडे पाठ । खरडेही काढा दाट ॥ १ ॥
 गमूं नये बाळकांहीं । घडींतही शिका कांहीं ॥ २ ॥
 दुच्या पोटीं चक्र एक । तयावीण ड, ड, एक ॥ ३ ॥
 चढाओढ करा फार । लुडी करी नच वार ॥ ४ ॥
 जर कराल अभ्यास । झणीं पावाल संतोष ॥ ५ ॥
 अचा उचार कठीण । शब्दां नसे आद्यस्थान ॥ ६ ॥
 टपूं नका तुझी दोषां दुसऱ्यांच्या । ठळक स्वतांच्या चुका शोधा ॥ ७ ॥
 दुर नाही त्यांसी कर नाही ज्यांसी । दृवळेपणासी जपा फार ॥ ८ ॥
 ण हा पंधरावा वर्ण व्यंजनांत । या नामें भाषेत शब्द नाही ॥ ९ ॥
 तकरार कशाला बालकांनीं घ्यावी । थड्या ते लज्यावी भयकारी ॥ १० ॥
 दरडावूं नये लहान मुलांना । धुका चालतांना लावूं नये ॥ ११ ॥
 नका घेऊं नांव बोल अन्यायाचें । पदार्थ अन्याचे धन, तृण ॥ १२ ॥
 फसवीणें एकमेकां लाजिर्वाणी । न्या मुलांवाणी वागा सर्व ॥ १३ ॥
 भल्याच्या संगानें परोपकारार्थी । मन घेतें शांति त्रस्तलेलें ॥ १४ ॥

आर्या.

बालबोध कविता ही, मेवा जैसा लहान बाळांचा,
 लुवलाही समजाया, वायां नाघे सुवेळ अवलांचा ॥ १ ॥
 बोध मनीं ठसवीतें, परोपरीच्या कथोन बहु गोष्टी,
 धर्माला मन वळवी, त्रस्त न होईच दावया कधीं मुष्टी ॥ २ ॥

वा. ल. साळवे.

सूचना.

चालू सालीं शास्त्रप्रश्नसंबंधी जी नवी योजना केली आहे तिजबद्दल गेल्या अंकांत सविस्तर प्रसिद्ध केलेंच आहे. गुदस्त सालाप्रमाणें यंदांही मिस जी. गॉर्डन ह्या शास्त्रप्रश्न तयार करतील, हें सांगण्यास आह्मांस आनंद वाटतो. जे कोणी प्रश्नांचीं उत्तरे पाठवितील त्या सर्वांनीं मिस जी. गॉर्डन अमेरिकन मिशन सातारा या पत्र्यावर पाठवावीं, आणि तीं दरमहिऱ्याच्या आठराव्या तारखेच्या अगोदर त्यांस पावतीं होतील अशा वेतानें पाठवीत जावीं. याहून उशीर झाल्यास तीं उत्तरे त्या महिऱ्यांत छापलीं जाणार नाहीत. यंदांही पूर्वीप्रमाणेंच दोन बक्षिसें देण्याचें ठरविलें आहे. ज्या कोणाचीं दाहा महिनेपर्यंत विनचूक उत्तरे येतील त्यांस बक्षिसें मिळतील. बक्षिसाबद्दल पैसे किंवा तितक्याच किमतीचीं पुस्तके देण्यांत येतील. गुदस्त सालीं शांतवन विठ्ठल मकासरे या मुलानें चांगलीं उत्तरे दिलीं. त्याबद्दल मिस जी. गॉर्डन यांनीं “Robinson Crusoe” या पुस्तकाची एक उत्तम प्रत हें पहिलें बक्षिस दिलें आहे. दुसऱ्या बक्षिसाकरितां दोन उमेदवार आहेत. त्यांचीं उत्तरे सारखींच असल्या कारणानें दोघांसही एकेक पुस्तक देण्यांत आलें आहे. ह्यणजे कृपा बाबाजी

गायकवाड इजला “The Story of our Bible.” हें पुस्तक दिलें आहे, व प्रसाद बाबाजी गायकवाड यास “Brighter than the Sun.” हें दिलें आहे. चालू सालीं एखादी मुलगी पहिलें बक्षिस मिळवील तर आह्मांस विशेष आनंद वाटेल.

सूचना.

खुबीदार प्रश्नांचीं उत्तरे.

प. प्र. उ.—तो बावीस वर्षांचा होता.
 दु. प्र. उ.—तीं मायलेकरें होतीं.

बालबोधमेव्याची जाहिरात.

बालबोधमेव्याची वर्षाची वर्गणी १२ आणे. ज्ञानोदय घेणारास आणे, टपालहांशील ६ आणे.

सोनैरी अक्षरांच्या कवराचे सर्व वर्षांचे एके ठिकाणी बांधलेले अंक २ रुपयांस, २० जे ० ई ० आबट भायखळा, मुंबई, या पत्र्यावर मिळतील.

बालबोधमेव्याच्या वर्गणीसंबंधी व पत्र्याबद्दल वर्गारे लिहिणें तें ज्ञानोदयाचे म्यानेजर २० जे ० ई ० आबट, भायखळा, मुंबई, यांस लिहांवें.

बालबोधमेवा.

पु० २०.

फेब्रुएरी, १८९२.

अंक ३

“परमेश्वराला स्तवा, जो मनुष्य परमेश्वराला भितो व त्याच्या आज्ञाविषयीं फार संतोषतो तो सुखी आहे.”

गीतें. अ० ११२ ओ० १.

क्याथरिन डि मेडचि.

जगांत जे कोणी विशेष प्रसिद्ध झाले आहेत ते कोणत्या तरी विशेष गोष्टीवरून प्रसिद्धीस आले आहेत. आणि त्या विशेष गोष्टीवरूनच लोकांस त्यांचे स्मरण होतें. अकराव्या व दहाव्या शतकांत आंग्ल्या खऱ्या न्यायबुद्धीवरून व निःपक्षपाती वर्तनावरून कीर्तिमान झाला; मराठ्यांचे राज्य स्थापिल्याने शिवाजी प्रसिद्धीस आला; औरंगजेब हा केवळ क्रूरतेचा एक पुतळा होऊन गेला ह्मणून त्याचे नांव अद्यापि लोकांच्या तोंडीं आहे. इंग्लंड देशाची महाराणी एलिजाबेथ इनें कवि व ग्रंथकार इत्या-

झालेला आहे. त्याप्रमाणें क्याथरिन डि मेडचि नामक राणी केवळ एकाच गोष्टीवरून मोठ्या प्रसिद्धीस आली, आणि तें करून तिचा मोठा दुर्लोकिक झाला. म्हणजे तिनें विश्वासघात करण्यास फूस देऊन धर्माच्या निमित्तानें हजारों निरपराधी लोकांची कत्तल करविली. तिचे चित्र ह्या पृष्ठावर दाखविलें आहे. त्यावरून तिची मुद्रा व देखावा कसा आहे, आणि ती किती क्रूर, कपटी, व महत्वाकांक्षी होती हें पुष्कळ अंशीं दिसून येईल.

क्याथरिन डि मेडचि हिचा जन्म सन १५१९ या सालीं इतली देशांतल फ्रा-

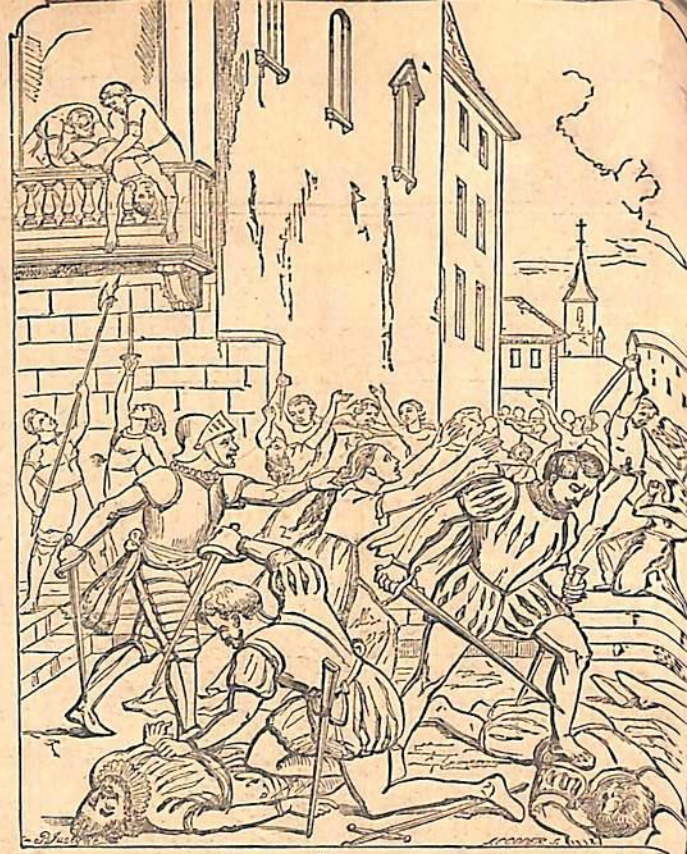
क्याथरिन डि मेडची.

दिकांस फार आश्रय दिला व तिच्या काळांत तो देश | रेन्स शहरां झाला व १५८९ सालीं ती फ्रान्स देशांत मोठा विजयी झाला यावरून तिचा विशेष लौकिक | मरण पावली. लहानपणींच तिचे आईबाप वारल्यामुळे

तिला रोमन क्याथलिक मताच्या एका मठांत राहून अभ्यास करावा लागला. ती १४ वर्षांची असता तिचे लग्न फ्रान्स देशाचा बादशाहा २ रा हेनरी याजशीं झाले.

तिचा नवरा राज्य करीत असतां, ती शांत व सहनशील अशी असून सर्व लहानसहान मुद्दां गोष्टींकडे लक्ष्यपूर्वक अवलोकन करित असे. त्या काळीं तिचा अधिकार जेमतेम मात्र चालत असे. तिचा नवरा मेल्यावर तिचा थोरला पुत्र २ रा फ्रान्सिस हा गादीवर बसला. त्या वेळींदिखील तिचे वजन दरवारांत विशेष ह्मणण्यासारखे नव्हते.

फ्रान्सिस मरण पावल्यावर त्याचा धाकटा भाऊ ९ वा चार्लज हा अल्पवयी ह्मणून क्याथरिन ही राज्याची मालकीण होऊन, आपल्या पुत्राच्या नांवें राज्यकारभार पाहू लागली. या वेळीं मात्र तिला आपली महत्वाकांक्षा पुरी करण्यास व दरवारांत आपलें वजन पाडण्यास सुख संधि सांपडली. त्या वेळीं राजाचे वय अवघे १० वर्षांचे होते व फ्रान्स देशावर तर मोठा आणीबाणीचा व दुर्धर प्रसंग येऊन गुजरला होता. रोमनक्याथलिक मताभिमानाची व प्राटेस्टंट मताचे धर्मसुधारक यांमध्ये मोठा कलह लागला होता. तो अधिक चेतण्यास कारण

सेंट बार्थलम्यूच्या दिवशीं रोमन क्याथोलिकांकडून प्राटेस्टंट लोकांची कत्तल.

हे झाले कीं, मागील बादशाहांनीं सगळे गांवढळ व अशिक्षित लोकांच्या जमिनी व हक्क हे त्यांपासून लुबाडून घेऊन आपल्या मुठींत दाबण्याचा प्रयत्न चालू केला होता. तेणेकरून गरीब रयत लोकांचे भारी नुकसान होऊन ते अन्नास मोताद झाले होते. हे सर्व अनक्षर लोक सुधारक पक्षास जाऊन मिळाले. ग्वीज नामक जें प्रसिद्ध घराणें त्या वेळेस फ्रान्स देशांत होते तें रोमनक्याथलिक मताचे पुढारीपण करीत होते व सुधारक पक्ष अथवा ह्युगिनाटपक्ष याचा पुढारी कोलीन्ये नामें मोठा हुशार व देखणा पुरुष होता.

त्या काळीं मोठमोठ्या नामांकित व विश्वासु मुत्सद्यांनीं राणीस अशी शहाणपणाची मसलत दिली कीं, या धर्मसंबंधी कलहांत कोणताच पक्ष न स्वीकारतां, तिऱ्हाईतपणें वागावें, ह्मणजे धर्मसंबंधी पूर्ण मोकळीक द्यावी, मुलकी खात्याचे कायदेकानू सुधारावे व सर्व पक्षांच्या लोकांस

आडमिरल डि कोलीन्ये.

कीं, "ईश्वरी कृपेने फ्रेंच लोकांचा राजा नववा च्यार्लज." खालच्या बाजूवर एक मनुष्य आपल्या डाव्या हातीं तेंभा घेऊन सापासारख्या प्राण्याला जाळीत आहे, व उजव्या हातांतील शस्त्रानें मारीत आहे. तो मनुष्य राजाच्या ठिकाणीं समजावयाचा, आणि तो साप प्राटेस्टंट लोक समजावयाचे. पदकाच्या सभोवतीं जे शब्द काढिले आहेत त्यांतील अभिप्राय असा आहे कीं, "तरवारीनें अथवा अग्नीनें पाखंड्यांचा विध्वंस करणारा." त्या वेळेस त्या लोकांस असें वाटलें कीं प्राटेस्टंट लोकांचा संहार केल्यानें च्यार्लज राजाची व क्याथरिन राणीची कीर्ति होईल. पण वास्तविक त्यांच्या त्या अघोर कृत्यावरून त्यांचें बदनाम मात्र झालें.

ता. व. आढाव.

अरुणोदय.

मालिनीवृत्त.

दनकर पसरुनी आपुल्या त्या करांला ।
अरुणसमय होतां सर्व सारी तमाला ।।
उदयगिरिशिखा ती रंजवीती नभाला ।
दिनमणि मग पाहे चेतना दे जगाला ।।१।।
रविकिरणनरांचा स्नेह मेळा मिळाला ।
कुलवधुगण नाकीं तारकांचा लपाला ।।

न्याय अनायासें व योग्य रीतीनें मिळेल अशी व्यवस्था राखावी. येणेंकरून धर्मसंबंधी प्रकरणांत सरकारचें वजन राहून आपआपसांत युद्ध होणार नाही. त्यांची ती मसलत राणीनें कामापुरती मात्र मान्य केली. ह्मणजे उघडपणें तिनें कोणताच पक्ष स्वीकारला नाही. परंतु तिचें गुणलक्षण व वाळपणापासून तिला राज्यकारभाराचें झालेलें ज्ञान यांकडून तिचें मन इतकें चलविचल झालें होतें कीं, तिला कोणताच उत्तम मार्ग दिसेना. तिच्या अंगीं कायतो एकच सद्गुण होता, तो ह्मणजे केवळ आपल्या मुलांचें कल्याण व्हावें याविषयीची तिच्या मनांतली अति उत्कंठा हा होय. राजनीतिविषयीच्या तिच्या कल्पना अगदीं कोत्या होत्या. राजनीतींत यश मिळविण्याचीं मुख्य साधनें ह्मणजे तिच्या मते, सौंडस्तुति, फसवणूक व मारेकऱ्यांकरवीं प्राणघात हीं होत. लहानपणापासून तिच्या मनाची ओढ रोमन क्याथलिक मताकडे होती. परंतु सर्व गोष्टींपेक्षां, आपल्या हातीं सत्ता असावी याची तिला भारी आवड असे. ह्मणून तिनें असा निश्चय केला कीं, काय होईल तें

प्रिन्स आल्बर्ट व्हिक्टर यांचें संक्षिप्त चरित्र.

आमच्या दयाळू महाराणी साहेबांचे नातु व युवराज प्रिन्स आफ वेल्स यांचे ज्येष्ठ चिरंजीव प्रिन्स आल्बर्ट व्हिक्टर यांच्या अकालिक मृत्यूनें महाराणी सरकारच्या अमलांतील सुखी प्रजा हालीं शोकसागरांत बुडून गेली आहे. आमच्या महाराणी साहेबांवर वृद्धापकाळीं हा पौत्रशोकाचा प्रसंग आला यावरून जगांतील सर्व भागांतून त्यांस दुःखप्रदर्शक तारा पाठविण्यांत आल्या आहेत.

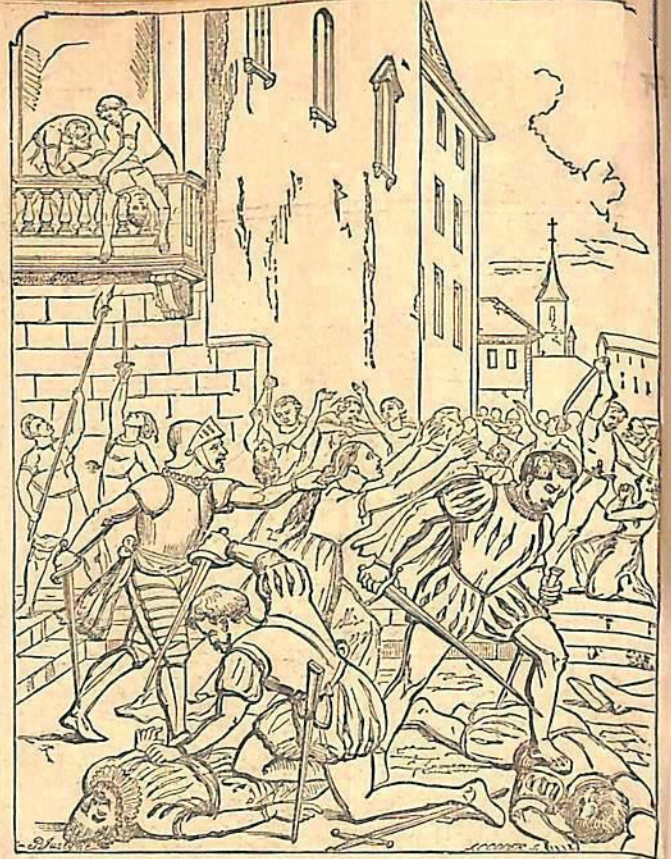
प्रिन्स आल्बर्ट व्हिक्टर क्रिश्चन एडवर्ड, झारेन्स व आल्बर्ट डेलेचे ड्यूक, हे तारीख ८ जाने० सन १८६४ या रोजीं जन्मले, ह्मणून मरणसमयीं त्यांचें वय केवळ २८ वर्षांचें होतें. पृथ्वीतील सर्वांहून श्रेष्ठ अशा राजसिंहासनाचे ते वारस असल्यामुळे त्या थोर पदास योग्य असे कठीण शिक्षण त्यांस प्राप्त करून दिलें होतें. सुधारलेल्या देशांतील युवराजांस सर्व प्रकारचें ज्ञान अवगत करून घ्यावें लागतें. त्यांस शास्त्रीय विषयांच्या संबंधानें भरणाऱ्या सभा, कलाकौशल्यांचीं प्रदर्शनें, राष्ट्रीय समारंभ, इ० प्रसंग साजरे करून, तेथे उत्तेजनदायक भाषण करावें लागतें; इतर राष्ट्रांतील राजांचें

होवें, परंतु प्राटेस्टंट पंथाची ह्मणून बढती होऊं शकण्याची नाही; एवढेंच केवळ नव्हे तर त्यांचा सर्वस्वी नाश करावा व ग्वीज घराण्यावर आपला दाव राहावा ह्मणून त्या घराण्यास थोडी सत्ता देण्याचा तिनें वेत केला. पुढें युरोपखंडांत १६१८-४८ पर्यंत जें एकंदर तीस वर्षांचें मोठें युद्ध झालें त्यास मूळ कारण हेंच तिचें करणें होतें. त्या युद्धाकडून सर्व फ्रान्सदेश धुळीस मिळाला. कांहीं काळपर्यंत तिचा हा वेत सुरळीतपणें चालला परंतु पुढें सन १९६२ या सालीं डूक्स एथें रोमनक्याथलिक व प्राटेस्टंट या उभयपक्षांचें मोठें तुंबळ युद्ध झालें, त्यांत ड्यूक आर्च ग्वीज यानें सुधारकांचा केवळ पराभव केला. परंतु तो ड्यूक आर्लिंग शहरास वेढा देत असतां मारेकऱ्यांच्या हातून मृत्यु पावला. त्या वेळीं राणीचें वजन सर्व फ्रान्स देशभर पराकाष्ठेचें होतें. सर्व प्रजा तिचें मोठें भय बाळगी तरी दिवसानुदिवस लोकांचें मन तिजवरून उडत चाललें, व तिचें आयुष्य संपेपर्यंत सर्व देशभर लढाया चालू होत्या. परंतु ती इतिहासप्रसिद्ध होण्यास कारण आगष्ट तारीख २४, सन १९७२ या सालीं झालेली

तिला रोमन क्याथलिक मताच्या एका मठांत राहून अभ्यास करावा लागला. ती १४ वर्षांची असता तिचे लग्न फ्रान्स देशचा बादशाहा २ रा हेन्री याजशीं झाले.

तिचा नवरा राज्य करीत असता, ती शांत व सहनशील अशी असून सर्व लहानसहान मुद्दां गोष्टींकडे लक्षपूर्वक अवलोकन करीत असे. त्या काळीं तिचा अधिकार जेमतेम मात्र चालत असे. तिचा नवरा मेल्यावर तिचा थोरला पुत्र २ रा फ्रान्सिस हा गादीवर बसला. त्या वेळींदिखील तिचे वजन दरबारांत विशेष ह्मणण्यासारखें नव्हतें.

फ्रान्सिस मरण पावल्यावर त्याचा धाकटा भाऊ ९ वा चार्लज हा अल्पवयी ह्मणून क्याथरिन ही राज्याची मालकीण होऊन, आपल्या पुत्राच्या नांवें राज्यकारभार पाहू लागली. या वेळीं मात्र तिला आपली महत्वाकांक्षा पुरी करण्यास व दरबारांत आपलें वजन पाडण्यास सुरेख संधि सांपडली. त्या वेळीं राजाचें वय अवघें १० वर्षांचें होतें व फ्रान्स देशावर तर मोठा आणीबाणीचा व दुर्धर प्रसंग येऊन गुजरला होता. रोमनक्याथलिक मताभिमानी व प्राटेस्टंट मताचे धर्मसुधारक यांमध्ये मोठा कलह लागला होता. तो अधिक चेतण्यास कारण

सेंट बार्थलम्यूच्या दिवशीं रोमन क्याथोलिकांकडून प्राटेस्टंट लोकांची कत्तल.

हें झालें कीं, मागील बादशाहांनीं सर्व गांवढळ व अशिक्षित लोकांच्या जमिनी व हक हे त्यांपासून लुबाडून घेऊन, आपल्या मुठींत दावण्याचा प्रयत्न चालू केला होता. तेणेंकरून गरीब रयत लोकांचें भारी नुकसान होऊन ते अन्नास मोताद झाले होते. हे सर्व अनक्षर लोक सुधारक पक्षास जाऊन मिळाले. मीज नामक जें प्रसिद्ध घराणें त्या वेळेस फ्रान्स देशांत होतें तें रोमनक्याथलिक मताचें पुढारीपण करीत होतें व सुधारक पक्ष अथवा ह्युगिनाटपक्ष याचा पुढारी कोलीन्ये नामें मोठा हुशार व देखणा पुरुष होता.

त्या काळीं मोठमोठ्या नामांकित व विश्वासु मुत्सदांनीं राणीस अशी शहाणपणाची मसलत दिली कीं, या धर्मसंबंधी कलहांत कोणताच पक्ष न स्वीकारता, तिऱ्हाईतपणें वागावें, ह्मणजे धर्मसंबंधी पूर्ण मोकळीक द्यावी, मुलकी खात्याचे कायदेकानू सुधारावे व सर्व पक्षांच्या लोकांस

आडमिरल डि कोलीन्ये.

कीं, "ईश्वरी कृपेने फ्रेंच लोकांचा राजा नववा च्यार्लज." खालच्या बाजूवर एक मनुष्य आपल्या डाव्या हातीं टेंभा घेऊन सापासारख्या प्राण्याला जाळीत आहे, व उजव्या हातांतील शस्त्रानें मारीत आहे. तो मनुष्य राजाच्या ठिकाणीं समजावयाचा, आणि तो साप प्राटेस्टंट लोक समजावयाचे. पदकाच्या सभोवतीं जे शब्द काढिले आहेत त्यांतील अभिप्राय असा आहे कीं, "तरवारीनें अथवा अग्नीनें पाखंड्यांचा विध्वंस करणारा." त्या वेळेस त्या लोकांस असें वाटलें कीं प्राटेस्टंट लोकांचा संहार केल्यानें च्यार्लज राजाची व क्याथरिन राणीची कीर्ति होईल. पण वास्तविक त्यांच्या त्या अघोर कृत्यावरून त्यांचें बदनाम मात्र झालें.

ता. व. आढाव.

अरुणोदय.

मालिनीवृत्त.

दिनकर पसरुनी आपुल्या त्या करांला ।
अरुणसमय होतां सर्वे सारी तमाला ॥
उदयगिरिशिखा ती रंजवीती नभाला ।
दिनमणि मग पाहे चेतना दे जगाला ॥१॥
रविकिरणनरांचा स्नेह मेळा मिळाला ।
कुलवधुगण नाकीं तारकांचा लपाला ॥
विहग मग त्यजीती आपुल्या घरांला ।
झडकर निजपक्षीं लंघिती ते नभाला ॥२॥
प्रथम भजति वारे जीव ते देवराया ।
मधुर मधुर गाती दीनपाला स्मराया ॥
उदरभरण यात्रा जाति तेव्हां कराया ।
अनुकर मनुजांनो जाणत्यांनो करा, या ॥३॥

भुजंगप्रयात.

स्मरारे स्मरा त्या जगत्कारणाला ।
भजारे भजा सर्वसंस्थापकाला ॥
नमारि नमा विश्वसंहारकाला ।
स्मरारे भजारि नमारि त्रयाला ॥४॥
स्तवाहो प्रभातीं जगचालकाला ।
स्तवा मध्य अर्धीं जगज्जीवनाला ॥
स्तवा संधिकालीं भवाब्धीतराला ।
सुवेळीं अवेळीं त्रिकालीं त्रिकाला ॥५॥
स्तवा मानवांनो दयाळू पित्याला ।
नमाहो तयाच्या कृपाळू सुताला ॥
स्मरा हृच्छयाही विशुद्धात्मयाला ।
स्तवाहो, नमाहो, स्मराहो त्रिकाला ॥६॥

आ० मा० सांगळे.

प्रिन्स आल्बर्ट व्हिक्टर यांचें संक्षिप्त चरित्र.

आमच्या दयाळू महाराणी साहेबांचें नातु व युवराज प्रिन्स आफ वेल्स यांचे ज्येष्ठ चिरंजीव प्रिन्स आल्बर्ट व्हिक्टर यांच्या अकालिक मृत्यूने महाराणी सरकारच्या अमलांतील सुखी प्रजा हालीं शोकसागरांत बुडून गेली आहे. आमच्या महाराणी साहेबांवर वृद्धापकाळीं हा पौत्रशोकाचा प्रसंग आला यावरून जगांतील सर्व भागांतून त्यांस दुःखप्रदर्शक तारा पाठविण्यांत आल्या आहेत.

प्रिन्स आल्बर्ट व्हिक्टर क्रिश्चन एडवर्ड, कारेन्स व आल्बर्टांचे झूक, हे तारीख ८ जाने० सन १८६४ या रोजीं जन्मले, ह्मणून मरणसमयीं त्यांचें वय केवळ २८ वर्षांचें होतें. पृथ्वीतील सर्वांहून श्रेष्ठ अशा राजसिंहासनाचे ते वारस असल्यामुळे त्या थोर पदास योग्य असें कठीण शिक्षण त्यांस प्राप्त करून दिलें होतें. सुधारलेल्या देशांतील युवराजांस सर्व प्रकारचें ज्ञान अवगत करून घ्यावें लागतें. त्यांस शास्त्रीय विषयांच्या संबंधानें भरणाऱ्या सभा, कलाकौशल्यांचीं प्रदर्शने, राष्ट्रीय समारंभ, इ० प्रसंग साजरे करून, तेथे उत्तेजनदायक भाषण करावें लागतें; इतर राष्ट्रांतील राजांचें आगतस्वागत करावें लागतें; आणि सर्व प्रकारे आपल्या प्रजेच्या सुखासाठीं झटवें लागतें. तदनुसार प्रिन्स आल्बर्ट व्हिक्टर यांस आरमारांसंबंधी व लष्करी शिक्षण, अनेक भाषांचें ज्ञान, न्यायशास्त्र, यांत्रिककला व व्यापारधंद्यांसंबंधी माहिती, या सर्वांत तरवेज व्हावें लागलें. त्यांचा आज्ञा प्रिन्स कन्सोर्ट यांनीं त्यांचा अभ्यासक्रम कसा असला पाहिजे याविषयीं फार तपशीलवार टिपण लिहून ठेवलें होतें.

सन १८७७ त प्रिन्स आल्बर्ट व्हिक्टर १३ वर्षांच्या वयाचे असतांच प्रिन्स आफ वेल्स यांनीं त्यांस व त्यांचा कनिष्ठ बंधू प्रिन्स जार्ज यांस आरमार खात्यांतील "त्रिटानिया" नामें आगवोटीवर उमेदवारी करण्यास ठेविलें. समुद्रावरील वाऱ्यानें त्यांची शरीरप्रकृति सद्दृढ व्हावी, त्यांस आरमारसंबंधी शिक्षण मिळावें, पृथ्वीवरील अनेक महत्त्वाचीं स्थले पाहून लहानपणींच त्यांची बुद्धि विकसित व्हावी, व आपल्या बलाढ्य व विस्तीर्ण इंग्लिश राज्याची त्यांस माहिती व्हावी, अशा त्यांच्या आईबापांची इच्छा होती, ह्मणूनच त्यांचा वियोग त्यांस सहन झाला. आगवोटीवर या दोघां राजकुमारांस त्यांच्या वयाच्या इतर उमेदवारांप्रमाणेंच दिवसां व

रात्रीं, पाळीपाळीनें पाहरा करणें, खलाशांसह कवाडतीस जाणें, होड्या हांकारणें, वगैरे कामें करावीं लागत असत.

अशा प्रकारे या दोघा बंधूंनीं तीन वर्षे आगबोटीवर उमेदवारी केली. पृथ्वीप्रदक्षिणा करतांना जमेका, न्यूझिलंड, आस्ट्रेलिया, लंका, वगैरे बेटें, व चीन, जपान, मिसर, पालस्टेन इ० देश, यांत ज्या गोष्टी त्यांच्या पाहण्यांत आल्या त्यांची ते रोज संध्याकाळीं रोजनिशी लिहून ठेवीत, व आपल्या आईबापांस व आजीबाईस फार मनोरंजक पत्रे पाठवीत. त्यांच्या गलबतावर रे० डाल्टन नामें साहेब धर्मोपदेशक होते, ते वारंवार त्यांचें फार सहाय्य करीत. प्रिन्स व प्रिन्सेस आफ वेल्स यांच्या विनंतीवरून डाल्टन साहेबांनीं या दोघां राजपुत्रांचीं दिनवृत्ते व पत्रे तपासून त्यांचें एक पुस्तक छापलें आहे, त्यावरून त्यांनीं तीन वर्षे आपल्या आईबापांपासून दूर असतांही आपला काळ किती आनंदांत व सुखांत घालविला हें कळून येतें. निरनिराळ्या शहरीं लोक त्यांचा सन्मान करीत, त्या वेळीं त्यांनीं आपल्या अल्पवयानुसार जीं चटकदार व आभारप्रदर्शक भाषणें केलीं तीं वाचून फार आनंद होतो. प्रिन्स आल्बर्ट व्हिक्टर यांच्या अंगीं फार उत्तम प्रकारची वक्तृत्वशक्ति होती. पृथ्वीप्रदक्षिणा संपवून परत स्वगृहीं आल्यावर दोघांही बंधूंचा स्थिरीकरणचा विधि झाला. त्या वेळीं प्रिन्स आल्बर्ट व्हिक्टर यांनीं एक लहानसें भाषण करून ह्मटलें:—

“या आमच्या स्थिरीकरणच्या वेळेपासून आमचे पोरपणाचे दिवस, त्यांतील जरब, आळसांत राहण्याचे मोह, व आपला स्वभाव आपल्या ताव्यांत ठेवण्याची खबरदारी, यांतून निघून आतां तारुण्यांतील पौकषणांत आमचा प्रवेश झाला आहे हें आह्मीं ध्यानांत वागवूं, तथापि पोरपणांतील मनाचा मोकळेपणा व बेफिकीरी जाऊन आतां दिवसेंदिवस आमच्या काळज्या व जन्मावदाच्या वाढत चालल्या आहेत. आतां जी स्थिति आह्मांस प्राप्त झाली आहे तींत आह्मांस आपल्या कर्तव्यकर्मांस जागृत राहावे लागेल, आह्मांस उत्तम साह्यकारी मिळतील, आमच्या नातलगांवर व इष्टमित्रांवर आमचें विशेष प्रेम जडेल, आणि सार्वजनिक व उपयुक्त कार्यांत उपयोगी पडण्याचे थोर व उत्तेजनदायक प्रसंग आह्मांस मिळतील. तरी आपले पोरपणाचे दिवस आतां सरले, व तरुणपणांतील स्थितीचा अनुभव नाही, यामुळे आह्मांस थोडी दिलगिरीच वाटते.”

पुढें प्रिन्स आल्बर्ट व्हिक्टर यांनीं केंब्रिज व हैडलबर्ग एथील पाठशाळांत कांहीं काळ राहून विद्याभ्यास केला, आणि नंतर अनुक्रमें पायदळ, तोफखाना व रिताला यांत राहून आपल्या लष्करी शिक्षणास आरंभ

केला. दहाव्या “हुजार” रिसाल्यांत ते मेजर हुद्यावर होते. सन १८९० सालीं हिंदुस्थानांतील पल्ले राज्य पाहावयास ते आले. एथील सर्व प्रमु शहरांत त्यांचा मोठा सत्कार झाला. हे आमच्या हिं स्थानाचे भावी बादशाह आहेत असें समजून एथी राजेरजवाड्यांनीं त्यांचें मनोरंजन करण्याची पराका केली. निरनिराळ्या ठिकाणीं ते हत्तींच्या व वाघांचे शिकारीस गेले. कलकत्त्यास असतां ते ह्मणाले:—

“एथील प्रवासांत मला फार आनंद होत आला. मला फार आश्चर्य वाटत आहे, व अनेक प्रकारे शिक्षण व माहिती मिळण्यांत माझा काळ जात आला. महाराणी साहेबांवर एथील सर्व प्रतीच्या व जातीच्या लोकांचें जें प्रेम माझ्या पाहण्यांत येत आहे, त्याकडून मीं फार चकित झालों आहे.”

मुंबईस असतां एथील पाहण्यासारख्या सर्व वस्तू त्यांनीं पाहिल्या. एथील प्रसिद्ध “व्हिक्टोरिया जूलि टेक्नीकल इन्स्टिट्यूट” या यंत्रशाळेंत ते त्या वेळीं गवर्नर लार्ड रे यांसह महाराणी साहेबांचा एक लहान पुतळा उघडण्याच्या समारंभास आले होते. त्या वेळीं जीं भाषणें झालीं तीं त्यांनीं फार लक्ष्य देऊन ऐकलें व आपणास फार आनंद होत आहे असें त्यांनीं आपल्या मुद्रेवरून दाखविलें. ते रूपानें फार देखणे असून त्यांचा उंच बांधा, लष्करी बाणा, व आनंदीवृत्ति पाहून सर्वांस अशा आमच्या या भावी बादशाहाविषयी फार आनंद वाटला. मागाहून रशियाचे अल्पवयी युवराज व आणखी अवांतर राजघराण्यांतील बरीच मंडळ इकडे आली, परंतु इंग्लिश राजपुत्राचें तेज व बुद्धिच पल्लव कांहीं निराळेंच होतें. मुंबईस प्रिन्स आल्बर्ट व्हिक्टर यांस जीं शेवटची मेजवानी झाली त्या वेळीं त्यांनीं ह्मटलें:—

“हिंदुस्थानांत जेथें जेथें मीं गेलों तेथें तेथें ज्यांच्या आपल्या धंदारोजगारांत काबाडकष्ट करावे लागतात व थाटांचे समारंभ करण्यास वेळ फावत नाही, असें सर्व प्रतीच्या लोकांनीं माझा मोठा सत्कार केला. महा देशांत मीं परस्थळीं नसून स्वग्रहींच आहे असें मला भास व्हावा, ह्मणून श्रीमान व्यापाऱ्यांनीं आपले सोन्यासारखा वेळ व मुलकी व लष्करी अधिकाऱ्या आपली कामापासून विश्रांति घेण्याची अपुरती घट माझा पाहुणचार करण्याकडे खर्चण्यांत मागें पाहिलें नाही. हिंदुस्थान सोडून जाण्याची माग वेळ आतां जवळ आली आहे. त्यापूर्वीं एथील लोकांनीं उदारपणें माझा जो सन्मान केला, त्यावरून माझे मन कसें वेधून गेलें आहे, मला केवढा हर्ष वाटतो.”

रात्रीं, पाळीपाळीने पाहरा करणे, खलाशांसह कवाडतीस जाणे, होड्या हांकारणे, वगैरे कामे करावीं लागत असत.

अशा प्रकारे या दोघा बंधूंनीं तीन वर्षे आगबोटीवर उमेदवारी केली. पृथ्वीप्रदक्षिणा करतांना जमेका, न्यूझिलंड, आस्ट्रेलिया, लंका, वगैरे बेटे, व चीन, जपान, मिसर, पालस्टेन इ० देश, यांत ज्या गोष्टी त्यांच्या पाहण्यांत आल्या त्यांची ते रोज संध्याकाळीं रोजनिशी लिहून ठेवीत, व आपल्या आईबापांस व आजीबाईस फार मनोरंजक पत्रे पाठवीत. त्यांच्या गलबतावर रे० डाल्टन नामें साहेब धर्मोपदेशक होते, ते वारंवार त्यांचे फार सहाय्य करीत. प्रिन्स व प्रिन्सेस आफ वेल्स यांच्या विनंतीवरून डाल्टन साहेबांनीं या दोघां राजपुत्रांचीं दिनवृत्ते व पत्रे तपासून त्यांचे एक पुस्तक छापले आहे, त्यावरून त्यांनीं तीन वर्षे आपल्या आईबापांपासून दूर असतांही आपला काळ किती आनंदांत व सुखांत घालविला हें कळून येते. निरनिराळ्या शहरीं लोक त्यांचा सन्मान करीत, त्या वेळीं त्यांनीं आपल्या अल्पवयानुसार जीं चटकदार व आभारप्रदर्शक भाषणे केलीं तीं वाचून फार आनंद होतो. प्रिन्स आल्बर्ट व्हिक्टर यांच्या अंगी फार उत्तम प्रकारची वक्तृत्वशक्ति होती. पृथ्वीप्रदक्षिणा संपवून परत स्वगृहीं आल्यावर दोघांही बंधूंचा स्थिरीकरणचा विधि झाला. त्या वेळीं प्रिन्स आल्बर्ट व्हिक्टर यांनीं एक लहानसे भाषण करून ह्मटलें:—

“या आमच्या स्थिरीकरणच्या वेळेपासून आमचे पोरपणाचे दिवस, त्यांतील जरब, आळसांत राहण्याचे मोह, व आपला स्वभाव आपल्या ताव्यांत ठेवण्याची खबरदारी, यांतून निघून आतां तारुण्यांतील पोक्तपणांत आमचा प्रवेश झाला आहे हें आह्मी ध्यानांत वागवूं, तथापि पोरपणांतील मनाचा मोकळेपणा व बेफिकीरी जाऊन आतां दिवसेंदिवस आमच्या काळज्या व जन्मादाच्या वाढत चालल्या आहेत. आतां जी स्थिति आह्मांस प्राप्त झाली आहे तींत आह्मांस आपल्या कर्तव्यकर्मांस जागृत राहावे लागेल, आह्मांस उत्तम साह्यकारी मिळतील, आमच्या नातलगांवर व इष्टमित्रांवर आमचे विशेष प्रेम जडेल, आणि सार्वजनिक व उपयुक्त कार्यांत उपयोगी पडण्याचे थोर व उत्तेजनदायक प्रसंग आह्मांस मिळतील. तरी आपले पोरपणाचे दिवस आतां सरले, व तरुणपणांतील स्थितीचा अनुभव नाही, यामुळे आह्मांस थोडी दिलगिरीच वाटते.”

पुढें प्रिन्स आल्बर्ट व्हिक्टर यांनीं केंब्रिज व हैडलबर्ग एथील पाठशाळांत कांहीं काळ राहून विद्याभ्यास केला, आणि नंतर अनुक्रमे पायदळ, तोफखाना व रिताला यांत राहून आपल्या लष्करी शिक्षणास आरंभ

केला. दहाव्या “हुजार” रिसाल्यांत ते मेजर हुद्यावर होते. सन १८९० सालीं हिंदुस्थानांतील पले राज्य पाहावयास ते आले. एथील सर्व प्रमु शहरांत त्यांचा मोठा सत्कार झाला. हे आमच्या हिं स्थानाचे भावी बादशाह आहेत असे समजून एथे राजेरजवाड्यांनीं त्यांचे मनोरंजन करण्याची पराका केली. निरनिराळ्या ठिकाणीं ते हत्तींच्या व वाघांचे शिकारीस गेले. कलकत्त्यास असतां ते ह्मणाले:—

“एथील प्रवासांत मला फार आनंद होत आला. मला फार आश्चर्य वाटत आहे, व अनेक प्रकारे शिक्षण व माहिती मिळण्यांत माझा काळ जात आला. महाराणी साहेबांवर एथील सर्व प्रतीच्या व जातीच्या लोकांचे जें प्रेम माझ्या पाहण्यांत येत आहे, त्याकडून मी फार चकित झालों आहे.”

मुंबईस असतां एथील पाहण्यासारख्या सर्व वस्तू त्यांनीं पाहिल्या. एथील प्रसिद्ध “व्हिक्टोरिया जूबिली टेक्नीकल इन्स्टिट्यूट” या यंत्रशाळेंत ते त्या वेळीं गवर्नर लार्ड रे यांसह महाराणी साहेबांचा एक लहान पुतळा उघडण्याच्या समारंभास आले होते. त्या वेळीं जीं भाषणे झालीं तीं त्यांनीं फार लक्ष्य देऊन ऐकली व आपणास फार आनंद होत आहे असे त्यांनीं आपल्या मुद्रेवरून दाखविले. ते रूपानें फार देखणे असून त्यांचा उंच बांधा, लष्करी बाणा, व आनंदीवृत्ति पाहून सर्वांस अशा आमच्या या भावी बादशाहाविषयी फार आनंद वाटला. मागाहून रशियाचे अल्पवयी युवराज व आणखी अवांतर राजघराण्यांतील बरीच मंडले इकडे आली, परंतु इंग्लिश राजपुत्रांचे तेज व बुद्धिच पल्य कांहीं निराळेच होतें. मुंबईस प्रिन्स आल्बर्ट व्हिक्टर यांस जी शेवटची मेजवानी झाली त्या वेळीं त्यांनीं ह्मटलें:—

“हिंदुस्थानांत जेथे जेथे मीं गेलों तेथे तेथे ज्यांस आपल्या धंदारोजगारांत काबाडकष्ट करावे लागतात व थाटांचे समारंभ करण्यास वेळ फावत नाही, असे सर्व प्रतीच्या लोकांनीं माझा मोठा सत्कार केला. महा देशांत मीं परस्थळीं नसून स्वग्रहींच आहे असे मला भास व्हावा, ह्मणून श्रीमान व्यापाऱ्यांनीं आपले सोन्यासारखा वेळ व मुलकी व लष्करी अधिकाऱ्यां आपली कामांपासून विश्रांति घेण्याची अपुरती घट माझा पाहुणचार करण्याकडे खर्चण्यांत मागे पाहिले नाही. हिंदुस्थान सोडून जाण्याची माझी वेळ आतां जवळ आली आहे. त्यापूर्वीं एथील लोकांनीं उदारपणें माझा जो सन्मान केला, त्यावरून माझे मन कसे वेधून गेले आहे, मला केवढा हर्ष वाटतो.”

आहे, व एथील सर्व गोष्टींची मला नेहमी कशी आभारपूर्वक आठवण राहिल, याविषयी दोन शब्द बोलणे मला अवश्य आहे. तुम्हीं आपल्या भल्या महाराणीवर जे राष्ट्रिय प्रेम ठेवीत आहां, व माझ्या बापाकडे जी तुमच्या मनाची ओढ आहे, तिजमुळेच मला हा एवढा मान तुम्हांपासून मिळाला आहे. परंतु जरी मीं वयाने अद्याप तरुणच आहे, तरी आजच्या भोजन-समारंभांत तुमची जी राजनिष्ठा प्रदर्शित होत आहे ती आपल्या अफाट व विस्तीर्ण राज्याच्या कल्याणास व सौख्यास किती हितावह आहे, हे मीं जाणून आहे.”

असा हा सर्वगुणसंपन्न राजकुमार ज्वानीच्या ऐन घरांत असतां एकाएकीं त्याच्या मरणाची दुःखदायक वार्ता इकडे येईल हे कोणाच्या स्वप्नीही नव्हते! ता० १२ जानेवारी सन १८९२ या दिवशीं संध्याकाळीं आमचे लोकप्रिय गव्हरनर साहेब लार्ड हारिस व मुंबईतील युरोपियन व एतद्देशीय लोक परळ्यास घोज्यांवरून आले मारण्याचे चतुराईचे खेळ पाहत बसले असतां एक स्वार एक निक्रडीची तार गव्हरनर साहेबांस उडून आला. ती पाहतांच नामदार साहेब आपले कुर्चीवर जागचे जागीं खिळल्याप्रमाणे झाले. जेव्हां त्या का क्षणांत लोकांस कळले कीं,

(पोवाडा)

“राज्याचा दिवा मालवला, हिरा हरपला, ॥

कसा गुपीत घाला केला, राजपुत्राला ! ॥”

जेव्हां मग तेथील धांदलीस काय विचारतां. गवर्नर साहेब थोड्या अवकाशाने थेट आपल्या गाडींत बसून निघून गेलां मान घालून चालते झाले, व ज्यांनीं त्यांनीं पटा-यां आपल्या घरच्या वाटा धरल्या. राजपुत्रास दोन वर्षांचा “इन्फ्लुएन्जा” ताप लागून तेवढ्यांत ते गत-प्राण झाले. एक महिन्याने त्यांचे लग्न व्हावयाचे होते, व ज्या सुशील राजकुमारीस ते वरणार होते, ती फार लोकप्रिय होती. तिजवर हा दुःखाचा डोंगर पडला हे लक्षांत येऊन सर्वांस अधिकच दुःख होत आहे.

प्रिन्स आल्बर्ट व्हिक्टर यांस त्यांच्या आजारांत औषध-प्राणी, वैद्यांचे उपाय व प्रियांचे श्रम, यांची काहीं वाण न होती. दारिद्र्यावस्थेत काळ घालविणारे कैकजण या राज्याच्या सातीतून काहीं एक उपाय केल्यावांचून बरे नव्हते. पण मरण कोणाचा मुलाजा धरीत नाही.

“पेलवानाची होती झटपट घटकेमधीं चटणी, ॥

रोड पहा तो सासा महिने लोळे आधुरणी. ॥

मरणाला मारील कोण बळे जिंकूनी, ॥

बोलेना मरणपुढे जरा तरी कोणी. ॥

यासाठीं आर्मी सावध राहून वेळेवर प्रभु ख्रिस्ताच्या द्वारे आपले तारण साधून घेतले पाहिजे.

आमच्या महाराणीसाहेबांवर, प्रिन्स व प्रिन्सेस आफ् वेल्स यांवर व त्यांच्या राजघराण्यांतील सर्वांवर परमेश्वराने आपला आशीर्वाद पाठवून त्यांचे सान्त्वन करावे, अशी आर्मी प्रार्थना करूं या. ज० जा० डिसोजा.

“डोंगरावरील उपदेश.”

श्लोक—शार्दूलविक्रीडित.

ज्या देवे नभ, वायु, तेज, उदधी, पृथ्वी, तरू निर्मिले ।
तारे, सूर्य, शशांक, मत्स्य व पशू पक्षी किडे सर्जिले ॥
आज्ञाभंजक पापमग्न जनितां साठीं सुता अर्पिले ।
केली “तारक नाव” सिद्ध; नमितो मी तन्पदे मंगले ॥१॥

श्लोक—शा० वि०.

देवाचा सुत येशु येउनि बसे जें शैलसानूशिरीं ।
आले शिष्य समीप त्यांसह जनां सद्बोध तो विस्तरी ॥
नीतीचा निधि, दीप सोज्वल सतां सन्मार्ग कंठावया ।
सर्वा विश्रुत व्हावया रसिक हो श्लोकांत गातो तया ॥२॥

श्लोक—मंदाक्रांता.

आत्म्याने जे गरिव जन ते धन्य कीं राज्य त्यांचे ।
आकाशाचे; वरितिल समाधान शोकार्त साचे; ॥
पृथ्वी त्यांचे वतन सुमहा भाग हे नम्र होती; ।
न्यायत्वाची अतिशय तृषा भुक्ति त्यां होत तृप्ती ॥३॥

श्लोक—भुजंगप्रयात.

दया शीलता ज्याच्या ठायि आहे ।
असे धन्य तो कीं दया तोहि लाहे ॥
असे अंतरीं शुद्ध तो धन्य जाणा ।
पुढे तोचि पाहील कीं देव राणा ॥४॥

श्लोक—इंद्रवंशा.

शांती करीती जन धन्य जे क्षिती ।
होतील ते देवकुमार निश्चिती ॥
न्यायीपणा साठीं जयांस गांजिती ।
ते धन्य स्वर्गी चिर राज्य पावती ॥५॥

श्लोक—मालिनी.

करितिल जई निंदा माझिया भक्ति साठीं ।
छलितिल बहु जेव्हां लागुनी लोक पाठीं ॥
वदतिल जन मिथ्या गोष्टि ज्या सत्य, त्याही ।
फिरवुनि कपटे तें धन्य मच्छिष्य पाही ॥६॥

श्लोक—इंद्रवज्रा.

आनंद उल्लास तई करा कीं ।

देईल तुम्हां फळ देव नाकीं ॥

भविष्यवादी जरि पूर्वि झाले ।
तैसेच त्यांना जनि गांजियेले ॥१॥

श्लोक—सुवंशा.

पृथ्वीचें मीठ तुम्ही परिजर त्यजी क्षारता त्या मिठाला ।
बाहेरी टाकुनीया जन तुडविती पाथि त्या निष्फळाला ॥
व्हा तुम्ही दीप सर्वा नगर वसले डोंगरीं कीं जनातें ।
तेजासी तूमचीया बहुनि मजला होउ हें विश्व गातें ॥८॥

श्लोक—पंचचामर.

करावया न रद्द नेमशास्त्र वा भविष्यही ।
अलें करावया परि तयांस पूर्ण या मही ॥
किं जो न नाक मेदिनी टळून जात तोवरी ।
टळेल पूर्ण जाहल्या विना न तें रतीभरी ॥९॥

श्लोक—शा०वि०.

या आज्ञातिल जी महान लघु वा आज्ञा स्वयें भंगितो ।
अन्यांला शिकवी तसेच करण्या क्षुद्रत्व पावेल तो ॥
स्वांगें पाळि तयां जनांस इतरां पाळावया बोधितो ।
आकाशीं जन अंति न्याय समयीं श्रेष्ठत्व पावेल तो ॥१०॥

श्लोक—मणिबंध.

शास्त्रि परोशी यांहुनियां ।
जास्त जहाल्या वांचुनियां ॥
नेक्रि तुमची स्वर्ग गृहा ।
वास न तुम्हां होय पहा ॥११॥

श्लोक—शा०वि०.

होतें सांगितलें करी न कधिही हया तुम्हीं ऐकिलें ।
भावच्यावर व्यर्थ राग करणें नाहींच हें ही भलें ॥
वेडा मूर्ख असें उगीच अपुल्या भावांप्रती बोलतो ।
न्यायाच्या दिनि योग्य दंड अपुला नकांभि पावेल तो ॥१२॥

श्लोक—शा०वि०.

अर्पाया जरि आणिलींस अपुलीं वेदीवरी अर्पणें ।
वादाचें मुळ बंधुशीं असलिया आधींच तें मोडणें ॥
वादी मार्गीच तो समेट करुनी सख्यत्व त्याशीं करी ।
बंदी राहसी तूं अखेर दमडी फेडीस तों नातरी ॥१३॥

श्लोक—शा०वि०.

देहानें व्यभिचारकर्म घडतां तें पाप आहे असें ।
लोकां वाटतसे न साच परि तें; चित्तें हि तें होतसे ॥
इच्छी जो परनारिभोग स्वमनीं कोणी तरी तो स्वयें ।
दोषी होत असे तुम्हांस कथितों ठेवा मनीं निश्चयें ॥१४॥

श्लोक—शा०वि०.

तुम्हांला जर एक नेत्र अडवी काढूनि तो टाकिये ।
तैसें छेदुनि टाक हस्त; अडवी जें तया त्यागिये ॥
कां कीं सांग तुवां असोनि नरकीं जाणें नसे हें बरें ।
त्यापेक्षां प्रभुपाशि व्यंग असुनी जाणें बरें हें खरें ॥१५॥

श्लोक—शा०वि०.

इच्छीशी जरि त्यागुं पानि तिजला तें सोडचिठी दिजे ।
ऐसें आयकिलें असेच तुम्हिही सांगितलें पूर्वी जे ॥
आज्ञा माझि तुम्हां असे, करि परी पत्नी व्यभिचारती ।
त्यागावी परि अन्य दोष असतां त्यागूं नये निश्चिती ॥१६॥

श्लोक—शा०वि०.

यासाठीं नर जो त्यजील नसतां पत्नी व्यभिचारिणी ।
दोषी होऊनि जारकर्म नर तो कर्वाल ती पासुनी ॥
दोषी नारि न जी असेल त्यजिली जो लग्न तीशीं करी ।
दोषापात्रहि जारकर्मि नर तो होईल त्याच्या परी ॥१७॥

श्लोक—मालिनी.

कधिहि शपथ मिथ्या वाहणें योग्य नाहीं ।
ह्यणुनि शपथ केली पाहिजे सत्य हेंही ॥
कथित सकल लोकीं ऐकिलें तुम्हि आहे ।
शपथ परि मदाज्ञा वाहणें योग्य नोहे ॥१८॥

श्लोक—शा०वि०.

स्वर्गी देव तुझा पिता वसत यासाठीं तयाची पहा ।
पृथ्वीची न कधीं वदे शपथ तत्पादासन पृथ्वि हा ॥
तैसे आण वदे कधींही न यरुशालेम राज्याच्या ।
नगराची, स्वशिराचि, कीं न गणती जे केश आहेत त्या ॥१९॥

श्लोक—इंद्रवज्रा.

जें होय तें होय तुम्हीं ह्यणावें ।
जें नाहि तें नाहि असें वदावें ॥
या वेगळें जास्त वदा न काहीं ।
कीं त्यामध्ये अल्प हि सत्य नाहीं ॥२०॥

श्लोक—शा०वि०.

कोणी फोडिल एक नेत्र तुमचा त्याचा तुम्ही फोडिये ।
दातांवद्दल दांत; दोष अवघे उलटूनियां फडिये ॥
तुम्हीं आयकिलें असे कथियलें पूर्वी मदाज्ञा परी ।
दुष्टाला अडवूं नका, परिकरा प्रीती तयाच्या वरी ॥२१॥

श्लोक—शा०वि०.

कोणी जो उजव्यास ताडण करी त्याच्या कडे गालही ।
तूं दूजा फिरवीं; हरी अंगरखा देई तया वस्त्रही ॥
चालावें द्विगुणीत कोसभर जो नेतो तया संगतीं ।
शायला उसनें न पाठ करि; त्यां दे दान जे मागती ॥२२॥

श्लोक—शा०वि०.

न्यायींच्यावर ज्यापरी उगववी तैसेच दुष्टांवरी ।
सूर्या; देव तशीच वृष्टि करवी सुष्टांसुदुष्टांवरी ॥
प्रीतीनें अवध्या जनांसि असुनी स्वर्गीय बापावरी ।
व्हाया पूर्ण झटाल पुत्रपण तें पावाल त्याचें तरी ॥२३॥
पुढें चालूं. ह० ग० केलकर

सृष्टि आणि ईश्वर.

(सातव्या पृष्ठावरून चालू)

पूर्वी विद्वान् लोकांचा असा समज होता कीं सूर्याच्या ज्या किरणांपासून आम्हांस प्रकाश मिळतो त्याच किरणांपासून उष्णता मिळत नाही. तर प्रकाशाचे व उष्णतेचे किरण निरनिराळे आहेत. आतां सर्व विद्वान् लोकांचा ग्रह असा आहे कीं, एकाच किरणापासून प्रकाश व उष्णता मिळतात. एकच किरण डोळ्याच्या बाह्यलीवर पडला ह्मणजे उजेड मिळतो व शरीराच्या दुसऱ्या भागावर पडला ह्मणजे उष्णता कळून येते. आणि निरनिराळ्या रंगांमध्ये जसे अंतर असते तसे निरनिराळ्या किरणांमध्ये असते. तेव्हां निरनिराळ्या रंगांमध्ये अंतर कशाने होते असा प्रश्न सहज निघण्यासारखा आहे.

एकाद्या तळ्यांत दगड टाकला ह्मणजे काय होते? पाण्याच्या गोल लाटा उठतात. आणि त्या वाढत जाऊन कांठापर्यंत जातात. इतक्यांत दुसऱ्या गोल लाटा उठतात, व त्यांचीं चक्रे अशीं च मोठमोठीं होत जाऊन नाहीशीं होतात. हे आम्हांस दिसते. आतां आपल्या हातांत दोन दगड घेऊन ते एकमेकांवर आपटले तर जो प्रकार पाण्यांत होतो तोच हवेत होतो. जशा पाण्याच्या लाटा उठतात तशाच हवेच्याहि उठतात. आणि त्या आमच्या कानाच्या आंतल्या पडद्यावर येऊन पडल्या ह्मणजे ज्याला आपण आवाज ह्मणतो तो प्रकार घडतो. दगडावर दगड आपटल्याने हवेच्या ज्या प्रकारच्या लाटा उठतात त्यांमध्ये व सारंगीची तार हालविली असतां ज्या प्रकारच्या लाटा उठतात त्यांमध्ये अंतर असते. एक आवाज ऐकून आम्हांस आनंद वाटतो आणि दुसरा ऐकून आमचे कान दुखू लागतात. कारण एका कारणाने हवेत ज्या लाटा उठतात त्या सारख्या आकाराच्या असतात व दुसऱ्या कारणाने कांहीं लहान मोठ्या, आंखूड लांब अशा लाटा उठतात. शिवाय एका वेळेस सर्व लाटा सारख्या अंतराने निघतात आणि ह्मणून आमच्या कानांवरहि सारख्या अंतराने पडतात. तेव्हां मधुर आवाज निघतो. साधारणपणे या लाटा एका सेकंदांत १२८ उठल्या ह्मणजे पंचम सूर निघतो. याहून कमी ज्यास्त लाटा उठल्या तर त्याच्या खालचा वरचा सूर निघतो. सर्वाहून खालचा सूर जो मनुष्याला काढतां येतो तो एका सेकंदांत आठ लाटा निघल्याने होतो. पियानो वाजापासून जो सर्वाहून उंच सूर निघतो तो काढतांना १०२५ लाटा हवेत उठतात. कांहीं लहान जीवांचा

आवाज याच्या दुप्पट बारीक व उंच निघतो. तो कित्येकांस ऐकू येतो व कित्येकांस येत नाही. या जगांत बहुत आवाज इतके सूक्ष्म आहेत कीं मनुष्यांस ते मुळींच ऐकू येत नाहीत. "रात्र गोष्टी सांगते" असे आपण ह्मणत असतो. त्याचा अर्थ असा कीं दुसरे आवाज बंद असतात तेव्हां सूक्ष्म जीवांचे आवाज आम्हांस ऐकू येतात.

आपण एवढा वेळ आवाजाविषयीं विचार केला. याचे कारण हेच कीं आवाजाची आणि प्रकाश व उष्णता यांची गोष्ट सारखीच आहे. आवाजाचा प्रकार चांगला लक्ष्यांत आणला ह्मणजे प्रकाशाचा व उष्णतेचाहि प्रकार समजेल. या दोहोंमध्ये अंतर ह्मणून एवढेच कीं उजेडाच्या लाटा नुसत्या हवेत नाहीं तर हवेपेक्षां फारच पातळ पदार्थांमधून उठतात. आणि त्यांची गति अत्यंत चपळ असते. आवाज एका सेकंदांत ११०० फूट चालतो. आणि उजेड तितक्याच काळांत १८७००० मैल जातो. प्रत्येक प्रकाशवाल्या पदार्थापासून उजेडाच्या लाटा निघून सर्व दिशांनीं पसरतात. त्या आमच्या डोळ्यांस लागल्या ह्मणजे आम्हांस उजेड दिसतो व दुसऱ्या भागावर पडल्या ह्मणजे उष्णता होते. ज्याप्रमाणे आवाजाच्या निरनिराळ्या लाटांकडून निरनिराळे सूर निघतात त्याप्रमाणे प्रकाशाच्या निरनिराळ्या लाटांकडून वेगळाले रंग निपजतात. हवेहून फार पातळ पदार्थ जो पूर्वी सांगितला त्याच्या अत्यंत सूक्ष्म लाटा आमच्या डोळ्यांवर पडतांना मोजलेल्या आहेत. त्यांची लांबी व संख्या सहज खोऱ्या वाटण्यासारख्या आहेत. तरी खाली दिलेलें कोष्टक खरे आहे. निरनिराळे रंग उठण्यास या लाटांची संख्या व लांबी अशी आहे.

रंग.	लांबी. ईंच.	संख्या. सेकंदांत.
लाल	३९०००	४४,७०,००,००,००,०००
पिवळा	४४०००	५३,५०,००,००,००,०००
हिरवा	४७०००	५७,७०,००,००,००,०००
निळा	५१०००	६२,२०,००,००,००,०००

या कोष्टकावरून असे दिसून येईल कीं लाल रंगाच्या लाटा सर्वाहून लांब असून दर सेकंदांत त्यांची संख्या लहान असते. तेव्हां त्याला खालच्या सुराची उपमा देतां येईल. आणि निळ्या रंगाच्या लाटा आंखूड असून त्यांची संख्या ज्यास्त असते. ह्मणून त्या रंगास उंच सुराची उपमा देतां येईल.

आपण जो पांढरा उजेड पाहतो त्यामध्ये अनेक रंगांच्या उजेडाचे मिश्रण असते. ज्याप्रमाणे अनेक निराळे आवाज मिळून ज्याला रात्र बोलते असे आपण

ह्मणतो तो आवाज निघतो, त्याप्रमाणे अनेक रंग मिळून पांढरा उजेड होतो. हे रंग एक प्रकारच्या कांचेतून किरण पाडले ह्मणजे उघड होतात. जसे कित्येक आवाज आह्मांस ऐकू देखील येत नाहीत तसे पुष्कळ उजेडाचे किरण आमच्या डोक्यांस कळत नाहीत. त्यांपैकी कांहीं फारच सूक्ष्म असतात ह्मणून व कांहीं अतिशय मृदु असतात ह्मणून. पहिले फोटा-ग्रफीच्या कांचेतून समजतात व दुसरे आमच्या अंगास उष्णता लागते तिजवरून समजतात.

सारांश उजेड व उष्णता एकाच किरणांतून निघून लाटांच्या योगाने पसरतात, असें दिसून येईल. ह्मणजे एकाच किरणाच्या निरनिराळ्या प्रकारच्या लाटांकडून उजेड किंवा उष्णता आह्मांस समजतात. परंतु हे काम हवेमध्ये घडते. आणि हवा, उजेड व उष्णता आपणांत शोषून घेते, व चहूंकडे पसरविते. त्यावरून प्राणीमात्रांच्या जीवांस अगत्य असणारी एक गोष्ट घडते. जें काम हवा हल्लीं करते तें ती न करती तर दिवस व रात्र यांच्या योगाने उष्णता व थंडी यांचें मान असें भयंकर होतें कीं आह्मी कोणी न जगतों. हीच हवा हल्लीं आहे त्याच्या निमपटीनें जाड असती तरी हा प्रकार झाला असता.

हवा उष्णता पसरविते व शोषून घेते एवढेंच नाही तर सूर्यापासून जी उष्णता पृथ्वीवर येऊन पोचते ती पृथ्वीच्या पाठीवरच राखून ठेवण्यांतहि उपयोगी पडते. हवेला झग्याची उपमा दिली आहे. जसा झगा आमच्या अंगावर असला ह्मणजे आह्मांस बाहेरली थंडी वाजत नाही तशी ही हवा आमच्या पृथ्वीभोंवतीं आहे ह्मणून ही थंड प्रदेशांतून फार जोराने प्रवास करते तरी अगदी थंड होत नाही. सूर्याचे किरण पृथ्वीवर आले ह्मणजे त्यांस हवा तेथेच दावून धरते. यांचे एक प्रमाण पाहायाचें असेल तर एकाद्या उंच डोंगरावर जावें. तेथे मैदानापेक्षां ज्यास्त थंडी असते. हिरवळही कमी दिसते. हिमालय पर्वतासारख्या डोंगराच्या शिखरावर तर अक्षय बर्फ असते. उंच ठिकाणीं थंडी ज्यास्त होण्याचीं दुसरींहि कारणे आहेत. परंतु हे एक मुख्य आहे, कीं हवेचे पांघरूण तेथे पातळ झाले असते. ह्मणून ते थंडी पुरतें धरीत नाहीं.

कांहीं थंड देशांत उष्ण देशांतलीं झाडे वाढविण्यास कांचेचीं घरे बांधतात. त्याचा हेतु एवढाच कीं सूर्याचे जे किरण आंत येतात ते पुनः बाहेर जाऊ नयेत. कांच जें काम करते तेंच हवा करते.

शा० रा० मोडक.
पुढें चालेल.

संभाषण.

ऋण.

विनायक—हा जयवंतच येत आहेसें वाटतें. जयवंत, वरें झालें, लवकरच भेटलास, आतां मी तुला भेटण्याकरितां तुझ्याच घरीं येणार होतो. गांठ पडली म्हणून माझा हिसका तरी चुकला.

जयवंत—मी आतांच घरांतून बाहेर पडलों. यासमोरील टेंकडीवर स्वच्छ हवा घेण्याकरितां जावें ह्मणून या रस्त्याकडे वळलों. इतक्यांत तूं इकडे येतांना माझ्या दृष्टीस पडलास ह्मणून मी इकडे आलों. नाही तर मी तसाच एकटा पुढें गेलों असतो.

वि०—अरे, मला पाहिल्यावर. तूं तसाच पुढें कध जाणार नाहीस हें मी पक्कें समजतों. तुझा माझा लहानपणापासूनचा स्नेह, तो काय असा एकदम नाहीसा होईल !

ज०—छे! तो कसा एकदम नाहीसा होईल ! वरें तें असो. आज तूं माझ्या घरीं कां वरें येणार होतास माझी भेट घेण्यासारखे असें काम तरी कोणतें ? तें तस सांग अगोदर.

वि०—हो, बरी आठवण केलीस मी या बोलण्याच्या नादांत ती गोष्ट अगदींच विसरून गेलों होतो. जयवंत, तुजजवळ एक काम आहे. करशील तर पाहा, मी फार अडचणींत आहे. या प्रसंगीं तुजवांचून मला कोणी सहाय करील असें मला वाटत नाही. भरंवसा धरून आलों आहे. नाही म्हणूं नको.

ज०—अरे, काम काय तें तर समजूं दे अगोदर. या अर्धवट भाषणावरून काय समजावें. तुझे काम माझ्या हातून होण्यासारखे असल्यास तें करण्यास मीं कधीं कांकूं करणार नाहीं.

वि०—होय तें तर मला ठाऊकच आहे, आणि म्हणूनच मी तुजकडे यावयास निघलों. काम ह्मणशील तर विशेष आहे असें नाही. (थोडा वेळ थांबून) आज मला एक पावली उसनी पाहिजे. तुजजवळ पैसे असतात हें मला माहीत आहे.

ज०—(विचार करून) कठीणच दिसतें. पैशाशिवाय कांहीं असेल तर बोल. स्नेहामध्ये पैशाचा व्यवहार एकदां सुरू झाला ह्मणजे कधींना कधीं तरी त्यांत त्रितुष्टपणा यावयाचाच. एवढ्याकरितां ही गोष्ट मात्र तूं मजजवळ काढूं नको.

वि०—आतां मात्र फजितीची वेळ आली. पैसाजवळ नसला ह्मणजे मनुष्य कितीही शहाणा, कितीही विद्वान, कितीही धूर्त असला तरी त्या वेळेस त्याचें शहा-

पण, त्याची विद्वत्ता, त्याचा धूर्तपणा हीं सर्व नाही-
तशीं होऊन तो वेडावून जातो; व त्यास काहीं एक सुचत
नाहीं. जयवंत, असें करूं नको. पाहिजे तें कर पण
आज माझे काम केलेंच पाहिजे. वरें, तुजजवळ पैसे
आहेत कीं नाहीत ?

ज०—गरीब व अनाथ अशा लोकांस देण्याकरितां
मात्र मजजवळ थोडेबहुत पैसे आहेत. पण ते तुला
देण्याकरितां नाहीत. अणखी ते देखील मीं उद्यां
व्यांकेंत ठेवणार आहे.

वि०—सध्यां तूं मला एक पावली दे व बाकीचे
पैसे व्यांकेंत ठेव पाहिजे तर. असें केल्यानें माझे कार्य
होऊन तुझे विशेष नुकसानही नाही. तुला पाहिजे
तर व्याज देईन, मग तर झाले.

ज०—काय सचोटी दाखवितो आहे ! पण विना-
यक, व्याजाच्या मोहांत मी आजपासून पडणार नाहीं.
अरे आज ४ वर्षे झालीं चार. तूं मजपासून ४ पावल्या
उसत्या नेल्या. त्या वेळेस तूं कसा गोड बोललास !
कृती हातापायां पडलास ! अरे माझीं कृती अर्जवे
केलीं हणून सांगूं ! फार तर काय पण व्याज देण्याचे-
नी कबूल केलेंस. त्याजवर आजपर्यंत पुष्कळ मुदतीही
केल्यास. अजून त्यांपैकीं मला कांहीं तरी दिले काय ?
विनाची नाहीतर नाही, पण मनाची तरी कांहीं लाज
पर लाज. तुला साक सांगतो कीं तेवढ्या चार पावल्या
लवकर परत दे. माझे पैसे मला पाहिजेत. मला ते
व्यांकेंत ठेवायाचे आहेत.

वि०—पैशांबद्दल अगदीं भिऊं नको. उसनवार
दिलेल्या चार पावल्या मी लवकरच परत देईन. (अर्ज-
वनें) पण आज कसेही करून मला एक पावली
उसनी दे.

ज०—नाहीं, नाही, नाही, ती गोष्ट सुद्धां काढूं
नको. मला उद्यां व्यांकेंत पैसे ठेविले पाहिजेत. तुला
कशाला रे पाहिजे पावली ! सांग लवकर. मिठाई
देण्यास होय !

वि०—नाहीं, या वेळेस मला मिठाई नको, कांहीं
नको. जयवंत, खरें सांगूं का ! परवां नानाजवळून
एक दिवसाच्या बोलीनें एक पावली उसनी घेतली.
मी मजकडून त्यास वेळेवर पोचली नाही. ती तो
पगतो आहे. तो हणतो कीं “माझी पावली मला
परत दे, न देशील तर मी साहेबांना जाऊन सांगेन.”
पण खचीत तसें करण्यास तो कधीं चुकणार नाहीं.
साहेबांला जाऊन सांगिल हणून त्याला देण्याकर-
ितां पावली पाहिजे दुसरें काय !

ज०—नाना आणि तूं पाहिजे तो गोंधळ घाला.

माझ्या तेवढ्या ४ पावल्या दे हणजे झाले. अरे. माझे
इतकें देणें असतां अजून मजजवळून उसनवार घेऊन
त्यास देणार ह्यांत अर्थ तो काय !

वि०—इतकें, इतकें तें किती ! चारच पावल्या कीं
नाहीं ! अं ! त्यांत काय ! त्या केव्हांच टाकीन फेंकून
तूं काय समजलास !

ज०—टाक पाहूं टाक. आतां टाक. टाक लव-
कर. उशीर लावूं नको. अरे टाक. मग मी तुला
एक शब्दही बोलणार नाहीं. उद्यां व्यांकेंत तरी
ठेवीन.

वि०—एकाएकीं आणि इतका हलकट कसा बन-
लास ! मला वाटतें तूं त्या नान्याचाच किता वळव-
लास. काय धन लावणार आहेस ! व्यांकेंत पैसे ठेवून
एक बडा पेढीवालाच होणार आहेस वाटतें.

ना०—लोकांना पैसे द्या आणि मागितले हणजे
त्यांजकडून हलकट हणवून घ्या. खासा रोजगार !!
शाबास, विनायक, शाबास. (पाठीवर थापल्या मारितो).
विनायक, टाक पैसे टाक. चल टाक माझे पैसे.
नाहीं तर हाच तुला साहेबांकडे घेऊन जातो. देतोस
कीं नाहीं बोल. बोल लवकर (हातास धरून ओढतो).

वि०—थांबरे जरा थांब, असें काय करतोस. हात
सोड. तो पाहा जयवंत. मीं त्याजवळ पावली मागितली
आहे. त्यानें दिली कीं, तुला देतोच. लहान मुलाला
दम दाखवितोस वाटतें !

ना०—फार लहान मुलगा बुवा तूं. बोळ्यानेंच पीत
असशील ! काय मला गोष्टी सांगतोस. तुला जयवंत
पैसे देणार आणि मग तूं मला देणार. मग माझे न-
शीबच. विनायक, तुला पैसे दिले हणून मी हलकट
झालों काय ! तुला पैसे न देण्याचीं कारणे दौन आहेत.
एक तर तुला उसने दिलेले पैसे कधीं परत यावयाचे
नाहींत. आणि दुसरें असें आहे कीं तुझा भाऊ जसा
कर्जबाजारी झाला आहे त्याप्रमाणेंच कर्जाक पैसे काढ-
ण्याची वाईट संवय लावून घेऊन तूं स्वतः कर्जबाजारी
व्हावें अशी माझी इच्छा नाहीं.

वि०—अरे, माझ्या भाऊचें नांव कशासाठीं काढतोस !

ना०—कशासाठीं ! ऐक. तुझ्या भाऊला माझ्या
बापाचें पुष्कळ देणें आहे. बरेच दिवस झाले तुझ्या
भाऊनें माझ्या बापाजवळून कांहीं कर्ज काढलें. तें
ठरलेल्या मुदतींत दिलें तर नाहींच. आणि पुढें तें दे-
ण्याविषयींही अनेक मुदती केल्या. तरी आजतागाईत
त्या कर्जापैकीं एक छदामही परत मिळाला नाहीं.

ज०—काय हणतोस नाना, खरी का ही गोष्ट !
मला तर बुवा मोठें आश्चर्य वाटतें.

ना०—खरी हणजे ! मी काय खोटें बोलून वाटतें? खोटें सांगून मला काय करावयाचें आहे !

वि०—होय, गोष्ट खरी आहे. पैशासंबंधानें माझ्या भाऊचा अगदीं नाइलाज आहे. लोक चोहोंकडून ओढतात, मारवाडी तर बोंचून खातात. सुखाचे दोन घांसही खाऊं देत नाहींत. दिवसा बाहेर पडून तोंड दाखविण्यासही लाज वाटते. फार तर काय, जर तुम्ही माझ्या भाऊला नवथर पाहाल तर पूर्वीच्या चतुर्थांशही त्याचें शरीर राहिलें नाहीं असें तुम्हांस वाटेल. इतका तो कुश झाला आहे. बाबांनो, सध्यां माझ्या भाऊला दोष लावूं नका. सध्यां त्याचा अगदीं नाइलाज आहे.

ज०—वरें विनायक, तुझ्या भाऊची दरमहाची प्राप्ति काय आहे !

ना०—अरे, त्याला काय विचारतोस, आणि तो काय सांगतो ! त्यांत काहीं एक जीव राहिला नाहीं. चला आपण घरीं जाऊं.

त्रि०—काय सांगूं व्याज भरण्याकरितां भाऊचे इतके पैसे खर्च होतात कीं सांप्रतचे प्राप्तीनें ऋणमुक्त होण्याची आशा त्यास मुळींच राहिली नाहीं.

ज०—आतां मात्र बरोबर. नानानें पैसे न देण्याचीं जीं कारणें सांगितलीं तीं अगदीं रास्त आहेत. विनायक, कर्ज काढण्याची वाईट संवय जडली असतां त्यापासून किती भयंकर परिणाम होतात हें चांगलें ध्यानांत धर. पुनरपि कधींही कोणापाशीं कर्ज मागूं नको. अशाच रीतीनें लोक पहिल्यानें थोडें कर्ज काढितात, व तें फेडण्याकरितां दुसरे कर्ज काढितात, असें करितां करितां कर्जाची रकम वाढते. आणि तिचें व्याजही देण्यास त्यांस सामर्थ्य राहत नाहीं. मग मुद्दल कोठून फिटणार ! अखेरपर्यंत ते कधींही कर्जमुक्त होत नाहींत. तात्पर्य हेंच कीं, मनुष्यानें कधींही ऋण काढूं नये. आदा पाहून खर्च करावा किंवा अंधरूपण पाहून पाय पसरावे अशी जी हण आहे तिचा तथ्यांश काय हें लक्षांत धर.

रा० म० मेहेंदळे.

जनावरें व संगीत.

एक फ्रेंच ग्रंथकर्ता असें हणतो कीं सर्व कलांपैकीं गायनकला मात्र जनावरांस, मूर्खांस व वेड्यांस ग्राह्य आहे. उदाहरणार्थ कुत्र्यांना गाणें बजाविणें फार आवडतें. गाणें चाललें असतां कुत्रीं मोठ्या आवडीनें नीट बसून लक्ष्य लावून ऐकतात. कित्येक कुत्रे नियमानें देवळांत जाऊन तथील बाजाचा मूर ऐक-

ण्याची मोठी हौस दाखवितात. मांजरांना बहुतक गाणें बजाविणें सहन होत नाहीं. तथापि कित्येक मांजरें पहाण्यांत आलीं आहेत कीं तीं ग चाललें असतां आपला आनंद शेंपूट हालवून प्रदर्श करितात. एका मांजराला अशी संवय होती कीं को शिटी वाजवूं लागला हणजे जवळ जाऊन त्या ओठावर आपले पंजे ठेवावेत. सशानां गाणीं आवडतात. कित्येक चाली ऐकून त्यांना अत्यान होतो व कित्येक चाली त्यांना अगदीं ऐकवत नाहीं. उंदरांना तर गाणें बजाविणें इतकें समजतें कीं ते ता सुरावर नाचूं लागतात. एखाद्या खोलींत गाणें चाल असतां वर छतांमध्ये उंदरांना तें ऐकून इतका आन होतो कीं ते इकडे तिकडे उड्या मारून नाचूं ला तात. घोड्यांना गाण्याच्या निरनिराळ्या चालीसु ओळखतां येतात. लष्करी घोडे तर “व्यूगुलाचा आवाज ओळखण्यास तेव्हांच शिकतात. व लवकर वि रत नाहींत. असें हणतात कीं घोड्याला आपल्या पुढे पायांनीं पडघम तालसुरावर वाजवितां येऊं लागते

मेंढरांना व गाईहशींना गाणें बजावणें फार आव डतें. मेंढपाळ आपल्या कळपांसाठीं नेहमीं अलगु वोरें मधुर वाद्य वाजवितात व त्यांचें असें मत आ कीं गाणीं ऐकून मेंढरांना चारा लवकर पचन होत मला एका हशीची अशी गोष्ट माहीत आहे व वाजा वाजविल्यावांचून ती दूध पिळूं देत नसे. टकरी मोट हांकीत असतां नेहमीं कांहीं तरी गा असतो व माझ्या पहाण्यांत आले आहे कीं बैल आपे कान हलवून मोठ्या आवडीनें तें गाणें ऐकतात व दा दां, दां, दां हटलें कीं नेट लावून मोटा ओढतात सिंह, आस्वल यांनासुद्धां गाण्याचा मोठा नाद असतो

पाण्यांतल्या “सील” नामक माशाला व इतर कित्येक माशांना गाणें इतकें आवडतें कीं ते एकच जमून स्वस्थ ऐकत राहतात. “सील” धरणारे लोक अशा वेळेस त्याला गोळी घालून मारितात व बाजारांत नेऊन विकतात.

सर्पांना तर पुंगीचा नाद कसा आवडतो हें आपणा सर्वांस माहीतच आहे. पालींना गाणें आवडून त्या कधीं कधीं नाच करितात किंवा उलट्या सुलट्या उड्या मारितात.

पक्ष्यांपैकीं पुष्कळांला गाणें आवडतें. भैना, राघू इत्यादि पाखरांना तर गायला शिकवितां येतें. परंतु घुन्नडाला मात्र संगीत अगदीं सहन होत नाहीं. जर त्याला बळेंच गाणें ऐकायास लावलें तर तो तडफडून प्राण सोडितो.

किड्यांना गाणें पसंत आहे. बाजा वाजत असतां कित्येक कोळी व कांतीणी बाजावळ सरकत सरकत येतात. कधीं कधीं तर वर्तुलाकार त्यांची श्रोतृमंडळी गायन ऐकत बसलेली आढळते. सु० रा० मोडक.

लहानांचे मोठे.

(१९ व्या पृष्ठापासून.)

अडचणी व संकटें आलीं तरी निश्चयानें श्रम करण्याचें फळ केवढें मोठें असतें याचें अणखी उदाहरण घ्या. क्रिश्चन गातलिव हेन ह्मणून जर्मनी देशांत फार विद्वान गृहस्थ झाला. त्याचीं अशीं आख्या आहे कीं याच्यासारखे शोधक माहीतगार व निपुण असे विद्वान जर्मन देशांत फार थोडके झाले असतील. परंतु हा अगदीं गरीब आईबापांचा मुलगा होता. त्याची आई आपल्या गरिबीकडे पाहून वारंवार रडत असे. त्यावरून हा फार खिन्न होई. आपल्या नवव्यानें आठवडाभर खपून विणलेलें कापड शनवारीं बाजारांत नेलें असतां विकलें नाहीं असें पाहून जेव्हां ती रडे तेव्हां तिच्या मुलास अत्यंत दुःख होई. तरी या आईस विद्येचें मोल कळलें होतें. ह्मणून ती आपल्या मुलास एका शाळेंत पाठवीत होती. या शाळेंत या मुलास हुशार समजत. दाहा वर्षांचा होण्यापूर्वी शाळेची फी मिळण्यासाठीं हेन एका शेजाऱ्याच्या मुलास शिकवू लागला. या शाळेंत लाटिन भाषा शिकणारास निराळी फी पडे. आणि ती पुष्कळ मोठी असल्यामुळे हेनास लाटिन शिकतां येईना.

हेनाच्या आईबापांचा एक स्नेही रोटीवाला होता. त्याच्याकडे रोटी आणण्यास एका शनवारीं संध्याकाळीं हेनास पाठविलें होतें. वाटेंत आपणास लाटिन भाषेचा अभ्यास करतां येत नाहीं ह्मणून हा खेद करीत चालला. रोटीवाल्याच्या दुकानास पोचेंपर्यंत हा इतका रडला होता कीं याचें तोंड अगदीं लाल झालें होतें. तें रोटीवाल्याच्या नजरेस आलें. ह्मणून त्यानें हेनास विचारलें, तेव्हां त्याची लाटिन शिकण्याची मोठी इच्छा पाहून त्या रोटीवाल्यानें त्याची फी देण्याचें कबूल केलें. फीची अशी तजवीज झाली. परंतु पुस्तकें कोठून आणावीं? हा प्रश्न होताच. तरी स्याविषयीं कांहीं विचार न करतां हेन इतका आनंदित झाला कीं रस्त्यानें पळत गाणें गात व ज्या रुमाळांत रोटी बांधली होती तो गरगर फिरवीत घरीं चालला. त्याला असें वाटूं लागलें कीं, अर्ध्या जर्मनीचें राज्य मला मिळत आहे. अशा आनंदाच्या

भरांत त्याच्या हातचें रुमालाचें गांठोडें उडून रस्त्याच्या बाजूला पाण्याचें एक डबकें होतें त्यांत पडलें. आंतली रोटी थोडी भिजली. आतां आई घरीं गेल्यावर रामें भरेल हा विचार मनांत येऊन हेन थोडा कष्टी झाला. त्यानें अतिशय जो आनंद होत चालला होता तो बेतावर आणिला. त्यानें आपल्या आईस हे आनंदाचें वर्तमान कळविलें. तिनें आनंद दाखविला, परंतु त्याच्या बापानें ह्मटलें, “अरे आपल्यासारख्या गरीब लोकांस लाटिन काय करायचें आहे? थोडकें शिकलं कीं बस. आपली गरिबी किती? आपला धंदा हा असा. कशाला लाटिनच्या भानगडींत पडतोस?” हेन आपला लाटिन शिकू लागला. दोन वर्षांत त्याच्या मास्तरानें कबूल केलें कीं अणखी पुढें मला शिकवितां येणार नाहीं. गुरुची व शिष्याची बरोबरी व्हावयास लागली. हे जेव्हां हेनाच्या बापास कळलें तेव्हां त्यानें शाळा सोडून धंद्यास लागण्याचा पुनः हेनास आग्रह केला. परंतु बापाची मसलत ह्याला पटेना. शेवटीं बाप फार रागावला. तरी हेनानें असा निश्चय केला कीं एकाशा मोठ्या शाळेंत जाऊन अधिक अभ्यास करावा. परंतु पैसे आणावे कोठून? या विचारांत हेन होता.

याच्या हुशारीची खबर शेजारच्या एका शहरांत एक उपदेशक राहत होता त्यास पोचली. तो हेनाच्या बापाचा मित्र होता. परंतु त्यांचा स्नेह फार दाट नव्हता. त्यानें हेनास बलावूं पाठविलें. तेव्हांचा त्याचा आनंद किती ह्मणून सांगावा? त्या गांठीं गेल्यावर तेथील मोठ्या शाळेंत त्याचा शिरकाव झाला. हेनाची परीक्षा घेऊन त्याला मास्तरांनीं एका वर्गांत बसविलें. हेनाची प्रकृति पहिल्यापासून सशक्त नव्हती. तो दिसण्यांत फार लहान दिसे. तो फारसा खेळतहि नसे ह्मणून मुलें त्याचा तिरस्कार करीत.

जरी हेनाची अशी व्यवस्था झाली होती तरी अडचण त्याच्या मागे हात धुवून लागलीच होती. हा उपदेशक त्याला फार थोडी मदत करी. आणि बाकीचा खर्च त्याला आपला करावा लागे. तशांत त्या शाळेंतील शिकविणेंहि उत्तम प्रकारचें नव्हतें. तरी हेन पुष्कळ मेहनत करी.

एकदां या शाळेची देखरेख करणारा परीक्षा घेण्यास आला. त्यानें लाटिन भाषेंत एक कोडें घातलें. तें हेनाच्या वर्गांत कोणासहि सोडवितां येईना. तरी हेनानें अगदीं बरोबर सोडविलें. तेव्हां इतक्या लहान मुलास अशी हुशारी दाखवितां आलेली पाहून परीक्षकानें फार तारीफ केली. त्यावरून हेनास फार उत्तेजन आलें.

कांहीं दिवस अणखी शालेंत राहिल्यावर हेनाची स्थिति किंचित् सुधरूं लागली. त्या शालेवर नवीन मास्तर आला, त्यानें हेनास खासगी शिकवणी दिली. तेव्हां त्याचें बरें चाललें. कारण ज्या गृहस्थानें त्याला मदत करण्याचें कबूल केलें होतें तो फारच थोडे पैसे पाठवी. कधीं हेनास दिवसांतून एकच वेळ जेवण मिळें. आणि तेंहि कधीं कधीं नुस्त्या कोरड्या भाकरीवरच करावें लागे. कित्येक वेळां तो असा उद्धार काढी कीं “मरण आलें तर पतकरीन.” पुस्तकें विकत घेण्याची हेनास शक्ति नव्हती. तीं लोकांपासून मागून आणतां आणतां तो दमून गेला.

तरी हेनानें उद्योग व अभ्यास सोडला नाही. अशीं पुष्कळ वर्षे दुःखांत व अडचणींत काढल्यावर तो हळू हळू वाढत गेला. आणि मोठ्या पदास चढला. लोक वारंवार असें म्हणतात कीं, “मनुष्याला आपल्या स्थितीच्या बाहेर जावत नाही.” परंतु जरी स्थितीचें दडपण मनुष्यावर बरेंच पडतें आणि तें निवारण्यास त्याला कठीण पडतें, तरी त्यांतूनहि निघून डोकें बाहेर काढतां येणारच नाही, असें नाही. इतिहासावरून आम्हांस कळून येतें कीं दरिद्रावस्थेंतून पुष्कळ लोक प्रसिद्धीस आले आहेत. कोलंबस एका कापड विणणाराचा मुलगा होता. नेबर जो प्रसिद्ध इतिहासकार झाला तो शेतकरी होता. इसाप दास होता. होमर भिकारी होता. दिमास्थनीज तरवारी करणारा होता. दानिएल डिफो मोजे विणणाऱ्याचा नौकर होता. वेन जान्सन् गंवडी होता. आर्कराइट हजाम होता. ह्याली ज्योतिषी सावण करणारा होता. पुढें चालेल. शा० रा० मोडक.

कवन.

कवित्व किंवा कवन हा विषय मोठ्या विचाराचा आहे. त्यांत मनोरंजन होण्याकरितां एखाद्या वास्तविक अथवा कल्पित गोष्टीचें खुबीदार वर्णन केलेलें असतें.

या देशांत कवनाचा विस्तार बराच मोठा आहे. एकव्या मोरोपंताच्या कविता तीन लक्ष आहेत. तुकारामबुवाचे अभंग चार कोटी चौतीस लक्ष आहेत. रामायणाची ग्रंथसंख्या चौवीस हजार आहे. भागवताची अठरा हजार असून महाभारताची एक लक्ष संख्या आहे. तसेच चारी वेद, साही शास्त्रें, अठरा पुराणें, व त्यांवरील टीका, हीं सर्व कविताबद्ध असून शिवाय ज्यांस काव्यें म्हणतात ते ग्रंथ व इतर कवींचीं कवनेंही अतिशय आहेत. हिंदुस्थानांत कविताचा इतका प्रसार आहे कीं, एथील सर्व शास्त्रें, पुराणें, भाष्यें, इतिहास

वगैरे हीं तर कवितारूप आहेतच, पण एथल्या चालीरीति आचार यांतही हजारों कवनें शिरलीं आहेत. लभकरां, उत्तरक्रिया इत्यादि विधि कविता म्हणूनच केले जातात. भजन, कीर्तन वगैरे भक्तीचे भाग कवितारूपांत होतात. राजांची स्तुति, लढायांचीं वर्णनें भातलोक पांवाडे गाऊन करीत असतात. कलगी तुरेवायांचे सवाल जबाब कवनरूपांत होतात. तळतां गाणें, जेवितांना गाणें, लेंकरूं निजवितांना गाणें, भीमागतांना गाणें, फार काय सांगावें, गाण्यावांचून मोठे देखील चालत नाहीत. मनुष्यांस स्वाभाविक गाण्या-आवड असल्यामुळें पृथ्वीवरील सर्व देशांत, नाना भाषांत व अनेक विषयांवर हजारों सुरस पद्यात्मक कविता शाले आहेत. त्यांतील कविता वाचून किंवा गाऊन मर्मज्ञ व रसज्ञ लोक आपलें मनोरंजन करीत असतात. ज्यांस गाण्याचें अंग नाही, असे देखील इतरांकडून गाणीं गावून आनंद करितात.

कवनाची उत्पत्ति:—कवनाची उत्पत्ति मूळ स्वर्गात झाली असावी. कारण जो हजारों दूतांचा मेघप्रभूजवळ स्वर्गांत राहून त्याची स्तुति गातो त्या कांहीं तरी कवन पाहिजे तेव्हां गातां येईल. स्वर्गांत दूत गातात यास पवित्रशास्त्र व हिंदुशास्त्रें साक्ष देत कीं स्वर्गांत कवनें आहेत. दूतांनीं गाईलें कीं, ‘पर उंचामध्ये देवाला गौरव, पृथ्वीवर शांति व माणसांक कृपा.’ यावरून सिद्ध होतें कीं, कवनाची मूळ उत्पत्ति स्वर्गांत झाली असावी. परंतु तें कवन स्वर्गांतून पृथ्वीवर कसें आलें, किंवा तें पृथ्वीवरच उत्पन्न झालें, हे एक महत्त्वाचा प्रश्न समोर उभा राहतो. यास उत्तर एवढेंच कीं, मनुष्यांस प्रथम ईश्वराकडून वाचाशा मिळाली, त्या वाचेपासून स्वर, स्वरापासून शब्द इत्यादि उत्पन्न झाले. शब्दापासून वाक्य, आणि तीं वाक्ये खुबीचीं व शैवटीं सारख्या अक्षरांचीं अशा प्रकारें लोकांजुळवूं लागले. तीं वाक्ये कांहींका दिवसांनीं ह्यणींच्या रूपांत आलीं. आणि मग त्या ह्यणीं फार वाढतां वाढत कविता या नांवानें प्रचारांत आल्या. पुढें जसजसें ज्ञान वाढत गेलें तसतसें त्या वाक्यांस गण, मात्रा, वृत्ते यांचा नियम लागू झाला. नंतर अभंग, आर्या, श्लोक इत्यादि नियमबद्ध कविता होऊं लागल्या आणि अशा प्रकारें सहज कविता करणारास लोक कवि असें म्हणूं लागले अर्थांत कवि हा कर्ता, व त्याची कविता हें कार्य असें जाणावें.

अणखी, मनुष्यास गातां येवो अगर न येवो पण आनंदलहरींत गुंगण्याचा किंवा शीळ वाजविण्याचा त्याच्या ठायीं स्वाभाविक गुण आहे. कित्येकांचा फार

रस व मधुर कंठ असतो. त्यांत स्त्रियांचा व मुलांचा फारच गोड स्वर असतो. राघु, मोर, कोकिला उत्तम गाणें गातात. कावळासुद्धां कर्कश शब्द करून घेत असतो. तर मग पक्ष्यांत व मनुष्यांत गाण्याची शक्ति ईश्वरानें उपजतच ठेविली आहे. ही शक्ति दिवस दिवस हळू हळू वाढत गेली. आणि आतां तर कृत कवनांची इतकी मर्यादा वाढली आहे कीं, त्यांत जारों प्रकार उत्पन्न झाले आहेत ह्यणजे अभंग, आर्या, देव, श्लोक, गजल, तुंबण्या, धांवि, धुपदे, भूपाळ्या, साव्या, दिंड्या, ओंव्या, कटाव, आरत्या इत्यादि होत. ही कविता सहज नियमांत तयार करितो त्यास शीघ्रकवि असें ह्यणतात.

आद्य कवि:—हिंदुस्थानांतील आद्य कवि कोणता, हें मग सांगणें जोखमाचें आहे. तरी बरेच प्राचीन आद्य कवींत ज्यांची गणना होईल, असे कालिदास, कवभूति इत्यादिकांचीं नांवे आढळतील. परंतु माझ्या कल्पनेस असें येतें कीं आद्य कवि स्त्रिया असाव्या. कारण देवानें त्यांस गोड व रसिक कंठ दिला असून गाण्याची कलाही बहुधा त्यांस उत्तम साधते. त्या बोलण्यांना सहज खुशीचीं वाक्यें बोलतात. त्यांस पुष्कळ पाणी व उखाणे सहज तयार करितां येतात. लेंकणांस निजवितांना, विणतांना, शिवतांना व दळीत असतांना त्यांस सहज गाणीं सुचतात व त्या भराभर ओंव्या गाऊं लागतात. पुष्कळ स्त्रिया तेथल्या कवनें कवन तयार करून जांत्यावर गातात. स्त्रियांस पद्येक गाण्याचा गळा किंवा चाल तेव्हांच ह्यणतां येते. सर्व शाहीर लोक प्रथम गाण्याचा गळा स्त्रियांपासून शिकले असावे व तसेच कवि पहिल्यानें स्त्रियांपासूनच कविता रचावयास शिकले असावे. पुढें त्यांनीं त्यांत पुष्कळ सुधारणा केली असेल, हें खरें. तथापि मुळारंभीच्या कवनकर्त्या स्त्रिया होत. पुरुषांत पांचांत निदान कवि निघत नाहीत, पण स्त्रियांत पांचांत निदान तरी तीन कवि निपजूं शकतील. स्त्रियांस छंदःशास्त्र पढवा, गण, मात्रा जुळविण्यास शिकवा, कवितांची पुस्तके वाचायास लावा, त्यांचा अर्थ अन्वय त्यांस चांगला शिकवा. एकंदरीनें कवितासंबंधानें पुरुषांस जेवढें शिक्षण मिळतें तेवढें त्यांस द्या, ह्यणजे त्या उत्तम कवि बनतील अशी खातरी आहे.

पुरुषकवीस, एक साधी व सोपी कविता तयार करायास किती वेळ व किती मानसिक श्रम लागतात याविषयीं त्याचें त्यालाच विचारावें. परंतु तसे श्रम व तितका वेळ स्त्रियांस लागणार नाही. त्या जांत्यावर जे कांहीं गातात ते कदाचित कवितेच्या नियमाप्रमाणें

गणमात्रांत बरोबर नसेल तथापि तें रसिक व नवरसानें पूर्ण भरलेलें असें असतें. त्यांच्या कविता कशा गोड व मनोस आनंद देणाऱ्या असतात, याचा अनुभव आह्मां एतदेशीय लोकांस आहेच.

स्त्रिया जात्या कोमल, त्यांचा कंठ मधुर, त्यांची वाणी रसाळ, त्यांत त्यांना गाण्याची विशेष हौस, मग काय विचारावें; दुधांत साखर पडल्याप्रमाणें सर्व कांहीं गोड होऊन जातें. स्त्रियांस तालसुरांत गावयास शिकविलें, तर त्या अशा उत्तम गातात कीं तें ऐकून पुरुषांस केवळ तटस्थ बसावें लागतें. त्यांस ह्यणाल तो राग शिकवा, हवी ती चाल पढवा, सांगाल तसा अलाफ ध्यायास लावा. त्या पुरुषांवर सरशी करून सोडतात. पुष्कळ स्त्रिया कवि झाल्या आहेत. मिसरी लोक सुफ समुद्रांत बुडून मेले, तेव्हां मिर्यामीनें ताबडतोब कविता रचून ईश्वराची स्तुति गाईली. त्याप्रमाणें दबोरा, मार्या, हान्ना यांनींही कविता रचल्या आहेत. गोनाई, तुकारामबावाची बायको, ज्ञानोबाची बहीण यांनीं जे अभंग केले आहेत, ते प्रसिद्ध आहेत.

स्त्रियांच्या गाण्यांत तादृश खरा अर्थ फारसा नसतो, हें मला कबूल केलें पाहिजे. तरी त्यांत अलंकार असून वीरश्री चढण्यास विशेष कारण असतें. स्त्रियांनीं जेव्हां दाविदाविषयीं गीत गाईलें तेव्हां असें ह्मटलें कीं “शौलानें हजारांस मारिलें; व दाविदानें दाहा हजारांस मारिलें.” तशाच प्रकारें एखादी गरीब बाई आपल्या भावाविषयीं, शिलेदारी थाटाचें गाणें गात असते कीं, “माझ्या भावास बसायास हजाराचा घोडा, त्याच्या पायांत पांचशांचा तोडा, अंगावर भरजरी शेला.” परंतु वास्तविक प्रकार पाहूं जातां तिच्या भावास बसायास गाढवसुद्धां मिळत नाहीं, पायांत तोडा तर नसतोच, परंतु उलट खोडा पडण्याची मात्र भीति असते. अंगावर घोंगडी मिळण्याची मारामार, मग शेला तर लांब राहिला. याप्रमाणें त्यांच्या गाण्यांत जरी सत्याचा प्रकार फारसा नसतो तरी त्यांच्या कवनास दोष देतां येत नाहीं. कारण कोणताही कवि निरंकुश असतो. ह्यणजे त्याच्या कवनास मर्यादा नसते. त्याची कल्पनाशक्ति वाढेल तितकी वाढूं द्यावी हेंच योग्य आहे. पुढें चालेल. भा० भा० चक्रनारायण.

आला तसा गेला.

एक कोन्हा एका बागाजवळ आला. त्या बागांत फळांनीं लादलेलीं पुष्कळ उंच झाडे होती. तीं पाहून कोन्हाच्या तोंडाला फार पाणी सुटलें. आंत जाऊन

किती फळे खाईन असे त्याला झाले. परंतु करील काय बागाच्या सभोवतीं मोठी भिंत होती. तिच्यावरून उडी मारतां येईना. झणून तो भिंतीजवळून फिरून एकादें भोक पाहू लागला. तर एक सांपडले. पण तें इतकें लहान होतें कीं त्यांतून त्याला जातां येईना. आतां काय करावें? दगड पाडून तें भोक तर मोठें करतां येत नाहीं. झणून त्यानें असा निश्चय केला कीं दोन तीन दिवस उपास करून आपण रोड व्हांवें झणजे आपला रिघाव होईल. त्याप्रमाणें त्यानें केलें. आंत गेल्यावर त्यानें फळांवर खूप शोड उठविली. थोडक्याच दिवसांत तो असा लठ्ठ झाला कीं पहिल्यापेक्षां दुप्पट मोठा दिसू लागला. इतक्यांत त्याला असा विचार सुचला कीं “जर माळ्याची नजर मजवर गेलीच तर मी बाहेर कसा पळून जाऊं? ज्या भोकांतून मी आंत आलों त्यांतून जाण्याची आतां तर सोय राहिलीच नाहीं.” मग त्यानें पुनः रोड होण्याचा यत्न आरंभिला. सात आठ दिवस उपास केल्यावर तो पुरता रोड झाला. आणि बागांतून बाहेर निघाला. मग तो असा विचार करूं लागला कीं “या बागांत इतके दिवस राहून आपण मिळविलें काय? गेलों तसा बाहेर आलों. जेवढें मांस मिळविलें तेवढें तेथेंच गमावून आलों. बरोबर मीं काय आणलें?”

“या जगांत आर्ह्यां काहीं आणलें नाहीं व एथून आमच्यानें काहीं नेवत नाहीं.”

लाजारसाची गोष्ट.

योहान्न अध्याय ११.

अभंग.

बेथानी नगरीं भक्त लाजारस ।
झाला व्याधियस्त जाणा तुझीं ॥१॥
तयाला असती, दोनच बहीणी ।
मार्या मार्या करुनी नामें त्यांचीं ॥२॥
सुवासिक तेल प्रभूला लाविलें ।
चरण पुसिले आपुन्या केशें ॥३॥
सांगुनी पाठवी मार्या ती प्रभूला ।
प्रीय जो तुजला रोगी आहे ॥४॥
परिसुनी ऐशा वृत्ता मग काय ।
बोले खीस्तराय एका तुझी ॥५॥
रोग हा मरणा साठीं नाहीं आला ।
तेणें गौरवीला देव पुत्र ॥६॥

आर्या.

त्रिवर्ग बहु प्रीतीची
यास्तव दिन दोन वास करि तथे ।
मग अपुल्या शिष्यांतें,
बोले पुनरपि चला यहूदातें ॥१॥

ता० आ० पंडित.

शास्त्रप्रश्न.

१. यशायानें कोणत्या राजांच्या कारकीर्दीत भविष्य सांगितलें?

२. यशाय्याच्या अष्टाविसाव्या अध्यायांत पहिल्या चौक्यांमध्ये जें भविष्य सांगितलें आहे तें कोणत्या रीतें पूर्ण झालें आहे?

३. आपण ही पुढील ओवी कोठें वाचितों? “जे पंथेश्वरावर भाव ठेवतात ते जो सीयोन डोंगर न दळू सर्वकाळ टिकतो त्यांसारखे होतील”.

४. अशूराच्या सन्हरीव राजानें हिज्कीया यास काय कृत्ये केलीं? त्यांविषयी कोणता निरोप पाठविला?

५. ईश्वरानें हिज्कीयाच्या किती प्रार्थनांस उत्तर दिले? त्यांविषयी कोणत्या लिहिलें आहे?

६. यशाय्याच्या त्रिपन्नाव्या अध्यायांतील सातव्या चौक्या ओवीचें स्पष्टीकरण करण्यास येशू ख्रिस्ताच्या शिष्यांपैकी कोणत्या एका शिष्याला कोणी विचारितें?

७. नव्या करारांत सांगितलें आहे कीं, “येशू ख्रीस्ताच्या उजवीकडे आहे, आणि तो आह्मांसाठीं रद्द दली करितो.” हें कोणत्या ओवींत लिहिलें आहे?

८. यहूदांचा राजा एला जेव्हां आरसा साचे पिऊन माजला होता तेव्हां काय झालें?

९. यशाय्याच्या अष्टाविसाव्या अध्यायांतील पाचव्या चौक्या ओवींत असे लिहिलें आहे कीं “आपल्या लोकांच्या शेवटाला” याचा अर्थ तुझी काय समजतां?

१०. कोणत्या दोन शिष्यांनीं खालील ओवीचें अर्थ स्पष्टीकरण केले? “आमचा संदेश कोणी विश्वासला?”

जी० गार्डन.

बालबोधमेव्याची जाहिरात.

बालबोधमेव्याची वर्षाची वर्गणी १२ आणे. ज्ञानोदय घणार आणि, टपालडांगील ६ आणे.

सोनरी अक्षरांच्या कवराचे सर्व वर्षाचे एके ठिकाणी बांधलेले अक्षररुप्यांस, र० जे० ई० आवट भायखळा, मुंबई, या पत्र्यावर मिळती.

बालबोधमेव्याच्या वर्गणीसंबंधी व पत्र्यावहल वगैरे लिहिजे ज्ञानोदयाने म्यानेजर र० जे० ई० आवट, भायखळा, मुंबई, यांस लिहिजे.

बालबोधमेवा.

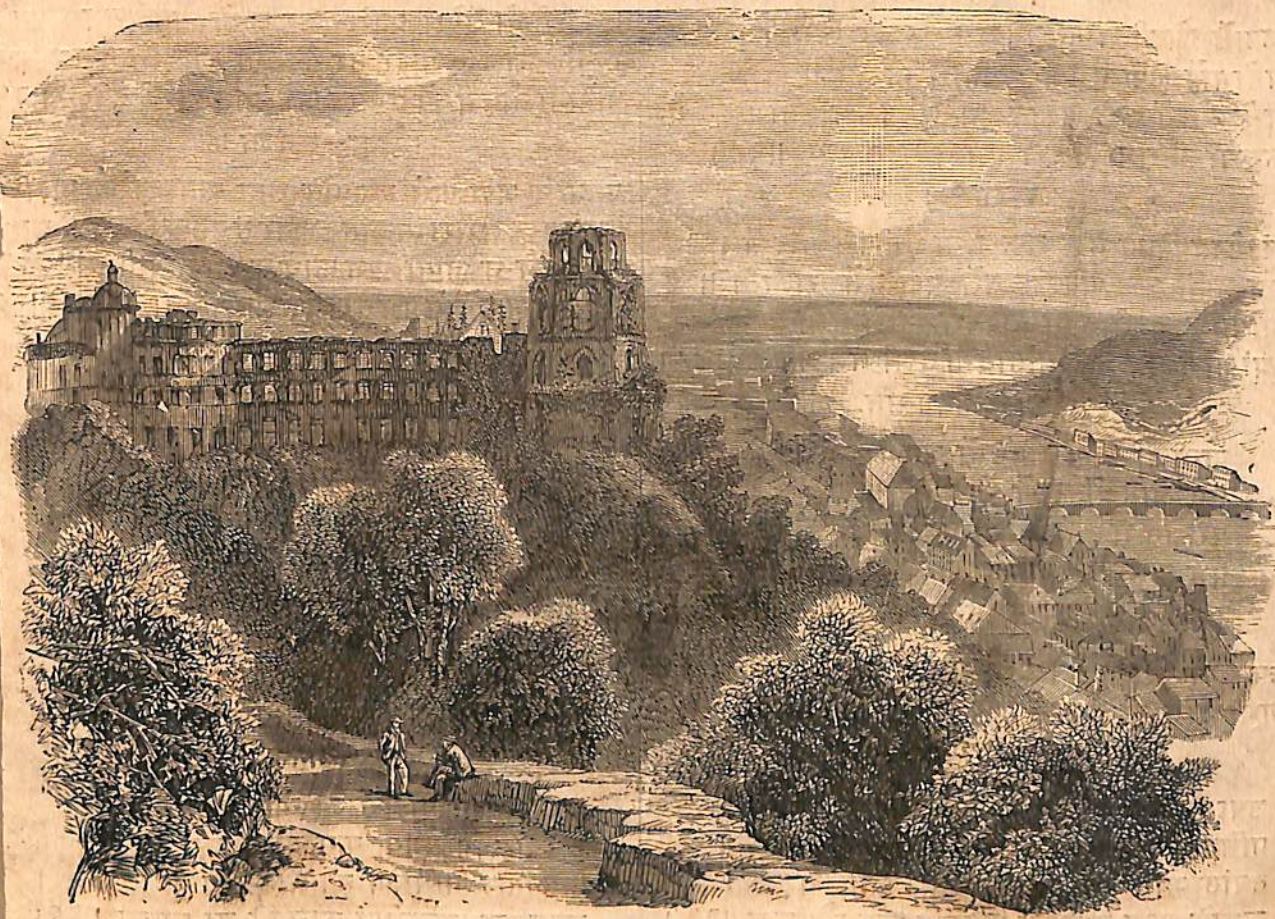
पु० २०.

मार्च, १८९२.

अंक ३.

“देव आमचा तारणारा याची दया व मनुष्यांवरील प्रीति प्रगट झाली. तेव्हां जीं न्यायीपणाचीं कामें आर्हणीं केलीं होतीं त्यांकडून नव्हे, तर त्यानें आपल्या दयेनें पुनर्जन्माचें जें धुणें व पवित्र आत्म्याकडून जें नवें करणें त्यांकडून आह्मांस तारिलें.”

ति० अ० ३. ओ० ४, ९.

“डोंगरावरील उपदेश.”

श्लोक—शा० वि०.

व्हावी कीर्ति जनीं ह्मणुनि जन जो कोणी करी धर्म तो ।
होई निष्फळ सर्व यास्तव तुम्ही सोडूनियां दंभ तो ॥
अन्याला न कळेल धर्म अपुला ऐशा रितीनें करा ।
त्याचें देइल लौकिकांत फळ तें तुम्हां प्रभू तो खरा ॥२४॥

श्लोक—शिखरिणी.

कळावें लोकांला ह्मणुनि जन कर्णेहि फुकुनी ।
सभेमाजीं, मार्गीं, करिती धनदानें हटकुनी ॥
तयांनीं धर्माचें फळ मिळविलें कीर्तिच अहा, ।
परी स्वर्गीं तुम्हां न कळत दिल्याचें फळ महा ॥२५॥

श्लोक—शिखरिणी.

सभास्थानीं अड्यावर भजनमेळा मिळविती ।
उभे राहूनीयां कितिक पथि कीर्ती मिळविती ॥
बहु प्राप्तीसाठीं बडबड विदेशीच करिती ।
परी तुम्ही टाका समुळ असल्या दांभिक रिती ॥२६॥

श्लोक—शिखरिणी.

कवाडें खोलीचीं करुनिच तुम्ही बंद निगुती ।
मनोभावें अर्पी प्रभुचरणपरींच विनती ॥
गुन्हें लोकीं केले असति तुमचे माफिच तयां ।
करुनी आराधा तरिच प्रभुसी येइल दया ॥२७॥

श्लोक—शा० वि०.

हे स्वर्गस्थ पित्या तुझे सकल या भूमीवरी नांव तें ।
जावो मानियलें पवित्रहि तसें येवो तुझे राज्य तें ॥
स्वर्गामाजि जशी तशी महिवरी इच्छा तुझी चालुं दे ।
आह्मां आज प्रभू जसें प्रतिदिनीं देशी तसें अन्न दे ॥२८॥

श्लोक—भुजंगप्रयात.

जनार्चीं ऋणें सोडितो आह्मि जैसें ।
प्रभू आमचीं ऋणें सोड तैसें ॥
परोक्षमधीं नेउं आह्मां नकोरे ।
प्रभू वाइटापासुनी सोडवीरे ॥ २९ ॥

श्लोक—अनुष्टुप् छंद.

राज्य सामर्थ्यही तूजें । सदा गौरवही असे ॥
ह्मणुनी दास मी तूझा । प्रार्थना ही करीतसें ॥ ३० ॥

श्लोक—पृथ्वीछंद.

उपास करितां तयीं दिसुं नकाच दुःखीतसे ।
प्रसिद्धजनिं व्हावया करिति डोंगि कीर्ति असे ॥
तयांस जनिं नांव हें फळ असें मिळालेंच कीं ।
करुनि तुम्हि गुणिं घ्या निरशनें फळें लौकिकीं ॥३१॥

श्लोक—हरिणी छंद.

कसर धनजें खाई, नाशी कलंक हि चोरही ।
करिं न बहु तूं त्याचा सांठा कधीं वरती मही ॥
धनहि जिकडे लागे तेथें तुजें मन सर्वही ।
ह्मणुनि अविनाशी जें स्वर्गीं करी धनसंग्रही ॥३२॥

श्लोक—वसंततिलका छंद.

निर्दोष नेत्र असल्यास तुझा तुजें रे ।
तेजस्वि होइल शरीरहि जाण सारे ॥
अंधारयुक्त असतां तव नेत्र दोषी ।
होईल जाण सगळी तनु निश्वयेसी ॥३३॥

श्लोक—मालिनी छंद.

ह्मणुनिच तव भक्ती नीति खोटी नसावी ।
करिल समुळ तूझा नाश ती अग्नि जैवी ॥
बहुविध जनिं भक्तीमार्ग आहेत त्यांची ।
करुनि अधिं परिक्षा सत्य मार्गा धराची ॥३४॥

श्लोक—स्रग्धरा छंद.

कोणी दोघां धन्यांची जन करुं न शक्रे योग्य सेवा कट
एकाची तो उपेक्षा करिल जर दुःख्या तोषवीण्यास पा
प्रीती ठेवील एकावर तर न कसा द्वेषि तो दूसऱ्यात
मामोना तोषवी जो प्रभुपद कसें प्राप्त होईल त्याला ॥३५॥

श्लोक—स्रुवशा छंद.

पोटाला अन्न कैसें मजप्रति सदा प्राप्त होईल याच
कैशीं वस्त्रें शरीरा मिळतिल करिं तूं याचि चिंता न सा
पेराया जे न जाती खग कधिं न जे कापिती सांठवी
यांलाही अन्न देतो प्रभु तर तुम्हां व्यर्थ चिंता कशाची ॥३६॥

श्लोक—मालिनी छंद.

वनिं बहु फुलझाडें थोर शोभा तयांला ।
तशिं प्रभु वसनें तो नाहि शल्मोन ल्याला ॥
प्रभु जर गवताला श्रेष्ठ पोषाख देतो ।
तर मग कशिं वस्त्रें देइना हो तुम्हां तो ॥३७॥

श्लोक—इंद्रवज्रा.

खाण्यापिण्याची वसनादिकांची ।
चिंता करीं तूं नच ऐहिकाची ॥
कां कीं विदेशी जन ऐहिकाची ।
चिंता मनीं वाहति नित्य साची ॥३८॥

श्लोक—मालिनी छंद.

प्रथम तुम्हि प्रभूचें राज्य न्यायीपणा हो ।
उभयहि मिळवाया यत्न मोठा करा हो ॥
मिळतिल जगिंच्या ह्या गोष्टि साऱ्या तुम्हांला ।
ह्मणुनिच त्यजुनीयां काळजी गा प्रभूला ॥३९॥

एक त्याला आपलें साह्य करण्यास विनंती करीत, आणि तो करीच. असें करतां करतां शेवटीं त्याची खातरी झाली कीं आपलीं बोटें पहिल्यासारखीं वळत नाहीत आणि आपल्या आवाजाचें गोडपणहि कमी होत चाललें आहे. परंतु त्यावरून त्याला फारसें दुःख झालें नाहीं. कारण तो परोपकाराच्या कामांत असा चूर झाला होता कीं त्याला दुःख करण्यास जसा काय अवकाशच मिळाला नाहीं. त्याला अतिशय काम असे. कधीं कधीं त्याला असें वाटे कीं, आतां मला पहिल्यासारखें गातां वाजवितां येत नाहीं. मी आपला एकटाच कोठेंही राहतों. तरी हे लोक मजवर एवढा भरंवसा कां ठेवतात? हीं मुलें मलाच कां विलगतात? तथापि आपलें तोंड लहानपणच्यासारखेंच आहे. परंतु तें अगदीं मनोहर दिसतें. इतकें कीं, जसें काय यानें आपलें मधुर गायन आपल्या मुखावर मूर्तिमंत बसविलें आहे, असें वाटण्यासारखें आहे. आपल्या तोंडावर एक प्रकारची कांति पडली आहे व तेथून ती परावर्तन पावून लोकांस तृप्त करते. आणि आपला मधुर आवाज संगीतशाळेंतील संगीताचा प्रतिध्वनिच जसा उठतो. हें सिगर्डस कांहीं कळत नव्हतें. वर्षांमागें वर्षे चाललीं आणि लोक त्याचा फार मान ठेवूं लागले. त्याला फार चाहूं लागले. दर खेड्यांत तो आला कीं त्याचें फार स्वागत करीत. संगीतशाळा तर पूर्वेकडे लांब होती.

एके दिवशीं तो अशाच कांहीं दयेच्या कामगिरीवर चालला होता, तेव्हां तो या अरण्यांतून एकटाच चालला होता. तो सकाळपासून दोन प्रहरपर्यंत प्रवास करीत आला होता. तितक्यांत त्यानें आपल्या घोड्याचा लगाम ओढला. कारण एका ठिकाणीं वाळू-मध्ये अर्धा पुरलेला असा एक मनुष्य त्याला दिसला.

सिगर्ड घोड्यावरून उतरला व त्या माणसाजवळ गेला. त्याला पहिल्यानें असें वाटलें कीं कोणी प्रवासी थकून मरण पावला असेल. परंतु तो प्रवासी मेला नव्हता. भुकेनें व तहानेनें व्याकूळ होऊन तो पडला होता. त्याला सिगर्डनें आपल्या जवळचें थोडकें अन्न व पाणी दिलें. तेव्हां तो हुशार झाला. आणि “आतां मला आपली वाट पुनः धरतां येईल.” असें म्हणाला.

त्याला सिगर्ड म्हणतो, “तूं माझा घोडा घे. आणि होईल तितका लवकर जा. म्हणजे या अरण्यांतून सुटशील. दिवस मावळण्याच्या आधीं घर जवळ कर. मला या वाळवंटांतला रस्ता माहीत आहे. मी पायीं

येईन. बस घोड्यावर लवकर, उशीर करतां कामा नये नीट वाटेकडे पाहून जा. जरा वाट संपण्याच्या आधीं रात्रीनें गांठलेंच तर घोड्याचा लगाम ढिला सोड.”

घोड्यावर बसतां बसतां तो प्रवासी ह्मणतो, “परंतु तुझी काय वाट?”

सिगर्ड हांसून म्हणतो, “माझे ठीक आहे. पण तूं पोंचल्यावर मला एक वाटाड्या पाठीव. तो मला भेटेल.”

मग सिगर्डनें आपल्या कुपींतल्या पाण्याचे राहिलेले थेंब त्याच्यां भांड्यांत ओतले. मग क्षणभर त्यानें आपलें तोंड घोड्याच्या तोंडावर घांसलें व त्याच्या कानांत कांहींबाहीं सांगितलें. तेव्हां लागलाच घोडा निघाला. आणि सिगर्ड एकटाच राहिला. त्याच्याजवळ पाणी नव्हतें आणि त्याचें तोंड उनानें सुकून गेलें होतें व त्याला फार तहान लागली होती.

जसा उनांचा धडाका वाढूं लागला तशी याची तहान वाढूं लागली. शेवटीं त्याला मूर्च्छा आली. आणि मार्ग तो चुकला. तरी तसाच कांहीं वेळ तो चापसत पडत उठत चालला. पुढें तो अगदींच बेशुद्ध झाला. खालीं वाळू भडभुंज्याच्या भट्टीसारखी तापली होती. वर सूर्याचा अग्नि.यामुळें सिगर्डचा मेंदू पघळण्याचा लाग आला. त्याच्या डोळ्यांपुढें जे नव्हते ते देखवे दिसूं लागले.

त्याला असें वाटूं लागलें कीं आपण एका थंडगार राईत आलों आहों. वारा अगदीं सुरेख वाहत आहे, सर्व झाडे हिरवींगार आहेत. मधून थंड पाण्याचा झरा वाहत आहे. आणि आपण त्या झऱ्याच्या कांठीं हिरव्या गवतावर लवंडलों आहों. वास्तविक हा विछाना तापलेल्या वाळूचा होता. दिवस कलला व मावळला तरी सिगर्ड तसाच पडला होता. आणि स्वप्नांतलें मनोराज्य हांकीत होता.

ज्या वाद्य वाजविणारांची व सिगर्डची चांगली ओळख होती, व जे त्याला फारच प्रिय होते ते त्याच्या पुढें येऊन उभे राहिले, परंतु त्यांच्या तोंडांवर आकाशीय तेज दिसत होतें. त्यांच्या डोक्यांवर संगीताचे मुगुट होते. ते लोक याच्या समोर हवेंत उडूं लागले. आणि दूर दूर जाऊन नाहीतसे झाले. जसे तारे सूर्याच्या उजेडांत लोपून जातात तसे ते लोपले. परंतु हा प्रकाश कसला होता? मग ती राई व तें अरण्य हीं सर्वच विरघळून गेलीं. मोठ्या बाज्याचा आवाज ऐकूं आला व थांबला. आणि तितक्यांत सिगर्ड संगीतशाळेंत येऊन पोहंचला.

त्या शाळेच्या दालनांतून चालतांना त्याच्या पावलांचा आवाज ऐकूं येऊं लागला. लवकर लवकर तो थोरल्या तालिमखान्यांत गेला. तेथली गाणार मंडळी वाद्यांसह उभी राहिली. थोरला तेजस्वी झा-

लेला बाजाहि त्याने पाहिला. आणि सर्वांनीं एक गीत गाऊन वाजविलें.

तेव्हां निरनिराळ्या सुरांचे सुमेळ होऊन जो गजर झाला त्याचें वर्णन करतां येत नाही. तें करण्यास स्वर्गाचेंच वर्णन केलें पाहिजे.

सिगर्डाच्या ओळखीचे पुष्कळ चेहरे तेथें दिसूं लागले. त्यानें आपली जागाहि पाहिली. तिच्यावर त्याचा ताऊस घेऊन एकीकडे तोंड करून कोणी बसलें होतें. तो कोण आहे ह्मणून तपास करण्याचें धैर्य ह्मणून सिगर्डास होईना. दुसऱ्या शेंकडों वाद्यांच्या आवाजांतून सिगर्डाच्या ताऊसाचा आवाज स्पष्ट ऐकूं येत होता. सिगर्ड गुंग होऊन एकत उभा राहिला. शेवटीं संगीत संपलें. सिगर्डाच्या जागीं बसलेल्याचें तोंड फिरलें, तेव्हां तेजामुळें सिगर्डाच्यानें त्याकडे पाहवेंना. तरी धैर्य करून पाहतो तर संगीतशालेचा प्रभु. त्यानें आपल्या हातचा ताऊस सिगर्डापुढें केला. तो त्यानें नमन करून घेतला. शा० रा० मोडक.

चुटका.

एक लुच्चा छाकटा मनुष्य आपल्या कुऱ्याविषयीं बड्या बड्या गप्पा शौकीत असे. एके दिवशीं तो ह्मणाला कीं, माझ्या कुऱ्याला आपल्या धन्याइतकें शहाणपण आहे. त्यास दुसरा ह्मणतो, सुदैव आमचें कीं त्याच्या गळ्यांत सांखळदंड आहे.

ताजीं अंडीं.

ज्या पदार्थांचा वास सुटतो अशा पदार्थांजवळ ताजीं अंडीं कधीं ठेवूं नयेत. कारण सर्व प्रकारचा वास शोषून घेण्याची विलक्षण शक्ति ताज्या अंड्यांमध्ये असते. फळफळावळ किंवा भाज्या अगर कोणत्याही प्रकारचा सुवासिक पदार्थ आपल्या वासाचे अतिसूक्ष्म कण हवेंत नेहमीं पसरित असतो. हे कण अंडीं लवकर लवकर शोषून घेऊन वासाचे पदार्थ विघडवितात व आपण स्वतः गंधी होतात.

सर्व सद्गुणांत प्रीति श्रेष्ठ आहे. याचीं अनेक प्रमाणें देतां येतील. एक अगदीं स्पष्ट आहे. तें हें कीं “प्रीति कधींहि खुंटत नाही.” जेव्हां पौलानें हें प्रमाण दिलें तेव्हां लोक अनेक गोष्टींची फार आवड धरूं लागले. भविष्य सांगणें, अनेक भाषा बोलणें, ज्ञान संपादनें हें लोकांस फार मोठें वाटे. परंतु भविष्य सांगायचें तें कोठपर्यंत उपयोगी? भविष्य पूर्ण होईपर्यंत. अनेक भाषा बोलायाच्या. परंतु कोणती भाषा अक्षय टिका-

याची आहे? ग्रीक, इब्री, लाटिन भाषा कोठें प्रचारित आहेत? हल्लीं ज्या भाषा आपण बोलतो त्या तरी कित कित काळ राहणार आहेत? तेव्हां निरनिराळ्या भाषा शिकून तरी काय उपयोग होणार? ज्ञान असलें तर तें खुंटेल. परंतु प्रीति खुंटणार नाही. ती अक्षय टिकेल ह्मणून ती श्रेष्ठ नाही काय?

—•••••—

सेन्ट बार्थलम्यूच्या दिवशीं झालेल्या वधाच्या संबंधांतली एक गोष्ट.

मागल्या अंकांत क्याथरिन डि मेडचीविषयीं एक निबंध होता; त्यांत १७७२ मध्ये आगस्त महिन्यांत सेन्ट बार्थलम्यूच्या दिवशीं पारीस शहरांत प्रतैस्तंत लोकांच्या वधाविषयीं उल्लेख होता. ४१ व्या पृष्ठाव त्याच गोष्टीचें एक चित्र दिलें आहे. त्यांत फ्रान्सांत राहणाऱ्या इंग्लंड देशाच्या वकिलाच्या घरांतली एक खोली दाखविली आहे. जे ह्युगिनो लोक क्याथरिन रॉणीच्या सूचनेवरून मारले जात होते त्यांप्रमाणेंच इंग्लंडांतले बहुतेक लोक प्रतैस्तंत होते. आणि पारीस एथील इंग्लिश वकीलमंडळहि प्रतैस्तंत होते. आणि या कारणानें ते सर्व मारले जायाचे होते. परंतु त्यांत संरक्षण करण्यास त्यांच्या पाठीशीं इंग्लंडचें बळ होते तथापि त्या सर्वास मुख्य वकिलाच्या घराचा आश्रय घेवा लागला असें या चित्रांत दाखविलें आहे. त्या पैकीं काहीं जण खिडकींतून रस्त्यांत डोकावात आहेत रस्त्यांतून पुढें प्रतैस्तंत लोक; आणि त्यांच्या मागें गर्दी लागली होती. हें पाहून त्यांस वाईट वाटलें असेल. एक विचारी बाई दुसऱ्या बाईच्या मांडीवर डोवें टेंकून फार रडत आहे. ती कदाचित् फ्रेंच बाई असेल व आपला नवरा बाहेर आहे तो बहुतकरून मारले जाईल ह्मणून ती फार फिकिरींत आहे. डावीकडल्या कोपऱ्यांत एक तरुण बाई एका ह्याताऱ्या गृहस्थास विलगली आहे. बाहेरल्या गर्दीतली भयंकर ओरड ऐकून ती फार घाबरली आहे.

जेव्हां वळानें अथवा भय घालून धर्म सोडण्यास किंवा स्वीकारण्यास लावतांना जीं दुःखें होतात त्यांविषयीं आझी वाचितो तेव्हां आमचें इंग्रज सरकार हिंदु स्थानांतली सर्व लोकांस आपला धर्म पाळण्यास किंवा नवीन धर्म स्वीकारण्यास स्वतंत्रता देतें ह्मणून आझी देवाचे फार उपकार मानावे.

धर्म पाळविण्यासाठीं अथवा तो स्वीकारविण्यासाठीं जुलूम करणें मोठें लांछन आहे. धर्मसंबंधी कामां जुलूम करण्यास देव सांगत नाही.

जाते. विमानाच्या गोळ्याच्या एका बाजूस ती छत्री घडी करून चाळीस पौंड वजनाने तुटेल अशा वेताच्या सुतळीने बांधतात. विमानांत बसलेला मनुष्य छत्रीच्या झोंक्यावर बसतांच त्याच्या वजनाने सुतळी तडून छत्री खाली पडते, व नंतर ती उघडून अस्ते वाकते खाली उतरते, व त्यासरसो विमानाचे ओझे मागीर झाल्यामुळे ते उंच वर जाते. हेही काम अत्यंत योग्यतेने होय. वेळेवर छत्रीच न उघडली, ती काटलीच, किंवा झोंक्याचा दोरच तुटला, तर त्यावर बसलेल्या मनुष्याचा क्षणांत घात झाल्यावांचून राहावयाचा नाही.

विमानांचा उपयोग.—विमाने पूर्वी मोजेखातर उडविली असत. पण गेल्या फ्रेंच व जर्मन युद्धांत त्यांचा फार उपयोग झाला. पारीस शहरास जर्मन सैन्याचा साहाय्य महिने वेढा पडल्यावर बोर्डो शहरांत फ्रेंच सरकारचे ठाणे बसले. त्या वेळीं पारीस शहरांत अन्नसामग्री किती दिवस पुरण्यासारखी आहे ही व इतर अवश्य माहिती मिळण्यास मार्ग मोकळा नव्हता. त्या वेळीं गाब्रेटा हा स्वदेशाभिमानी पुरुष विमानांत बसून जर्मन सैन्याच्या बंदुकांच्या व तोफांच्या भडीमारांतून वचावून बाहेर पडला. त्याने आपल्या बरोबर शहरांतून खासगी व सरकारी कागदांच्या घेतल्या नेल्या होत्या त्यांकडून शहरांतली माहिती बाहेर कळली. बाहेरली माहिती शहरांत कळण्यासाठी त्याने आपणाबरोबर खबुत्रे नेली होती. खासगी व सरकारी पत्रे इंदुप्रकाशाच्या सांच्याएवढ्या कागदावर त्रिकोणी छापून त्यांचा फार पातळ कागदावर अति सूक्ष्म पोटोग्राफ काढित. तो फार झाल्यास हाताच्या आंगठ्याच्या नखाएवढा मोठा असे. अशा अनेक पोटोग्राफांची वळकटी करून ती हाताच्या पिसाच्या पोकळींत कोंबून भरित. नंतर अशा प्रकारची ही पत्रांची डाक शहरांतून आणलेल्या खबुत्राच्या शेंपटीच्या चारपांच परांच्या बुडख्यांस मजबूत रीतीने आडवी बांधून खबुत्र सोडून देत. ह्मणजे आपल्या पिलांच्या ओढीने शेंकडो मैलांवरून थेट पारीस शहरांतली आपल्या धन्याच्या घरी येई. तेथे मा सूक्ष्म पोटोग्राफाच्या वळकट्या काढून व म्याजिक मांटर्नासारख्या साधनाने त्यांवरील मजकुरांचे पड्यांवर दीर्घ प्रदर्शन करून मग कारकुनांकडून त्यांच्या कला काढून त्या ज्याच्या त्यास टपालांतून पोहचवण्यात येत. अशा प्रकारे विमानाने व खबुत्रांच्या योगाने वृत्तने वेढलेल्या नगराशी पत्रव्यवहार ठेवणे साध्य झाले आहे.

ज० जा० डिसोजा.

पुढे चालू.

कवन.

कविः—प्रत्येक देशांत कवि उत्पन्न झाले आहेत. त्यांनीं कवनें रचलीं असून त्या कवनांचीं पुस्तके हजारां झालीं आहेत. त्या त्या देशांतली लोक आपापल्या रिवाजाप्रमाणे व आवडीप्रमाणे तीं कवनें गात असतात. आपल्या देशांत कोण कोण कवि झाले त्यांविषयी थोडक्यांत दिग्दर्शन करावे असा मानस आहे. एथें मूळ कवि म्हटला तर कालीदास हा होय. त्याच्यानंतर भवभूति, भर्तृहरि, भारवी, माघ, बाण, सुबंध, श्रीहर्ष, हे संस्कृत कवि होऊन गेले. आणि तुकाराम, ज्ञानदेव, वामन, मोरोपंत, एकनाथ, मुक्तेश्वर, श्रीधर, रामजोशी, आनंदफंदी इत्यादि हे प्राकृत कवि झाले. हे कवि असे झाले आहेत कीं, त्यांच्यासारखे तेच कवि झाले व पुढे त्यांच्या तोडीचे कोणी कवि होतील किंवा नाही याची वानवाच आहे. तुकारामाने तर अभंगांचा एक स्वतंत्र व विस्तीर्ण असा ग्रंथ तयार केला आहे. मोरोपंत, वामन यांनीं कांहीं स्वतंत्र विषयांवर अनेक कविता रचून शिवाय कालीदास, भवभूति इत्यादिकांच्या संस्कृत काव्यांचीं कविताबद्ध अशीं प्राकृत भाषांतरेही केलीं आहेत. हल्लीं बरेच लोक कविता करूं लागले आहेत, व मासिक पुस्तकांतून व वर्तमानपत्रांतून त्यांच्या बऱ्याच कविता दृष्टीस पडतात. तथापि पूर्वीच्या कवींच्या तुलनेस त्यांचे कवित्व उतरत नाही. कारण काव्याने किंवा कवनाने कालीदास, भवभूति यांच्या काळांतच अवतार घेतला होता व तो अवतार आनंदफंदीपर्यंत चालला. आतां जे आपणांस कवि ह्मणवितात ते कोणतीही नवी कल्पना किंवा नवा राग, अगर नवी आर्या, पद वगैरे कांहीं एक काढित नाहीत. कां बरे? याचे उत्तर हेंच कीं पूर्वीच्या कवींनींच सर्व कांहीं तयार करून ठेविले आहे. त्यांनीं लाखों आर्या, कोट्यावधि अभंग, अनेक वृत्तांचे असंख्य श्लोक करून शिवाय सर्व कल्पना, विषय, देखवे यांचीं वर्णनें रचून तीं कवनांत गावलीं आहेत. सध्यांचे कवि त्याच कल्पना, तेच देखवे यांस थोडेंसे निराळें रूप देऊन कवनें तयार करितात. पहा, जशी कोपर्निकसाने कल्पना बसविली कीं, पृथ्वी फिरते; तशी, आतां किती जरी नवे कोपर्निकस उत्पन्न झाले तरी त्यांस पृथ्वीच्या फिरण्यासंबंधाने दुसरी कल्पना काढतां येणार नाही. तद्वत कवनांची स्थिति आहे. ज्या कविता पूर्वी झाल्या, ज्या कल्पना पूर्वी बसविल्या गेल्या त्यांच्यापेक्षा अधिक आतां कांहीं काढवत नाही. म्हणून काव्याचा किंवा कवनाचा अवतार मागेच संपला असे म्हणण्यास चिंता नाही.

बंगाल्यांत गडूलालजी हणून अर्वाचीन काळांतील एक हुशार व तैलबुद्धीचे कवि होऊन गेले. ते अंध असत. पण त्यांस हवा तो विषय सांगावा व त्यांच्यापासून तावडतोव कविता रचून व हणून घ्यावी. ते शीघ्रकवि होते. अनेक विद्वान व पंडित लोक त्यांच्या जवळ मिळत आणि त्यांची कवनशक्ति अजमावून पाहत. कोणी कोणी श्लोकाचे तीन चरण तयार करून गडूलालजीस हणून दाखवावे आणि सांगवे कीं, "या तीन चरणांचा अर्थभंग न होतां यांस चौथा चरण जोडा." त्या कामांत ते वस्तादच, त्यांनीं लागलींच अर्थभंग होऊं न देतां चौथा चरण जोडून द्यावा अशी त्यांची आख्या होती. मुंबई इलाख्यांत साधारण कवींत गणण्यासारखे असे चारपांच कवि आहेत. आणि ख्रिस्ती लोकांत मि० कृष्णराव सांगळे हेही एक कवि आहेत. आलीकडे बरेच होतकरू तरुण, कविता रचीत असतात. हा त्यांचा उद्योग स्तुत्य होय.

कवि कसा होतो:—कवीस जन्मतांच कवि जन्मावे लागते. त्याला उपजतच ईश्वरापासून ही कवनशक्ति मिळालेली असते. त्या देणगीचा योग्य व्यय करावा, व ती वाढवावी. तिची वृद्धि करण्यास बरीच साधने आहेत. ज्यास आपण कवि व्हावे असे वाटते त्यानें सुष्टींतील बहुत पदार्थांची उत्तम माहिती करून घ्यावी. जो जो देखावा दृष्टीस पडेल, त्याचे हुबेहुब चित्र आपल्या नजरेसमोर उभे करण्याची हमेशा संवय लावून घ्यावी. हजारों उपमा त्यास अवगत असाव्या. कोणत्याही गोष्टीची भवति न भवति करण्याचा स्वभाव वनावा. आणखी खुबीदार वाक्ये जुळण्याची हौस असून लाखों शब्दांची माहिती व त्यांचा चांगला अर्थ समजत असावा. त्याला आपल्या व इतर देशच्या चाली, रीति, व्यवहार माहित असून तो बहुश्रुत असा असावा. आणि विशेषकरून व्याकरणरीत्या छंदःशास्त्राची चांगली माहिती असावी. महान कवींनीं केलेले काव्यग्रंथ वाचून त्यांचे मनन करावे. मोरोपंताची एक रीत असे कीं, ज्या खोलींत कविता तयार करायाची त्या खोलीच्या भिंतींवर फावल्या वेळीं यमकरूपी शब्द सुचला कीं आठवला तर तो लागलाच लिहून टाकावयाचा व पुढे कवितेंत प्रसंगाप्रमाणें त्या शब्दांचा उपयोग करायाचा. अज्ञानें त्यांच्या त्या खोलींतील चारी भिंतींवर यमकरूप शब्दच शब्द होऊन गेले होते. ती सर्व खोली यमकरूपी शब्दांनीं भरली होती. पाहिजे तर तसें करीत जावे. अशा रीतीनें चांगल्या कविता करितां येऊं लागतील. व काहींका दिवसांनीं ते मार्भिक कवि होतील यांत संशय नाही.

कवीचा स्वभाव:—कु हणजे शब्द रचणें. कया शब्दाचा एक अर्थ शब्द किंवा वाक्य रचणारा आहे. दुसरा अर्थ शहाणा, सुज्ञ व बुद्धिमान असा होतो. कवीचा स्वभाव बहुधा चिकित्सा करणारा व चौक असतो. हा स्वभाव काव्य करण्यासाठीं फार उपयुक्त आहे. जर त्यांनीं एखादा विषय हातीं घेत असे त्यांवर ते कवन रचूं लागले तर तो असा कांहीं सत्कृत नटवून तयार करतील कीं, श्रवण करणारांस टक्कें बघावयास लावतील. एकाद्या देखाव्याचे असे चित्र बराबर वर्णन करतील कीं, ते पाहून लोकांस आश्चर्यचक्रे टेल. या स्वभावामुळे ते आपल्या कवनाचा हवा तेवय लांब पला नेऊन पोहोचवितात. पण त्यांत सत्याचा अपलाप होतो. उदाहरणार्थ "॥ जो अंबरीं सत्याचा खुर लागलाहे ॥ तो चंद्रमा निज तनूवरि डाग उफळत या कवितेंत नळ राजाचा घोडा जो उडाला तो चंद्रावर हल्लीं चंद्रावर जो डाग दिसतो तो त्या घोड्याच्या खुराचा आहे असे कवि कवितेंत प्रतिपादन करतो. वास्तविक चंद्रावर जे डाग दिसतात ते कशाचे आहेत याविषयी आतां लहान मुलांसदेखील सहज सांगतां येईल. तुझीं असे असत्य कवितेंत कां घातले असे जर विचारले तर ते सांगतात कीं, 'आम्ही तो कवीस अलंकार घातला आहे. तिला शोभा यावी हणून. कवीचा स्वभाव लहरी व हेकडखोर असतो. ते मनाची पक्की खातरी झाल्यावांचून कोणाचे ऐकणार नाहीत. जर त्यांचे मन मोकळे झाले नाही तर ते राजापुढे देखील उत्साहानें कवन हणण्यास तयार होणार नाहीत. लहर उत्साहानें तर एखाद्या भिकारज्या मनुष्यास हटकून बोलावून आणून त्याच्या समोर गात बसतील. त्यांस त्या लहरी स्वभावानें राजा रंक यांचा जसा कांहीं भेदच दिसून येत नाही. वाटते कीं, पृथ्वीतील सर्व वस्तु क्षणिक व अशाश्वत आहेत. त्यांच्याकरितां कशाला उगीच ताप घ्यावा. छत्रपति शिवाजीनें रामदासांस आपणाकरितां यण्यास पालखी व चाकरमाणसें पाठविलीं. राज्य त्यांच्या पायीं अर्पण केले. तथापि त्यांनीं त्या स्वीकार केला नाही. रामदासांनीं अभंगांत पत्र लिहून दुसऱ्या एका कवि ऋषीनें एका राजास सांगितले कीं, 'कोण जाता राज्यस्वीकार करील आधि ज्यामाजि मागों नको न देया हेया हे धेनु गाधिजा माजी ॥' असातो. त्यांस चारचौघांत बसण्याउठण्याची लोसात असते, जे भक्तिरसानें भरलेल्या कविता रचतात.

धार्मिक असतात. पण सांगण्यास दिलगिरी वाटते कीं, लहरी स्वभावाने ते हानि करून घेतात.

कोणाचें कवन उत्तमः—कवनाची निवड करणे बुद्धीवर किंवा ज्ञानावर अवलंबून नाही; तर सद्बुद्ध्यावर विशेषेकरून अवलंबून आहे. मनास जें आवडतें तें मात्र बरें वाटतें. तुकारामबुवांनीं जे अभंग तयार केले आहेत, ते सर्व वैराग्यशील आणि भक्तिमान होण्यास कारणीभूत असे आहेत. काव्य कोणाचें चांगलें असे विचारलें तर, कालीदासास अग्रभागीं वसवावें लागतें. कारण कवीच्या अंगीं जो विशेष गुण पाहिजे तो त्याच्या ठायीं चांगला भरला होता. काव्यांत उपमा जी घालणें, ती फक्त कालीदासानेच घालावी हाच तो गुण होय. दुसरा कवि भारवी, यानें काव्यांत अर्थगौरव आणवें. व ज्या काव्यांत अर्थगौरव आहे तें काव्य उत्तमापैकीं होय. तिसरा कवि दंडी, यानें पदलालित्य (वाक्यांची खुबीदार जुळणी) काव्यांत घालवें. तथापि हे वरील तीन गुण एकट्या माघ नांवाच्या कवींत होते. तेव्हां त्याचें काव्य सर्वांत उत्तम झटलें पाहिजे. हे तीन गुण सहसा एका कवींत राहत नाहीत. मराठी कवींत वामनपंडित यास श्लोक करण्याची व त्यांत पुष्कळ यमकें आणण्याची पराकाष्ठेची हौस होती म्हणून लोक त्यास 'यमक्या वामन' असें म्हणतात. अभंग तुकाराम बावानेच करावा, ओवी ज्ञानेश्वराने रचावी, आणि आर्या मोरोपंताने करावी असा लोकांचा समज होऊन चुकला आहे. या संबंधाने एक आर्या आहे. ती अशी कीं, 'सुश्लोक वामनाचा, अभंग वाणी प्रसिद्ध तुक्याची। ओवी ज्ञानेशाची, किंवा आर्या मयूरपंताची॥' मराठींत अद्वितीय काव्य मोरोपंताचें होय. यासारखी दुसरी कवनरचना मराठींत मिळणार नाही. मोरोपंताच्या आर्यांचा अर्थ वेगळा वेगळा दाहारीतींनीं होतो असें ह्मणतात. पण मला त्यांत फारसे खरेपण वाटत नाही. त्याच्या आर्येचे कमींत कमीं पांच अर्थ होऊं शकतात. ते वि. शा. चिपळूणकर यांनीं आपल्या निबंधमालेत करून दाखविले आहेत. मोरोपंताने अशा आर्या केल्या आहेत कीं, वरील चरणाचीं व खालील चरणाचीं अक्षरे सगळीं सारखीं, परंतु अर्थ अगदीं वेगळा व्हावा. शिवाय 'निरोष्ठरामायण' यांत अशा प्रकारच्या आर्या आहेत कीं पानांचा विडा खावा व खुशाल त्या आर्या ह्मणत जाव्या. ओंठास ओंठ कधीं लागायाचा नाही. 'परंतुरामायण' यांत सर्वत्र 'परंतु' हे अव्यय आणलें आहे. 'संशयांचीं पदे' यांत सर्व संशय भरले आहेत. तो एका बैठकीस १००।१९० आर्या रचीत असे. इतकी त्याची कवनशक्ति जबरदस्त असे. (पुढें चालू.) भा० भा० चक्रनारायण.

स्फुट विषय.

कलियुगांत पराशरस्मृति श्रेष्ठ मानली आहे. तिचा अंमल हल्लींच्या काळावर हिंदुशास्त्रप्रमाणें चालतो. पराशराची एक स्मृति अशी आहे.

॥ नष्टे मृते प्रव्रजिते क्लीबेच पतिते पतौ ॥

॥ पंचस्वापस्तु नारीणां पतिरन्यो विधीयते ॥

या वाक्याप्रमाणें पांच अडचणींतून एकादी आली ह्मणजे स्त्रीनें दुसरा नवरा करावा. त्या अडचणी अशा कीं, पहिला नवरा हरपला, मरण पावला, संन्यासी झाला, नपुंसक झाला, अथवा भ्रष्ट झाला, तर स्त्रीनें अन्य पति करावा. असें असून पुनर्विवाह करून नये अशी ओरड कां?

वरील स्मृतिवाक्यांत "पतिरन्यो विधीयते" असे जे शब्द आहेत ते चुकीचे आहेत. मूळचे शब्द "पतिर्नान्यो विधीयते" असे असले पाहिजेत. असे कांहीं लोक ह्मणतात. हे ह्मणणे पुनर्विवाहास जे विरुद्ध आहेत त्यांचें आहे. त्यांच्या ह्मणण्याप्रमाणें वरील पांच अडचणी आल्या असतां स्त्रीनें दुसरा नवरा करून नये अशी स्मृति आहे. परंतु हे किती अयुक्तिक आहे! जर कायद्यामध्ये अशीं अक्षरे घालावीं असे स्मृतिकाराच्या मनांत होते तर त्यांचा अर्थ काय होईल! अशा अडचणींत दुसरा नवरा न करावा तर कां इतर प्रसंगीं करावा! नवरा मेला असतां करून नये; तर कां तो जीवत असतां दुसरा नवरा करावा! कोणत्या प्रसंगाकरतां ही निषेधार्थी आज्ञा देतां यावी! पुनर्विवाह करणे हिंदुधर्मशास्त्राविरुद्ध आहे काय!

नवऱ्याची समजावणी.

"ती (सद्गुणी स्त्री) ज्ञानाने आपलें मुख उघडती." नीति ३१:२६.

एका गावांत एक ब्राह्मण होता. तो स्वभावाने फार खाष्ट असे. विशेषेकरून तो आपल्या बायकोशीं फार निष्ठुरपणाने वागत असे. तिनें केलेला कोणताच पदार्थ त्याच्या मनास येऊं नये. ज्या त्या पदार्थास कांहींना कांहीं खोड ठेवून त्यानें नाक मुरडावें. व हा कशाला केलास तो केला असतास तर बरे झालें असतें असें ह्मणावें. आणि एकादे वेळीं तर तिचा चांगलाच कुलोद्वार करावा. असें त्यानें तिला पुष्कळ दिवस छळिलें. त्या विचारीनें नवऱ्यास प्रसन्न करण्याकरितां आपली शिकस्त करून पाहिली. पण तिला यश ह्मणून कसें तें येईचना. शेवटीं अशी कांहीं एक संधि आली कीं त्या वेळीं तिनें आपल्या नव-

व्यास प्रसन्न करण्याची जी युक्ति लढविली ती सिद्धीस जाऊन त्या उभयतांमधला पुष्कळ दिवसांचा लढा मोडून जाऊन तीं दोघे सुखाने नांदूं लागलीं. तो प्रकार असा:—

एके दिवशीं तो ब्राह्मण आपल्या कामधंद्यास चालला असतां वाटेंत त्यास चांगलीं वांगीं आढळलीं. तीं बरीं व स्वस्तशीं दिसलीं ह्मणून त्यानें बरींच खरेदी करून एका शेजाऱ्याच्या मुलाबरोबर घरीं पाठवून दिलीं व तो आपल्या धंद्यास निघून गेला.

त्या बाईच्या हातीं वांगीं आल्यावर पहाते तों तीं बरींचशीं दिसलीं. तेव्हां तिनें त्या वेळीं आपल्या नवव्यास प्रसन्न करण्याची युक्ति योजिली. ती अशी. तिनें एक वांगें भाजून त्याचें भरीत केले. एका वांग्याचे काप करून त्याचीं भजीं केलीं. चार पांच लहान वांगीं घेऊन त्यांचीं भरलीं वांगीं बनविलीं. घरीं शेवग्याच्या शेगा होत्याच. त्यांतल्या एक दोन कापून त्यांचें व्यंजन घालून एका वांग्याची सुखी भाजी केली. तसेंच एका वांग्याचे डाळवांगे करून ठेविले. तरी तिला भविष्य ठाऊकच कीं या इतक्यांतला एकही पदार्थ मनास न येऊन हे राजश्री “यापेक्षां कुळिथाचें पिठलें केले असतें तर बरें झालें असतें” असें ह्मणावयाचे; ह्मणून तिनें तेंही करून त्याचा एक वाडगा भरून तयार ठेविला.

इतकें होतें न होतें तों त्या ब्राह्मणाची स्वारी वाहेरून घरीं आली “वाढायचें का?” ह्मणून आतां विचारायचें तोंच ब्राह्मणानें “आज सकाळीं पाठविलेल्या वांग्याचें काय केलेस” ह्मणून विचारिलें. “भरीत” ह्मणून हळूच त्या विचारीनें उत्तर दिलें. ब्राह्मण लागलाच जळकळून ह्मणाला, “तें तुझे कर्म मला माहीतच.” “भजीं केलीं असतीं तर काय वेंचलें असतें?” “बरें भरीत राहूंदा परतें” “भजीं पण अहित” असें ह्मणून तिनें भज्यांनीं भरलेली परात पुढें केली. हे राजश्री चिडल्यासारखे होऊन अधिकच चवताळून ह्मणाले, “भजीं कोण खायला बसलें आहे” “भरलीं वांगीं असतीं तर असो तरी एक.”

ह्याप्रमाणें तिनें जो प्रकार केला आहे ह्मणून ह्मणावें त्यास ह्या राजश्रींनीं “तो कोणाला पाहिजे” ह्मणून ह्मणावें. असा क्रम चालून शेवटीं डाळवांग्यापर्यंत मजल येऊन ठेपली. तेव्हां ब्राह्मण अगदीं खजील होऊन ह्मणाला “जळलें तुझे तें डाळवांगें.” “यापेक्षां कुळिथाचें पिठलें केले असतें तर शंभरपट बरें झालें असतें.”

अशीं पुढें नवव्याच्या तोंडांतून निघतील हें भवि-

ष्य तिला आधींच कळलेलें. तिनें लागलाच पिल्याचा वाडगा पुढें सारिला.

तो वाडगा पाहिल्याबरोबर मात्र ब्राह्मण अगसद्वदित होऊन त्याचा कंठ भरून आला. प्रक्षणभर त्याच्यानें कांहीं बोलवेनासुद्धां. पण तो पाला हुंदका गिळल्यावर त्यानें तिला प्रेमानें मिठी मारून व तिचें चुंबन घेऊन ह्मटलें “मी आजपर्यंत तुला हाक छळिलें. पण आज मात्र मला तूं आपल्या मुठी पक्कें आणिलेंस.” यापुढें कधींही मी तुझ्याशीं निघुपणानें व अरेरावीनें वागणार नाहीं.”

त्या दिवसापासून तीं दादलाबायलें प्रेमभावानें एकचित्तानें वागून आनंदानें काळ क्रमूं लागलीं.

ह० गो० केळकर.

आरोग्यरक्षणाविषयीं कांहीं सूचना.

जीं अत्यंत मोठीं सुखें मनुष्यांस मिळूं शकतात त्या पैकीं आरोग्य हें एक होय. आपली प्रकृति चांगले राहण्याकरितां काय केलें पाहिजे व रोग न व्हाव ह्मणून कशा रीतीनें जपलें पाहिजे हें प्रथम जाणणें प्रत्येक मनुष्यास अवश्य आहे; यास्तव ज्या मुख्य महत्वाच्या गोष्टी आहेत त्यांविषयीं थोडक्यांत कांहीं सूचना करितों. तिकडे वाचकांनीं लक्ष पुरवावें.

(१) हवा.—जेणेंकरून हवा मलीन होते अशा सृष्टिसंबंधी क्रिया नेहमीं चालू आहेत. त्यांपैकीं श्वासोच्छ्वास ही एक होय; ह्याकरितां आमचीं घरे जलहान असलीं तर तशा घरांत पुष्कळ मनुष्यांनीं राहिले व निजूं नये; कारण त्या लहानशा घरांत जी हवा असते ती त्या पुष्कळ मनुष्यांच्या श्वासोच्छ्वासाकडून विषाळून जाते. आणि तसेंच दमसर जागा, मोठ्या व घाणे पदार्थ ह्यांच्यावरची हवाही फार बाधक असते; ह्याकरितां आम्हीं आपलीं घरे, घरासभोंवतालचीं आवारे शेंपड्या वगैरे हीं स्वच्छ ठेवीत जावीं. ज्या कोणा डोकें व तोंड पांघरूणानें झांकून निजण्याची संवद असले त्यांनीं तसें करूं नये; कारण तशानें हवा गुदमरून अपकारक होते.

(२) पाणी.—कित्येक ठिकाणीं पाणी फार खरा असल्याकारणानें संग्रहणी, आमातिसार, ज्वर, पाणथर, मुतखडा आणि नारू हे रोग उत्पन्न होतात; ह्याकरितां पाणी पिण्यापूर्वीं तें चांगल्या फडक्यानें एका भांड्यात गाळून व कांहीं वेळपर्यंत तसेंच राहूं देऊन मग प्यावें. पाणी ठेवण्याचें भांडें वरचेवर धूत जावें. पाणी स्वच्छ होण्याकरितां पुष्कळ पदार्थांचा उपयोग करावें.

प्यांत येतो, तरी मुख्य गोष्ट हीच कीं, पाणी स्वच्छ रीतीनें आणून स्वच्छ रीतीनेंच ठेविलें पाहिजे.

(३) अन्न.—कित्येक लोक आधाशीपणानें एकदांच पुष्कळ अन्न खातात; तेणेंकरून ते मरणोन्मुख झाले आहेत व कित्येकांचे प्राणही गेले आहेत. ह्याकरितां एकदांच पुष्कळ जेवणें त्यापेक्षां दिवसांतून दोन तीन वेळां माफक जेवेलें असतां फायदेशीर होईल. पोट तणाणें इतकें जेवूं नये. अन्न वरचेवर बदलीत जावें. भोजनामध्ये दही, दूध, ताज्या शाकभाज्या व ताजी फळफळावळ हीं खाळीं असतां फारच हितकारक होतील. नासके पदार्थ सहसा खाऊं नयेत. भोजन अमुकच वेळेस होत जावें असा नियम करावा. जो अशा नियमानें वागतो त्याचें शरीर निरोगी राहते, पण जो नियम ठेवीत नाहीं त्याच्या शरीरांत रोगाचा प्रवेश होतो.

(४) वस्त्र.—पुष्कळ कुटुंबांमध्ये वखांविषयीं फार अडचणी असतात. ह्याकरितां प्रत्येकानें आपली व आपल्या कुटुंबांतील मनुष्यांची चिरगूटपांघरुणाची सोय आपल्या ऐपतीप्रमाणेंच करावी; मात्र एवढेंच सांगणें जरूर आहे कीं, असावे तितके कपडे असणें हें निरोगी राहण्यास मोठें अगत्याचें साधन आहे. मुख्य-वेळेंकरून सर्द हवेत असावे तितके कपडे असणें फार जरूरीचें आहे. डागडागिन्यांत पैसा खर्च करणें त्यापेक्षां चांगल्या कपड्यांसाठीं जर तो खर्चला तर त्याचा चांगला व्यय केला असें होईल.

(५) व्यायाम आणि झोप.—दररोज नियमितपणें व्यायाम केला असतां त्यापामून प्रकृति चांगली राहते, आणि झोप अधिक गाढ येते व अधिक हितावह होत. प्रत्येकानें आपापल्या प्रकृतीच्या मानाप्रमाणें व्यायाम करीत जावा व झोप घेत जावी. व्यायाम नेमानें व बेतानें केला तर शरीराची शक्ति वाढते इतकेंच नव्हे तर बुद्धीचीही शक्ति वाढते.

(६) अल्पवयांत लग्न.—पुष्कळ लोकांचा असा समज आहे कीं, आपल्या मुलांचीं लग्नें लवकर व्हावीं, पण तेणेंकरून पुष्कळ तोंटे होतात. मुलगा व मुलगी पूर्ण वयांत आल्याखेरीज त्यांचें लग्न करूं नये. पूर्ण वयांत लग्न केलें असतां प्रकृति सशक्त राहून संततिही सशक्त होते. पण असें न झालें तर तीं दोघेही अशक्त होऊन त्यांची संततिही अशक्त व दुबळी अशी निपजते. यास्तव लहानपणीं लग्न करूं नयेत हें योग्य आहे.

(७) मद्यपान.—शरीराला कोणतेही मद्य चांगलें नाहीं. जे लोक दारू पितात, अफू खातात आणि

भाग किंवा तंबाखू ओढितात त्यांस या व्यसनांपासून कांहींच फायदा न होतां उलट पैशाचा मात्र व्यर्थ खर्च होऊन त्यांचें शरीरही बिघडते. आणि ते लोक त्या व्यसनाचे अगदीं दासच बनून जातात. ह्याकरितां कोणत्याही प्रकारचें व्यसन असलें तरी त्यापासून दूर राहण्याचा सर्वांनीं प्रयत्न करावा.

सारांश.—आरोग्य प्राप्त व्हावें ह्मणून प्रत्येकानें आपणासाठीं, आपल्या मुलांवाळांसाठीं व इतरांसाठींही होईल तितकी काळजी वाहावी. प्र. वि. गोर्डे.

तो विश्वास धरीना.

भूमध्य समुद्रामध्ये एका ठिकाणीं खडक आहेत. ते तेथें असावे असा संशय आल्यावरून इंग्रज सरकारानें एका कप्तानास तपास करण्यास पाठविलें. त्यानें एक लहानशी आगबोट नेऊन त्या भागांत वरवर शोध केला. त्याचा आधींच असा ग्रह झाला होता कीं एथें खडक मुळींच नाहीं. आणि सरकारानें आपल्याला उगीच ही कामगिरी दिली आहे. ह्मणून पुरता तपास न करितां त्यानें असा रिपोर्ट केला कीं एथें खडक नाहीं व जहाजें वगैरे जाण्यास कांहीं भीति नाहीं. परंतु त्याच्या हाताखालीं जे कामदार सरकारानें या तपासांत मदत करण्यास दिले होते त्यांपैकीं एकास अमुक ठिकाणीं खडक असावा असा संशय आला. परंतु त्याच्या सूचनेकडे कप्तान लक्ष्य देईना. ह्मणून त्यानें आपला रिपोर्ट निराळा करून आणखी शोध करण्याची परवानगी मागितली. त्याचीं कारणें सरकारास पटून त्याला पुनः तपास करण्याची परवानगी मिळाली. तेव्हां त्यानें जाऊन बारीक शोध केला आणि असा रिपोर्ट केला कीं अमुक अक्षांश व रेखांश यांवर पाण्याच्या खालीं अकरा हातांच्या आंत मोठा खडक आहे. आणि जहाजें तेथून गेलीं असतां फुटल्याशिवाय राहणार नाहींत. या कामगिरीबद्दल त्याला सरकारानें मोठी बढती दिली. परंतु हें ऐकून कप्तानास फार राग आला. तो अगदीं चिडला व ह्मणाला, “ही बढती मिळविण्याची युक्ति आहे. चिंता नाहीं. जेव्हां मला त्या मार्गानें जाण्याचा प्रसंग येईल तेव्हां मी त्याच ठिकाणावरून आपलें जहाज नेईन व ही लबाडी जगाच्या उघडकीस आणीन.”

यावर दोन वर्षांनीं या कप्तानास कांहीं अमलदार लोकांस आपल्या जहाजांत त्याच मार्गानें नेण्याचा प्रसंग मिळाला. तेव्हां जहाज कांहीं वाट चालून गेलें नाहीं तोंच वारा सुटला, आणि ढग आले व बराच अंधार

पडला. जहाज फार हालू लागलें वयाकप्तानास देखील भीति वाटूं लागली. त्याने आपल्या हाताखालच्या खलाशांस विचारलें कीं, "सर्व ठीक आहेना ? कारण जहाज बुडण्याची मला किंचित भीति वाटते." इतक्यांत त्याच्या हाताखालच्या दुसऱ्या एका कामदारानें असें सुचविलें कीं ज्या ठिकाणीं पाण्याच्या खालीं खडक आहेत ह्मणून जाहीर झालें आहे तें अगदीं जवळ आलें आहे. हें ऐकतांच या कप्तानास मागलें स्मरण झालें. आणि तो सर्व भय विसरून ज्यानें ह्या खडकाचा शोध लावला होता त्याची निंदा करूं लागला. त्याचा शब्द फार मोठ्यानें ऐकूं येऊं लागला ह्मणून जहाजांतले उतारू जमले. तेव्हां तो त्यांस बोलावून ह्मणाला कीं, "बघा या नकाशावर या अक्षांशावर व रेखांशावर पाण्याखालीं खडक आहेत ह्मणून दाखविलें आहे. ती जागा आतां अगदीं जवळ आली आहे. परंतु ही सर्व लबाडी आहे. माझ्याच हाताखालच्या एका अमलदारानें बढती मिळविण्यासाठीं युक्ति करून असा रिपोर्ट केला कीं, एथें खडक आहेत. तर तुम्हां सर्वांस साक्षीस ठेवून आतां पांच मिनिटांच्या आंत हें जहाज त्या खडकावरून मी नेतों. ह्मणजे मी खरा कीं तो अमलदार दीड शहाणा याचा निकाल होईल." ते सरकारी कामदार त्याला ह्मणूं लागले कीं "अशी भयंकर परीक्षा नका करूं. निदान या वेळेस तरी नका." परंतु तो ऐकना. सुकानू धरून त्याने त्या भयंकर ठिकाणावर जहाज घातलें. पहिल्यानें घरघर वाजूं लागलें व एकाएकीं मोठा आवाज झाला व धक्का बसला. आणि जहाजांत पाण्याचा लोंढा येऊं लागला. सर्व लोक घाबरले. ओरडूं लागले. परंतु काय उपयोग ! जहाज सपाट्यानें खडकावर आदळलें, व फुटलें. कोणी होड्या सोडून जीव बचावण्यास यत्न करितात तर जहाज बुडालें. काहीं थोडे लोक वांचले. बाकीचे सर्व कप्तानासुद्धां मरण पावले.

हा परिणाम कशाचा ? आपणापेक्षां कोणी शहाणा नाही असा समज धरण्याचा. सर्व विद्या आह्मांला येते. आह्मांस कोण शिकविणार आहे ! असा समज फार घातुक आहे. वारंवार दुसरा कोणी आमच्यापेक्षां चांगला आहे हें समजून मुलांस आनंद वाटत नाही. हें फार वाईट.

जेव्हां आमच्या चुकांमुळे लोकांची हानि होते तेव्हां आह्मी फार दोषास पात्र होतो. आह्मी अयोग्य उत्तेजन देऊन दुसऱ्यांस पापांत पाडतो तेव्हां त्यांच्या पापाचे जबाबदार आह्मी होतो. ज्यांच्याकडे वाट दाखविण्याचें काम असतें त्यांनीं किती जपावें !

शा० रा० मोडक.

शास्त्रप्रश्न.

१. जे लोक जीवनाचें पाणी पितात त्यांना प्रयेशू ख्रिस्तानें कोणतें वचन दिलें आहे ?

२. प्रभु येशू ख्रिस्तानें कोणत्या प्रसंगीं असें ह्मटलें आहे कीं मी या जगांत खरेपणाविषयीं साक्ष देण्याकरितां आलों आहे ?

३. परमेश्वर केव्हां सांपडेल या प्रश्नाचें उत्तर पौल साच्या शब्दांनीं द्या ?

४. "परमेश्वर ह्मणतो पहा, ज्यांत मी इस्त्राएलाच्या घराण्यांत व यहूदाच्या घराण्यांत मनुष्यबीज व पशुबीज पेरीन असे दिवस येतील" हें वचन केव्हां पूर्ण झालें ?

५. "जो प्रत्येक मनुष्य हिरवीं द्राक्षें खाईल त्याचे दांत आंबतील." या शास्त्रवचनाचा अर्थ स्पष्ट करण्याकरितां नव्या करारांतील एक ओवी सांगा.

६. बाबिलाचा राजा नबूखदनेसर यानें यहोयाकीमास बाबिलास नेण्याकरितां कैद केले होते असें लिहिलें आहे ; त्याला बाबिलास नेलें नाहीं याविषय प्रमाण द्या.

७. "याकरितां यहोयाकीम यहूदाचा राजा याविषयीं परमेश्वर ह्मणतो, त्याला दावीदाच्या आसनावर बसायला कोणी राहणार नाहीं ;" हा शास्त्रलेख कोणत्या रीतीनें पूर्ण झाला ?

८. इर्मया कितीदां कैदेत पडला होता ह्मणून शास्त्रांत लिहिलें आहे ?

९. कोणत्या तीन दाखल्यांनीं इर्मयानें यरूशलेमाच्या नाशाविषयीं भविष्य सांगिलें आहे ?

१०. इर्मयाचे काळांत यरूशलेम शहरास किती वेळे बंदे पडले होते ?

जी० गॉर्डन.

शास्त्रप्रश्नांचीं उत्तरें देणारांचीं नांवें.

प्र० बा० गा०	ख० शे० उ०	फु० स० च०
यू० ना० आ०	चं० शि० त०	स० शं० सा०
सु० म०	आ० गं० वा०	वि० का० को०
ना० ग्या० गा०		

बालबोधमेव्याची जाहिरात.

बालबोधमेव्याची वर्षाची वर्गणी १२ आणे. ज्ञानोदय घेणारास आणे, टपालहॉशाल ६ आणे.

सोनेरी अक्षरांच्या कवराचे सर्व वर्षाचे एके ठिकाणीं बांधलेले अंक रूपांस, रं० जे० ई० आवट भायखळा, मुंबई, या पत्र्यावर मिळतील.

बालबोधमेव्याच्या वर्गणीसंबंधी व पत्र्याबद्दल वेगरे लिहिते ज्ञानोदयाचे म्यानेजर रं० जे० ई० आवट, भायखळा, मुंबई, यांस लिहा.

BOMBAY:—Printed at the EDUCATION SOCIETY'S PRESS, for the AMERICAN MISSION.

बालबोधमेवा.

पु० २०.

एप्रिल, १८९२.

६५१३ अंक ४.

“उघडें होणार नाहीं असें कांहीं झांकलेलें नाहीं;
आणि कळणार नाहीं असें कांहीं गुप्त नाहीं.”

मात्स्यी अ० १० ओ० २६.

“डोंगरावरील उपदेश.”

श्लोक—शा०वि०.

अन्यां दोष उगाच लावि जन जो देतील ते दोष त्या ।
ज्या मापें दुसऱ्यास देइल स्वयें पावेल मापेंच त्या ॥
नेत्रीं जें तुझिया असे मुसळ तें ध्यानीं न तूं आणिशी ।
काढूं दे तव नेत्रिचें कुसळ हें अन्यां कसें बोलसी ॥४१॥

श्लोक—पृथ्वीछंद.

असे मुसळ नेत्रि जें तव ठका न तें जाणसी ।
तुझ्या कुसळ काढूं दे नयनिचें परा बोलसी ॥
अधीं मुसळ काढ तूं नयनिचें ठका आपुल्या ।
दिसेल पर नेत्रिचें कुसळ काढण्याला तुला ॥४२॥

श्लोक—वसंततिलका.

देऊं नका कधिहि शुद्ध पदार्थ श्रानां ।
मोत्यें अमोल परि नार्घ्यच सूकरांना ॥
नेणूनि मोल तुडवूनि तिं टाकितील ।
तुह्मां प्रती उलटुनी वरि फाडितील ॥४३॥

श्लोक—शा०वि०.

मागा कीं मजपाशि निश्चित तुह्मी पावाल तें मागतां ।
शोधा कीं गवसेल निश्चयवळें जें जें तुह्मी शोधितां ॥
ठोका कीं उघडेल ठोकिल तया साठीं पहा सत्यता ।
मागा, शोध करा, प्रचीतहि पहा ठोकूनियां तत्वतां ॥४३॥

श्लोक—शा०वि०.

वाना भाकरि दे ह्मणेल शिशु तें देईल धोंडा तया ।
मासा दे ह्मणतां स्वपुत्र किरडूं देईल भक्षावया ॥
कोणी मानवि वाप नाहिं तुमच्या मध्यें असा नेणता ।
कां ना देइल मागतां प्रभु तुह्मां सर्वज्ञ तो सत्पिता ॥४४॥

श्लोक—भुजंगप्रयात.

जसे इच्छितां वागण्या आपणाशीं ।
जनांनीं तसें तुझि वर्ता तयांशीं ॥
असें सार हें नेमशास्त्रीं, भविष्यीं ।
खरी ठेवणें प्रीति सर्वां मनुष्यां ॥ ४५ ॥

श्लोक—पृथ्वीछंद.

अरुंद पथ जीवनाकडिल मार्ग संकोचित ।
अनीतिपथ रुंदही असुनियां असे विस्तृत ॥
अनीतिपथ सेवुनी बहुत जाति नाशाकडे ।
असा धरुनि जीवनीं सुपथ सांगतो रोकडे ॥४६॥

श्लोक—शा० वि०.

वाहेरी जरि मेषचर्म धरिती जे लाडगे आंतुनी ।
ऐशा लोकिं असा जपूनि मनिं तत्कृत्यें तुह्मी पाहुनी ॥
कांझ्याच्या तरुलां न द्राक्षघड ये कीं रिंगणीच्यावरी ।
अंजीरास न ठाव; नीति न मिळे खोझ्या जनीं त्यापरी ॥४७॥

श्लोक—मालिनीछंद.

रुचिकर फळ देतें झाड जें चांग आहे ।
परि कटु फळ देतें झाड वाईट आहे ॥
कधिं कटु फळ वृक्षा येइना चांगल्याला ।
मधुरहि फळ तैसें येइना वाडाला ॥ ४८ ॥

श्लोक—शा० वि०.

तोंडानें मज स्वामि स्वामि ह्मणतो आकाशराज्यांत तो ।
जाईना; परि ईश्वरोक्त सुपथें वागेल जाईल तो ॥
नीती नाचरितां स्वयें जरि करी कृत्यें महा थोर तीं ।
शिष्यत्वे मम, ओळखीन असल्या अंतीं न मी निश्चितीं ॥४९॥

श्लोक-शा० वि०.

जो कोणी मम बोध ऐकुनि तसे वागेल तो शाहणा ।
खडकाच्या वर आपुले घर तयें केले सुधीने गणा ॥
होऊ वृष्टि सुपूर येउ किं सुटो वाराहि लागो महा ।
भंगेना खडकावरी असलिया पाया तसे तें पहा ॥ ५० ॥

श्लोक-शा० वि०.

ऐके ह्या मम गोष्टि जो जन परी त्यांतील बोधापरी ।
चालेना तरि बांधिलें घर तयें मूर्खच वाळवरी ॥
वृष्टी होउनि पूर येउनि भिडे वारा सुटे जें महा ।
जातें दांसळुनी समूळ नव्हता आधार कीं त्या अहा ॥ ५१ ॥

समाप्त. ह० गो० केळकर.

जमिनींत गारद झालेले शहर.

आलीकडे जपान देशांत मोठा भूकंप होऊन पुष्कळ घरे व इमारती दांसळून पडल्या, व त्यांखालीं सुमारे ७००० मनुष्ये दडपून ठार झालीं. ही खबर वर्तमानपत्रद्वारे कळतांच लोक फार आश्चर्यचकित होऊन गेले. परंतु १८०० वर्षांमागे एका रात्रींत एकदम सर्व शहरचें शहर ज्वालामुखी पर्वतांतील अग्निरसाच्या लोटांनीं अगदीं बुजून जाऊन शेंकडों मनुष्ये प्राणास मुकलीं, आणि तें शहर जमिनींत इतकें गारद होऊन गेलें कीं सुमारे दीड पावणेदोन हजार वर्षेपर्यंत लोकांस त्या शहराचा पत्ता नव्हता. ही गोष्ट तवडी भयप्रद व आचंबा करण्यासारखी आहे! त्या शहराचें नांव पांपेई. तें इटाली देशाच्या नैर्ऋत्येस नेपल्स नामक शहराजवळ वसलेले असून, सुमारे अडीच हजार वर्षांपूर्वीं तें लोकवस्ती होऊं लागली होती, आणि इसवी सनाच्या पहिल्या शतकांत तें शहर नामांकितपणाविषयीं मोठें प्रसिद्धीस आलें होतें. रोमशहरांतील मोठमोठे लोक तें जाऊन घरे बांधून राहात. इ० स० ६३ या सालीं तें मोठा भूकंप झाला, आणि शहरांतील पुष्कळ घरे पडून इतर नाशही बराच झाला. त्यावरून कित्येकांस वाटले कीं आतां पुनः हें शहर वसविण्याच्या खटपटींत पडूं नये. परंतु तेथील जमीन पिकाऊ, हवापाणी चांगलें, व देखावा रमणीय इत्यादि गोष्टींवरून रोमी सरकाराने ठरविलें कीं, आम्ही सरकारी पैशानें तें शहर बांधण्यास मदत करूं. त्याप्रमाणें शहर बांधण्याचें काम मोठ्या झपाट्याने चालले असतां स० ७९ या सालांत एका दिवशीं रात्री अकस्मात सर्व शहर गडप झाले!

हें पांपेई शहर वेसुवीयस पर्वताच्या पायथ्याजवळच वसलेले होतें, आणि हा पर्वत ज्वालामुखी आहे हें

लोकांच्या ध्यानींमनीं देखील नव्हते. कारण शेंकडें वर्षें त्यांतून ज्वाला किंवा अग्निरस वाहिला नव्हता. प ७९ व्या सालीं पर्वतांतील रस खदखदून उचेंच लागला, आणि त्याच्या पाझरांचा पूर शहरावर येऊ एकदम सर्व शहराचा नाश झाला. त्या वेळेस तेथें बारा हजारपासून वीस हजारपर्यंत लोक असावे असे अनुमान आहे. शहरांत जें एक मुख्य नाटकगृह होतें त्या सुमारे १०००० लोक वसतील इतकें तें विस्तीर्ण होतें त्या रात्री तें एक खेळही चालला होता, दुकानांत देवघेवीचे हिशोब वगैरे चालले होते, आणि कोणी कोणी आपापल्या घरांत निजले होते. तों एकाएकी ज्वालामुखी पर्वतांतून अग्निरसाचा लोंढा निघून शहराजवळ येऊन ठेपला. त्या लोंढ्याचा आवाज ऐकत व कित्येकांनीं तो प्रत्यक्ष पाहतांच एकदम सर्वां धांदल उडून बहुत लोक भयानें इकडे तिकडे पळ सुटले. त्या पळापळांत कित्येकांनीं आपापलीं मुलां वाळें घरांतून काढून त्यांचा कसा तरी बचाव केला तथापि शेंकडों लोक त्या लोंढ्यांत सांपडून नाश पावत तो अग्निमय रस थोडा थंड व घट्ट झाल्यावर त्याचा सारां सरां आठरा वीस फूटपर्यंत उंचीचा असा खडक बनत आणि त्यांत हें पांपेई शहर सफई बुडून गेलें. काळांतरानें त्या शहराचें ठिकाण मुद्दाम कोणाच्या लक्षात राहिलें नाहीं. लोक त्या जागीं शेत मळे करूं लागले आलीकडे हणजे सुमारे दीडशें वर्षांमागे ती जागा खणतां खणतां तें कांहीं जिनसा सांपडूं लागले त्यावरून लोकांनीं तर्क केला कीं एथेंच तें पांपेई शहर असावें. सन १८६१ सालापासून इटाली सरकाराने कांहीं शाहाणीं मनुष्ये नेमून तें शहर खोदून उघडकी आणण्याचा यत्न चालविला आहे. तेव्हांपासून आज पर्यंत हणजे ह्या एकतीस वर्षांमध्ये त्या शहराचा बराच पत्ता लागला, शहराच्या कांहीं भागांचा सध्या देखावा कसा आहे तो ५२ पानावर दाखविलेल्या चित्रावरून लक्षांत येईल. चित्राच्या उजव्या बाजू जी उघडी जागा दिसते ती शहराचा चवाठा होय मध्यभागीं खांबांची जी रांग आहे व डाव्या बाजू पडझड झालेली जी कांहीं घरे दिसतात त्यांच्या दरम्यान जो रस्ता गेला आहे त्यावर आच्छादन होतें. व चित्राच्या चाव्ही बाजूला चित्रांत दाखविल्याप्रमाणें खांब्यांच्या रांगा व रस्ते होत.

हें जें प्राचीन शहर १८१२ वर्षांमागे एक गडप झालें व आजपर्यंत जणू काय मोहरबंद कें ठेविलें होतें तें हल्लीं उघडकीस आल्यानें लोकांस मुख्य लाभ होत आहे तो हा कीं, त्या काळच्या

प्यासाठी एक वाईही ठेविलेली होती. ती आम्हांला नित्य प्रभु येशू ख्रिस्ताविषयी शिकवीत असे; आणि आमच्या शांतीला वारंवार असे सांगत असे की, 'शांती-वाई, तुम्ही प्रभूजवळ अशी प्रार्थना करीत जा की, हे प्रभू, म्यां तुला संतुष्ट करावे अशी इच्छा माझ्या ठायीं उत्पन्न कर. मग नेहमीं आपलाच हेका चालविण्याची व आपल्याच छंदाप्रमाणे वागण्याची जी तुम्हांला खेड लागली आहे ती मोडली जाईल.'

हे ऐकून शांती डोळ्यांस पाणी आणून मध्येच ह्मणाली, "मावशीवाई, आई मलाही वरचेवर असेच सांगत असती."

मग सगुणाबाईने मोठ्या प्रेमाने शांतीचा मुका घेऊन तिला ह्मटले, "तर मग शांती, हे तिचे सांगणे त्वां मनावर घ्यावे याचे केवढे अगत्य आहे, हे तुला माझ्या या गोष्टीवरून दिसून येईल. शांती आणि मी एकाच शाळेत जात होतो; आणि त्या शाळेत तिला चांगले वाटे. एवढेच की, ह्या तिच्या खोडीवरून तिला आणि इतर मुलींनाही पुष्कळ त्रास होत असे. ती बाज्या वाजवायाला शिके, तेव्हां शिक्षकिणीच्या सांगण्याप्रमाणे वाजविणे तिला अगदीं आवडत नसे. शाळेचे नेम तिला फार कंटाळवाणे वाटत. हा नियम कशाला पाळावा? तो नियम काय कामाचा? अशी ती नेहमीं दुसऱ्या मुलींजवळ कुरकूर करी. एके दिवशीं आमची एक शिक्षकीण तिला ह्मणाली, 'शांती, तुझ्या अंतःकरणरूप जमिनीत मला एक बोधरूप बीं पेरू दे, आणि तो बोध तूं आयुष्यभर विसरू नकोस; ह्मणजे वडिलांच्या आज्ञेत राहणे, हे आपणासाठी व आपल्या गुणवृद्धीसाठी चांगले व उपयोगी आहे. प्रभु येशू-ख्रीस्त जो आम्हा सर्वांचा प्रभु आणि गुरु, तो देखील आज्ञांकित होता!' ह्या बोधाचा बराच ठसा शांतीच्या अंतःकरणांत उमटला; आणि तिने हे सांगणे आपल्या एका वहीतही लिहून ठेविले; तथापि तिचा तो उनाड स्वभाव लवकरच उदयास आला. शाळा सुटून ती घरीं आल्यावर थोडा वेळ देखील तिच्या स्वभावांत कांहीं पालट दिसला नाही. कारण, एक मुलगी आम्हांतून कोणालाही आवडत नव्हती, तिशीं तिने फार मैत्री जोडली. अरेरे विचारी शांती! आम्हीं सर्वांनी तिचा फार प्रीतीने संभाळ केला, पण तिचा तो स्वच्छंदी स्वभाव पाहून मात्र आम्हांला वाईट वाटत असे. आणखी पुढे तुला सांगू काय शांती?"

शांती मोठ्या उत्सुकतेने ह्मणते, "होय सांगा सांगा मावशीवाई?"

"एके वेळेस हिंवाळ्यांत बरीच थंडी पडल्यावरून,

आमच्या तळ्याचे पाण्याचा बराच भाग थिजला होता. तेव्हां पायांत लोखंडी जोडा घालून त्या बर्फावरून घसरत घसरत गेले असतां फार मौज होईल, असे शांतीला वाटून ती निघाली. पण आमच्या माळ्यांस त्या तळ्याचे पाणी केव्हां चांगले थिजते, याचा बराच अनुभव होता. या कारणास्तव त्यांनीं तिला अशी सूचना केली की, 'शांतीवाई, अद्याप फारशी थंडी पडली नाही, तळ्याचे पाणी वरून मात्र गोठले आहे, ह्मणून जर तुम्ही त्याजवर पाय घाल, तर तें फुटून तुम्ही त्यांत पडाल बरे!'

"असे सांगितले असतांही शांतीने तें कांहीं मनावर घेतले नाही. ती आपल्या हेकेखोर स्वभावाप्रमाणे मनाची हौस पुरविण्याकरितां त्या बर्फावर गेली. कांहीं वेळपर्यंत ती खुशाल बर्फावरून घसरत घसरत त्वरेने जात असतां, एकाद्या उडणाऱ्या पक्ष्यासारखी शोभिवंत दिसू लागली; पण तिच्या वजनाने तें बर्फ एकाएकीं फुटून दुभागले, आणि शांती पाण्यांत पडून बुडाली. माळ्यांनीं तिला पडतांना दुरुन पाहिले होते, ह्मणून ते लागलेच शिड्या व दोर घेऊन तिजकडे धांवत आले; आणि शेवटीं मोठ्या प्रयासाने त्यांनीं तिला बाहेर काढून तिचा बचाव केला. शांती पुष्कळ वेळ थंड पाण्यांत राहिल्यामुळे कित्येक दिवस फार आजारी होती; तिला अंधरूणावर पडून राहावे लागले. अशा स्थितींत तिला विचार करावयास चांगला प्रसंग मिळाला. तिने पुष्कळ सुनिश्चय केले. 'मी यापुढे आपल्या वडिलांच्या आज्ञेत वागेन. माझी इच्छा व हौस पुरविण्याकरितां मी यत्न करणार नाही, पण त्यांच्या मनोदयाप्रमाणे वागण्यास शटेन.' तथापि हे निश्चय करितांना तिने ईश्वराचे साहाय्य मागितले नाही, ह्मणून ती बरी झाल्यावर पूर्वीप्रमाणेच पुनः स्वच्छंदाने वतू लागली. एके दिवशीं ती आपल्या मैत्रिणीच्या भेटिला निघण्याच्या वेतांत होती, तेव्हां मीं तिला सांगितले की, 'शांती, आतां अंधार पडला आहे, तूं आज तिकडे जाऊं नकोस. पण ती माझे कसचे ऐकती? तिने मला ह्मटले, 'आतां मी मोठी व शाहाणी झाले आहे; माझे हिताहित कशांत आहे हे मला कळते. माझा राग येऊं देऊं नको तुला बरे, तूं मला फार प्रिय आहेस.' मीं तिला उत्तर केले, 'मी तुला प्रिय असेन, तथापि तुला आपली चाल मजपेक्षा अधिक प्रिय आहेसे दिसते.' हे ऐकून शांती अमळ गालांत हंसून ह्मणाली, 'खरे ह्मटलेस सगुणे, माझी चाल मला प्रिय असावी हे ठीकच आहे. ही मी चालले आतां' असे ह्मणून ती निघाली. तेथे गेल्यावर गोष्टी करतां करतां कोणीं असे ह्मटले की, 'मीं परवां

एक घोडा विकत घेतला, तो असा खंदा आहे कीं, त्यावर स्वारी करून जाण्यास कोणत्याही बाईची छाती होणार नाही.'

“हें ऐकतांच शांतीचें मन हुरावलें. ती एकदम ह्मणाली, 'होय, मी छाती करतें. तो दाखवा मला; मी त्यावर स्वारी करीन.'"

“त्या घरांत जमलेल्या सर्व माणसांनीं तिला दोन गोष्टी सांगून, याविषयीं तिचें मन कचविण्यास प्रयत्न केला, पण ती कोणाचें ऐकना; ती तेव्हांच त्या घोड्यावर बसून निघाली. तथापि ती पांच मिनिटें गेली नाही तोंच, त्या घोड्यानें तिला जोरानें खालीं पाडलें. तिला उचलून घरांत नेल्यावर देखील, ती कांहीं वेळपर्यंत शुद्धीवर आली नाही. तिच्या पाठीला इतकी इजा झाली कीं, पुढें तिला कधीं पाऊल टाकवणार नाही, ती अगदीं लंगडी होईल, असें शोधातीं दिसून आलें. तिच्या वेडेपणाचा दुःसह परिणाम जेव्हां तिला समजून आला, तेव्हां ती फार कष्टी होऊन मला क्षणोक्षणीं ह्मणे, 'सगुणे, अगे हें दुःख मला सोसेना, कसें करूं! मला आयुष्यभर येथेंच पडून राहावें लागेल कीं काय? लोक मला उचलून नेत जातील तेव्हां का मी जागावरून हालत जाईन? अरेरे, काय ही माझी दशा! माझाच हा सर्व दोष, मीच वाईट. मीं खांचें ऐकिलें नाही ह्मणूनच हा भयंकर प्रसंग मजवर गुदरला. मी स्वतः आपला प्राणघात करून घेतला होता, पण देवानें खैर केली ह्मणून बरें झालें.' अशा दुःखप्रसंगां देवानें तिला प्रेरणा करून तिच्या मनाची पापिष्ठ स्थिति तिला दाखविली; आणि नवें मन कोण देईल, हेंही तिला कळविलें. शेवटीं ह्या प्रियकर प्रभूची आणि तिची ओळख होऊन, तिला आत्मिक शांति व मानसिक सुख प्राप्त झालें. पुढें तिनें आपलें सर्व दुःख घेर्यानें व सहनतेनें सोसून घेतलें. कधीं कधीं ती आमच्या मावशीला ह्मणे, 'मावशीबाई मीं तुमचें ऐकिलें असतें तर बरें होतें. लहान असतांना प्रभू येशूख्रिस्ताचें बोलावणें मान्य करून, मी आपला उनाड स्वभाव त्याच्या स्वार्थान करतें, तर आतां माझी स्थिति किती निराळी असती! त्यानें मला किती प्रीतीनें वागवून घेतलें. मी त्याचे उपकार स्मरलें नाहीं.' पुढें शांती दिवसानुदिवस अशक्त होत चालली; दुःखाच्या वेदना दुःसह होऊं लागल्या. एके दिवशीं आमच्या मायाळू वैद्यानें मला एकीकडे नेऊन सांगितलें कीं, 'तुमची बहीण फार दिवस जगायाची नाही. पाहिजे तर ही गोष्ट तिला कळवा.' त्यावरून मीं शांतीला कळविलें, तेव्हां तिनें शांतपणें ऐकून घेतलें, आणि इतकेंच झटलें

कीं, "मी आणखी वांचलें असतें तर कांहीं तरी देवाची सेवा केली असती; पण आतां मजकडून त्याची सेवा होणार नाही, एवढेंच मला वाईट वाटतें. माझे जिणें व्यर्थ गेलें. मी नेहमीं आपल्याच इच्छा तृप्त करण्यास पाहीं; परंतु आतां मी आपल्या प्रभूला पाहणार आहे त्यानें माझी क्षमा करून मला पापापासून मुक्त केले आहे, त्याबद्दल मी त्याचे फार आभार मानितें; आणि यांतच माझा संतोष आहे. सगुणे, प्रभु मला बोलावील तेव्हां तूं मला खुशीनें जाऊं देशील ना! नंतर तिला लवकरच देवाज्ञा झाली. ती आपल्या वाढदिवशीं वी वर्षांची होऊन मरण पावली. मग आझीं तिला आपल्या रमणीय स्मशानभूमींत नेऊन पुरिलें."

इतकें सांगितल्यावर सगुणाबाईचा कंठ दाटून आला तिला पुढें कांहीं वेळ बोलवना. तेव्हां शांतीनें तिच्या गळ्यास मिठी मारून झटलें, "मावशीबाई, तुम्हाला मला ही सर्व गोष्ट सांगितली, ह्मणून मी तुमचे उपकार मानितें."

सगुणाबाई (शांतीच्या तोंडावरून हात फिरवून तिचें चुंबन घेऊन) तुला ही शांतीमावशीची हकीकत कळवावी, असें माझ्या मनांतून फार होतें; कारण तुझा तोंडवळा व स्वभाव बहुत अंशीं तिच्यासारखाच आहे. मी तुला तिची एक तसवीर देतें; ती तूं आपल्या खोलींत कोठें तरी मेजावर ठेव, नाही तर भिंतीवर टांग ह्मणजे वारंवार तिजकडे पाहून तुला तिची आठवण होईल; आणि तूं नित्य अशी प्रार्थना करीत जा कीं, प्रभू, तुझी इच्छा ती माझी इच्छा असें तूं कर. त्याच प्रमाणें त्वां आपली इच्छा शेवटास नेण्याचा नाद सोडून द्यावा, व ईश्वरी इच्छेच्या धोरणानें चालावें, ह्मणून मीह तुजसाठीं प्रार्थना करीत जाईन.

शांती ह्मणाली, "मग तर तुमचे मजवर फार उपकार होतील मावशीबाई. तुम्हीं जें आतां मला सांगितलें, त्याचा मला कधीं विसर पडणार नाही."

वास्तविक, शांती हा बोध मरेपर्यंत विसरली नाही तिनें पुढें आपली इच्छा तृप्त करण्याचा स्वभाव टाकून देवाची इच्छा पूर्ण करण्याचा क्रम ठेविला.

ई० आर. विसल.

प्रार्थना. श्लोक (शा० वि०).

हे देवा परमेश्वरा प्रभुवरा बापा जगत्पालका ।
मंदक्रोध बहुप्रसाद सदया स्वीकारिं या बालका ॥
दावीं मार्ग तुझा धरुनि अमुच्या हस्ता स्वभक्तांपरी ।
तैशी पाप क्षमा करुनि हृदयीं प्रीती जडो ईश्वरीं ॥१॥

केलें पाप अपार जाणुनि प्रभू नाही कधीं दंडिलें ।
 प्रेमानें उपदेशिलें, शिकविलें, मातेपरी पाळिलें ॥
 देईं जीवन सर्वकालिक कसें तैसेंच कीं पामरा ।
 आह्मी पात्र न आसतां तुजपुढें येण्यास हे ईश्वरा ॥२॥
 ताराया पतितां स्वपुत्र सखया देऊनि पापी जनां ।
 प्रीती दाखविली परी उमजलें नाहींच या दुर्जना ॥
 ख्रिस्तानें बहु साहिलीं महिवरी दुःखें अह्नां कारणें ।
 प्रार्थीतो तुजला तयास्तव प्रभू दीनास या तारणें ॥३॥
 ता० आ० पंडित.

विमानाविषयीं कांहीं माहिती.

मुंबईतील विमानांचे प्रयोग व शेवटचा अपघात.
 मुंबईस आलीकडे अनेक विमान उडविणारांनीं आपापले प्रयोग करून दाखविले. सुमारे ३६ वर्षांमागे एक विमान उडविणारा विमानांत बसून वर गेल्यावर वाऱ्याच्या जोरानें त्याचें विमान समुद्रावर वाहून नेलें जाऊन तो पनवेलीजवळच्या खाडींत पडला. त्यास सुदैवेंकरून नावाड्यांनीं वांचविलें. आलीकडे सुमारे दोन वर्षांपासून विमान उडविण्याचे अनेक प्रयोग एथें झाले. मि० स्पेन्सर यानें प्रथम परळास विमान उडविलें. तें सुमारे १००० फूट उंच जाऊन राणीच्या बागेच्या पाठीमागे आल्यावर स्पेन्सर साहेब आपल्या छत्रीच्या योगानें सुरक्षित खालीं उतरला. त्यानें एथें व इतर ठिकाणीं असे अनेक प्रयोग करून दाखविले. जेथून विमान वर नेतात तेथें सभोवतें तट्ट्यांचें आवार करून आंत येणारांपासून फी घेतात. विमान एकदा वर गेलें ह्मणजे बाहेरील सर्वांस त्याची फुकट मौज पाहण्यास मिळते. विमान उडविणारांस विमानें तयार करण्याचा व त्यांत ग्यास भरण्याचा फार खर्च पडतो, शिवाय ते आपला जीव मुठींत धरून वर जातात. यासाठीं विमानांत ग्यास बरोबर न भरल्यामुळें अथवा इतर कांहीं अडचणींमुळें विमान वर नेतां न आलें तर फी भरणारे कुरकूर करितात हें योग्य नाही. स्पेन्सर साहेबानंतर एका इराणी विमान उडविणारानें आपला प्रयोग करून दाखविला. त्याचें विमान फार मोठें होतें. त्यांत बसून सुमारे ७०० फूट वर गेल्यावर त्यानें विमानाच्या गोलांतला धूर क्रमाक्रमानें बाहेर सोडला, व तो विमानासह सुरक्षित खालीं उतरला. नंतर कांहीं दिवसांनीं मिस् टासल नामें एक मडम राणीच्या बागेतून आपल्या विमानांत बसून सुमारे ५०० फूट वर जाऊन छत्रीच्या योगानें सुखरूपपणें जमिनीवर उतरली.

परंतु या सर्वांहून विशेष कौतुक वाटण्यासारखे व

अपूर्व प्रयोग ज्या शूर मनुष्यानें करून दाखविले, तो शेवटीं कसा प्राणास मुकला, याचा एथील पुष्कळांस कधीं विसर पडावयाचा नाही. लेफ्टनेट मान्सफील्ड साहेब पूर्वी पी० आणि ओ० कंपनीच्या " निझाम " नामें आगबोटीवर सेकंड आफिसराच्या कामावर होता. त्याचें वय केवळ २६ वर्षांचें असून त्याचा बांधा फार धिप्पाड व सशक्त होता. त्याचें धैर्य, निस्पृह व सभ्य वृत्ति व विमानाविषयीं त्याचा मोठा उत्साह पाहून थोडक्याच काळांत तो एथें सर्वास फार आवडता झाला होता. त्यानें लंडन शहरांतील प्रो० डेल साहेबांपासून विमानाविषयीं फार चांगली माहिती करून घेतली होती. तेथें तो अनेक वेळां त्यांच्या विमानांत बसून वर जाऊन छत्रीच्या योगानें खालीं उतरला होता. एथें त्यानें त्यांच्यापासून दोन विमानें आपणावरोबर आणलीं होती. त्यास विमानांविषयीं एवढा नाद लागला होता कीं अखेरीस त्यास आपल्या चाकरीचा राजीनामा द्यावा लागला. विमानांचे प्रयोग करून तीं पाहिजे त्या दिशेस नेण्याचें कसें आटोक्यांत येईल हें शोधून काढावें असा त्याचा निश्चय होता. त्याची बुद्धि फार तीव्र असून त्यानें स्वतः अनेक युक्तींची योजना केली होती. यामुळें त्यास शेवटीं यश येईल अशी पुष्कळांची खात्री होती. घर आभाळांत उडतांना लक्ष्य लावून पाहिल्यास कळून येईल कीं, ज्या दिशेस वारा वाहतो त्या दिशेस तिला जावयाचें असलें ह्मणजे ती आपले पंख केवळ पतंगाप्रमाणें पसरून धरिते, व वारा तिला वाहून नेतो. पण वाऱ्याच्या उलट दिशेस ती जाऊं लागली ह्मणजे नावाड्यांच्या वल्ह्यांप्रमाणें आपल्या मजबूत पखाडांनीं वारा तोडीत जाते. ले० मान्सफील्ड साहेबानें आपली विमानाची छत्री अशाच प्रकारें कांहींशी आपल्या आटोक्यांत आणली होती. त्यानें तिला चार बाजूंस चार दोर लावले होते. ज्या दिशेस वारा वाहातो त्या दिशेस त्यास जावयाचें असलें ह्मणजे तो स्वस्थ असे, पण उलट बाजूस जावयाचें असलें ह्मणजे त्या बाजूकडले दोर दोर दोहों हातांत धरून त्यांस राहून राहून जोरानें खालीं हिसके देई. तेणेंकरून छत्रीच्या योगानें वारा तुटून त्यास थोडें बहुत त्या दिशेस जातां येई. या कामीं इतरांप्रमाणें केवळ पैसे मिळवून आपला चरितार्थ चालवावा अशी त्याची इच्छा नव्हती. जी कांहीं फी मिळेल ती आपल्या प्रयोगांच्या कामीं खर्चून त्यांत प्रवीण व्हावें, ह्मणजे युद्धप्रसंगीं अशा प्रकारें विमानाची छत्री चालवून शत्रूची युद्धसामग्री न्याहळण्यास उपयुक्त साधन होईल, हें सरकारास दाखवून लष्करी खात्यांत आपली नेमणूक करून घ्यावी, असा त्याचा बेत होता.

ले० मान्सफील्ड साहेबाने प्रथम जेव्हां राणीच्या बागेतून आपले विमान उडविले तेव्हां सर्व व्यवस्था स्वतः पाहण्यासाठी तो दोन दिवस आधी तेथेच तंबूत राहिला होता. त्याचा प्रयोग पाहण्यास लोकांची फार दाटी झाली होती. संध्याकाळीं सुमारे चार वाजतां विमानाच्या गोलास आपली छत्री लटकवून व तिच्या दोऱ्या आपल्या बगलेंत धरून तो विमानाच्या झोंक्यावर जाऊन बसला. ज्या दोऱ्यांनीं विमान जमिनीस जखडून बांधले होते त्या सोडतांक्षणीं तें जोराने एकसारखे सुमारे ११,००० फूट उंच गेले. जमिनीवरून तें आभाळांत सुपारीएवढे दिसत होते, व ले० मान्सफील्ड साहेब माशीप्रमाणे खालीं लटकलेला दिसत होता. विमान हळू हळू पूर्वेकडून पश्चिमेस समुद्राकडे चालले होते. सुमारे पाऊण तास लोटला तरी साहेबांचा खालीं उतरण्याचा वेतच दिसेना. कांहीं वेळाने विमान अधिक उंच जाऊन दिसेनासे झाले, तेव्हां सर्वास साहेबांविषयीं फार काळजी लागली, व त्यास आपल्या छत्रीच्या योगाने खालीं उतरण्यास कांहीं तरी अडखळण झाले असावे अशी सर्वास भीति पडली. तत्रांत विमान आभाळांत जाऊन थेट समुद्रावर गेले होते. आपण समुद्रांत बुडाल्यास आपले संरक्षण व्हावे म्हणून साहेबाने आपल्या कंबरेस बुचांचा पट्टा बांधला होता, तरी ते केव्हां सुखरूप धरित्रीमातेवर दृष्टीस पडतील, असें सर्वास झाले. कांहीं वेळाने नीट न्याहळून पाहिल्यावर सर्वास मोठा आनंद झाला. ले० मान्सफील्ड साहेब आपले विमान सोडून देऊन व आपल्या छत्रीच्या झोंक्यावर बसून तिला शिताफीनें समुद्रावरून जमिनीकडल्या बाजूस हवेतून व्हावीत येतांना दिसें लागला. तरी पुष्कळ वेळपर्यंत तो आपली छत्री खालीं आणीना. तो सुमारे ८,००० फूट उंचीवरून छत्रीनें वायुपर्यटन करीत होता. नंतर चांगली खुली जागा पाहून तो सावकाश जमिनीवर उतरला, त्याला पाहतांच सर्वांनीं हर्षाचा गजर केला. त्याचा अपूर्व प्रयोग पाहून सर्व थक झाले. मागाहून बऱ्याच वेळाने त्याचे विमान ग्यासापासून मोकळे होऊन किनाऱ्याजवळ समुद्रांत पडले त्या वेळीं ज्यांच्या हातीं तें लागले त्यांनीं बक्षिसाच्या आशेनें त्याची ओढाताण करून तें जागोजाग फाडून टाकले, ही फार दुःखाची गोष्ट झाली. ले० मान्सफील्ड साहेबाने त्याची दुरुस्ती करविली, तरी समुद्रातील पाण्याच्या योगाने गोलाचे रेशमी कापड खराब होऊन गेले होते यांत संशय नाही. त्याजपाशीं दुसरें अगदीं कोरें व भक्कम विमान होते, परंतु तें संभाळून ठेवावे व सध्या पहिल्याच विमानाचा उपयोग करावा असें त्यास वाटले. तो उंच आभा-

ळांत गेला तेव्हां तेथून त्यास मुंबई बेटाचा व आसपासच्या प्रदेशाचा फार अपूर्व व भव्य देखावा दिसला. तो म्हणाला कीं, आणखी उंच जाण्याचा माझा वेत होता, पण थंडीनें माझे हात गारवठले व वरील पातळ हवेत श्वासोच्छ्वास नीट घेतां येईना.

दुसरे खेपेस त्यानें परळाहून आपल्या विमानाचा प्रयोग करून दाखविण्याचा वेत केला. पण त्या वेळीं गोलांत ग्यास पुरता न भरल्यामुळे त्याची फार निराशा झाली. यांत आपला कांहीं दोष नाही, ग्यासकंपनीनें वचनाप्रमाणें आपले काम योग्य प्रकारें बजावले नाही, असें म्हणून त्यानें फार दुःख प्रदर्शित केले.

नंतर बृहस्पतिवार ता० १० दिसेंबर १८९१ या रोजी त्यानें पुनः राणीच्या बागेतून आपले विमान उडविण्याचा वेत केला. आणखी पहिल्याप्रमाणें अडथळा होऊं नये म्हणून त्यानें त्या दिवशीं सकाळपासूनच गोलांत ग्यास भरून ठेवविला होता. त्याचा आश्चर्यकारक प्रयोग पुनः पाहण्यासाठीं लोकांची पूर्वीहून अधिक गर्दी झाली होती. आवारांत पुष्कळ लोक जमले असून नामदार गव्हर्नर साहेबही तेथे विराजमान होते. ले० मान्सफील्ड साहेबाने नियमित वेळीं विमानाच्या झोंक्यावर जाऊन बसण्यापूर्वीं नामदारसाहेबांच्या व तेथील सर्वांच्या भेटी घेतल्या, व “मी सुरक्षित खालीं येईन मजविषयीं कांहीं फिकीर करूं नका,” असें हटले. त्यानें पूर्वीं कोणा एकास समुद्रांत बुडतांना आपला जीव धोक्यांत घालून वांचविले होते, व त्याबद्दल त्यास एक पदक इनाम मिळाले होते. ते वर आपणापासून हारवले जाईल असें समजून त्यानें तें आपल्या ओळखीच्या एका मडमसाहेबांच्या स्वाधीन केले, व हटले, “मी येईपर्यंत हें आपलेजवळ असूं द्या.” नंतर बांधलेल्या दोऱ्या सोडण्याचा हुकूम दिल्याबरोबर विमान मान्सफील्ड साहेबास घेऊन सुमारे ६०० फूट वर गेले, व त्यानें जमिनीवरल्या लोकांस हातांतल्या रुमालाने पालवून सलामी दिली. ही त्याची शेवटचीच सलामी होती ! दोन मिनिटांच्या आंत त्याचा अंत व्हावयाचा होता. त्याचे विमान वर क्षणभर डगमगून एकाएकीं मधोमध आरपार फाटले, व आंतला ग्यास एकदम निघून गेला. ले० मान्सफील्ड साहेब विमानाखालीं लटकत असल्यामुळे वर जो प्रकार घडला तो तक्षणीं त्यास कळला नाही. तथापि तो त्यास लौकरच समजला, पण मग कांहीं उपयोग झाला नाही. त्याची छत्री विमानास पूर्वीं सांगितल्याप्रमाणें ४० पोंड वजनाने तुटेल अशा सुतळीनें बांधली होती, ती तोडून छत्री मोकळी करण्याचा त्यानें जीवाच्या

आशेने मोठा प्रयत्न केला, पण गोलाच्या रेशमाचें पोतें होऊन तें खालीं येऊं लागलें, व सुतळीस ताण वसून ती तुटण्यास अवकाशच राहिला नाहीं. गोलाचें पोतें छत्रीवर पडलें, व त्यांत महाशूर मान्सफील्ड साहेब गुंडाळला जाऊन निमिषमात्रांत धोंड्याप्रमाणें जमिनीवर आपटला, त्यासरशीं त्याच्या पायांचीं व मांडीचीं हाडें मोडून बाहेर आलीं; थोडा वेळ त्याच्या शरीरांत धुकुधुकी होती, पण लवकरच त्याचा प्राण निघून गेला.

अशा प्रकारें या थोर व उदार इंग्लिश मनुष्याचा हजारों मनुष्यांसमक्ष एका क्षणांत घात झाला. त्या वेळीं तेथें त्याचा प्रयोग पाहण्यास आलेल्या लोकांत जो हाहाकार उडाला तो सांगतां पुरवत नाहीं. सर्वांचीं तोंडें उतरलीं. ज्यांच्या डोळ्यांदेखत हा भयंकर अपघात घडला, त्यांस त्याचा कधीं विसर पडावयाचा नाहीं. अशी गोष्ट घडेल हें कोणाच्या स्वप्नांही नव्हतें.

ले० मान्सफील्ड साहेबानें शास्त्रीय गोष्टीचा शोध लावण्यांत आपला जीव बळी दिला. इंग्लिश लोक ज्या गोष्टींत आपल्या राष्ट्राचा फायदा होण्याचा सुमार दिसतो ती सिद्धीस नेण्यांत आपल्या जीवाचीही पर्वा करीत नाहींत, व त्यांच्यांत अशा शूर पुरुषांची काहीं वाणही नाहीं, ह्मणूनच चाऱ्ही खंडांत त्यांचा विजय-ध्वज फडकत आहे. मान्सफील्ड साहेबास आपल्या विमानाच्या टिकाऊपणाबद्दल काहीं संशय नव्हता. अशा प्रकारें गोल एकाएकीं आरपार फाटल्याचें उदाहरण कधीं ऐकिवांत आलें नव्हतें, तशांत आपली छत्री चालविण्यांत तो किति निपुण होता, याविषयीं मागें कळविलेंच आहे. असें असून त्याचा असा घात झाला ही फार दुःखाची गोष्ट झाली. त्याच्या नांवानें एक स्मारककृत्य करण्यासाठीं वर्गणी जमत आहे.

पुष्कळ शोधक लोकांस वाटतें कीं ज्या काळांत वाफेच्या योगानें समुद्रावरून आगबोटीनें व जमिनीवरून आगगाडीनें शीघ्रगतीनें प्रवास करतां येतो, व विद्युलतेच्या साधनानें पुष्कळ चमत्कारिक कामें केलीं जातात, त्याच काळांत यंत्रांच्या सहाय्यानें मागें पुढें आभाळांतून वायुपर्यटन करणेंही साध्य होईल. ज्ञ०जा०डिसोजा.

लहानाचे मोठे.

(३० व्या पृष्ठापासून चालू.)

लहानपणीं मनाचा कल जिकडे वळेल तिकडेच मोठेपणींही राहतो. ह्मणून इंग्रजीमध्ये अशी ह्मण आहे कीं, मुलगा हा मनुष्याचा बाप आहे. त्या संबंधानें काहीं उदाहरणें आज द्यावयाचीं आहेत.

पास्कल नांवाचा एक फ्रेंच गणिती होऊन गेला. तो फार प्रसिद्धीस आला होता. त्यानें जेजुइट लोकांच्या दुष्ट रीति उघडकीस आणण्यासाठीं एक ग्रंथ लिहिला. तो तीन वर्षांचा असतां त्याची आई वारली. तेव्हां त्याच्या बापानें सरकारी नौकरीचा राजीनामा दिला आणि आपल्या मुलास घरीं विद्या देण्याचा निश्चय केला. त्यानें त्याला दुसऱ्या विषयांचें ज्ञान दिलें, परंतु भूमिति मुळांच शिकूं दिली नाहीं. पास्कलची फार इच्छा होती पण उपाय नव्हता. तरी हा आपल्या खेळण्याच्या खोलींत असला ह्मणजे दार लावी आणि जमिनीवर कोळशानें आकृति काढी. त्याला "वर्तुल" व "रेषा" हे शब्द माहीत नव्हते. ह्मणून तो "वाटोळें" व "कांब" ह्मणे. असा एकदां तो आपल्या खेळायच्या खोलींत जमिनीवर आकृति काढून विचार करीत बसला होता. इतक्यांत त्याचा बाप अवचीत आला. त्यानें आपल्या मुलास भूमितीमध्ये इतका गढलेला पाहून असा निश्चय केला कीं याला भूमिति शिकूं द्यावें. तो फार काळजीनें शिकत गेला. त्याची गति गणितामध्ये अशी जलद झाली कीं सोळा वर्षांचा असतां तो गणिताची सुधारणा करण्यासाठीं स्थापिलेल्या सभेचा सभासद झाला. पुढें त्यानें पुष्कळ अभ्यास केला व उत्तम गणित्यांमध्ये नांव मिळविलें. त्याचा कल पहिल्यापासून भूमितीकडे होता तो वाढत गेला.

उलियम् एटि नांवाचा एक फार चांगला चित्रकार होऊन गेला. त्याचा बाप विस्किट्टे विकणारा होता. त्याची आई दोऱ्या वळणाराची मुलगी होती. लहानपणींच एटीला चित्रे काढण्याची आवड लागली. त्याला कोठें खडू कीं कोळसा सांपडला कीं पुरे. लागलेंच तो एकादें चित्र काढी. अशानें त्यानें आपल्या घराच्या सर्व भिती, दारे, खिडक्या व जमिनी चित्रांनीं भरून काढल्या. त्याच्या आईला वाटलें कीं आपला मुलगा कुशल निघेल. ह्मणून तिनें पुष्कळ यत्न करून त्याला चित्रशाळेंत घातलें. तो पुढें मेहनत करून चांगला चित्रकार झाला.

सेट पीटर्सबर्ग एथें एका ठिकाणीं पीटर दि ग्रेटचा फार भव्य पुतळा उभा केलेला आहे. कोणी प्रवासी त्याजवळून जातांना थोडा वेळ थांबून त्याकडे न्याहाळून पाहत नाहीं, असें घडत नाहीं. तो पुतळा ज्यानें कोरला त्याचें नांव फाल्कनो. हा पारीसचा राहणारा होता. त्याचीं आईबापें अगदीं गरीब होती. त्यांनीं त्याला फारच थोडकें शिकविलें. त्याला लिहितां वाचतां मात्र येऊं लागलें. तो लहान असतांना एका

सुताराच्या दुकानांत कामावर राहिला. तेथे त्याला टोप्यांत घालण्याकरितां ठोकळे करावे लागत. त्यावरून त्याच्या मनांत अशी कल्पना आली कीं लांकडी पुतळे कोरावे. जे चित्र त्याला दिसे ते कोरण्यास तो यत्न करी. त्यासाठीं त्याला काटकसर करून पैसेहि वाचवावे लागत. असे करतां करतां तो बराच हुशार झाला, आणि तो एका शिल्पकाराच्या घरीं नोकरीस राहिला. तेथे त्यानें या विद्येत पुष्कळ अभ्यास केला. कांहीं वर्षांनीं त्यानें एक मोठा पुतळा कोरून तयार केला. तो असा सुंदर होता कीं त्याबद्दल त्याला फ्रेंच अकादमीकडून मोठें बक्षीस मिळालें. आणि तो नऊ वर्षांनीं त्याच सभेचा सभासद झाला. १७६६ मध्ये रशियाच्या क्याथरिन राणीनें पीटर दि ग्रेटचा पुतळा कोरण्यास बोलावले. त्या पुतळ्यावरून त्याची कीर्ति फारच पसरली. आद्याप त्याची कीर्ति लोक गातात. लाहानपणापासून त्याला शिल्पशास्त्राची आवड होती ती वाढत गेली.

एकाने असें ह्मटलें आहे कीं “जर कोणी तरुण मनापासून असें ह्मणतो कीं देवाच्या साहाय्यानें मी अमुक गोष्ट करीनच, तर त्याला ती करतां येईलच.” एक तरुण शिपायी ह्मणाला कीं, “मी फ्रान्सचा मुख्य सेनापति होईन.” आणि तो झालाच.

वालेंटिन ज्यूवल हा आपल्या मरणासमयीं विआना येथील राजाचे डागिने संभाळणारा, राजपुत्राचा गुरू व जोजिफ बादशहाचाही गुरू होता. तो १६९५ मध्ये जन्मला. त्याची आईबापे फार गरीब होती. त्याचा बाप तो दाहां वर्षांचा असतां वारला. तेव्हां एका शेतकऱ्यानें त्याला आपल्या कोंबड्या संभाळण्यास ठेवले. परंतु त्याच्या कांहीं चुकीमुळे त्याला त्यानें हांकून दिलें. ह्मणून आपल्या आईवर आपलें ओझे नसावे ह्मणून तो घरांतून काम पाहण्यास निघाला. पुष्कळ दिवस फिरल्यावर त्याला दुसऱ्या एका शेतकऱ्यानें कामावर ठेवले. परंतु ते गाई बळण्याचें काम लवकरच सोडून देऊन तो एका मठांत राहिला. तेथेहि त्याला गाई बळण्याचेंच काम मिळालें. तेथील लोकांनीं त्याला लिहायास व वाचायास शिकविलें. तेव्हांच त्याला विद्येची आवड लागली. आणि पुस्तकें वाचण्यास मिळालीं ह्मणून तो अतिशय प्रयत्न करी. त्याला जे पैसे मिळत ते तो याच कामाकडे खर्चित असे, आणि पैसे मिळविण्यासाठीं तो रानांतलीं जनावरें मारून त्यांचीं कातडीं विक्रीत असे. तो जे पुस्तक मिळे ते वाचून टाकी. आणि त्याची स्मरणशक्ति अशी बळकट होती कीं तो वाचीं तें अगदीं विसरत नसे.

एके दिवशीं तो एका झाडाखालीं पुस्तकें घेऊन वाचण्यांत अगदीं गढून गेला होता. तेव्हां त्या देशाचा राजा आपल्या पत्नीबरोबर त्या ठिकाणीं सहज आला. त्याशीं याचें कांहीं संभाषण झालें. राजाने त्याला एका मोठ्या पाठशाळेंत घातलें. तेथे तो फार मेहनत करून शिकला. आणि विद्वान् झाला. पुढें वाढत जाऊन तो मोठ्या हुद्यावर चढला. (पुढें चालेल.)

शा. रा. मोडक.

कवन.

कवनः—कवनाचे तीन मुख्य प्रकार आहेत १ उत्तम. २ मध्यम. ३ कनिष्ठ. उत्तम कवन कोणतें तर ज्यांत व्यंगार्थ असतो तें. उदाहरणार्थः—

“स्वामी नीच करूं नका कुलनगा, गाधा तसें सागर तैसें दिक्पतिना न लाघव अणा, हा यत्न नोहे बरा वारंवार असेंचि सेवकजनें, त्या प्रार्थिलें धातया त्यानें निर्मयला. तथापि नृप हा धिकारुनीया तयां ॥”

यांत असा अर्थ आहे कीं, ब्रह्मदेवास त्याच्या सेवकांनीं फार विनंती केली कीं, ‘महाराज, पर्वत ठेंगणे करूं नका, तसेंच समुद्रास उथळ करूं नका, व इंद्रादि देवांस लघुत्व आणूं नका. कारण राजा उत्पन्न करणे ह्मणजे या सर्वांस कमीपणा आणणे होय.’ परंतु ब्रह्मदेवाने सेवकांचे कांहीं एक न ऐकतां सर्व पर्वतापेक्षां उंच ज्याचे श्रेष्ठत्व, व समुद्रापेक्षां ज्यास्त ज्याचे गांभीर्य, इंद्रादिदेवापेक्षां ज्याचे ऐश्वर्य अतिशय असा राज उत्पन्न केलाच. या कवनांत प्रथमतः अर्थाची उणीव दिसते, परंतु वास्तविक त्यांतच अर्थाची परिपूर्ति आहे.

मध्यम कवन ह्मणजे ज्यांत व्यंगार्थ मुख्य नसतो किंवा त्यास प्राधान्य मिळत नसतें. व गौण अर्थां कवि खुलवितो तें मध्यम जाणावें. जसे कोणा एक राजाने आपल्या पराक्रमाने सर्व पृथ्वी जिंकिली. नंतर तो आपणास महाभिषेक करूं लागला असतां त्याचे शत्रु त्यास शरण येऊन मुजरा करितात. अशा वेळीं राजास त्यांची दगा येते. तर हा मुख्य अर्थ दयेच असून तो कवीनें दाखवितो, नमस्कार करणे या प्राधान्यत्व दिलें आहे. असलें कवन मध्यम जाणावें.

कनिष्ठ कवन ह्मणजे ज्यांत अर्थ स्पष्ट नसून केवळ शब्द रचना मात्र फार चमत्कारिक असते तें. पहा जसें—

“मागे जी लुगडी, सकाळीं लुगडी, आठा दिसां बांगडी खैराची सगडी तशी धरं धडी, तोंडाळ मोठी कुडी दारा देत कडी, सदा कडकडी, बोलें महा वांकडी त्यायोगे अमृतेश्वरास रुच्यी गंगातिरीं झोंपडी ॥ १ ॥”

या श्लोकांत 'डी' या अक्षराची वारंवार आवृत्ति झाली आहे. तशांत शब्द चमत्कारिक असून विचित्र आहेत, पण अर्थाची फारशी पर्वा कवीने केली नाही. असले कवन कनिष्ठ समजावे.

आणखी कवनाचे दोन मुख्य प्रकार आहेत. पहिला श्राव्य आणि दुसरा दृश्य. श्राव्य ह्मणजे जें फक्त ऐकावयास किंवा वाचायास येतें तें होय. कोणी गातो अगार कीर्तन करितो तेव्हां आपण जें श्रवण करितो, अथवा कविता छापून प्रसिद्ध करितात त्या वाचतो त्यांस श्राव्य ह्मणावे. श्राव्यांत, चरित्रें, आख्याने, उपाख्याने, कथानके, गोष्टी इत्यादिकांचीं जीं पुस्तके आहेत तीं गणितात. दृश्य कवन ह्मणजे त्यांत जो प्रकार किंवा कथा असेल ती प्रत्यक्ष हुबेहूब करून दाखविणे किंवा खेळ वठवून देणे. प्राचीन काळीं मराठींत दृश्य कवन नव्हतें. दृश्य कवनास आतां 'नाटक' ह्मणतात. त्यांस आतां फार पूर आला आहे. नाटके संस्कृतांत होत असत. 'नट' ह्मणजे नाचणे यापासून नाटक शब्द निघाला. नाटक याचा खरा व व्यापक अर्थ संसाराचे हुबेहूब चित्र असा होय. पूर्वीचीं नाटके पाहण्यासारखीं असावीत. परंतु आतांच्या नाटकांत अनेक अयोग्य प्रकार मिसळले गेल्यामुळे तीं पाहण्यास नालायक झालीं आहेत.

कवनास मनुष्याची उपमा दिली आहे. कारण जसा मनुष्यांत देह, आत्मा, स्वभाव, रीति, गुण, दोष, अलंकार असतात, तसेच कवनास असतात. कवनाचा देह, शब्द व अर्थ हा होय. त्यांत जो रस मुख्य असतो तो त्याचा आत्मा, माधुर्य हा गुण, ज्या चालीनें तें गावयाचें तो स्वभाव, आणि उपमा, अनुप्रास, यमक हे अलंकार होत. आणि अर्थाची उणीव व पदच्छंदाचा भंग इत्यादि दोष होत. यावरून कवनास मनुष्याची उपमा चांगली शोभते.

कवन कसें असतें.—याविषयीं भिन्न भिन्न मतें आहेत. कित्येकांस वाटतें कीं, कवन सोपें व सहज समजण्यासारखें असतें. कित्येकांस वाटतें कीं, तें अमळ कठीण असून त्याचा अर्थ लावण्यास कांहींसा श्रम पडावा, तेव्हां त्या कवनाचीं कांहीं तरी योग्यता व किंमत लक्षांत येते. वास्तविक कवन नवरसमिश्रित असतें. मोरोपंताच्या आर्या वगैरे ज्या कविता आहेत त्या समजण्यास कठीण पडतात. ज्याप्रमाणें असोल नारळ फोडण्यास कठीण जातो, त्याप्रमाणें त्या कविता कठीण खऱ्या, तरी तो नारळ चांगला व रसानें भरलेला असतो तद्वत् पंताच्या कविता रसभरित आहेत. त्या वाचून व त्यांचा अर्थ लावून जो आनंद व जी मा-

हिती प्राप्त होते, तो आनंद व ती माहिती इतर कविता वाचून होत नाही; असा माझा अनुभव आहे. आणखी जर तुझ्यांस फार स्वच्छ पाणी पाहिजे तर तुझी त्या पाण्याच्या तळाकडे व खोलीकडे पाहाल. कारण जितकें पाणी खोल तितकें तें स्वच्छ असण्याचा ज्यास्त संभव आहे. उथळ पाणी बहुधा खराब असतें. याप्रमाणें कवितेंतही जर निर्भेलपणा पाहिजे तर ती बरीच खोल (कठीण) असावी. दुसऱ्या मताचे कित्येक लोक म्हणतात कीं, नाही, कविता द्राक्षासारखी असावी. द्राक्षजसें गोड असून तोंडांत टाकतांच विरून जातें व रुचिकर लागतें तशीच कविता वाचल्याबरोबर समजावी. द्राक्षांत आणखी एक प्रकार आहे कीं, तें पिकले ह्मणजे त्याचें सालपट इतकें पातळ व पारदर्शक असतें कीं, त्यांतून आंतील रस दिसतो. तशा प्रकारें कविता असून वाचल्याबरोबर तींतील रस लक्षांत यावा. असें कवन खरोखरी फार लाभदायक होय. कवनावरून मनुष्याचें तन मन भुलून जावे व त्यानें तें श्रवण करितांना खचीत डोळे लागावे. सर्पानीं आपापल्या फणा उभारून तटस्थ व्हावे व वनांतील मृगांनीं चरण्याचें टाकून हा गुंजारव श्रवण करण्याकरितां टकमकां बघत राहावे. असल्या प्रकारचें कवन किती मोलवान होय.

कवनांत काय असतें.—नायक व नायकीण. नायक ह्मणजे कवनांत ज्या पुरुषाविषयीं मुख्यतें वर्णन केलेलें असतें, तो त्याचा नायक अगार पुढारी होय. त्याचप्रमाणें ज्या कवनांत कोणा स्त्रीचें वर्णन केलेलें असतें ती त्याची नायकीण होय. जो नायक कवीस योजावा लागतो, तो महाभाग्यशाली, औदार्यशील, तेजस्वी, चतुर, धार्मिक, सत्वशील, गंभीर, आत्मस्तुति न करणारा, धैर्यवान असा असावा, अगार अति विपत्तींत पडलेला व भाग्यहीन तरी असावा. अशावर कवन रचण्यास कवीस स्फुरण चढतें, व तें वाजवीही आहे. कवनांत नवरस असतात. जसें आत्म्यावांचून शरीर निर्जाव तसेच रसावांचून कवन व्यर्थ होय. त्या नऊ रसांचीं नांवेः— १ शृंगार (स्त्रीपुरुषांतील प्रीति), २ हास्य, ३ करुणा, ४ वीर, ५ रौद्र (क्रोध), ६ भयानक, ७ बीभत्स, ८ अद्भुत, ९ शांत आणि आलीकडे एक १० वा रस निघाला आहे. तो वत्सलरस होय. या नवरसांच्या कविता वाचल्या किंवा शहराकडून गाववून श्रवण कराव्या तेव्हां हास्यरस हांसवितो, रौद्ररस खरोखर क्रोध चढवितो, भयानक अंतःकरणांत प्रीति उत्पन्न करितो. दीपराग गाणाऱ्यानें बरोबर गाइला तर दिवे लागल्याचा भास होतो, हे कांहीं असत्य नाही.

कवनास अलंकार असतात. मनुष्यांच्या अंगावर

अलंकार चढाविले असतां त्यांस शोभा येते, तसेंच अलंकार कवनांत घातले तर त्यास शोभा येते. ते अलंकार दोन आहेत. शब्दालंकार व अर्थालंकार. याचेही आणखी तीन पोटभाग आहेत. १ अनुप्रास, २ यमक, ३ चित्र. अनुप्रास ह्मणजे एक शब्द अनेक वेळां पुनः पुनः येणे; जसे:—

“वंशी नाद नटी, तिला कटितटीं, खोवोनि पोटीं पटीं
कक्षे वामपुटीं स्वशृंगनिकटीं, वेताटिही गोमटी।
जेंवी नीर तटीं तरूतळवटीं, श्रीशामदेहीं उटी
दाटी व्योम घटीं सुरां सुख लुटी, घेती जटी धूर्जटी॥”
यांत ‘टी’ या अक्षराची पुनः पुनः आवृत्ति झाली आहे, व उत्तम अनुप्रास साधला आहे. कवनांत घृष्टांत, दाखले फार असतात. जसे:—

‘करिल कसे मांजर जे, दुःकर हरिहनन काज वाघास।
न शक्ति अग्नि, विधु कसा, दिनमणिचा करिल
काजवा घांस ॥”

या एका अर्थेंत तीन उपमा आणल्या आहेत.

कवनाचा उपयोग:—कवीस पुष्कळ द्रव्य मिळते. त्याची कीर्ति होते. त्यास कवन करून गातां येत असले तर तो अलौकिक कीर्तीस पात्र होतो. पण कवन करण्याचा व गाण्याचा गुण एकामध्ये सांपडायचा नाही. जर कवीस कवन करतां येत असले तर गातां येत नाही. पण वरील दोन्ही गुण ज्यांत वसतात तो विशेष भाग्यशाली ह्मणावा. कवीपैकीं रामजोशी हा अशा धर्तीचा होता. कवनें करण्याच्या योगानें मनुष्य शाहाणा होत जाऊन त्यास समयसूचकता प्राप्त होते. एके वेळीं पेशव्यांकडील सरदार घोरपडे यांनीं रामजोशी यांचे कीर्तन आपल्या वाड्यांत करविलें. त्या वेळीं वरीच सरदारमंडळी कीर्तनास बोलाविली होती. कीर्तन ऐन भरांत येऊन उत्तम प्रकारचा रंग वठत चालला तेव्हां घोरपडे सरदार यांस चिंता पडली कीं, यांना विदागी काय द्यावी. ते आपल्या मांडीजवळ वसणारांस या संबंधानें हळूच विचारूं लागले असतां रामजोशानें हें तेव्हांच जाणून त्याच कीर्तनांत तेथल्या तेथें एक समयास अनुसरून आर्या तयार केली कीं, “भोजासम कविताप्रिय, कर्णापरि दानशूर घोरपडे।

ऐसें असतां माझ्या, देणगिचा कां तुझांस घोर पडे ॥
ही आर्या ऐकतांच घोरपड्यांस मोठा हर्ष वाटला व वसलेली मंडळी संतोष पावून आपापल्या घरीं गेली व घोरपड्यांनीं त्यास पुष्कळ बक्षीस दिले. कवनाचे आणखीही पुष्कळ उपयोग सांगतां येतील. परंतु विषय लांबत चालल्यामुळे आटपतें घेतों.

कवनापासून लाभ:—१ कवीस व श्रोत्यांस सुखस-

माधान प्राप्त होतें, व जगांतील चिंता व संसाराचा त्रास क्षणभर तरी नाहीसा होतो. कवीस आपल्या कवनाच्या योगानें इतरांस संतुष्ट करून आपणावर प्रीति वसवून घेतां येते. तो आज्ञाव्यास शांतवितो, उदाशास हंसवितो, चिंतातुरास स्थिर करतो. २ गोष्टी, दाखले, मनुष्यांचे व ईश्वराचे गुण हे साधारण रीतीनें वर्णन करून सांगितले तर ते मनुष्यास फारसे पटत नाहीत. पण कवनानें ते त्याच्या हृदयावर उत्तम प्रकारें ठसतात. हजारों शब्दांची माहिती होऊन भाषाज्ञान वाढतें व मनास प्रौढता येते. ३ राजास, श्रीमंतास, व सत्ताधीशांस बोध करण्यास किंवा कोणत्याही गोष्टीची सूचना करायलास कवनासारखा दुसरा मार्ग नाही. अज्ञानें त्यांस बोध करून शिकवितो येतें. कवनाचा व धर्माचा फार निकट संबंध आहे. लावण्या व इषकबाजीचें गाणें खेरीज करून सर्व कवनें धर्मानें व नीतीनें भरलेलीं आहेत. धर्माचा व कवनांचा कसा निकट संबंध आहे, हें सागूं लागलों असतां पुनः इतकींच पानें लिहावीं लागतील. ४ ईश्वराचें स्तवन करण्यास व त्याचे गुणानुवाद गाण्यास व त्यास संतोषविण्यास कवनासारखा अन्य मार्ग नाही. भक्तीचे अनेक मार्ग आहेत, त्यांत कवितांनीं त्याची उपकारस्तुति गावी हा एक विशेष मार्ग आहे. शास्त्र सांगतें कीं, ‘गीतें व स्तोत्रें व आत्मसंबंधी प्रबंध यांकडून प्रभूला गात व गायन करीत जा.’ शेवटीं तरूण मित्रांनो, एक श्लोक सांगून आपली रजा घेतों. तो असा:—

“काव्यामृताचा नवनीतभेला
हा गोड लागो तुमच्या जिभेला।
याची तुम्ही चाखुनी ध्याल गोडी
तेव्हां सुखाची मिळवाल जोडी ॥”

भा. भा. चक्रनारायण.

झुलू लोकांतील लग्नाच्या रीति.

झुलू लोकांचा देश आफ्रिकेच्या आग्नेयी कोंपण्यांत केप आफू गुड होप व मादागास्कर यांमध्ये आहे. या लोकांपैकीं ज्यांकडे मिशनरी गेले आहेत ते नेटाल प्रांतांत बहुतेक आहेत. आलीकडे त्यांमध्ये अमेरिकन मिशनाचे काम चांगलें चाललें आहे.

झुलू लोक मूर्तिपूजक आहेत. त्यांच्या अंगांवर वस्त्रांचा फारसा वोजा नसतो. पुरुष भाले व तलवारी वापरतात. त्यांस शिकार करणें फार आवडतें. त्यांच्या बायका मोठ्या, कामसू असतात. त्यांमध्ये अनेक बायका करण्याची चाल आहे. त्यांच्या गांवांस क्रांत

हणतात. गांवकुसाएवजीं मोठेंसैं कुंपण असतें. गांवांतलीं घरें बारीक काड्यांचीं विणलेलीं असतात. त्यांना दार हणून एकच. आंतलीं जमीन चिखल ठोकून केलेली असते. दारें आंत येणाऱ्यांस बरीच नम्रता शिकविण्याजोगीं असतात. घरांत सामान हणजे कांहीं चटया आणि मडकीं. विस्तव अंगणांत करावा लागतो. घरांत चूल घातलीच तर धुरास अशी सक्त ताकीद असते कीं, दारांतूनच बाहेर जा. घराच्या मागल्या बाजूस गुरांचें वाडगें असतें.

लग्नाच्या रीति चहुंकडे सारख्याच असायाच्या. श्रीमंतीमध्ये व गरिबीमध्ये फारसे अंतर नाही. परंतु त्या रीति अशा कांहीं भरपूर आहेत कीं, सर्व लक्ष्यांत ठेवायला अभ्यासच केला पाहिजे. या लोकांत लग्न फार लहानपणीं करीत नाहीत. तरी एकाद्या पन्नास वर्षांच्या ह्याताऱ्याचा जोडा पंधरा वर्षांच्या मुलीशीं जमायास हरकत नसते. आणि जे सोहळे पाहिल्या लग्नांत करावे लागतात ते सर्व आठव्यांत देखील केले पाहिजेत.

जेव्हां एका तरुण मनुष्याची एकाद्या मुलीवर प्रीति वसते तेव्हां त्यांचीं भाषणे गुप्त रूपे चालतात. तीं आई-बापांस कळूं द्यायाचीं नाहीत. पुढें जेव्हां त्यांचें लग्न ठरतें तेव्हां मुलगी उठून मुलाच्या गांवास जाते. ती आपल्या बरोबर दुसरी एक मुलगी नेते. आणि या मुलीने मात्र बोलायाचें. नवरीने तोंड उघडायचें नाही. गांवाच्या वेशांत गेल्यावर या दोघी कांहीं अंतरावर बसून राहायाच्या. मग गांवच्या बायकांनीं जमून विचारपूस करावी. परंतु सर्व प्रश्नांचीं उत्तरे त्या दुसऱ्या मुलीने द्यायाचीं. मग त्या तरुण मनुष्यास बोलावून आणतात. तो येऊन कबूल करतो कीं, या स्त्रीवर माझी प्रीति वसली आहे. एवढें झालें हणजे त्या नवरीस एका झोंपडींत बोलवायाचें; परंतु तिनें जाऊं नये. मग तिला कांहीं नजराणे देऊन आग्रह करून न्यावयाचें, तेव्हां तिनें जावें. तिला चटईवर बसण्यास सांगतात तेव्हां ती बसते. ती चटई दाराच्या डाव्या बाजूस अंधारली पाहिजे. तेथें रात्रभर गप्पासप्पा चालतात. मग सकाळीं मुलीच्या बापास निरोप पाठवितात कीं तुमची मुलगी आमच्या गांवां आली आहे. परंतु हें वर्तमान नेणाऱ्यानें बरोबर एक बैल नेला पाहिजे. एवढीं चालायाचें नाही.

मग व्याह्यांचीं भाषणे होऊन मुलीबद्दल कृती गाई कृती बैल द्यायाचे ध्यायाचे तें ठरतें. हा ठराव झाल्यावर मुलीचा बाप आपल्या घरीं परत येतो. मग मुलीच्या अंगास खूप चर्बी चोळतात. ती आपल्या सासऱ्याच्या घरांतलें किंवा त्या गांवचें एखादें मूल उचलून

पळूं लागते. तेव्हां तिला पकडून आणावें व एक कापड नवऱ्या मुलांनें तिच्या अंगावर टाकावें. हणजे मागणी झाली. त्याच कापडानें ती आपलें तोंड झांकून घेते, आणि नवऱ्याचे मित्र तिला भेटण्यास आले तरी उघडीत नाही. जेव्हां ते कांहीं नजराणे देतात तेव्हां इचा बुरखा निघतो. मग नाच होतो. तो संपल्यावर नवऱ्याच्या मित्रांसह ती आपल्या घरीं जाते. तेव्हां तिच्या बापास कबूल केलेल्या गाईपैकीं कांहीं बरोबर नेल्याच पाहिजेत. एक गाय मात्र नवऱ्याच्या घरीं कापून सर्वांनीं आधीं खाली पाहिजे. आपल्या बापाच्या घरीं तिनें कसाहि पोषाख केला तरी चालतो. मात्र नवऱ्यानें दिलेलें मागणीचें कापड तिनें अक्षय अंगावर ठेवलें पाहिजे. नवऱ्याच्या गांवां गेली हणजे तिनें कातड्याचा परकर नेसला पाहिजे. ज्या बायकांचीं लग्न झालीं असतात त्यांस असला परकर नेसावा लागतो.

मग नवऱ्यानें आपल्या सासूस मेजवानी दिली पाहिजे. त्या जेवणावळीसाठीं एक बैल कापावा लागतो. आणि नवऱ्याच्या बापांनें आपल्या सुनेस दारू पाजावी. याच्यापुढें जर ती मुलगी पुनः नवऱ्याच्या गांवां गेली तर तिनें सासरच्या माणसांचा मान राखला पाहिजे. नवऱ्याचे मित्र अंगणांत बसले असले तर तिनें घराच्या मागे जाऊन बसावें. आणि त्यांच्या समक्ष जेवूं नये. या काळांत नवरा नवरीच्या बापास कबूल केलेल्या गाई किंवा बैल हप्तेबंदीनें देत असतो. तीं जनावरें सर्वे पोंचलीं म्हणजे लग्न लागतें. मध्ये एकादें जनावर मेलें तर त्याच्या ऐवजीं दुसरें दिलें पाहिजे. सर्व रकम पोंचली हणजे नवऱ्याच्या मित्रांनीं मिळून एक बैल कापावा व जेवणावळ करावी.

लग्नाची वेळ जवळ आली हणजे मुलीची हजामत करावी लागते. परंतु मध्ये शेंडी ठेवावी आणि तिला लाल रंग लावावा.

मुलीच्या घरीं दारू तयार करून ती तिच्या सासरच्या लोकांस पिण्यास न्यावी लागते. शिवाय बैल मारून त्याचेंहि मांस न्यावें. नवऱ्याच्या गांवास पोंचल्याबरोबर थोडकें मांस गांवकुसाच्या कुंपणावरून आंत टाकून द्यावें. मग नवरा येऊन आपल्या सासूस एक गाय देतो. आणि असें हणतो कीं "अशा सुरेख व चांगल्या मुलीच्या आईची तारीफ आहे." मग दुसरी एक गाय सासूच्या मैत्रिणींस द्यावी. या सर्व गाई दिलाच पाहिजेत. मुलीच्या आंढणाबद्दल कोठें दाहा गाई द्याव्या लागतात आणि श्रीमंती कारखाना असला तर पन्नास गाई पडतात.

नवऱ्याच्या गांवास नवरीची मंडळी संध्याकाळीं

पोंचते. आणि रात्रभर गोमांसावर तडाखा उडतो. नाच व गाणे चाललेच असते. परंतु नवरीच्या पक्षाची मंडळी नवऱ्याच्या मंडळीबरोबर जेवायाची नाही. दोन्ही पक्षांनी आपापले अन्न खावे. दुसरे दिवशी नवरी सजते. तिचा त्राप नवऱ्याच्या त्रापास नजराणे देतो. त्याला जर पांच गाई मिळाल्या असल्या तर त्याने एक बैल द्यावा. याप्रमाणे उसने फेडल्यावर कांहीं शेळ्याहि द्याव्या. हे नजराणे देतांना त्याने एक भाषण करावे. त्याचा आशय एवढाच कीं माझी मुलगी मी तुम्हांस देतो. तिला जीव लावा. तिच्या प्रकृतीस जपा. आजवर ती माझी होती. आतां तुमची झाली. तुमच्यासारख्याच्या पदरीं पडली हे माझे मोठे भाग्य आहे.

(पुढे चालेल.) शा० रा० मोडक.

चुटके.

एका मनुष्याने एक माकड पाळले होते. ते कांहीं दिवसांनी त्याने विकून टाकले. तेव्हां त्याचा मुलगा त्याविषयी आपल्या सोबत्याजवळ कुरकूर करून झणतो, गल्या, माकड विकले तर मला फाल वाईट वाटते. सोबती झणतो, कांले, तुझे आवलते होते ते ! मुलगा— तसे नाय ले. मागे कांहीं बिघलले तर सर्वजण आपला लाग त्यावल काढीत, आतां ते नाय, तर ते मजवल लागे भलतात.

जिवन—अरे रतन, तुला तरे वाटत नाही वाटते. तोंडविंड अगदी उतरून गेले आहे.

रतन—अर्थातच. आठ तातपर्यंत एकसारखा मी वेगुद्ध पडलो होतो, आसपास काय होत होते हे सुद्धा मला कळत नव्हते. मग तोंड उतरले यांत काय नवल !

जिवन—(घाबरून) अरे, काय झाले होते !

रतन—काय झाले होते झणजे ! नुकताच मी झोंपेंतून उठलो आहे.

पाऊस कितीही पडत असला तरी नाटकाच्या अगर खेळाच्या वेळेस तो उघडतोच व लोकांची गर्दी जमतेच. परंतु देऊळ सुरू होण्याच्या आधी घंटाभर जाण्यस लोकांचे मन घेत नाही.

प्रोफेसर—(व्याख्यान देतांना) कधी कधी विद्वान लोक फार मोठाल्या चुका करतात व तेणेकडून साधारण लोक त्यांना हंसतात. परंतु त्यांचे इंगित त्यांना कळत नसते. कारण दुसऱ्या गोष्टींनी त्यांचे मन भरलेले असते वगैरे. तितक्यांत प्रोफेसर साहिबांनी भाषण

संपवून समोर असलेल्या वस्तीवरले शेंड काढिले, आणि डोक्यांत घालून आपल्या घरीं निघाले. वसंत.

शास्त्रप्रश्न.

१. सिद्धकिया राजा बाबेल शहर पाहणार नाही असें यहजेकेल याने भविष्य केले होते; ते पूर्ण झाले कीं काय ?

२. सिद्धकिया राजाचे कारकीर्दीत ज्या परमेश्वराच्या मंदिराचा नाश झाला होता ते कोणी बांधिले ?

३. इर्मयाचे काळांत जे जे राजे होऊन गेले त्यांचा परिणाम काय झाला ?

४. यहुदांचा नाश झाला त्या वेळीं कोणते भविष्यवादी यहुदी लोकांस भविष्य सांगत होते ?

५. इस्राएल लोकांस यरूशलेम शहरां परत येण्यास कोणत्या रीतीनें मार्ग मोकळा झाला ?

६. प्रभु येशू ख्रिस्ताने आमच्या अंतःकरणांत योंवे झणून कोणत्या रीतीनें मार्ग मोकळा झाला आहे ?

७. “तुम्ही माझे लोक असत जाल व मी तुमचा देव असत जाईन” हे वचन पहिल्यानें इस्राएलांचे संतानांस प्रभुनें केव्हां दिले ?

८. ईश्वराने इस्राएल लोकांस कोणत्या कारणास्तव स्वदेशीं परत आणिले हे यहजेकेलचे शब्दांनीं सांगा.

९. हिज्कीया व यहोयाकीम या उभयतांनीं परमेश्वराच्या वचनाविषयीं जे वर्तन केले त्यावरून कोणते निरनिराळे परिणाम झाले हे सांगा.

१०. “सर्व मनुष्यजात गवत आहे आणि तिची सर्व शोभा माळांतल्या फुलांसारखी आहे” हे कोणाविषयीं सांगितले आहे; आणि या शास्त्रवचनाचा अर्थ काय ?

शास्त्रप्रश्नांचीं उत्तरे देणारांचीं नांवे.

वि० का० को० ना० ग्या० गा० वि० व० आ०
प्र० वा० गा० सु० म० व० सु० शे० उ०

बालबोधमेव्याची जाहिरात.

बालबोधमेव्याची वर्षांनी वर्गणी १२ आणे. ज्ञानोदय घणारास ६ आणे, टपालहांशील ६ आणे.

सोनेरी अक्षरांच्या कवराचे सर्व वर्षांचे एके ठिकाणी बांधलेले अंक २ रुपयांस, रे० जे० ई० आवट भायखळा, मुंबई, या पत्र्यावर मिळतील.

बालबोधमेव्याच्या वर्गणीसंबंधी व पत्र्याबद्दल वगैरे लिहिणे ते ज्ञानोदयाने ग्यानेजर रे० जे० ई० आवट, भायखळा, मुंबई, यांस लिहांवे.

असतात. कधीं कधीं तो चित्रांचीं पुस्तकें पाहत बसतो.

आठ वाजतां त्याची आई त्याला निजायाच्या खोलींत नेते. ती तिच्या निजायाच्या खोलीशेजारीच आहे. एकींतून दुसरींत जाण्यास दार आहे. त्या खोलींत ती त्याची संध्याकाळची प्रार्थना हणवून घेते. त्याचा पलंग हस्तीदंती आहे. त्यावर कोरीव काम आहे. मच्छरदानी पांढऱ्या जाळीची असून तिजवर रूपेरी कलावूत आहे. बहुतकरून राणी तो झोपी जाईपर्यंत त्याचा हात आपल्या हातांत धरून पलंगाजवळच बसून राहते.

अल्फान्सोची एक लहानशी गाडी आहे. तिला खेंचरें जुंपितात, आणि ती अल्फान्सो आपणच हांकतो. तो मळक्या रंगाचीं कापडें घालतो आणि हातांत चाबूक घेऊन कडाकडा कोरडे उडवीत चालतो. तीं खेंचरें कान हालवीत घुंगरांचा आवाज करीत खूप पळतात.

समुद्रकिनाऱ्यावर सान सिवास्चन शहरीं असतांना माद्रिदपक्षां अल्फान्सोला जास्त मोकळीक असते.

तेथे समुद्राच्या किनाऱ्यावर टेकून मडम व रेमंडा यांच्या बरोबर येतो आणि आपल्या धाकट्या भावंडांशीं पुष्कळ खेळतो. जसा काहीं आपण स्पेन देशाचे मोठे राजे अल्फान्सो तेरावे आपण नव्होंच.

कितीही खेळण्यांत गुंतला असला तरी आपण राजे आहों हे तो बहुधा विसरत नाही. त्याला बराच अभिमानहि असतो. आणि तो निश्चयी आहे.

कधीं कधीं तो अमळसा दांडगाईने वागतो. आगस्त महिन्यांत एक सकाळीं तो बागैतल्या मैदानांत खेळत होता. तेव्हां तो चार वर्षांचा होता. निरनिराळ्या फुलांच्या घमघमाट सुटला होता. त्याची आई एका वेताच्या वृर्चीवर बसली असतां हा पाकोळ्यांच्या मागून कडे तिकडे धांवत होता त्याकडे पाहत होती.

राणीची याला अशी ताकदीद होती, कीं जनावरांस नाकारण दुःख द्यायचें नाही. परंतु या वेळेस त्यानें आईची आज्ञा मोडली. एक क्रिमिजी रंगाची मोठी कोळी एका फुलावर बसली होती ती अल्फान्सोनें प्रत्या चिमकुल्या बोटांनीं धरली. तिचे पंखच त्याच्या हातांत सांपडले.

इतक्यांत राणी हलूच उठून जवळ आली. तिनें हात अल्फान्सोच्या खांद्यावर ठेवला व दुसऱ्या हातानें त्या बोटांतून ती पाकोळी हलकीच सोडविली. ती सा "बुबी" हाक मारीत असे. ती हणाली "माझ्या तूं माझे ऐकलें नाहीस. तूं क्रूरपण केलेंस." अल्फान्सो आपल्या बोटांस लागलेल्या पाकोळीच्या पंखांच्या चक्रीत बुकणीकडे पाहूं लागला.

त्याचें तोंड लाल झालें त्याला बराच राग आला. आणि तो आपला हात आईच्या हातांतून काढून घेण्यास पाहूं लागला.

तो हणाला, "मी राजा आहे. मला वाटेल तें करीन." राणी हणते, "तूं राजा आहेस. हणूनच तूं कोणाही प्राण्यास उगीच दुखवूं नयेस. तूं आज मला फार दुखविलें आहेस. आज रात्रीं मी तुझा मुका घेणार नाही."

अल्फान्सो रडूं लागला; आणि आपल्या आईच्या हाताचा मुका घेऊन हणाला, "आई मला फार वाईट वाटतें. माझी क्षमा कर. मी पुनः असें करणार नाही."

तेव्हांपासून तो आपल्या आईची आज्ञा फार जपून पाळतो. कारण त्याला माहीत आहे कीं जरी आई आपल्यावर फारच प्रीति करते तरी आपले अपराध सोडीत नाही. ती रागावली हणजे याला फारच दुःख होई.

एकदां तो फार आजारी पडला. आणि दोन सवंध दिवस त्याची आज्ञा सोडली होती. त्याच्यासाठीं सर्वांनीं प्रार्थना केल्या. त्याची आई व ज्या मुख्य प्रधानाच्या मांडीवर तो अक्षय बसे तीं दोघे त्याच्याजवळून तो बरा होईपर्यंत हाललीं नाहीत.

सर्वियाचा राजा अलेक्झांडर.

याची गोष्ट फारच निराळी आहे. त्याचीं पंधरा वर्षे फार उदास गेलीं आहेत. त्याची दया आल्याशिवाय राहत नाही.

सन १८८९ च्या मार्चमध्ये त्याचा बाप मिलन राजा यानें गादीचा हक्क सोडला. तो याला मिळाल्यापासून त्याचा जीव फार धोक्यांत आहे. त्याला अल्फान्सोप्रमाणें भमताळू आई व मित्र नाहीत. त्याची प्रजाहि तशी नाही. अनेक वेळां त्याला मारण्याचे यत्न चालविले आहेत.

तो गादीवर बसल्यावर एका आठवड्यानें तो घोड्यावर बसण्याची तालीम करून घरीं येत होता. तो त्याच्या पलटणीच्या शालेच्या खिडकींतून फुटणाऱ्या दारूचे पांच गोळे आंत आले. परंतु त्या शालेंतून दाहा मिनिटें आधीं अलेक्झांडर गेला होता. तो आंत असता तर खचीत मरता. कारण हे गोळे असे जोरानें फुटले कीं सर्व खिडक्यांचे तुकडे तुकडे झाले.

राज्यांतल्या गडबडीमुळे त्याच्या आईबापांस देश सोडून जावें लागलें. तो विचारा एकटाच राहिला आहे. तो हणतो, "माझे जिणें मला नकोसें झालें आहे." आपल्या मनांतल्या गोष्टी ज्यापाशीं सांगाव्या असा एकही मित्र त्याजवळ नाही. त्याला आपल्या आईबापांस पत्रे देखील लिहिण्यास संकोच वाटतो.

त्या देशाच्या मानपानाच्या रिवाजाप्रमाणे त्याला एकटें एकटें जेवावें लागतें. खऱ्या ममतेचा एक शब्दही कधी त्याला ऐकण्यास मिळत नाही.

तो फार धीट व सोशीक आहे. आपल्या जवळच्या लोकांशी तो प्रेमानें व आदरीनें वागतो. कसरत करून तो शक्तिमान होण्यास झटत असतो. त्यावर कामाचा व काळजीचा बोजा असल्यामुळे तो दुसऱ्या मुलांप्रमाणे आनंदी नाही.

त्याला नेम चांगले मारतां येतें. घोड्यावर बसणें व होडी बऱ्यावरणें त्याला सुरेख येतें. तो तीन घोडे एकाच वेळीं जुंपून हांकतो. तो चांगला पैलवान आहे. झाडावर चढणें व पळणें तो अगदीं सहज करतो.

तो अंगानें सडपातळ आहे. तरी फार बळकट आहे. त्याची प्रकृति अगदीं साफ असते. जेव्हां पाऊस वगैरे नसतो तेव्हां तो उंच डोंगरांवर फिरत असतो. त्याची बंदूक त्याच्या हातांत किंवा खांद्यावर असतेच. जेव्हां कोठें एकादा काळवीट सांपडतो तेव्हां तो लागलाच वार उडवितो. तो आपल्या बरोबर एक लहानसा तंबू नेत असतो. त्याला डोंगरांतील झाडीमधला कोणता रस्ता कोठें जातो हें चांगले माहित आहे.

घरीं आपल्या मोठ्या महालांत तो सुखी नसतो. त्याला रडतांना कोणी पाहिलें नाहीं तरी त्याचें एकलकोंडीचें दुःख लपत नाहीं. रात्रीं एखाद वेळ तो आपलें दुःख फार भाठवतो.

तो आपल्या शिक्षकाजवळ फार मेहनतीनें शिकतो. हाल्डीं जर्मन, फ्रेंच, इंग्रजी, इटालियन, लाटिन, आणि ग्रीक ह्या भाषा शिकत आहे. त्याला विद्याभ्यास फार आवडतो. कारण विद्वान् होण्याची त्याला फार इच्छा आहे.

अनामाचा राजा बन-लान.

अनाम देश आमच्या लहान वाचकांस माहित आहे. त्याचा मोठा भाग तर अरण्यानें झांकलेला आहे. त्या देशांत मोठमोठी शेतें आहेत. त्यांत भात पुष्कळ पिकतें. आंबराया आणि कपाशीचीं झाडें पाहिजे तेथें आढळतात.

या देशावर बन-लान, बारा वर्षांचा पोर राज्य करतो. त्याचा वर्ण फार पिंक्ळट आहे. तो मोठा चमत्कारिक मुलगा आहे. त्याला खेळ वगैरे कांहींच आवडत नाहीं. तो मोठ्या सत्तर वर्षांच्या ऋषीप्रमाणें आपल्या भव्य महालांत रात्रंदिवस एकटा ग्रंथ वाचत बसलेला असतो. तो दिसण्यांत अगदीं लहान आहे. त्याचें तोंड अक्षयी उदास दिसतें. तो फार चपल आहे. त्याची

बुद्धि तीव्र आहे. तो फ्रेंच भाषा शिकण्याची फार मेहनत करतो. कारण त्या देशावर फ्रेंच लोकांची सत्ता आहे. आपले शिक्षक चांगले माहीतगार आणि विश्वासु आहेत कीं नाहींत याची तो फार बारीक रीतीने चौकशी करीत असतो.

राज्यकारभाराची गोणी आपणावर लवकरच वारणार आहे हें तो जाणतो, असें सहज समजतें. ते कांहीं तरी निमित्त्य काढून अभ्यास करण्यास टाळीत नाहीं.

थोड्या दिवसांमागे फ्रेंच सरकारांनीं त्याला पुष्कळ खेळणीं नजर पाठविलीं. तीं सर्व आलीकडच्या शेंधांचीं दर्शक आहेत. त्यांवरून त्याला नवीन यंत्राणि बहुत दुसऱ्या गोष्टींची चांगली माहिती होण्यासारखी आहे. तीं खेळणीं या लहान राजानें स्वीकारली आहेत आणि त्यांपासून त्याला आनंदही होत असतो. हीं खेळणीं खरीच फार मोलवान आहेत. तीं जेव्हा एकाद्या साधारण मुलास मिळालीं तर त्याला हर्षवर्षा होईल अशीं आहेत. त्यांमध्ये एक चिमकुली आणि बोट आहे. तिच्यांतल्या एंजिनामध्ये दिवा लावून ठेवून हलणजे वाफ होऊन ती पाण्यावर मजेदार चालूं लागते.

एक लहानशी आगगाडीही त्याला मिळाली आहे. तिच्या तिला मोठ्या आगगाडीप्रमाणेंच सर्व डबे आहेत. ती लोखंडी रूळावरून मोठ्या थाटानें चालते. आणि मोठ्या आगगाडीप्रमाणेंच सर्व प्रकार करिते.

त्याला कृत्रिम पक्षीही मिळाले आहेत. एक लहानसा छापखाना, एक कळीचा पैलवान, आणि लांकडाचा फ्रेंच सैन्य हीं त्या खेळण्यांत त्याला मिळालीं आहेत.

शा० रा० मोडक.

ईश्वरीज्ञान.

श्लोक-शा० वि०.

अहि ईश्वरीज्ञान थोर अवध्या माणीक रत्नांदुनी।
त्याच्या सव्य करांत दीर्घतर तें आयुष्य आहे अणु
डाव्या हस्ति असेच द्रव्य महिमा; वाटा तयाच्या म
हर्षाच्या असती तशा कुशल हीं आहेत कैशा पहा

श्लोक-शुद्धकामदा.

धरिति जे तया प्राप्त त्यांप्रती।

जिवानि झाडतें होत निश्चिती ॥

तदुपरी तया बाळगून ते।

असति धन्य हो सर्व जाणते ॥ २ ॥

ह० गो० केळकर.

जसा कोणी मनुष्य आपल्या मानवी सोबत्याशी न्यायाने व ममतेने वागण्यास बांधलेला आहे तसा तो पशुपक्षी आदिकरून कनिष्ठ सोबत्यांशीही न्यायाने व ममतेने वागण्यास बांधलेला आहे. हा नियम जसा हिंदु धर्मात व बौद्ध धर्मात सांगितला आहे तसाच ख्रिस्ती धर्मातही सांगितला आहे. आणि जो कोणी आपल्या-हून अशक्त प्राण्यांशी (मग ते मानव असोत किंवा पशुपक्षी आदिकरून जीवजंतु असोत) अयोग्य वर्तन करतो तो केवळ त्या प्राण्यांचे अनहित करतो असे नाही तर आपलेही अनहित करून घेतो. कारण तेणें-करून तो कमी न्यायी व कमी दयाळू असा होऊन आपणाकडे अधिक नीचत्व आणितो. यास्तव ज्या कोणास कोणत्याही पशूशी अगर कोणत्याही पक्ष्याशी वगैरे संबंध ठेवायाचा आहे त्याने नेहमी आपल्या लक्षांत वागविले पाहिजे की, हे प्राणी ईश्वराचे अहित आणि मी त्यांशी कोणत्या प्रकारचे वर्तन करतो याकडे ईश्वर नेहमी पाहत आहे.

हा विषय मांसाहाराविषयी मुळींच नाही. तथापि प्रस्तुत विषयाच्या संबंधाने तोही विचार लोकांच्या मनांत सहजच येईल. ह्मणून त्याबद्दल दोन शब्द सुचविणे अवश्य आहे. ईश्वराने कित्येक प्राणी मांसाहारी असे केले आहेत हे त्यांच्या दांतांवरून कोठ्यावरून व त्यांच्या रीतिभातींवरून निर्विवाद दिसून येते. मनुष्यांचेही दांत कोठे व रीतिभाती कांहीं अशीं मांसाहारी प्राण्यांप्रमाणेच आहेत. यामुळे या पृथ्वीत राहणारे बहुतेक लोक मांसाहारी असे दिसून येतात. प्राचीन काळीं आर्य लोक गोमेध अश्वमेध वगैरे करून मांसभक्षण करीत असत हे ऋग्वेदावरून व इतर हिंदु ग्रंथांवरून निर्विवाद आहे. युरोप अमेरिका वगैरे देशांत जे लोक मांस खाणारे असून सर्व जीवांशी ममतेने वागायास इच्छितात ते मांसाकरतां पशुपक्षी इत्यादि प्राण्यांची उत्तम निगा करून त्यांस अगदीं सुखांत ठेवतात, आणि त्यांचा जीव घेतांना अशी व्यवस्था ठेवतात की, त्या प्राण्यांस भीति ह्मणून कांहीं वाटत नाही व कांहीं कळतही नाही. जर त्यांजवर कांहीं रोगाची साथ आली किंवा हिंसक पशूंकडून त्यांची प्राणहानि होऊं लागली तर त्यां याहून फार भयप्रद व दुःखदायक वाटते. शिवाय या देशांत दूधदुपत्याचा जसा पुरवठा आहे व शेत-कीकरतां भरपूर जनावरे आहेत तसे हिंदुस्थानांत कांहींच नाही. तर मग तुपादुधाकरतां किंवा शेत-कीकरतां किंवा पशूंस इजा न होण्याकरतां मांसाहार करूं नये असे ह्मणणे योग्य नाही. मांसाहार करावा अशी ख्रिस्ती धर्माची कांहीं आज्ञा नाही. आणि

आपल्या सभोवतालच्या हिंदु लोकांस वाईट वाटूं नये ह्मणून ख्रिस्ती लोक मांसाहार न करतील तर बरे. पण जीवांशी ममतेने वागण्यासाठीं मांसाहार वर्ज करवा याचे अगत्य नाही. हिंदुस्थानांत पशुपक्ष्यादि जीवांस मनुष्यांच्या हातून जितके दुःख व क्रूरपण सोसावे लागते तितके कोणत्याही देशांत सोसावे लागत नसेल. ह्मणून बैल गायी घोडे इत्यादि ज्या पशूंच्या शरीरांचे केवळ सांपळे उरले आहेत त्यांस आपणाज-वळ ठेवून त्यांजकडून काम घेणे आणि नाळ पडलेल्या घोड्यावर वसून फिरणे हे ख्रिस्ती मनुष्याकडून कदापि होऊं नये. तसें केल्याने ख्रिस्ती धर्माच्या हेतूचा भंग मात्र होतो.

चालू विषयाच्या संबंधाने तिसरा विचार असा कीं पशुपक्षी इत्यादि प्राणी जे आमचे कनिष्ठ सोबती त्यांचे हित अनहित आमच्या हातून कसे होण्याजोगे आहे याविषयी आम्हीं सर्वांनीं विचार करावा. समजून उम-जून त्या प्राण्यांशी क्रूरपणाने वागणारे थोडकेच लोक आहेत. त्यांस जीं दुःखें मनुष्यांकडून लागतात तीं अविचारपणाने लागतात. शेळीला दगड मारल्याने कदाचित् तिचा पाय मोडेल हे मुलांच्या लक्षांत वागत नाही. पाय मोडल्यावर ते ह्मणतात कीं, तसें करण्याचें आमच्या मनांत नव्हतें. एखाद्या पक्ष्याच्या कोठ्यांतून अंडी काढून घेतली असतां त्या विचाऱ्या पांखराला किती दुःख होईल याविषयीं मुलें विचारच करीत नाहीत. तसेच बैलांचे शेंपूट मुरगळल्याने त्याला किती इजा होत असेल हेही लोक लक्षांत आणीत नाहीत. घोडे कोंबळ्या मनाचे प्राणी आहेत. त्यांस दरडावल्याबरोबर केवढी भीति वाटते हे बहुत घोडेवाले लक्षांत आणीत नाहीत. पण अशा गोष्टी सर्वांनीं मनांत वागाविल्या पाहिजेत. ज्या प्राण्यांस आपलीं दुःखें बोलून दाखवितां येत नाहीत त्यांशीं कसे वागावे याबद्दल विचारशील मनुष्यांनीं अवश्य विचार करावा. विशेषकरून आईवा-पांनीं, शिक्षकांनीं, उपदेशकांनीं या गोष्टींविषयीं मुलांस योग्य ज्ञान द्यावे. जे दुर्बल व निरूपद्रवी प्राणी ईश्वराने मुलांचे कनिष्ठ सोबती असे करून ठेविले आहेत आणि ज्यांस मुलांसारखेच सुख पावण्याचे पूर्ण हक्क आहेत त्यांस दुःख देऊं नये व दरडावूंही नये असे मुलांस शिकवावे. इतकेच केवळ नव्हे, परंतु हे नीच व निंद्य कर्म आहे असा त्यांच्या ठायीं समज उत्पन्न करावा. आपण दुसऱ्यांपेक्षां बलिष्ठ आहो ह्मणून आपल्यापेक्षां लहान मुलांस मारणे किंवा चिडविणे हे जसे निंद्य आहे तसे आपणापेक्षां दुर्बल जे जीवजंतु त्यांना विना-कारण दुःख देणे हेही निंद्य आहे असा सर्वांचा समज

असावा. ह्या जगामध्ये मनुष्यांच्या व पशुपक्ष्यांच्या मार्गे अनेक प्रकारची असह्य दुःखे लागली आहेत. ती अधिक न वाढवितां कमी करायास सर्वांनीं झटावे. पाऊणशें वर्षांमार्गे कौपर नामक एका प्रसिद्ध इंग्लिश कवीने असे लिहिले आहे कीं, "कोणी मनुष्य कितीही सभ्य चालीचा व विद्वान् असला, तरी जर त्याच्या ठायीं कोमल भावनांची इतकी वाण असेल कीं तो विनाकारण क्रिड्यावर पाय ठेवितो तर त्याला मी आपला मित्र कधीं ह्मणणार नाहीं." आर. ए. ह्यूम.

कवडी.

समुद्रकिनारीं निरनिराळ्या प्रकारच्या शिंपा व कवड्या सांपडतात. पाठशाळांतून शिकण्याचा हा एक विषयच असतो. हा विषय फार मनोरंजक आहे, तथापि मराठींत अद्याप या विषयाचे पाऊल फारसे पुढे पडलेले नाहीं. मराठींत साधारण प्रकारे कवड्यांचे तीन प्रकार मानले आहेत: साधारण कवडीस भंवानी कवडी; मोठी, भरीव व चक्रचक्रीत असल्यास सगुणी कवडी; आणि फार सफेत व खडबडीत असल्यास दही कवडी ह्मणतात; लहान असल्यास कवडी, व मोठी व मजबूत असल्यास टग्या ह्मणतात. मोठ्या कवडीस कवडा ह्मणतात.

नखावर किंवा डोळ्यांत, अथवा साप, कबुतरें वगैरे जनावरांच्या मानेवर लहान लहान टिपके असल्यास त्यालाही लाक्षणिक अर्थाने कवडी ह्मणतात. कवडीभार किंवा थोडेसें दही असल्यास दह्याची कवडी असे ह्मणतात. एका प्रकारच्या झाडास लहान लहान पांढरीं फुले येतात (त्यांचा तापावर उपयोग होतो) त्या झाडास कवडीचे झाड ह्मणतात. अशा लाक्षणिक अर्थावरून कवड्या गहू, कवडे फोक, कवड्या ऊद, कवड्या साप, कवड्या घोणस अशीं नावे प्रचारांत आलीं आहेत. विटीदांडू त्याचा मूळ अर्थ काय असेल कोण जाणे?

देशावर कवड्यांचा नाण्याच्या ऐवजीं उपयोग करतात. चार कवड्या ह्मणजे एक गंडा, अशा प्रकारे एका दिडकीस १२ किंवा १६ गंडे आणि कधीं कधीं २० गंडेही मिळतात. या दराने एका कवडीचे मोल फार नाहीं, एका दिडकीचा ऐशावा भाग इतके आहे; ह्मणून कृपण मनुष्यास कवडीचुंबक, कवडीपूत, किंवा कवडीटंक अशीं नावे पडलीं आहेत. कवडीचे मोल फार नाहीं, तरी गरीब विचारे भिकारी लोक दिवसभर भीक मागून कवडी कवडी जोडून व पैसा दोन पैसे मिळवून आपला चरितार्थ चालवितात.

देवीभक्त किंवा भुत्या आपल्या अंगावर पुष्कळ कवड्या बांधून किंवा गळ्यांत एक मोठा कवडा बांधून मिरवत असतो त्यावरून 'कवडामिरविणे' अशी ह्मण पडली; उ०:-
आपले कवड्याचा कवडा
मिरवी सधन सभेपुढां ॥

आ० मा० सांगळे.

मासे.

या प्राण्यांची बुद्धि इतर प्राण्यांच्या इतकी तीक्ष्ण नसते, असे बहुतेक प्राणिशास्त्रज्ञांचे ह्मणणे आहे. पंचमहाभूतांपैकी ज्याच्यामध्ये त्यांची वस्ती आहे, तेथे आपला प्रवेश फारसा होऊं शकत नाही व यामुळे त्यांच्या चलनवलनाचे व रीतीभातीचे निरीक्षण करण्यास व त्यांची माहिती मिळविण्यास फार जड जाते. किंबहुना माशांच्या कित्येक जातींचे ज्ञान आपणांस मुळींच होऊं शकत नाहीं ह्मटले तरी चालेल. सागराच्या खोल उदरांत व नदीच्या वाळवंटांत कित्येक जातींच्या माशांचे चातुर्य लपून राहिल्यामुळे आपणांस समजून येत नाहीं. साधारणतः नदींतल्या माशांकडे आपण सूक्ष्म रीतीने पाहिल्यास त्यांचे अंगचा चपलपणा, व तीक्ष्ण बुद्धि हीं चांगलीं दृष्टीस पडतात. एक मासा आपल्या भक्ष्य माशासाठीं कसा अगदीं टपून वसतो! मासे धरणाऱ्या लोकांना तर चांगलाच अनुभव असेल कीं, कांहीं मासे आमिषाच्या भोंवतीं भोंवतीं घिरव्या घालघालून दूर राहतात. एकदम झटून धरीत नाहीत. ह्या सर्व गोष्टींचा जरी अनुभव असला, तरी एकंदरीत माशांचे अंगीं उपजत बुद्धि कांहीं मोठीशी तीक्ष्ण नसते ही गोष्ट पुष्कळ शास्त्रज्ञांनीं बहुत शोधांनीं ठरविली आहे.

या जलनिवासी जनांचीं वसतिगृहे नानातःचेचीं असतात. अर्थात् तीं घरे तयार करण्यास जी बुद्धि खर्च केलेली असते ती त्या त्या स्थानाच्या व त्या त्या प्राण्याच्या जरूरीच्या मानाने असते. कांहींना चिखलांतच फार आनंद होतो. कांहींना गढूळ, घाणेरडे असेच पाणी रहाण्यास फार आवडते. हे अशा ठिकाणीं रहाणारे मासे दिवसा अगदीं मंद व निरुद्योगी असे दिसतात; परंतु त्यांचा भक्ष्य शोधानाचा काळ रात्रीच असल्यामुळे त्यांचे चांचल्य वगैरे जे कांहीं दिसावयाचे ते फक्त रात्रीच दिसते; त्यामुळे ते पहावयास पाहिजे खळखळ करीत तालावर वहाणाऱ्या ओढोळांत राहतात दुसरे, ज्यांच्या ओघांना जबरदस्त ओढा असतो, अ

ल्या नदीच्या सपाट्यांत राहतात. कित्येक महासागराच्या अगाध खोलींत ऊन ऊन पाण्यांत राहतात. कांहीं सामन् वगैरे जातींचे मासे कधीं कधीं गोड्या व कधीं खाऱ्या पाण्यांत राहतात. उन्हाळ्यांत नदीच्या पाण्यांत राहतात व हिवाळ्यांत समुद्रांत जाऊन राहतात. कांहीं जातींच्या माशांस तर वर हवेंत उडण्याचीदेखील शक्ति असते. यांचे जे कळे असतात ते त्यांस मुमारे दोनशें यार्ड हवेंत उडून जाण्याला पंखांच्या ऐवजीं उपयोगीं पडतात. अशा तऱ्हेनें एकंदरींत नानाठिकाणीं व नानातऱ्हेनें राहणाऱ्या माशांच्या जाति असल्यामुळे त्या त्या स्थलीं योग्य रीतीनें भक्ष्य मिळविण्यासाठीं आवश्यक अशा बुद्धि असतात. त्याचप्रमाणें स्थितींत भिन्नता झाली कीं रहाटींत भिन्नता करून योग्य तऱ्हेनें रहाण्याची शक्ति देणें ह्मणजे बुद्धिमत्तेचें लहानसान लक्षण नव्हे. आपल्या स्थितीप्रमाणें आपल्या रहाटींत फरक करून प्राणयात्रा करण्याची अकल फार थोड्या प्राण्यांत असते.

उतारा.

हुषार आणि न्यायी मनुष्य.

इराणच्या शर्जिस राजानें ग्रीस देशावर स्वारी केली व वहां त्या देशांत दोन मनुष्य पुढारी होते. त्यापैकीं एक फार हुशार व शूर होता. दुसराही हुशार व शूर होता. परंतु त्याची अशी ख्याति होती कीं हा अगदीं न्यायी व सालस मनुष्य आहे. पहिल्याचें नांव थेमिस्टाक्लिस व दुसऱ्याचें नांव आरिस्टायडिस. हे बाळपणापासून एक ठिकाणीं खेळले होते. तेव्हां सुद्धां त्यांचे व्रभाव एकमेकांपासून निराले होते. ते तसेच निराले राहत गेले. थेमिस्टाक्लिस धीट होता. तो मोठा होण्यापर्यंत फार यत्न करी व मोठमोठे बेट करी. त्याला असें वाटे कीं सर्वांपेक्षां मोठी गोष्ट ह्मणजे लोकांत प्रसिद्ध होणें; चार लोकांच्या तोंडीं आपलें नांव करून सोडणें आणि जिड्डे तिकडे मान मिळविणें. आरिस्टायडिसास असें वाटे कीं, खरें मोठेंपण न्यायीपणानें वागण्यांत, लोकांच्या उपयोगीं पडण्यांत व हजार माणसांस कळली तरी आपणास लाज वाटण्यास कारण न होणारी अशी गोष्ट करण्यांत आहे. थेमिस्टाक्लिस मोठालीं भाषणें करी व अविचारी लोकांस आपली तारीफ करवतास लें. आरिस्टायडिस आपलें काम विश्वासु-त्त करी, ज्यावरून लवकरच लोक त्याला न्यायी ठरूं लागले.

हे थेमिस्टाक्लिसाला कांहीं आवडेना. तो त्याचा हेवा रूं लागला. आणि लोकांच्या मनांत त्याची किंमत कमी

करण्यास झटूं लागला. अथेन्समध्ये असा एक कायदा होता कीं जर कोणास हद्दपार करायाचें असलें तर त्याजवर कोणी आरोप आणला पाहिजे व सहा हजार माणसांनीं आपली संमति दिली पाहिजे तर त्याला हद्दपार करावें. ही संमति अशी द्यायाची कीं त्याचें नांव एका कौलाच्या तुकड्यावर किंवा शिंपेवर लिहून टाकावें. असे साहा हजार तुकडे जमले कीं त्या मनुष्याला देश, गांव, घरदार सोडून गेलेंच पाहिजे.

या कायद्याचें साद्य घेऊन थेमिस्टाक्लिसानें आपल्या लहानपणच्या मित्रावर आरोप आणला आणि व्याख्यानें देऊन देऊन साहा हजार सद्या मिळविल्या. ह्मणून आरिस्टायडिस याला निघून जावें लागलें.

या कामांत अशी गोष्ट घडली. थेमिस्टाक्लिसाच्या उपदेशाप्रमाणें एक गांवढळ मनुष्य आरिस्टायडिसावि-रुद्ध कौलाचे तुकडे गोळा करीत फिरूं लागला. त्याला आरिस्टायडिस कोण हें सुद्धां माहीत नव्हतें. तो फिरतां फिरतां आरिस्टायडिसकडेच आला. आणि त्याला खापराचा तुकडा व पेन्सल देऊन ह्मणाला “लिहा नांव.”

आरिस्टायडिस ह्मणतो, “कोणाचें नांव लिहूं?” तो ह्मणाला, “आरिस्टायडिसाचें.”

“कां? त्यानें कांहीं अपराध केला आहे काय? तुझें तरी कांहीं केलें आहे काय?”

“नाहीं. नाहीं. त्यानें असें कांहीं एक केलें नाहीं. परंतु ‘न्यायी आरिस्टायडिस,’ ‘न्यायी आरिस्टायडिस’ असें जें लोक ह्मणतात त्याचा मला मोठा वीट आला आहे.”

हे ऐकून आरिस्टायडिस किंचित हांसला. त्यानें त्या माणसाजवळून तो कौलाचा तुकडा घेतला आणि त्यावर आपलें नांव लिहिलें.

पुढें जेव्हां देशावर संकट आलें तेव्हां थेमिस्टाक्लिसानें सर्व हद्दपार केलेल्यांस पुनः परत बोलवावें असें ठरवून घेतलें. त्यांत आरिस्टायडिस परत आला आणि देशाच्या फार उपयोगीं पडला. थेमिस्टाक्लिसावर जेव्हां हद्दपार होण्याची पाळी आली तेव्हां त्याचा सूड उगविण्याच्या ऐवजीं त्यानें त्याला मदत केली.

शा० रा० मोडक.

गिबोया.

एक अमेरिकन मनुष्य ब्राशिल देशांत कांहीं कामासाठीं गेला होता. तेव्हां तो एका श्रीमंत मनुष्या-

च्या घरीं उतरला. त्याची सान् फ्रांसिस्को नदीवर पुष्कळ जमीन होती. तो पुढील हकीगत सांगतो.

“मी एथें पोंहचल्यावर दुसरे दिवशीं माझ्या खोलींतून निघून जिऱ्यावरून न्याहारीसाठीं खालीं चाललों असतां जिऱ्याच्या शेवटल्या पायरीपाशीं एक मोठा सर्प वेटाळें घालून बसलेला माझ्या दृष्टीस पडला. त्याला पाहतांच मी अतिशय भ्यालों. तो सर्प निजला होता. तरी न जाणों एकदम उठून मला डसला तर काय करावें? झणून मी तसाच पुनः वर आलों आणि मोघ्यानें आरोळ्या मारूं लागलों. तेव्हां सर्व चाकर माणसें जमलीं व ज्याच्या घरीं मी उतरलों होतो तो गृहस्थही आला. तो झणाला ‘काय झालें हो!’ मीं ह्मटलें. ‘तें पहा.’ ह्या वेळीं या भयंकर सर्पानें आपली फणा उभारली होती. तरी त्याकडे पाहून एकीकडे तोंडें करून सर्व शिंदी चाकर हांसूं लागले. त्यांचा धनी तर मोघ्यानें हांसूं लागला. तो झणाला, ‘अहो तो तर आमचा पेद्रू आहे. तो गिऱोया सर्प आहे.’ मीं ह्मटलें, ‘काय? तुझाला त्याचें काहींच भय वाटत नाहीं काय?’ छे: तो अगदीं गरीब आहे. तो काय करतो? एथें प्रत्येक घरांत असला साप आहे. असे साप उंदीर मारतात. तो तुझाला काहीं करणार नाहीं.

मी झणालों, ‘पण मी आतां खालीं कसा येऊं?’ तो झणाला ‘त्याच्यावरून या’ मीं ह्मटलें, ‘मी नाहीं येत.’ तेव्हां एका नौकरानें त्या सापाचा गळा धरून त्याला ओढून बाहेर बागांत नेऊन टाकलें. तो साप जमिनीवर पसरला असतां मी पाहिलें कीं तो पुरा साहा हात लांब होता आणि त्याची जाडी चांगल्या जवान मनुष्याच्या दंडाएवढी होती.

मग मला या जातीच्या सर्पाविषयीं बरीच माहिती मिळाली. ही अजगराचीच एक जात आहे. ती उंदीर मारण्याच्या कामीं फार उपयोगी पडते. या सर्पास बहुतकरून विषच नसतें आणि ते घरांत बाळगले झणजे फार माणसाळतात. हा पेद्रू दिवसभर घरांत कोठें तरी झोंपत पडे. बहुतकरून जिऱ्यावरच पडे. संध्याकाळ झाला कीं याला उजाडे. आणि मग तो घरभर उंदीर शोधीत फिरे. त्याच्यासाठीं भितीमध्ये इकडे तिकडे भोंकें करून ठेवलीं होती. एकादा उंदीर दिसला कीं त्यावर पेद्रू लागलाच झेंप टाकी आणि त्याला पकडून बाहेर लांब नेऊन टाकी. चाकरांनीं मला असें सांगितलें कीं, ‘याच्या तावडींत सांपडलेल्या उंदराच्या पाठीचा कणा कधीं कधीं दाहा बारा ठिकाणीं मोडलेला सांपडतो.’ पेद्रू उंदीर खात नाहीं. मारतो मात्र.

असे साप बाजारांत विक्रायास देखील मांडलेले आढळतात. त्यांची किंमत पांच रुपयांपासून नऊ रुपयांपर्यंत येते. ते इतके माणसाळतात कीं मांजराप्रमाणें एका घरांतून दुसऱ्या घरांत नेऊन सोडले असतां पुनः पाहिल्या घरीं येतात. दर घरीं एकेक असा साप असतोच. घर भाड्यानें घेणारास घरधनी घरातील सोयींमध्ये ‘आमचा पेद्रू फार चांगला आहे’ अशी शिफारस करीत असतो.

ताराबाईचा मृत्यु.

प्रिय तरुण वाचकहो,

लिहिण्यास दुःख वाटतें कीं सुमारे दोन वर्षांमागे १८९० फेब्रुएरीच्या अंकांत “आमचा कुबडा पाहुणा” या सदराखालीं ज्या तरुणीनें तुझांकरितां एक मनोरंजक व बोधपर लहानशी गोष्ट लिहिली होती ती ताराबाई (मुंबई येथील अमेरिकन मिशनमंडळीचे पाळक रे० तुकाराम नथूजी यांची कन्या) आज मरण पावली. वृद्धापैकीं बहुतांनीं तिला कदाचित् पाहिलें नसेल. कित्येकांनीं पाहिलें असेल; तथापि तुझां सर्वांकरितां तिनें ती गोष्ट लिहिली होती झणून तुझां सर्वांस या प्रसंगीं काहीं सूचना कराव्या या हेतूनें चार शब्द लिहितों.

ताराबाई फक्त १६ वर्षांची होती. मनुष्य सरासरी साठ सत्तर वर्षे वांचतें, तथापि मरण केव्हां येईल याच नेम नाहीं; ह्यातारे मरतात, तसें तरुणही मरतात. “जगांत येऊन आपल्याला जें काहीं करावयाचें होतें तसें सर्व आपण केलें आहे, आतां आपण थकलों, आपण लवकरच मरणार, ‘हे ईश्वरा, आतां तूं आपल्या सेवेकाला (किंवा सेवकिणीला) शांतीनें जाऊं दे’” ह्यां झणून ह्यातारे लोक मरणाची वाट पाहत असत. पण तरुणांची गोष्ट निराळी असते. ह्यातारे मरण तसें तरुणही मरतात ही गोष्ट वारंवार कार्नी पडते. ह्यातारे व तरुण यांची प्रतिक्रिया हमेशा दृष्टीसही पडते. तथापि तिच्याविषयीं विशेष विचार मनांत न ठेवतां तरुणांस वाटतें कीं अद्याप मला अमुक करावयाचें उतमुक करावयाचें आहे, अभ्यास करावयाचा, मोठी नोकरी मिळवावयाची, जगिक सुख भोगावयाचें आहे, नांमद मिळवावयाचा आहे, आणि मग मरण आल्यास तयार असावयाचें. मजमध्ये मोठी उमेद आहे. तसें ताकद आहे, कींतिरूप डोंगराच्या शिखराकडे मी चढत आहे, अद्याप मी शिखरावर जाऊन पोचलों नाहीं हे ह्यातारे लोक तर शिखरावर चढून बरेच दिवस

होऊन गेले, आतां त्यांस अणखी वर चढावयाचें राहिलें नाहीं, डोंगराच्या पलीकडल्या बाजूने ते मृत्युच्छायेच्या खोऱ्यांत खालीं उतरत आहेत. किंवा कधीं कधीं तरुणांस असें वाटतें कीं माझ्या आयुष्यरूप दिवसास आरंभ होऊन फार वेळ झाला नाहीं, सकाळचे आठ नऊ वाजण्याचा वेळ झाला आहे, अद्याप माझा माध्याह्नीचा सूर्य उच्चस्थळीं चढावयाचा आहे, नंतर सायंकाळच्या वेळीं सूर्यास्त होणार. पण, तरुण मित्रहो, रोज काय ऐकतां व पाहतां ? ह्यातारे मरतात व तरुण मरतात. कोणाचा सूर्य आयुष्याच्या संध्याकाळीं ह्मणजे वृद्धापकाळीं मावळतो खरा, तथापि कोणी तिसऱ्या प्रहरीं तीन चार वाजतां मरतात, कोणी बारा वाजतां अगदीं भरज्वानीत मरतात, आणि कोणी सकाळीं आठ नऊ वाजतांच मरतात. तर मग मरावयास नेहमी सिद्ध असवें याचें किती अगत्य आहे ! मरावयास सिद्ध असणें ह्मणजे काय ? या प्रश्नाचें उत्तर किंवा स्पष्टीकरण आपल्या वडिलांस, किंवा आपल्या पाळकांस विचारा.

ताराबाई भायखळ्यावरील अमेरिकन मिशनाच्या हाय-स्कुलांत म्याट्रिक्युलेशनच्या परीक्षेचा अभ्यास करीत होती. अभ्यास पुरा झाल्यानंतर आपल्या प्रभूकरितां कांहीं तरी काम करावें अशाविषयीं किंवा दुसऱ्या अनेक गोष्टीं-विषयीं तिच्या किंवा वडिलांच्या मनांत कांहीं उमेद असेल; पण ती सर्व उमेद आतां रहित झाली आहे. रहित झाल्याबद्दल मागे जे प्रिय आप्त राहिले त्यांस दुःख वाटवें हें स्वाभाविकच आहे, पण तिला स्वतः त्याबद्दल आतां कांहीं वाईट वाटत नाहीं हा विचार मनांत आणून समाधान मानण्यास जागा आहे. अभ्यास करतांना जी उमेद वाळगावयाची ती प्रभूच्या इच्छेप्रमाणें असावी, व आपला सर्व अभ्यास व त्यावरून मिळणारा मान आपण प्रभूच्या पायीं अर्पण करूं अशी इच्छा वाळगून अभ्यास करीत असावें. ताराबाई आपल्या आईबापांच्या आज्ञेत वागत असे, आपल्या शिक्षकांचा मान राखी, भावंडांवर प्रीति करून त्यांस मदत करी व शाळासोबत्यांशीं सलुख्यानें वागे.

अणखी अशी एक गोष्ट लक्षांत ठेवा कीं अभ्यास करतांना फी देण्यास व पुस्तकें विकत घेण्यास जसें द्रव्यवळ पाहिजे, आणि जें शिकतों तें संग्रहीं राहण्यास बुद्धिवळ पाहिजे, त्याप्रमाणें अभ्यासाचा व्यासंग करण्याकरितां शारीरवळही पाहिजे. प्रकृति निकोप असून हुशारी कायम राहण्याकरितां उघड्या हवेंत किंवा तालमींत कांहीं व्यायाम करणें इष्ट आहे. मुलांस तालमींत व्यायाम करण्याच्या जशा सोयी आहेत तशा मुलींस नाहींत हें खरें आहे; तथापि वागेंत किंवा

समुद्रकिनारीं फिरावयास जाणें, अथवा शाळेच्या कंपोंडांत किंवा घरीं कांहीं खेळ खेळणें इत्यादि गोष्टींकडे लक्ष पुरविलें पाहिजे. नाहींपेक्षां आपल्यास शारीरवळ नसल्यास शक्तिपलीकडे अभ्यास करूं नये. द्रव्यवळ, व बुद्धिवळ पाहून अभ्यास करण्याची जशी जरूर आहे, तशीच शारीरवळही पाहण्याची जरूर आहे. शरीराची हेळसांड करून शक्तिपलीकडे अभ्यास करणें ह्मणजे ह्मणजे आत्मघाताच्या दोषास पात्र होणें होय. हा आरोप ऐकून तुझांस कदाचित् आश्चर्य वाटेल; तथापि हा एके प्रकारचा आत्मघातच होय. कांहीं विषे जालीम असतात, तीं दिल्यास मनुष्य तावडतोच मरतें; पण कांहीं विषे मोठी सौम्य असतात, त्यांचा जालीमपणा मारलेला असतो, ह्मणून तीं दिल्यानें मनुष्य सावकाश मरतें, त्याप्रमाणें हा आत्मघाताचा प्रकार होय. पण ही गोष्ट विशेषकरून तुमच्या आईबापांच्या किंवा शिक्षकांच्या स्वाधीनची आहे, ह्मणून त्यांनीं या गोष्टीचा विचार करावा.

ताराबाई शाळेंतच आवडती होती असें नाहीं; ती घरींही प्रियकर होती. ती आईबापांवर प्रीति करीत असे, व भावंडांशीं प्रीतीनें वागे. तिची आई मरण पावल्यावर आपल्या धाकट्या भावंडांस तीच आईच्या ठिकाणीं झाली, व ती त्यांची मदत करून आईच्या मरणानें पडलेली त्यांची उणीव भरून काढी. तशांत ती त्यांची एकुलती एक बहीण राहिली होती; ह्मणून धुवाच्या ताऱ्याप्रमाणें त्या सर्वांचें लक्ष तिजकडे व तिचें लक्ष त्यांजकडे लागलें होतें. ती कुटुंबातील सर्वांस प्रिय, व ते सर्व तिला प्रिय असे होते. तिनें आईच्या व भावाच्या दुखण्यांत आपल्या शक्तिपलिकडे साहाय्य केलें, लहान भावंडांचा मातेसारखा संभाळ केला, बापाची उत्तम प्रकारें मदत केली, अभ्यास झटून केला, कोणाचें मन कधीं दुखविलें नाहीं, तिच्याविरुद्ध कधीं गाऱ्हाणें ऐकलें नाहीं. तिच्या प्रीतीचा उपभोग घेतलेल्या तिच्या भावंडांस व आत्तांस तिच्या वियोगानें फार दुःख होत असेल यांत संशय नाहीं. प्रभू त्यांचें दुःख हरण करो. दुःख हरण करण्याचे उपायही प्रभू करतो. त्या भावंडांस नवीन आई व आतां एक नवीन लहान बहीण मिळाली आहे; त्यांची परस्परांवरली प्रीति व प्रेम वाढत जाणार आहे. एक चमकणारी तारका मावळली, तिच्याबरोबर घरांतील सर्व प्रकाश लोपून न जातां तिच्या ठिकाणीं प्रभू दुसरी आल्हादकारक तारका पाठवील, व त्या घरीं आनंद व शांति वस्ती करतील अशी आशा करतो.

एप्रिल २३, १८९२.

आ० मा० सां.

चुटके.

एक मनुष्य भला पुष्ट व उंच होता व त्याने एक फार लहान कुलगें कुत्रें पाळलें होतें. त्यास एका पोलीसानें त्याचें नांव विचारलें. तेव्हां तो मनुष्य ह्मणाला, त्याला नांवांविच कांहीं नाहीं बुआ. त्याला बोलावयाचें असलें ह्मणजे आपण शिटी वाजवतो. तेवढें त्याला पुरें आहे.

एकदां एका मनुष्याचे घरीं बरेच पाहुणे जमले होते तेव्हां त्यानें आपल्या चाकरास अमुक एक पदार्थ आण ह्मणून कानडी भाषेत सांगितलें तें जमलेल्या मडळींतल्या एकास न रूचून त्यानें घरधन्यास पुसलें, कांही आझाला समजू नये, ह्मणून कां दुसऱ्या भाषेत सांगितलें? धनी.—छेहो तसें नव्हे. त्याला कांहींच समजू नये ह्मणून मी त्याशीं त्या भाषेत बोललों दुसरें कांहीं एक नाहीं.

वकील—कांहीं काळजी करूं नका. बिनघोर असा. तुमचा आमचा घोरोवा आज चार पिढ्यांचा. तुमच्या-पासून मी फ्रीबी अगदीं घेणार नाहीं.

कुळ.—तें कां मला सांगावें तुम्ही. आपण पडलों स्नेही. तेव्हां रसीट असली ह्मणजे 'तुमची चीप व हमची चीप.'

पाळकाची चूक. इंग्लंड देशांत एक विशप साहेब वारले तेव्हां त्यांच्या स्मरणार्थ एका पाळकानें एक उपदेश केला. त्यांत त्यानें शेवटीं ह्मटलें, "आतां विशपसाहेब माझ्या दृष्टीस कदापि पडणार नाहींत कारण ते आतां स्वर्गांत आहेत."

कोणी एक ऐटवाज, छानछोकी जवान, प्रथमच शहर सोडून एका खेड्यांत थोडे दिवस हवा बदलण्यास गेला. एके दिवशीं एक गाय त्याच्या तांबड्या छत्रीस बुजाली व त्याकडे मोठ्या रागानें पाहूं लागली. त्यास जवळून जाणाऱ्या एका मनुष्यानें ह्मटलें, अहो ती, ती तुमच्या हातांतली छत्री आहे ना! तिला ती गाय बुजते! स्वारीनें ह्मटलें, खरें काय! छत्रीला बुजते! माझी छत्री अंमळ जुनी आहे, तें या गाईला पण कळलें आं!!

कृष्णराव ह्मणतो 'नारोपंत तुम्ही कितीही गळ घातला तरी आकाशांत चंद्रसूर्य आहेत तोंपर्यंत मजकडून तुमचें काम होण्याची विलकूल आशा नको. नारोपंत पक्काच होता. तो अमावास्येच्या रात्रीं कृष्णरावांकडे जाऊन ह्मणतो आतां या वेळीं चंद्र किंवा सूर्य यांतून एक आकाशांत दाखवा तरी एक, नाहीं तर माझे तेवढें काम तरी करा.' कृष्णरावास

निमूटपणें नारोपंताचें काम करावें लागलें. कारण त्यास दुसरी तोडच राहिली नाहीं.

शास्त्रप्रश्न.

१. धार्मिक मनुष्याची स्थिति कशी होईल ह्मणून शास्त्रांत सांगितलें आहे.

२. कोण कोणतीं आत्म्याचीं फलें धार्मिक मनुष्यांत दृष्टीस पडतात ?

३. कोणत्या भविष्यवाद्यानें " जो पुरुष परमेश्वराव भाव ठेवितो व ज्याचा भाव परमेश्वर आहे तो आशीर्वादित आहे; आणि तो पाण्याजवळ लावलेल्या झाडास रखा होईल, जें आपलीं मुळें ओघाजवळ पसरितें, आणि झळ येते तेव्हां तिला अनुभवत नाहीं आणि त्याचें पां हिरवें गार राहतें, आणि सुकव्याच्या वर्षांत तें चिताकृत होत नाहीं व फळ देणें सोडीत नाहीं" असें सांगितलें आहे.

४. दुसरें गीत दाविदानें लिहिलें ह्याविषयीं कोणता प्रमाण आहे ?

५. " आणि तो लोखंडी काठीनें त्यांवर अधिक करील, तीं मातीच्या पात्रांसारखीं चुरा होतील" ही ओ कोठें आहे ?

६. " परमेश्वरावर व त्याच्या अभिषिक्तावर " अभिषिक्त कोण असावा ?

७. येशू ख्रिस्ताला चांगला मेंढपाळ, मोठा मेंढपाळ मुख्य मेंढपाळ असें कोठें कोठें ह्मटलें आहे ?

८. " मृत्युच्छायेच्या खिंडींतून मी चाललों तें कांहीं अरिष्टास भिणार नाहीं" ह्याचे दोन्ही अर्थ करून सांगा.

९. एकुणिसाव्या गीतांत शास्त्राला कोणतीं नांवां दिलीं आहेत ?

१०. देवाची आज्ञा मोडिल्यानें मी शाहाणी जी० गा

शास्त्रप्रश्नांचीं उत्तरें देणारांचीं नांवां

सु० म० व० सु० शे० उ० नि० का० को० ना० ग्या०

बालबोधमेव्याची जाहिरात.

बालबोधमेव्याची वर्षाची वर्गणी १२ आणे. ज्ञानोदय ६ आणे, टपालहांशील ६ आणे.

सोनेरी अक्षरांच्या कवराचे सर्व वर्षाचे एके ठिकाणीं बांधलेले २ रूपयांस, रे० जे० ई० आवट भायखळा, मुंबई, या पत्र्यावर मिळते.

बालबोधमेव्याच्या वर्गणीसंबंधी व पत्र्याबद्दल वगैरे लिहितां ज्ञानोदयाचे म्यानेजर रे० जे० ई० आवट, भायखळा, मुंबई, यांस लिहितां.

बालबोधमेवा.

पु० २०.

जून, १८९२.

अंक ६.

“कां तर ज्यावर प्रभु प्रीति करितो, त्याला तो शिक्षा करितो; आणि ज्याला तो अंगीकारितो अशा प्रत्येक पुत्राला फटके मारितो.”

इब्री अ० १२ ओ० ६.

आदामाख्यान.

आर्या-गीति.

प्रारंभीं देवानें । पृथ्वी, आकाश यांस निर्मित्येले ॥
सृष्ट्युत्पत्तीचें तें । साहा दिवसांत काम संपविलें ॥ १ ॥
मग घडिला जगदीशें । पहिला माणूस मातिपासुनियां ॥
जिववान् त्यास केलें । जीवाचा श्वास नाकिं फुकुनियां ॥ २ ॥
पूर्वेस एदनामधि । देवानें एक बाग लाविल्या ॥
अत्यद्भुत सुंदर तो । पहिला माणूस त्यांत ठेविल्या ॥ ३ ॥
त्या बागाच्य मध्ये । जिवनाचे झाड लाविलें होतें ॥
आणिक तसेच दुसरें । उत्तम वाईट जाणण्याचें तें ॥ ४ ॥
सदसज्ञत्वाच्या तरू- । वरचें फळ भक्षितां तुह्मां मरण ॥
येईल, देव रायें । सांगितलें कीं तुह्मां असो स्मरण ॥ ५ ॥
परमेश्वरदेवानें । जितके पशुपक्षि निर्मिते हो ते ॥
नावे देण्यासाठीं । आदामापाशि आणिले होते ॥ ६ ॥
आदामानें तेव्हां । पशुपक्ष्यादिकांस ठेविलीं सारीं ॥
नावे तींच तयांचीं । झालीं परि त्यामिळे न सहकारी ॥ ७ ॥

श्लोक-शा० वि०.

आदामावरि गाढ झोंप प्रभुनें सांगे तयीं लोटली ॥
जेव्हां पूर्णपणें सुनिद्रित असे तो फांसळी घेतली ॥
तीची स्त्री करुनी तयास दिधलीं नामें हवा तत्वतां ॥
स्त्रीपाशीं नर हा जडेल ह्यणुनी त्यागोनि मातापिता ॥ ८ ॥

आर्या-गीति.

देवें जे जे प्राणी । होते निर्मित्येले तयांमाजी ॥
चतुरस्र सर्प होता । त्यानें केलेंच कृत्य तें पाजी ॥ ९ ॥

आदाम व हवा यांस एदेन बागेतून लावणें.

श्लोक-भुजंग.

कुधी सर्प तो बोलिला त्या स्त्रियेशीं ॥
खरें काय तुह्मां नसे खावयासी ? ॥
हवा तें ह्यणे देवरायें अह्मांसी ॥
दिलीं रे तरुंचीं फळे खावयासी ॥ १० ॥

श्लोक—भुजंग.

परी वृक्ष जो मध्यभागी वनाच्या ॥
नका भक्षुं तुझी फळालागि त्याच्या ॥
तयाच्या फळा भक्षितां मृत्यु तुझां ॥
असें निश्चयें बोलिला देव आहां ॥ ११ ॥

श्लोक—चामर.

वेषधारि दुष्ट सर्प स्त्रीशिं काय बोलिला ॥
भक्षितांहि ये न मृत्यु त्या फळास तूजला ॥
प्राप्त होउनीच दिव्य चक्षु तुझि ज्ञानि गे ॥
व्हाल देव तुल्य गोष्ट सांगतां मि सत्य गे ॥ १२ ॥

श्लोक—शिखरिणी.

अशी त्या सर्पाची कपट पटुवाणी परिसुनी ॥
भुलूनी हवा ती त्वरित प्रभु आज्ञा विसरुनी ॥
हणें कीं भक्षाय बहुत बरवें हें फळ असे ॥
अणी खान्यानें तें चतुरपणही लाभत असे ॥ १३ ॥

श्लोक—शा० वि०.

हवा मोहित होउनी फळ तिणें घेऊनियां भक्षिलें ॥
आदामाप्रतिही सर्वेच अपुल्या भक्षायया दीधलें ॥
त्यानें भक्षिलें निषिद्ध फळ तें तों नेत्र त्याचे पहा ॥
उघडूनी उमगे तयांप्रति असौ कीं नम्र आह्मी अहा! ॥ १४ ॥

आर्या—गीति.

अंजीराचीं पर्णें । शिशुनी वसनें स्वतांप्रती करिती ॥
जाऊनि वृक्षांमाजी । हवा आदाम हीं तयीं लपती ॥ १५ ॥

श्लोक—मालिनी.

उपवनिं जयिं वारा सूटलासे दिनींचा ॥
प्रभुवर तधि आला निर्भिता जो जगाचा ॥
सदयहृदय बोह आदमा आदमारे ॥
अससि लपुनि कोठें ? काय केलें तुवां रे ? ॥ १६ ॥

श्लोक—शा० वि०.

आदामाप्रति जें प्रभुवर हणें कोण्या स्थळीं आसशी ॥
बोले तो तयिं मी लपुनि वसलों भ्यालों तुझ्या वाणिशीं ॥
आहें नम्र तसा; तयीं प्रभु हणें तूं नागवा कां अजी ॥
सांगें हें मजलानिषिद्ध फळ तें त्वां भक्षिलें काय जी ? ॥ १७ ॥

श्लोक—इंद्रवज्रा.

आदाम बोले प्रभुजी तुवां जी ॥
स्त्री दीधलीसे फळ हें तिनें जी ॥
भक्षाययालागि दिलें मला हो ॥
मीं भक्षिलें पाप मला न लाहो ॥ १८ ॥

स्त्रीशीं हणें जें जगदीश हवें ॥
कां भक्षिलें त्वां फळ जें न खावें ? ॥
हवा हणें तें मज भूलवीलें ॥
सर्पें प्रभो मीं फळ भक्षियेलें ॥ १९ ॥

श्लोक—शा० वि०.

त्या सापाप्रति तें वदे प्रभु असें केलें तुवां कृत्य हें ॥
यासाठीं सगळ्या पशूंत अससी शापीत तूं निश्चयें ॥
पोटानें अपुल्या सदा विचरसी तूं भक्षिसी मृत्तिका ॥
राहो वैर सदा सुतांत तुझिया, स्त्रीच्या सुतांमाजि या ॥ २० ॥

श्लोक—इंद्रवज्रा.

परस्परें मी तुझिया स्त्रियेच्या ॥
पुत्रांमधीं ठेविन वैर, त्याच्या ॥
टांचेप्रती फोडिशि तूं, तुझ्या रे ॥
डोक्याप्रती फोडिल नित्य वैरें ॥ २१ ॥

श्लोक—वसंततिलका.

हवें गरोदरपर्णीं तुज दुःख लागे ॥
होतील कष्ट प्रसुतीसमयीं तुलागे ॥
देशील सौपुनि पतिकरीं आपणातें ॥
तुझ्यावरी पति करील धनीपणातें ॥ २२ ॥

आर्या—गीति.

प्रभु बोले आदामा । माझी आज्ञा कशी विसरलास ॥
भुललास स्त्रीवचना । कैसा पापार्णवांत शिरलास ॥ २३ ॥
यास्तव तुझ्यामुळें वा । भूमीशापित असे तिचा उपज ॥
दुःखें आयुष्याच्या । मध्यें करिशील सर्वदा समज ॥ २४ ॥

श्लोक—मालिनी.

बहुत कुसळ कांटे तूजसाठीं धरित्री ।
उपजविल सदा तूं खाशि शेतांतली ती ॥
हिरवळ; परतूनी अंतिं भूमींत जाशी ।
तंववरि निढळाचा घाम पाडूनि खाशी ॥ २५ ॥

आर्या—गीति.

परमेश्वर देवानें । दिधलीं वसनें तयांस चर्माचीं ॥
मिळती फळें सदोदित । वाइट लोकांप्रती कुकर्माचीं ॥ २६ ॥
तेव्हां देव हणें कीं । भक्षुनि फळ प्राप्त जाहला मनुज
तरि लांबवूनि हस्ता। खाइल जिवनाच्या फळा सहज ॥ २७ ॥

साकी.

आदामासी घालविलें हो । वागेच्या वाहेर ॥
देवें ठेवीयेलि रक्षिण्या । वाट करुव तरवार ॥ २८ ॥
धु० ॥ ऐका पहिलें पाप कसें । आलें महिवरतीं ॥
ह० गो० केळकर.

नास्तिक आणि अनाथ मुलगा.

एके वेळीं अमेरिकेंत एका कॉलेजाला सुटी झाल्यामुळे सर्व विद्यार्थी आपापल्या घरीं जाण्यासाठीं आगवोटींत बसून निघाले. त्यांमध्ये हॉवेलस नांवाचा एक विद्यार्थी होता. तो नुकताच परीक्षेत पास झाला होता इतकेंच केवळ नव्हे, तर गणितशास्त्र, तर्कशास्त्र वगैरे अवघड विषयांत त्याचा पहिला नंबर आल्यामुळे तो फार फुगून गेला होता. त्याच्या इकडल्या तिकडल्या गप्पा चालल्या असतां हॉवेलसाला वाटलें कीं, आतां आपलें ज्ञान मिरविण्यास ही उत्तम संधि आहे. ती व्यर्थ दवडूं नये, ह्मणून तो ह्मणूं लागला, “निदान माझी तरी खास खातरी आहे कीं, बायबल हें कल्पित कथाप्यांनीं व भाकडकथांनीं भरलेलें आहे. देव आहे हें ह्मणणें निव्वळ पोरखेळ आहे, व हे जग पुसाल तर आपोआप झालेलें आहे. या माझ्या ह्मणण्यास कोण खोटे ठरवितें पाहूं ?” हें ऐकून सर्व विद्यार्थी स्तब्ध झाले, कोणीही तोंडावाटे ब्र सुद्धां काढीना. कित्येकांना त्याचें बोलणें पटलें; व कित्येक आपल्या मनांत विचार करूं लागले कीं, हा पुढें मोठा वक्ता निघेल.

त्याच खोलींत दूर एकीकडे एक मुलगा बसलेला होता. तो त्याचें सर्व भाषण लक्ष देऊन ऐकत होता. त्याचें वय १७ वर्षांचें पण नव्हतें. तो दूरच्या प्रदेशांतल्या एका साधारण प्रतीच्या कॉलेजांत अभ्यास करीत होता. गरीबी फार असल्यामुळे त्याला कॉलेजाची इमारत झाडून शटकून स्वच्छ ठेवण्याचें काम असे. हॉवेलसाचें ते भाषण ऐकून त्याला भारी वाईट वाटलें, परंतु आपल्यापेक्षां वयानें वडील व विदेशें हुशार, अशांपैकीं, कोणी तरी त्याशीं बोलण्यास पुढें व्हावें ह्मणून त्यानें वाट पाहिली, परंतु कोणी पुढें होत नाहीं, हें जाणून, तो उठला व बोलूं लागला, पण बोलतां बोलतां त्याच्या आंगाचा थरकांप झाला. तो ह्मणाला, “महाराज, तुझ्यांस एक प्रश्न विचारावयाचा आहे, विचारूं का ?”

हॉवेलस—हो हो विचार, शंभर प्रश्न कां विचारिनास!
मुलगा—मी अगदीं लहान असतांना माझा बाप वारला. तेव्हां माझ्या एकच्या आईला सर्व मुलांचें पोषण करणें भाग पडलें. आम्ही पांच भावंडे होतो. तिच्याजवळ, बायबलखेरीज स्वतःचा ह्मणून एक छदाम सुद्धां नव्हता. परंतु, त्यांत सांगितल्याप्रमाणें चालून तिनें आम्हां मुलांना यथाशक्त्या अन्नवस्त्र पुरविलें. पांच वर्षे झालीं, तीं वर प्रभुकडे गेली. त्या वेळीं तिनें आपलीं मुलें ईश्वराच्या स्वाधीन केलीं. ख्रिस्ती आईची प्रीति व तिचा कित्ता ही जीं मालमत्ता तिनें माझ्या स्वाधीन केली ति-

जकडून अद्याप मला उणीव ह्मणून आली नाहीं. कारण तिच्या आयुष्यांत जो येशू सर्वदा तिच्याबरोबर होता व जो तिच्याबरोबर मृत्युच्छायेच्या खोऱ्यांतून गेला, तोच येशू या क्षणीं माझ्याबरोबरही आहे. मी धनवान किंवा प्रतिष्ठित घराण्यांतला नाहीं, परंतु मी सुखी आहे कारण माझी खातरी आहे कीं, या आकाशापलीकडे मजकरतां ‘जागा तयार करून ठेवली आहे.’ माझ्या आईच्या धर्मानें मला या गोष्टी दिल्या आहेत. आतां नास्तिकमतानें तुझ्याला काय दिलें आहे तें कृपा करून या सर्व मंडळींसमक्ष सांगा.

हॉवेलस—बरे, तरुण मित्रा, तुझ्या अंतःकरणांत जें थोडेंसें सुख आहे तें हिरावून घेणें मला आवडत नाहीं हें खरें, परंतु—इतक्यांत तो मुलगा मध्येच ह्मणाला—महाराज, विषय सोडून बोलूं नका. माझ्या प्रश्नाचें उत्तर द्या ह्मणजे झालें. नास्तिकमतानें तुमचें काय कल्याण केलें तेवढें कृपा करून सांगा.

त्या वेळीं हॉवेलस पुनः पुनः टाळाटाळीचें उत्तर देण्यास पाहूं लागला. परंतु तें काहीं साधिना. सभोवतालचे सोबती एकमेकांत कुजवूज करूं लागले. कोणी हंसूं लागले. कोणी त्याची टवाळी करूं लागले. तेव्हां तर हॉवेलसाला उत्तरच सुचेनासें होऊन तो तेथून उठून दुसरीकडे गेला.

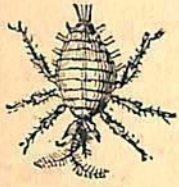
त्या रात्री हॉवेलस सर्वांच्या आधीं निजला, पण झोंप कसची येते! अंधरूणावर तळमळ तळमळ करूं लागला आणि आपली मानहानि झाली हें त्याच्या मनांत घोळूं लागलें. ज्या प्रश्नाचें उत्तर त्याला देतां आलें नाहीं त्या प्रश्नावांचून त्याला दुसरें काहीं दिसेना.

मध्यरात्रीच्या सुमारास “आग आग” ह्मणून एक दम आरोळी झाली. आणि जहाजावर मोठी धांदल उडून गेली. सर्वजण घाबरून वरच्या मजल्यावर पळत सुटले. त्या वेळीं सर्वांची तोंडे अगदीं उतरून ते थरथर कांपूं लागले. जहाजाच्या तांडेलानें ताबडतोब होड्या सोडून त्यांत उतारू पाठविण्याची तजवीज केली शेवटली होडी मनुष्ये भरून जात होती तितक्यांत हॉवेलस हा घाबऱ्या घाबऱ्या झोंपेंतून उठून तिच्यांत उडी टाकूं लागला. पण तांडेलानें त्याला धरून मार्गे ओढलें त्या वेळेस हॉवेलस मोठ्यानें ओरडून ह्मणतो, अहो, मला घ्या मला घ्या. तांडेल ह्मणाला, होडी कांठोकांठ भरली आहे. जरी एकाला आंत घेतलें तरी होडींतल्या सर्व मनुष्यांस मरावें लागेल. मग हॉवेलसाची अवस्था काय विचारावी! त्या वेळीं तो अतिशय घाबरून व ओरडून ह्मणूं लागला—“अरे देवा मेलों रे मेलों. मला पोहतांही येत नाहीं.” तितक्यांत

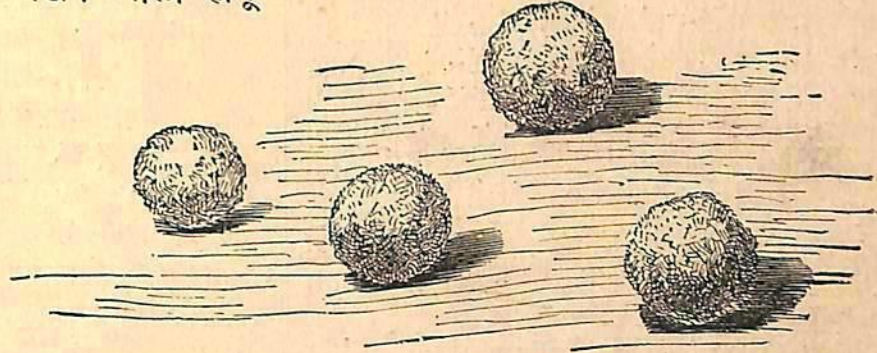
ज्यान नांवाचा कोणी एकजण त्याला ह्मणतो, “ तर मग हा घे माझा भोंपळा, आणि बांध कंबरेला लवकर” इतकें बोलून ज्यानां लागलीच धाडकन नदींत उडी टाकिली, त्याच्या मागून होंवेस्तानेंही टाकिली, आणि ईश्वररूपेणें दोघेही सुखरूप कडेस लागले. मग सर्व विद्यार्थी एकत्र जमले. तेव्हां होंवेस्तानें त्यांस झालेली सर्व हकीकत कळवून, आपणाकरतां ज्यानां जें काय केलें तेंही सांगितले. त्या वेळीं पूर्वी ज्या अनाथ मुलां त्याला प्रश्न केला होता तो पुढे येऊन त्याला ह्मणूं

लागला, “ महाराज, देव आहे, आणि त्याच्याच दयेनें हें सर्व होतें. अशा संकटांत त्याच्यावांचून दुसरा कोण निभावील!” हें ऐकून त्या नास्तिकानें नम्र होऊन उत्तर केलें कीं, “ खरोखर तूं ह्मणतोस तीच गोष्ट सत्य आहे. माझ्या नास्तिक मतानें मला ह्या संकटांतून कधीं पार पाडिलें नसतें.” त्याच रात्रीपासून होंवेस्ताचे सर्व विचार बदलले, व आपलें नास्तिक मत सोडून देऊन तो देवाचें भय बाळगूं लागला.

ता. व. आढाव.

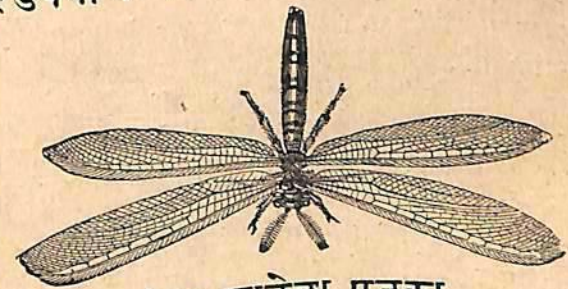
एडका.

एडक्याचे कोशेटे,

साहा लाहान लाडके एडके.

कोणी कोणी पक्षी पिंजऱ्यांत कोंडून पाळितात, व त्यांचें गाणें व शब्द ऐकून किंवा त्यांचें सौंदर्य पाहून आनंद पावतात व त्या पक्ष्यांस आपले लाडके ह्मणतात. कोणी मांजरें अथवा कुत्रीं पाळितात, आणि त्यांस लाडके मानितात. पण मला असले साधारण लाडके आवडत नसत. मला कोणी तरी अनोळखी जनावरें घेऊन पाळावीं हें आवडत असे. यास्तव मीं साहा लाहान एडके मिळवून त्यांस आपल्या खोलींत आणिलें व कांचेच्या एका हांडींत अर्धापर्यंत बारीक रेंती भरून तींत ते घातले. काय! साहा एडके एका हांडींत घातले! असें कदाचित् कोणी वाचणारा ह्मणेल तर त्यास माझे सांगणें आहे कीं ते माझे लाहान एडके, मेंढीचीं कोंकरें नव्हत, तर ते एका प्रकारचे लाहान क्रिडे होते. हे वाळूंन किंवा धुरळ्यांत खळग्या करून राहातात, व मुंगळ्या धरून खातात. ह्यांविषयीं म्यां ऐकिलें होतें कीं हे एडके वृद्ध होतात तेव्हां कोशेटे करून त्यांत राहातात व त्यांचें रूपान्तर होऊन ते काहीं काळ मेळ्यासारखे राहून दुसरें रूप पावायला तयार होतात आणि मग ते कोशेटे फोडून व त्यांस मिळालेले पंख पसरून पतंगासारखे उडून जातात. तर हें त्यांचें वर्णन खरें कीं खोटें! याची प्रचीति पाहायला काहीं एडके पाळण्याचा मीं निश्चय केला.

रूपान्तर झालेला एडका.

माझ्या खोलींत एक हांडी टांगलेली होती तींत बारीक वाळू घालून ती निमे भरून टाकिली आणि एडके धरायला निघालों.

मीं त्यांच्या लाहानाच्या खळग्या एका फुपाच्याच्या जागेंत पाहिल्या होत्या तेथे जाऊन त्यांस धरण्याचे कामास लागलों, परंतु ते लवकर माझ्या हातीं लागेनात. ते आपणास लपण्याकरितां खळग्यांजवळ नळासारखें एक बीळ करीत असतात हें मला ठाऊक नव्हतें.

कधीं कधीं मुलांना त्यांच्या खळग्यांत दोरा घालून धरितांना पाहिलें होतें, त्याची मला आठवण झाली, त्यावरून मी एक दोरा आणून त्यांचें एक टोंक हळूच खळग्यांत घातलें. तेव्हां हा कोणत्या तरी एका प्रकारचा क्रिडा आहे असें त्यांतल्या एडक्याला वाटून त्यांनें तो

दोरा आपल्या चिमच्यावाणी जवळ्यानें गच्च धरिला. इतक्यांत मी तो दोरा पटकून ओढून घेऊन त्याला धरिलें.

नंतर मीं एक अशी युक्ति काढिली कीं आपल्या हाताची खवणी करून खळग्यापाशीं थोड्या अंतरावर खोवून बरीच वाळू मुठींत घेई आणि ती कागदावर टाकीं, ह्मणजे तीतला बदाभाकार कुरूप किडा मला सांपडे. अशा रीतीनें बरेच किडे सांपडल्यावर त्यांपैकीं चांगले चांगले साहा किडे निवडून घेऊन त्यांस आपल्या कांचेच्या हांडींत घातलें. तेथे त्यांनीं लवकरच आपणाकरितां खळगे व लपायाला विळें तयार केलीं. त्यांचीं शेंपटें चपटीं व लवाचिक असल्यामुळें त्यांच्यायोगें त्यांस चांगले खळगे खणितां येतात. ते आपल्या शेंपटावर वाळू घेऊन एका झपाड्यानें दूर टाकतात. याप्रमाणें खळगा बनविल्यावर लपायाची जागा तयार करून त्यांत लपून राहातात. ह्या ठिकाणीं तो हालचाल न करितां मेळ्यासारखा पडून राहून शिकारीची वाट पाहात बसतो.

ह्यांच्याविषयीं पूर्वीच मला कळलें होतें कीं हे मुंग्या खातात ह्मणून काहीं मुंग्या धरून त्या हांडींत सोडिल्या आणि मौज पाहात बसलों. त्यांपैकीं एक एक मुंगी खळग्याच्या कांठीं येऊन आंत पाहूं लागे तों ती निसटून त्यांत जाई, इतक्यांत तो अचल एडका चपल होऊन तिजवर रेतीची वृष्टि करून खालीं पाडी आणि तिला धरून तिच्या आंगचा रस चोखून घेई व सर्व रस चोखून घेतल्यावर तो तिचे सुकें अंग खळग्यावाहेर फेंकून देई.

अशा रीतीनें मी त्यांस मुंग्या, मुंगळे, माशा वगैरे चारून पुष्ट केले. नंतर मला महिनाभर दुसऱ्या गांवीं जाऊन राहावें लागलें. तितक्या वेळांत माझ्या लाडक्यांस कोणी चारा घातला नाही. मीं आल्यावर त्या हांडींत पाहिलें तों एकच खळगा दुरूस्त दिसला, व तो मोठा झाला होता. त्या खळग्यांत मी एक माशी टाकतांच त्यांतला एडका बाहेर निघून तिला धरून खाऊं लागला. तो चांगला पुष्ट होता, पण एका वाजूला रेतीवर त्या दुसऱ्या पांच लाडक्यांचीं सुकलेलीं अंगें मला सांपडलीं, त्यावरून त्या पुष्ट गड्यानें त्यांस खालें असें दिसून आलें.

नंतर थोड्या दिवसांनीं तो मुस्त दिसूं लागला. आणि त्यानें आपणासाठीं आपल्या भोंवती कोशेटा तयार केला. तो कोशेटा कोणत्यातरी एका प्रकारच्या चिकानें त्यानें वाळूचा बनविला होता. तो चाक त्याच्या आंगचा असावा. तो कोशेटा खेळ्याच्या लाहान गोडीसारखा होता. त्यांत तो बेचालीस

दिवस मेळ्यासारखा राहिला. मग जसें पिलूं आंझ्यांतून बाहेर निघतें तसा तो एडका आपला कोशेटा फोडून निघाला पण तो निराळाच दिसला! त्याचें रूपांतर झालें होतें. त्याला चार पंख होते आणि ते पंख अति सुंदर होते. जसे काय रेशमाच्या विणलेल्या जाळीचे ते केलेले होते. ते पंख लखलखत होते. इतक्यांत तो रूपांतर झालेला एडका पाण्यावर असणाऱ्या घोड्यासारखा इकडे तिकडे उड्या मारूं लागला.

एस० बी० फेब्रक.

सृष्टि आणि ईश्वर.

(२६ व्या पृष्ठावरून चालू.)

हवेच्या अंगीं सूर्याचे किरण पसरविण्याचें व उष्णता धरण्याचें सामर्थ्य आहे हें मागें दाखविलें. आणि हे गुण तिच्यांत ठेवल्यानें ईश्वरानें किती कार्ये साधलीं आहेत व त्यावरून त्याचें केवढें चातुर्य दिसतें हें मागें थोडें दाखविलें. आज हवेच्या गुणांच्या योगानें अणखी एक कार्य कभें होतें तें सांगायचें आहे.

इतर प्रवाही पदार्थांप्रमाणें व वायूंप्रमाणें उष्णतेनें हवा पसरते. आणि ह्मणून अमुक स्थळांतली हवा पातळ व हलकी होते. याप्रमाणें, उष्ण प्रदेशावर सूर्याचे किरण पडून तेथली हवा पातळ व हलकी होते! आणि मग ती वर चढते. ती वर चढली कीं उत्तरेकडून व दक्षिणेकडून थंड व जड हवा तिच्या खालीं तिच्या जागीं शिरते. या योगानें दोन दोन प्रवाह सुरू होतात. उत्तरेकडून जी थंड हवा दक्षिणेकडे वाहते तिच्या उलट गरम झालेली वरची हवा उत्तरेकडे वाहते. आणि दक्षिणेकडून जी थंड हवा उत्तरेकडे वाहते तिच्या उलट वरची गरम हवा दक्षिणेकडे वाहते. परंतु हे प्रवाह अगदीं उत्तरदक्षिण वाहत नाहीत. कारण त्यांच्यावर दुसऱ्या कारणांचा परिणाम घडतो.

उदाहरणार्थ पृथ्वी आपल्या आंसावर पश्चिमेकडून पूर्वेकडे फिरते. तिचा वेग धुवाजवळ फार थोडा असतो परंतु पृथ्वीच्या मध्यरेखांशावर तो फेच्या गोळ्याच्या वेगाएवढा असतो. हा वेग कमी जास्त आडवा येतो. आणि ह्मणून उष्ण व थंड हवेचे निराळे प्रवाह नैर्ऋत्य, ईशान्य, वायव्य आणि अग्नेयेदिशांकडे धांवतात. पृथ्वी जोरानें फिरते आणि हवा तिला घट्ट चिकटलेली नसते. ह्मणून हवा थोड्या कमी जोरानें वाहते.

समुद्रावरील आणि जमिनीवरील हवेवर सूर्यकिरणांचा सारखा परिणाम घडत नाही. जमीन लवकर तापते व लवकरच थंड होते. समुद्राचें पाणी असें लवकर

थंड होत नाही, व तापतही नाही. ह्मणून एकाद्या वेटावर दुपारी थंड वारा समुद्रावरून येतो. समुद्रकाठच्या देशावरहि असाच वारा सुटतो.

याचप्रमाणे निरनिराळे देश कमी जास्त तापल्याने हवेचे प्रवाह कमी जास्त होतात. त्यांवरून ऋतु बदलतात. त्याचें वर्णन करण्यास अवकाश नाही. परंतु त्यावरून हें दिसून येईल कीं हवेच्या अंगी उष्णता धरण्याचें जें सामर्थ्य आहे त्यावरून आह्मांम निरनिराळ्या प्रकारचें हवामान मिळते. ही शक्ति जर आहे तिजपेक्षां कमी असती तर अथवा आहे तिजपेक्षां जास्त असती तर आह्मांस किती अडचण झाली असती याचा विचार करा. आह्मांस हवेच्या निरनिराळ्या मानावरून देशादेशांच्या लोकांच्या प्रकृतींमध्ये जें विशेष आहे तें न मिळते.

या सर्वच गोष्टींवरून देवाचें केवढें चातुर्य दिसते! त्यानें आह्मांसाठीं केलेला बंदोबस्त किती दयेचा आहे व आमच्या सोईचा आहे!

(पुढें चालेल.) शा० रा० मोडक.

लहानाचे मोठे.

(६० व्या पृष्ठावरून चालूं.)

तरुण मुलांच्या आयुष्यांत सोळाव्या वर्षापासून एकविसाव्या वर्षापर्यंतचा वेळ फार महत्त्वाचा असतो. याच काळांत मोठ्या उलटापालटींस सुरवात होते. याच्या पूर्वी ते आपल्या आईबापांच्या आवरणांत असतात. याच्या पुढें ते अधिक समजदार होऊं लागतात. आईबापांवर ते पूर्वी इतके अवलंबून राहत नाहींत. या काळांत त्यांचीं शरीरें व मनै बरींच वाढलेलीं असून त्यांमध्ये बदल होतो. आणि अशा वेळीं ज्या प्रकारचा कल त्यांस लागतो तो बहुधा बळकट होत जाऊन कायमचा बनतो. हा कल जर वाईटाकडचा असला तर मुलगा पुढें सुधरणें फार कठीण होतें. या काळांत जर कांहीं चुका घडल्या तर त्यांचा दुःस्वकारक परिणाम पुढें फार दिवस सोसावा लागतो.

तांबड्या समुद्रामध्ये अनेक ठिकाणीं पाण्याच्या खाली खडक आहेत. त्यांतून सुखरूप गेलें ह्मणजे जहाज वांचलें असें समजतात. मुंबईहून निघाल्यावर इंग्लंडास जातांना जो प्रवास करावा लागतो त्याला जर मनुष्याचें आयुष्य मानलें तर तांबड्या समुद्रास वरील काळाची उपमा देतां येईल. या समुद्रांत शिरण्यास ज्या सामुद्रधुनींतून जावें लागतें तिला "आसवांचें दार" ह्मणतात. बाब-एल-मंडेब या समुद्रांतून जातांना संभान गेलें ह्मणजे पुढचा प्रवास सोईचा होईल. या

समुद्रांतले खडक चुकविले पाहिजेत. ह्मणून तरुणांच्या आयुष्यांतील या काळामध्ये लागणाऱ्या ज्या अडचणी व जीं भयें टाळण्यास प्रयत्न झाला पाहिजे त्यांपैकीं कांहीं सांगतो.

पहिलें भय. पोकळ अभिमान. सर्वांना आपणाविषयीं कांहीं मत असतें. आपल्या ज्ञानाविषयीं, वळाविषयीं, पैशाविषयीं कांहींतरी वाटत असतें. मला अमूक शक्ति आहेच; किंवा मला अमूक ज्ञान आहेच असें पुष्कळांस वाटत असतें. परंतु अशी खातरी एखाद वेळ चुकीची असण्याचा संभव आहे. ही चूक तरुणांकडून अगदीं सहज होण्यासारखी आहे. त्यांस आपल्या शक्तीचा, ज्ञानाचा फाजील भरंवसा होण्याची फार भीति असते, त्यांस वर सांगितलेल्या काळापासून नवीन कामें, नवीन अभ्यास करायाचे असतात. अशा वेळीं जर त्यांचा आपल्या शक्तीवर वाजवीपेक्षां जास्त भरंवसा असला तर त्यांच्याकडून चुका होण्याचा व नुकसान होण्याचा संभव आहे. अशी एक ह्मण आहे कीं, "ज्यांस कांहींच कळत नाहीं, त्यांस मात्र भय वाटत नाहीं."

तरुणांनीं पुढील काळासाठीं वेत करतांना, कोणतेंहि मोठें काम हातीं धरतांना, आपणावरच अवलंबण्याच्या ऐवजीं आपणापेक्षां वडील व अनुभवशीर माणसांची मसलत घ्यावी. आणि ईश्वराची तर मसलत घ्यावीच. त्याची वाणी ओळखून त्याच्या वचनाच्या प्रकाशानें चालावें.

दुसरें भय, चैनवाजीची आवड. सुख सर्वांस आवडतें. खेळ, मौज, गमत, यांवरून कांहीं वेळ एक प्रकारचें सुख होते. परंतु असली मजा करण्याची इच्छा वाजवीपेक्षां जास्त होऊं लागली ह्मणजे तरुणांकडून चुका घडूं लागतात, ते वाईट संवयांमध्ये व दुष्ट व्यसनांत पडतात, आणि परिणाम भयंकर होतो. तरुणांच्या कल्याणासाठीं ज्यानें पुष्कळ लिहिलें आहे असा एक वृद्ध मनुष्य ह्मणतो: "जर तुझाला नाशाकडे नीट व लवकर जायाचें असेल तर पहिल्यानें चैनवाजीची आवड धरा."

तिसरें भय, अयोग्य संगत. मनुष्याची परीक्षा त्याच्या मित्रांवरून होते. ज्याचे मित्र दारूबाज तो बहुधा दारूबाज असतो. ज्याचे मित्र चोर, दगेखोर, दुर्व्यसनी असतात तोही तसाच असतो, किंवा लवकरच होतो. अयोग्य मित्रांपासून तरुणांनीं आपणांस संभाळलें पाहिजे.

अणखी एक भय, अनुकरण. अमूक मोठा मनुष्य असा वागतो, किंवा असें बोलतो ह्मणून मीही तसा वागेन किंवा बोलेंन. आलीकडे पुष्कळ तरुण आप-

णास नास्तिक ह्यणवून घेण्यांत मोठें गौरव मानतात. आणि ते कां? अमूक प्रोफेसर किंवा अमूक मोठा मनुष्य आपणास नास्तिक ह्यणवितो. चार लोकांनीं एकादी चाल काढली कीं ती यांनीं स्वीकारलीच. अशा अनुकरणानें फार नुकसान होतें.

हीं आणि अशीं दुसरीं भयें टाळलीं पाहिजेत.

तर मग आमच्या वर्तणुकीचा नियम तरी कोणता? हा विचार फार महत्त्वाचा आहे.

कांहीं तरुणांस व मनुष्यांस वर्तणुकीचे नियम ह्यणजे कायते जातीचे नियम. त्यांस असे वाटतें कीं खोटें बोलण्यास, कोणाचें नुकसान करण्यास, अगर कोणतें-ही वाईट काम करण्यास हरकत नाही. मात्र आपल्यापेक्षां नीच मानलेल्या जातींच्याशीं अन्नव्यवहार करूं नये ह्यणजे झालें. याचीं उदाहरणें पुष्कळ देतां येतील. परंतु तीं सांगत बसण्याच्या ऐवजीं त्यांची कल्पना करण्यास आह्मी आमच्या तरुण वाचकांस अवकाश देतो.

आणि जातीचे नियम कधीं कधीं फार चुकीचे असतात. ते पाळण्यापेक्षां मोडावे हें अधिक बरें.

कित्येकांस असे वाटतें कीं लोकमत हाच आमच्या वर्तणुकीचा नियम. आह्मी अमूक गोष्ट केली असतां लोक काय ह्यणतील? हा विचार ते करतात. आणि मग “यद्यपि शुद्धं, लोकविरुद्धं नाचरणीयम्” या निकालावर येतात.

परंतु लोकमत वारंवार बदलतें.

ज्या लोकांत विद्या अथवा सुधारणा नाही त्यांचें मत फार चुकीचें असतें. सती जाणें, बालहत्या, एक वेळ साधारण चहुंकडे मान्य होत्या परंतु अधिक सुधारणा झाल्यावर त्या अयोग्य आहेत असे मत ठरत आले आहे. तेव्हां लोकमतावर कितपत टेंकावे हें लक्ष्यांत येईल.

कित्येक लोकांस असे वाटतें कीं, जी गोष्ट उपयोगी असेल ती करावी. परंतु या विचारानें पुष्कळ चुका होणार आहेत. जर प्रत्येक जण जें आपल्या हितास उपयोगी पडेल तेंच करण्याचा निश्चय करील तर ज्या दगाबाज्या व नुकसानी होतील त्यांचें वर्णन करवणार नाही. जरी असा निश्चय केला कीं ज्यांत अधिक लोकांस उपयोग होईल तें करीत जावें, तरी सर्व प्रसंगीं हित कशानें घडेल हें सांगतां यायाचें नाही. आमची माहिती फार थोडकी असते. आणि मोह बळकट असतात.

तर मग देवानें जो नियम लावून दिला आहे तोच पाळणें उत्कृष्ट.

(पुढें चालेल.)

शा रा. मोडक.

एकच लहान पोर.

खिस्ताच्या नांवानें जें कांहीं केलें त्याचें प्रतिफल मिळणार नाही, असें कोणतेंही काम नाही. असें जरी आहे तरी मानवी स्वभावास हें सहज खरें वाटत नाही कीं ह्या जगामध्ये खिस्ती मनुष्याची उपयुक्तता त्याच्या दृश्य कामावरून ठरत नसून त्याच्या विश्वासावरून ठरते. ह्यणून जे कोणी आपल्या कामांत निराश झाले असतील त्यांनीं ही पुढील लहानशी गोष्ट वाचून धीर धरावा.

सुमारें पन्नास वर्षांमागे स्कॉटलंड देशांतील एका खेडेगांवाचा वृद्ध पाळक एकदा नियमित वेळेपेक्षां जरा अगोदर आपल्या देवळांत गेला. तेथे त्याला त्या मंडळीचा कारभारी भेटला. उभयतांचा सलाम वगैरे झाल्यानंतर कारभारी गंभीरपणें पाळकास ह्यणतो, “महाराज, आपणांस भेटावे ह्यणून मुद्दाम मी आज एथें लवकर आलों. माझ्या मनांत एक गोष्ट रात्रंदिवस घोळत आहे व तिजमुळें मला अगदीं चैन पडत नाही. ती आज आपणांस कळवावी असा मीं निश्चय केला आहे. “बोलूं का?”

पा०—बोला बोला, मी ऐकण्यास तयार आहे.

का०—अहो, मला वाटतें कीं आपल्या उपदेश करण्यांत कांहीं तरी चूक असून आपले प्रभूसंबंधी श्रम बरोबर नसावेत, कारण गतवर्षीं ह्या मंडळीची अगदींच वाढ झाली नाही. फक्त एक खेरीज करून कोणीच या मंडळींत मिळालें नाही, आणि तेंही केवळ एक पोर!

हें ऐकतांच त्या वृद्ध पाळकाचे डोळे अश्रूंनीं भरून आले. तशा स्थितींत तो त्यास ह्यणतो, “कारभारी, आपण ह्यणतां तें खरें आहे, व मलाही याविषयीं वाईट वाटतें, पण मी प्रभूला स्मरून खरें सांगतों कीं, मी आपलें कर्तव्य इमानें इतवारें करीत आहे व प्रभूवर विश्वास ठेवून धीरानें फळाची वाट पाहत आहे.”

का०—तें सगळें खरें, पण ह्यटलें आहेना कीं “त्यांच्या फळांवरून त्यांस ओळखाल?” आपल्या श्रमाचें फळ पाहावें तर तेवढें पोर मात्र! यावरून आपल्या विश्वासाचें व आवेशाचें फळ धडधडात दिसतच आहे. आपणांला असे कठोर शब्दप्रहार करणें मला अगदीं आवडत नाही पण काय करूं! या गोष्टीची मला रात्रंदिवस चंद्री लागल्यामुळें ती आपणाजवळ बोलल्यावाचून राहवेचना. सुबब बोलल्याची क्षमा असावी.

पा०—तुमच्या बोलण्याचा मला कांहीं विषाद वाटत नाही. असें ह्यटलें आहे कीं “प्रीति सहनशील

आहे, उपकारिक आहे, ती अवघे सोशिते व अवघ्यांची आशा धरिते.”

मला त्या एका मुलाची मोठी आशा आहे. आह्मी जीं ब्रिये पेरितों त्यांपैकीं काहीं अशीं असतात कीं त्यांना पीक फार उशीरां येते, पण बहुधा तें फार मोलवान व उपयोगी असते.

इतकें बोलून तो मोठ्या उदासीनतेनें उपदेशपीठावर चढला व सद्गदित होऊन कसेतरी त्यानें आपलें भाषण संपविलें. त्या वेळीं त्याला इतकें दुःख झालें कीं मरण आलें तर पुरवलें. सर्व मंडळी देवळांतून उठून गेल्यावर तो तसाच तेथे विचार करीत बसला. ती जागा चांगली निवांत असल्यामुळे त्याला फार प्रिय होती, व त्या देवळांत तो बालपणापासून उपदेश ऐकण्यास येत असे. पुढें तर तो तेथला पाळकच झाला व बहुत वर्षे तेथे उपदेशाचें काम करीत होता. तरी आपल्या श्रमाचें काहीं फळ दिसत नाही व त्या देवाचा आशीर्वाद नाही हें जेव्हां त्यानें ऐकिलें तेव्हां त्याला फार दुःख वाटलें यांत नवल नाही. याप्रमाणें तो तेथे खिन्न होऊन विचार करीत बसला आहे इतक्यांत एक मुलगा त्याच्या दृष्टीस पडला. त्याजकडे पाहून पाळक ह्मणतो, “राबर्ट, काय पाहिजे !”

रा०—काहीं नको. एवढेंच विचारायाचें होतें कीं, मीं जर झटून विद्याभ्यास केला तर उपदेशक होऊं शकेन कीं नाहीं ?

पा०—काय ! उपदेशक !

रा०—होय महाराज, उपदेशक किंवा मिशनेरी.

हें त्या मुलाचें बोलणें ऐकून पाळक बराच वेळ स्तब्ध राहिला आणि त्याचा कंठ सद्गदित होऊन त्याच्या डोळ्यांतून अश्रु वाहूं लागले. त्या वेळेस तो वृद्ध पाळक त्याला ह्मणतो, “राबर्ट, या तुझ्या शब्दांवरून माझ्या सर्व मानसिक दुःखांचा परिहार झाला. यांत मला खचीत ईश्वराचा हात दिसतो. माझ्या मुला, ईश्वर तुला आशीर्वाद देवो. पुढें तूं मोठा उपदेशक होशील असें मला वाटते.”

थोड्या वर्षांमागे आफ्रिकेत बहुत वर्षे श्रम करून एक ह्यातारा मिशनेरी साहेब लंदन शहरास परत गेला. त्याजविषयीं लोक सर्वत्र फार सन्मानानें बोलत असत, व त्याविषयीं लोकांच्याठायीं मोठी पूज्यबुद्धि असे. तो एखाद्या समाजांत गेला तर सर्व लोक उठून त्याला खडी ताजीम देत व त्याचें भाषण लक्षपूर्वक ऐकत. मोठमोठे राजेरजवाडे व बडे लोकही त्याचें भाषण ऐकायास येत व त्याला आपल्या एथें भेटीस व मेजवानीस बोलावीत

त्या वृद्ध गृहस्थानें आफ्रिकेंतील हजारों लोकांस ख्रिस्ताच्या कळपांत आणलें. जरी तेथील लोक व त्यांचे सरदार हे अति रानटी व क्रूर आहेत तरी त्यानें त्यांवर शुभवर्तमानाची छाप बसविली आणि त्यांच्या त्या रानटी भाषेत पवित्र शास्त्राचें भाषांतर केलें. शिवाय जीवावरचीं संकटे सोसून अगम्य व अप्रसिद्ध अशा प्रदेशांची त्यानें जगाला माहिती करून दिली. अशा प्रकारें तो मोठ्या नांवालौकिकास चढून आपल्या स्वदेशास, जन्मभूमीस व मिशनेरी उद्योगास भूषण असा झाला.

हा जो अलौकिक पुरुष वर सांगितला तो राबर्ट माफ्टच असून तोच त्या मंडळींत मिळालेले पोर होय.

सारांश, कोणीं श्रम केले व त्या श्रमाचें फळ दिसून आलें नाहीं ह्मणजे विश्वास धरण्यास मोठें कठीण पडतें. तरी ही गोष्ट अगदीं खचीत आहे कीं सत् हेतु धरून जें काहीं केलेलें असतें त्याचें प्रतिफल कधींना कधीं मिळतेंच मिळतें! हेंच पहाणा कीं तो वृद्ध पाळक तर कोठें सांदीकौदींत श्रम करून मरून गेला पण त्याच्या विश्वासु धर्मशिक्षणाचा परिणाम त्या लहान मुलावर जो झाला त्यामुळे लोक आजवर त्याचें स्मरण करीत आहेत व पुढेंही करीत जातील यांत संशय नाही.

शि. मसूजी.

पर्वत.

जमिनीच्या उंचवट्यास टेंकडी, मोठा उंचवटा असल्यास डोंगर किंवा पर्वत ह्मणतात. डोंगर तळाशीं एकमेकांस जोडलेले असल्यास त्यांस डोंगरांच्या रांगा अगर ओळी ह्मणतात. उंच डोंगरावरून हमेशा पाणी चोहोंकडे जात असतें, त्यास पाणलोट; आणि डोंगरावरील मैदानास पठार ह्मणतात. डोंगरांतून बहुधा नद्यांचा उगम असतो ह्मणून डोंगरास नदीचा पिता ह्मणतात.

पर्वतांची उत्पत्ति—भूकंपानें पर्वतांची उत्पत्ति होते व त्यानेच त्यांचा क्षयही होतो. भूकंपानें पाण्याच्या ठिकाणीं जमीन व जमिनीच्या ठिकाणीं पाणी, पर्वताच्या जागीं ओहोळ व ओहोळाच्या जागीं पर्वत उत्पन्न होतात. सन १८१९ सांत कच्छ प्रांतांत जो भूकंप झाला, त्या वेळीं अंजर गांवीं एक मोठा किल्ला होता, तो एकदम नाहीसा होऊन त्या स्थळीं क्षणांत मला मोठा धुळीचा पर्वत वर आला. आणि ज्या वेळीं परमेश्वरानें ही पृथ्वी जलस्थलमय करायाची योजिली, त्या वेळीं त्यानें हें कार्य तिच्या पृष्ठभागा-

वरील ज्वलतपर्वतांकरवीं सिद्धीस नेले. ते कंपायमान झाले ह्मणून भूमीचे काहीं भाग उंच होऊन वर उचलले गेले व काहीं भाग खोल झाले. उंच भागास टेकडी, डोंगर, पर्वत असें ह्मणूं लागले. व जे भाग खोल झाले, त्यांस तळीं, समुद्र, महासागर असें ह्मणूं लागले. तरी पृथ्वी उत्पन्न करितांना पर्वत नव्हते असें खात्रीपूर्वक ह्मणतां येत नाहीं. पर्वतांवरून देशाचा आकार होतो. जसा अस्थीनें शरीराचा आकार बनतो तसाच देशाचा आकार बनायास पर्वत कारण आहेत. हिंदुस्थानदेशाचा आकार तिकोनी आहे. या त्रिकोणाचा पाया हिमालय पर्वत होय. विंध्याद्रि पर्वतानें या त्रिकोणाचे स्वभावतः दोन मोठे भाग केले आहेत. वरील भागास उत्तर हिंदुस्थान ह्मणतात. आणि सध्याद्रि पर्वतानें दक्षिण हिंदुस्थानांत सरळ उभी रेषा मारून कोंकण व दखण किंवा देश असे भाग केले आहेत. पर्वत समुद्राजवळ असले तर नद्यांची लांबी थोडी असून त्या फार वेगानें वाहतात, व ते समुद्रापासून दूर असले तर त्यांची लांबी फार असून त्या संयपणें वाहत असतात. आणि कित्येक नद्यांवरून देशाचा आकार बनतो.

पर्वतांची उंची:—अनेक पर्वतांची उंची मोजली आहे. दोन हजार फुटीपासून तीस हजार फुटीपर्यंत उंची मोजली आहे. या तीस हजार उंच फुटींत हिमालय पर्वताची शिखरें एवरेस्त (गौरी शंकर) व धवलगिरि, आणि आंदीज पर्वताची शिखरें सोराता व इलीमानी हीं आलीं आहेत. सुमारे साठ पर्वतांची उंची मोजली असून त्यांची बेरीज केली असतां पांच लक्ष, सदतीस हजार, आठशें एकतीस फूट उंची भरते. ह्मणजे हे पर्वत एकावर एक उभे केले असतां त्यांची उंची वातावरणाचा जो वेढा पृथ्वीसभोवता सुमारे ४५ मैल उंच आहे त्याच्या सुमारे २१ पटीनें उंच होईल; अर्थात् १०१ मैल उंचीवर सरासरी पर्वताची उंची वसते. हिमालयाचीं जीं शिखरें तिबेटाच्या दक्षिणभागीं आहेत तीं पृथ्वीत सर्वांत उंच आहेत. धवलगिरि नामक जें शिखर आहे त्याची उंची समुद्राच्या सपाटीपासून पांच मैल आहे. एशियाखंडांतील काहीं मुख्य नद्यांचा उगम तेथून आहे. त्यांचीं नांवे ब्रह्मपुत्र, सिंधु, इरावती, होआंगहो इत्यादि. शिवाय त्यावर मानस सरोवर व रावणहृद अशीं दोन सरोवरे आहेत. मानस सरोवराचा आकार कवडीच्या आकारासारखा आहे. वाचकास कवडीच्या आकाराची चांगली ओळख आहे. त्या सरोवराची लांबी १५ मैल व रुंदी ११ मैल आहे. त्याच्या काठीं

देवळें फार असून या सरोवरांत राजहंस पक्षी विहार करितात. रावणहृद मानस सरोवराच्या चौपट मोठा आहे. हिमालयाचीं व जीं त्यासारखीं उंच उंच शिखरें नभोमंडळास भेदीत गेलीं आहेत तीं नेहमीं वर्फानें आच्छदिलेलीं असतात. हा वर्फरूपी फेटा पर्वतानें आपल्या मस्तकास शोभा यावी ह्मणूनच बांधला आहे कीं काय असा भास होतो.

पर्वताचे घाट, गुहा:—प्रवासास पर्वत आड येतात. ही अडचण दूर व्हावी ह्मणून पर्वतावर चढण्यास उतरण्यास चांगला रस्ता तयार करीत असतात; त्यास घाट ह्मणतात. असे घाट हिंदुस्थानांत अनेक आहेत. त्यांत वारा फार प्रसिद्ध आहेत. त्यांतील कित्येक घाट चढ उतारास अति कठीण असल्यामुळें मनुष्यांस व जनावरांस फार त्रास सोसावा लागतो. अशा घाटास 'रड-तोंडीचा घाट' असें ह्मणतात. पारघाट महाबळेश्वराजवळ, बोरघाट खंडाळ्याजवळ, माळसिरस जुन्नराजवळ व आंबेघाट रत्नागिरीजवळ आहे. असे अनेक घाट आहेत त्यांचीं नांवे आपणांस माहीत असतील. ज्या पर्वतांस घाट बांधून बैलगाडी व आगगाडी जाण्या येण्यास रस्ता करीत असतात, त्या पर्वतास रस्ता सोईचा व सुगम व्हावा ह्मणून पर्वताच्या पोटास, फार मोठें व लांब बैलगाडी, घोडी, मनुष्ये व आगगाडी जाण्यायेण्यास जें छिद्र केले असतें त्यास बोगदा असें ह्मणतात. असे बोगदे खंडाळ्याच्या रस्त्यानें बोरघाटास फार आहेत. ज्यांनीं खंडाळ्याच्या घाटानें प्रवास केला असेल, त्यांच्या दृष्टीस हे पाडले असतील. असे बोगदे पाहून फार आश्चर्य वाटतें, व इंग्लिश लोकांच्या शाहाणपणाचें कौतुक मनांत उभें राहतें. आलीकडे पुष्कळ बोगदे पाडले आहेत. तरी त्या सर्वांत अतिशय मोठा व फारच विलक्षण असा एक बोगदा आल्प्स पर्वताच्या पोटांतून सेनिस शिखराच्या खालून फ्रान्स व इटाली यांच्यामध्ये केलेला आहे. आल्प्स पर्वत फार उंच असल्यामुळें त्याचें उलंघन करणें, हें एक राक्षसी काम समजतात. तें काम सिद्धीस जावें ह्मणून त्याच्या पोटास हा बोगदा पाडला. त्याची लांबी साडेसात मैल आहे. व हा तयार करायस अक्रा वर्षे लागलीं.

पर्वतांला गुहा असतात. पर्वताच्या पोटांत बऱ्याच लांब व आंत घराप्रमाणें जागा असतात त्यांस गुहा ह्मणतात. असल्या गुहा वनपशूंस वस्ती करण्यास फार सोईच्या असतात. कधीं कधीं ध्यान करणारे साधु लोक, ऋषि, योगी, महा तपस्वी हे तशा स्थळीं जाऊन आराधना करीत असतात. अशा गुहा नि-

भय समजून कधींमधीं भीतिग्रस्त जन तेथे जाऊन लपतात. दावीद गुहेत लपाला होता. शौलही स्वस्थ झोप यावी एतदर्थ गुहेत पाय झांकायास गेला होता. महंमद गुहेत वसून कुराण तयार करून बाहेर आला. वेथलेहमांत ज्या गुहेत दावीद राजा राज्याच्या भारांपामून विसावा घेण्यासाठीं कधीं कधीं येत असे, अशा एका गुहेत आमचा धन्य प्रभु ख्रीस्त जन्मला. पंचगणीच्या पूर्वेस जो डोंगर आहे त्याला दोन तीन लहान गुहा आहेत. त्याच डोंगरांत 'पांडवांची चूल' ह्मणून गुहेसारखें स्थळ आहे. ते पाहण्यासारखें आहे.

पर्वतांवरील खाणी, व लेणीः— आन्वचा पहाड यावर संगमरवरी दगडांच्या खाणी आहेत. सिमल्याच्या आसपास असणाऱ्या पर्वतांवर तुरटी, मीठ, चुनखडे यांच्या खाणी सांपडतात. झेलम व सिंधु या नद्यांच्या मधील डोंगरांच्या ओळी मिठाच्या आहेत. काचार व टिपरा, आणि चितगांव एथील डोंगरांत व बंगालच्या पूर्वेकडील डोंगरांत दगडी कोळसे, लोखंड यांच्या खाणी आहेत. तारतरी, तिबेट येथील डोंगरांत सोन्याच्या व पाऱ्याच्या खाणी मिळतात. आफ्रिकाखंडांतील चंद्र पर्वत व कांग पर्वत यांवर रूपें, तांबें, लोखंड, शिसें, आणि सुरमा यांच्या खाणी सांपडतात. तेथे मीठही अतिशय सांपडते; स्लेटीचे दगड व इमारतीचे दगड अतोनात मिळतात. ज्या पर्वतावर स्लेटीचे दगड किंवा अतिशय कठीण दगड यांच्या खाणी लागतात, त्यावर सोने, रूपें, दगडी कोळसे यांच्या खाणी सांपडण्याचा संभव नसतो. चुनखड्यांचा पर्वत असला तर त्यावर कोळशाच्या खाणी मिळण्याचा अधिक संभव असतो. तसेंच पिवळ्या चुनखडीचे पर्वत असले तर तेथे कोणतीही उत्तम धातु सांपडण्याचा बिलकुल संभव नसतो. आजपर्यंत अनेक खाणी सांपडल्या व आतांही सांपडतात. पण त्या सर्वांत जी सोळाव्या शतकांत एक मोठी खाण एका शेतकऱ्यास सांपडली ती श्रेष्ठ होय. अमेरिकाखंडांतील वोलिव्हियांतील सेरोडी पोस्टोस्ट नांवाच्या पर्वतावर एक शेतकरी एका जंगली वकऱ्याचा पाठलाग करीत करीत सुमारे सोळा हजार फूट उंच चढला. तो एका अवघड कड्यावरून चढत असतां आश्रयासाठीं त्यानें एका हातानें एक झुडूप धरिलें, तें मुळामुद्दां उपटून त्याच्या हातांत आलें, आणि तो शेतकरी उलथून पडला. इतक्यांत त्याची नजर त्या झुडपाच्या बुंधाशीं गेली. तेथे पाहतो, तों एक चांदीचा गड्या दृष्टीस पडला. मग त्या स्थळीं

त्यानें थोडेंसें उकरून पाहिलें तेव्हां सबंध एक रुप्याची खाणच सांपडली. नंतर ती गोष्ट हळू हळू सर्वत्र पसरून खाणींतून रूपें काढण्यासाठीं तेथे कारखाने वसले. त्या पर्वताच्या माथ्यावर पन्नास वर्षांत एक भलें जंगी शहरच वसलें आहे. त्यांतील लोकसंख्या एक लक्ष साठ हजार झाली. तो पर्वत त्या लोकांनीं खणून खणून वारूळ करून सोडला. एकंदर उघड्या पडलेल्या खाणी सुमारे पांच हजार आहेत. आणि अकरा वर्षांत त्या खाणींतून दोन अब्ज पन्नास कोटी रुपयांचें रूपें निघालें. त्या शहरास पोतोसी असें ह्मणतात. हल्लीं तेथे रूपें सांपडत नाहीं.

लोकानां पर्वतांत महाल, राजमंदिरें, विवऱ्या, भजनालये हीं कोरलीं आहेत. अशा कोरीव कामांस लेणें ह्मणतात. तीं कामें इतकीं सुरेख व वघण्यासारखीं असतात कीं, पाहून मन चकित होऊन जातें व क्षणभर विस्मयानें व्याप्त होऊन आनंदसागरीं बुडून जातें. अशीं लेणीं नाशिक, घारापुरी, वेरूळ, ढोकेश्वर, इत्यादि ठिकाणीं आहेत. त्या सर्वांत वेरूळजवळचीं लेणीं सर्वांपेक्षां मोठीं असून जगप्रसिद्ध आहेत. त्यांपैकीं क्रित्येक अशोक नामक राजानें कोरविलीं आहेत. तीं कोरविण्यास त्यास तेरा वर्षे लागलीं, व त्यास आठ कोट रुपये खर्च लागला. हे आठ कोट रुपये नंद नांवाच्या राजानें नदींत एक खडक कोरून त्यांत ठेविले होते, ते या राजास सांपडले. त्यावर त्यानें हीं लेणीं कोरविलीं. त्या डोंगराचा आकार अर्धचंद्राप्रमाणे असून तो सुमारे अर्धा कोस लांब कोरला आहे. या लेण्यांविषयीं अनेक स्थळीं वर्णनें आहेत. परंतु समक्ष पाहिल्यावांचून खरी कल्पना मनांत येत नाहीं.

(पुढें चालेल.) भा० भा० चक्रनारायण.

लाजारसाची गोष्ट.

(पृष्ठ ३२ पासून पुढें चालू.)

दिंड्या.

प्रभू येशूतें शिष्य वोलियेले ।
 यहुद्यांनीं मानसीं योजियेले ॥
 धोंडमारच करूं तूजलागीं ।
 पुन्हा जाशी तूं काय त्याच जागीं ॥१॥
 असें ऐकूनी शिष्यभाषणाला ।
 गुरू सांगे दृष्टांत स्पष्ट त्याला ॥
 दिनीं क्रमणारा ठेंच नसे लागे ।
 निशीं चाले जो सत्य त्यास लागे ॥२॥

तास दिवसाचे असतात बारा ।
दिसे जगति प्रकाश त्यास सारा ॥
परि न दिसे कांहींच निशाचरा ।
शिष्य ह्यणती दृष्टांत आहे खरा ॥३॥

श्लोक—भुजंगप्रयात.

कथुनी असा स्वल्प दृष्टांत त्याला ।
ह्यणे आमचा मित्र निद्रिस्त झाला ॥
तरी त्यास जागे करायस जातो ।
स्वशिष्यां कळाया प्रभू बोलिला तो ॥१॥

श्लोक—कामदावृत्त.

शिष्य बोलती येणुलागुनी ।
दुःख वारिं तें निद्रेपासुनी ॥
तो जरी असे नीजला घरीं ।
पार होइ हें जाण सत्वरिं ॥१॥

आर्या.

सोम मरण प्रभुजी । परंतु शिष्यांस कांहीं न कळे हें ॥
मग उघड त्यांस ह्यणे । कीं लाजारस मृत्यु पावला आहे ॥१॥

औव्या.

तुझांसाठीं हर्ष मनीं ॥ होतो मज यालागुनी ॥
विश्वासातें पूर्ण धरुनी ॥ त्याकडे हो जाऊं ॥१॥
तो शिष्यांसी बोलें थोम ॥ दीदूमस ज्यासहि नाम ॥
ह्यणे त्याच्या समागम ॥ जाऊं आपण मराया ॥२॥
शिष्यांसह येणुखीस्त ॥ आला त्वरे वेथानीत ॥
नेलें त्यासी कबरेत ॥ वृत्त श्रुत जाहलें ॥३॥

आर्या.

यहुदी बहुतचि येती । शांतवना त्या सुशील भगिनीतें ॥
अवाचित प्रभुही आला । परिसुनी मार्या नमी त्वरे त्यातें ॥१॥

श्लोक—शिखरिणी.

वदे मार्या तेव्हां गुरु जरि तुझी येथ असतां ।
तरी माझा बंधू मृत किमपि झालाच नसता ॥
अतां देवापार्शीं जर विनयिं मागाल सगळें ।
मिळें तुझाला तें मज सकल हें निश्चित कळे ॥१॥
प्रभू येणु बोलें उठेल तव बंधू पुनरपी ।
धरी तूं विश्वासा न करिं मन संदिग्ध किमपी ॥
मला आहे ठावें फिरुनि जिवनाचे अवसरीं ।
ह्यणे मार्या त्यातें उठेल मम लाजारस तरी ॥२॥

दिंड्या.

असें भाषण ऐकूनि येणु ह्यणे ॥
पुन्हा उठणें तैसेच जिवन जाणें ॥
मीच आहे जो धरी भाव ऐसा ॥
सत्य वांचेल तो पावे मृत्यु कैसा ॥१॥

जगीं होता येणार देवसूत ॥
तोच प्रभु तूं आहेस हें खचीत ॥
असा माझा विश्वास पूर्ण आहे ॥
ह्यणे मार्या जाणते मी तरी हें ॥२॥

श्लोक—शा०वि०.

मार्येनें प्रभुवाक्य तें परिसुनी आली गृहीं सत्वरिं ।
बोले हे भगिनी सुवृत्त कथि तें शोका तुझ्या आवरीं ॥
आला जाण गुरु बहु प्रिय अह्नां पाचारितो तो तुला ।
मार्या यापरि एकतांच उठली जाया तया भेटिला ॥१॥

पद.

चलाहो वाई येणुला पाहुं चला, दयाघनाला, ॥ ध्रु० ॥
कान्हा गांवीं जेणें द्राक्षारस चमत्कारिं केला ॥ चला० ॥
मृत कन्येतें जिवंत केलें हर्ष लोकिं जाहला ॥ २ ॥
कुष्टी पंगू लुले मुके जे, यांचा उपाधि हरिला ॥ ३ ॥
या प्रभु खिस्ता जातां शरण, उद्धरि तो पतितांला ॥ ४ ॥
अघटित कृत्यें पाहुनि त्यांचीं, शरण रिघा गुरुला ॥ ५ ॥

साकी.

एकाएकीं मार्या चालली पाहुनि सर्व यहुदी ।
तीच्या मागे जाते झाले, शांत कराया आधी ॥ १ ॥
स्वगुरु पाहुनि ती प्रेमानें वंदी त्याचे चरण ।
ह्यणे प्रभुजी असतां तुझी येतें न बंधुसि मरण ॥ २ ॥
रुदन करितां देखुनि तिजला तैसे यहुदि समस्त ।
आत्म्यामध्ये कणहला आणी विव्दळ झाला खीस्त ॥ ३ ॥
रडला येणु त्या वेळीं मग यहुदी बोलति पाहा ।
अंतःकरणीं प्रीती याच्या किती असे हो महा ॥ ४ ॥

आर्या.

तेव्हां कितीक ह्यणती, जेणें नेत्रें उघडिलीं किं अंधाचीं ।
शक्ती काय नसे त्या, मरूं नये हा असेहि करण्याची ॥१॥

साकी.

कण्हुनि अंतःकरणामध्ये कबरेकडे प्रभु आला ।
पाहुनि गूहा तो आज्ञा दे शिल्लेस काढायला ॥ १ ॥
तेव्हां मार्या ह्यणे गुरुला येत असेल त्या घाण ।
कां कीं त्याला एथें झाले चार दिवस ठेवून ॥ २ ॥

आर्या.

पूर्वीं कथिलें मी, कीं, जरि तूं विश्वास पूर्ण धरशील ।
तरि अपुन्या नेत्रानें ईश्वरि गौरव खचीत पहाशील ॥१॥

दिंड्या.

धोंड त्यांनीं काढिली असें पाहे ।
येणु लावी वर दृष्टि लवलाहे ॥
बोले बापा त्वां ऐकियलें माझे ।
ह्यणुनि मानीतो ऊपकार तूझे ॥ १ ॥

सभोंवारीं समुदाय उभा आहे ।
तया साठीं बोलिलों मी तुला हें ॥
त्वांचि पाठिवलें मला असा त्यांनीं ।
भाव ठेवावा मनीं ह्याच स्थानीं ॥ २ ॥

साकी.

परम दयाळू प्रभु पाचारी दीर्घ स्वरानें त्याला ।
लाजरसा वा ये बाहेरी मजला भेटायला ॥ १ ॥
हस्तपादमुखबद्ध वेष्टणीं तसाच वेगें आला ।
गुरू ह्मणाला करा मोकळें द्याहो जाऊं त्याला ॥ २ ॥
कृत्ये त्याचीं पाहिलिं ज्यांनीं त्यांतुनि बहूतांनीं ।
भाव ठेविला स्त्रीस्तावरि मग गेले आपल्या स्थानीं ॥ ३ ॥

श्लोक—उमावृत्त.

यापरि अद्भुत कार्य करी प्रभु पाहुनि आनंद ते करिती ।
सत्य सनातन ईश्वर बालक तारक हाच खरा ह्मणती ॥
याविण अन्य नसेच महीवर पापविमोचन सत्य करी ।
सद्गुरूहाचि करान दुजा ह्मणे दास जनांस विनंति करी ॥ १ ॥

ता० आ० पंडित.

लंकरांकरितां.

एका घराला आग लागून त्यांत एक लहान मुलगी सांपडून फार होरपळली ह्मणून तिला ताबडतोब हास्पितळांत नेलें. तेथें घरच्यपिशां तिचा चांगला सांभाळ होत असे. एक बाई तिला कांजीपाणी देण्याकरितां ठेविली होती. तिचें सर्वांग भाजल्यामुळें तिला फारच दुःख होत असे, तरी तिनें कधीं कुरकुर केली नाही. एके रात्री सर्वत्र सामसूम असतां बाहेर जे लोक होते त्यांनीं त्या मुलीचें हें गीत ऐकिलें.—

“ येझूचें नाम गोड फार
दीनाला लागतें,
तें दुःखें भयें अनिवार
नाहींसीं करितें. ”

हें गाऊन ती स्तब्ध राहिली. खोलीमध्ये घड्याळाचा किटकिट आवाज होत होता, त्याशिवाय तेथें दुसरा शब्द ऐकू येत नव्हता. कांहीं वेळानें फिरून ती मुलगी गाऊं लागली—

आतांही तुझी ममता
सर्वत्र गाजवीन,
मी तुझ्या नामें मरतां
जीवाला शांतवीन.

इतकें गाइव्यावर तिचा सांभाळ करणारीण बाई आंत आली, आणि तिच्या विच्छान्याजवळ जाऊन पाहते तों ती मेली असें तिला कळून आलें. मुलांनो

यावरून तुझी काय कल्पना कराल? ती कोठें गेली वरें! ती आपल्या आकाशांतील बापाकडे सुखाच्या घरांत गेली. तेथें तिला आतां कशाचीही बाधा होणार नाही. पुनः ती कधीं होरपळून मलमपट्या बांधण्याकरितां हास्पितळामध्ये येणार नाही, कारण वैद्यांचा जो वैद्य तो तिच्याजवळ अक्षय आहे. ती तेथें पवित्र दूतांबरोबर त्या गौरवी प्रभूला मंजूळ वाणीनें अखंड गीत गात असेल यांत कांहीं संशय नाही.

एका आठ वर्षांच्या मुलाला पिसाळलेला कुत्रा डसून तो मेलाला. तो फारच गरीब होता. त्याचा बाप लहानपणींच वारला होता. जरी तो असा अनाथ, गरीब व भिकारी होता तरी तारकावर प्रीति करणारा होता. मरणाच्या अगोदर एक दोन दिवस दाकर त्याच्या खोटेजवळ आला तेव्हां त्याची दुःखित आईही त्याच्या जवळ बाजूला उभी होती. वैद्यानें हळूच त्या आईच्या कानांत सांगितलें, “ बाई, तुझा मुलगा आतां वांचणार नाही ” हे शब्द तिच्या कानांनीं पडतांच ती फार दुःखानें रडूं लागली. किती केलें तरी आईचें हृदयच तें. मुलगा वैद्यास ह्मणतो, “ महाराज, तुझी जे बोललां त्यावरून मला फार आनंद वाटतो. ” वैद्यानें विचारिलें कां वरें! (मुलगा हास्यवदन करून), “ कारण मी आतां आपल्या बापाच्या घरीं जाणार. ” त्याला जे कोणी भेटायस येत त्यांच्याशीं ही तो असेंच बोले आणि प्रभु येशू खीस्त मजकरितां जें घर तयार करायास गेला आहे त्याविषयीं त्यांस सांगे. पुढें थोड्याच दिवसांनीं तो आपल्या इष्टमित्रांची भेट घेऊन शांतीनें मरण पावला.

दा० ल० साळवे.

चुटके.

एक प्रवासी एका मनुष्यास ह्मणतो अहो, ती तुमच्या हातांतली छत्री माझी आहे.

मनुष्य—असेल नाहीं ह्मणतो कोण? मी ती एका जुनेंपुराणें विक्रणाच्या बोहण्याजवळून विकत घेतली.

एका मंडळींतले लोक फार हयगयखोर असत. देवळास जाणें त्यांच्या भारी जिवावर येत असे. एके वेळीं फारच थोडे लोक जमले होते व पाळकसाहेब त्यांना उपदेश करीत होते इतक्यांत दरवाज्यांतून ९।१० बदकें काक् काक् करीत आंत आलीं. त्यांस पाहून पाळक—माझ्या मंडळींतले लोक जरी स्वतः येत नाहीत, तथापि ते आपले प्रतिनिधि देवळास पाठवतात, यामुळें मला त्यांवर दोष ठेवण्यास जागा उरली नाही

ते! धरा, आतां उचला याला. गाडींत वसवूं. असें हणून दोघांनीं कसा तरी त्याला गाडींत वसविल्यावर मुलगा त्यास विचारतो, तुझे घर तरी कोठें आहे! कोणत्या रस्त्यावर आहे! कांहीं सांगशील काय! पण आतां त्याला कोणाचेंच कांहीं समजत नाहींसें झालें होतें. त्याला गाडींत वसविल्यावर लागलेच त्याच्या खिशांत काय आहे तें मुलानें पाहिलें तेव्हां त्यांत कांहीं टिकिटें सांपडलीं, त्यांवर त्याचें नांव व राहण्याचें ठिकाण छापलेलें होतें, त्यावरून त्या मुलाला त्याच्या घराचा वगैरे पत्ता मिळाला, नंतर गाडीवाल्याला हणतो चल हांक आतां. मला आंत वसून त्याला धरून ठेविला पाहिजे नाहीं तर तो खालीं पडेल. ते जातां जातां एका मोठ्या रस्त्यावरील घराजवळ गेले आणि तेथें गाडी थांबविली. नंतर गाडीवाल्यानें व त्या मुलानें त्याला गाडींतून खालीं उतरून घरापर्यंत नेलें तेव्हां तें घर व आसपासचा देखावा ओळखीचा पाहून गार्डन कांहींसा शुद्धीवर आला होता. त्यानें मुलाच्या खांद्यावर हात टाकून पुनः गाडीकडे जाण्याचा प्रयत्न करून म्हटलें, मुला, तेथें नको तेथें नको. माझी आई मला पाहील तर ती जीव टाकील. असें हणून पुनः गाडींत जाऊन बसला. आणि हणतो पुढे हांक. गाडीवाल्यानें पुढे थोडीशी गाडी नेल्यावर ती थांबवून ह्मटलें पुढे कोठें जाऊं ? गार्डन पूर्वीसारखाच भ्रमिष्ठ होऊन पडला होता तो कांहीं बोलना. तेव्हां लहान मुलगा हणाला, आतां असें उपयोगी नाहीं. मी आपल्याच घरीं खाला नेतो चला. पण क्षणभर थांब. मी हा असाच जाऊन येतो. असें बोलून गाडींतून उतरला आणि त्या गृहस्थाच्या घरीं जाऊन विचारतो, या घरच्या मालकाची मला गांठ पाहिजे आहे, त्याजवळ कांहीं बोलावयाचें आहे. असें बोलत आहे इतक्यांत चांगली देखणी एक बाई दाराजवळ आली. ती ह्याची आई असावी असें समजून मुलगा सभ्य रीतीनें तिला म्हणतो, बाईसाहेब, आज रात्रीं तुमचा मुलगा घरीं येणार नाहीं. तो एका मित्राच्या आग्रहामुळे त्याच्या घरीं राहणार आहे. आई हणते, बरा आलास बाबा. मी त्याचीच काळजी करीत बसलें होतें, आंत येऊन थोडें पाणी तरी पिऊन जा. मुलगा—नाहीं नाहीं. मला लवकर गेलें पाहिजे. “बरें जाणार तर जा, पण तूं आलास हें फार चांगलें केलें.” असें बोलून तिनें दार लावून घेतलें. नंतर मुलगा गाडीकडे आला आणि त्यानें गाडीवाल्यास अमुक ठिकाणीं गाडी घेऊन चल हणून सांगितलें, त्यावरून गाडीवाल्याला हसूं आलें तरी तो तेथें गाडी घेऊन गेला. गाडी उभी राहिल्यावर मुलानें त्याला गाडींतून उतरून आपल्या खोलींत नेऊन निजविलें.

दुसऱ्या दिवशीं सकाळीं आठ वाजल्यावर गार्डन झोपेतून उठून इकडे तिकडे पाहतो तो ती खोली फार लहान आहे व खिडकीही तशीच लहान आहे, व तींतून सूर्यकिरण आंत आले आहेत. विछान्याकडे पाहतो तो गवताची लहानशी एक गादी आहे व आंगावर एक काळसर रंगाची जाड घोंगडी आहे. एका कोंपऱ्यांत एक पेटीचा खोंका आहे व त्यावर हात धुण्याकरितां एक भरलेली गिंडी आहे. जवळ एक सावणाचा तुकडा काडला आहे. ह्याशिवाय त्या खोलींत कांहीं एक सामान नव्हतें. तेथें जवळच जमिनीवर रात्रीचा मुलगा कशी तरी आंगास ऊब यावी हणून कांहीं पांघरून हातपाय पोटाशीं घेऊन ह्या गृहस्थाच्या तोंडाकडे टक लावून बसला आहे. त्याजला गार्डन हणतो, तूं तेथें वसून कायरे करतोस ? मुलगा हसून हणतो, मी मिशनरीचा खेळ खेळतो. ह्या उत्तराचें गार्डनाला हसूं आलें आणि हणतो—मिशनरीविषयीं तुला कोठूनर समजलें? मुलगा—मिश्नांतच मला समजलें. तेथें मी शिकायला जात असतो. गार्डन—तुझे नांवरे काय मुला ? मुलगा—माझे नांव जीम ब्रौन. गार्डन—मी येथें कसा आलों हें मला सांग. मुलगा—गाडीवाल्यानें आणि मीच तुला आणिलें, मला वाटलें कीं तुला एकाद्या होटेलांत नेला तर तुला लाज वाटेल ! हें एकतांच गार्डनाला रात्रीचें सर्व स्मरण झालें आणि मनाला वाईट वाटून त्यानें मोठ्यानें लांब श्वास टाकिला. नंतर कसातरी उठून उभा राहिला आणि खिशांत चांचपून पाहतो तो जें कांहीं खिशांत होतें तें सर्व तसेच आहे हें पाहून गार्डन हणतो, एथें हात तोंड धुवायला जागा आहे काय! हा प्रश्न विचारतांच जेमानें खोंक्यावरील गिंडीकडे बोट दाखविलें व जवळ एक फडकें होतें तेंही दाखविलें. तेव्हां गार्डन हसून थेट्तेनें हणतो, तूं बडा मनुष्य आहेस असें दिसते ! नाहीं तर अशा संवया कोठून लागणार ! शिवाय तूं चोरी करीत नाहींस व हात तोंड धुतोस. प्रामाणिक आणि साळसूददिसतोस. तुझ्यासारखे तुशी ओळख ठेवितात हेंच मला मोठें नवल वाटतें. जीम—मी कशाचा बुवा बडा माणूस. तूंच बडा माणूस आहेस असें मला वाटतें. गार्डन हें थेट्तेचें भाषण ऐकून कांहीं न बोलतां हात तोंड धुऊं लागला. त्याचें डोकें फार दुखत होतें हणून त्यावर बरेंच थंड पाणी त्यानें घातलें. नंतर होईल तितकें करून रात्रीच्या आंगावरच्या खुणा नाहींशा केल्या. शेवटीं टोपीही पुसून ती पूर्वीसारखी करण्याचा प्रयत्न केला. हें त्याचें सर्व काम जीमानें निमूटपणें पाहिलें आणि शेवटीं तो निश्चयानें हणाला, हें सर्व ठीक आहे. पण एवढी ही

वाईट संवय सोडून देशील तर बरे होईल. गार्डन रागावून झणाला, काय ह्या तुझ्या बोलण्याचा अर्थ काय ? जीम—ह्या पदार्थाला झणजे, दारूला शिवूच नये. एरवीं सुख होणार नाही. गार्डन—एवढी तुला पंचाईत कशाला ? जीम—पंचाईत विचार्डित कांहीं नाही. थोडा अनुभव मात्र आहे. माझा बाप अज्ञानेच वारला. तिला शिवूच नये हेच बरे. गार्डन—अरे तुला ठाऊक नाही का ! कधीं कधीं बड्या लोकांला दारू घ्यावी लागते, तरी एवढे खरे. ही पूर्वी माझ्या डोक्यांत इतकी शिरली नव्हती. अरे डोक्यांत नव्हे तर माझ्या पायांत. आतां मला त्याची थोडी लाज वाटते. ह्यापुढे असे कधीं होणार नाही. एवढे तरी मी तुला निश्चयाने सांगतो. जीम आग्रहाने झणतो, तूं अगदींच शिवणार नाहीस तर बरे होईल. गार्डन त्याजकडे पाहून—आतां पाहा माझ्या तरुण गड्या, तूं मला ह्या वेळेस मोठ्या त्रासांतून काढले हे खरे आणि तें बरे केले, तरी तेवढ्याने तूं माझ्या बापासारखा झालास असे नाही कीं तुझे ऐकिलेच पाहिजे. तर तूं आतां आपले बोलणे आटोप. रात्रीं गाडीवाल्याला तूं किती पैसे दिले ? जीम—माझ्याजवळ थोडे होते तेच मी दिले. गार्डन—ही पाहा ही पांच रुपयांची नोट आहे ही घे. आणि त्यांत तुझे सर्व उपकार फिटले असे समज. कां बरोबर आहे ना ! जातो आतां सलाम. माझ्या तरुण मिशनरी साहेबा, अशी गोष्ट पुनः घडेल अशी भीति बाळगूं नको. असे बोलून गार्डन जिऱ्यावरून खाली उतरून बाहेर पडला. जीम गंभीरपणे डोकें हालवीत माडीवर उभा राहिला होता. गार्डन घरीं गेल्यावर रात्रीं निजण्यास गेला तेव्हां त्याचे मन फार अस्वस्थ होते. पुढे कोणत्या रीतीने वागावे व हा पदार्थ झणजे दारू पुनः घ्यावी कीं न घ्यावी ह्याविषयी त्याच्या मनांत विचार चालला होता व रात्रीची गोष्ट मनांत घोळत होती व त्याला टोंचीत होती. सदसद्विवेक त्याला अशी सूचना करित होता कीं असल्या पदार्थाला शिवूसुद्धां नये. तरी त्याची इच्छा झटली झणजे निराळीच होती.

जिमाने त्याची चूक झांकिली झणून ही गोष्ट त्याच्या आईला समजली नव्हती. आणि तो आपल्या सोबत्यांस सोडीपर्यंत त्याच्या आंगावर दारू आली नव्हती झणून त्यांच्याकडून ही गोष्ट फुटण्याचा संभव नव्हता, तरी त्याला त्याविषयी लाज कमी वाटत होती असे नाही. स्वतःविषयी त्याला जो तिरस्कार आला होता त्याचे वर्णन देखील करवत नाही. रात्रभर त्याच्या मनांत ह्या विचारांचा गोंधळ चालला होता त्यामुळे त्याला झोंपसुद्धां लागली नाही. पहाटेस मात्र

त्याचा थोडा डोळालागला. जेव्हां तो जागा होऊन उठला तेव्हां त्याचे तोंड अगदीं फिकट होऊन उतरल्यासारखे दिसत होते. तो कपडे करीत असतां त्याने आपल्या मनांत असा निश्चय केला कीं मी पुनः आपल्या पूर्वीच्या सोबत्यांची संगत कधीं धरणार नाही. हा विचार झाल्यावर तो खाली उतरून आपल्या व्याकेंतल्या कामावर गेला तेव्हां त्याच्या मनांत असा विचार होता कीं तें व्यसन सोडून दिले असतां बरे होईल हे खरे तरी व्यापेक्षां त्या स्वच्छंदी सोबत्यांची संगत सोडून देईन तर मग मला कांहीं घोर नाही. माझ्या लहान निभावणाऱ्याने जें सांगितलें कीं तें अगदींच सोडून दे त्याचे विशेष अगत्य आहेसे मला वाटत नाही. तरी आईसाठीं व माझ्या स्वतांच्या अब्रूसाठीं मला जपून वागलें पाहिजे व मी वागेन.

नंतर सुमारे एका महिन्याने एके दिवशीं रात्रीं जीम आपल्या घरीं चालला असतां रस्त्यांतलीं पुष्कळ मुलें एका झुकत चाललेल्या मनुष्याची थट्टा करीत चाललीं आहेत असे त्याने पाहिले. तीं त्यांच्याने बोलवेल तितके त्याला टोंचून बोलत हसत चाललीं होती. जीम त्या मनुष्याकडे पाहून उद्गार काढून झणतो अरे हा माझ्या बड्या मनुष्यासारखा दिसतो. असे बोलून त्यांच्या मध्ये त्यांच्या दाटींत शिरून झणतो, मुलांनो, तुम्ही मला ओळखतांना ! मी जीम ब्रौन आहे. हा गृहस्थ माझा मित्र आहे, मी त्याला घरीं घेऊन जातो. शिवाय पुढे पाहा तो शिपाई येतो आहे. पळा लवकर. नाही तर पकडलेच झणून समजा. हें एकतांच मुलें जिकडे तिकडे झालीं. एक लहान मुलगा मात्र तेथे राहिला होता. जो जीमाजवळ येऊन हळूच झणतो, त्याचे खिसे शोधायाचे काय ! आपण निमनिम घेऊं झणजे झाले. जीम—अरे पोराने, हें पाहा. तूं येथे फार दिवस राहणारा नाहीस झणून, नाही तर तुला दाखविले असतें कसे कायते ! तुला खूब बडविले असतें. जीम हा मुलगा त्या मुलापेक्षां मोठा होता झणून लहान मुलाला भीति वाटली आणि तो पळून गेला.

मग जीम गार्डनाजवळ येऊन झणतो मी तुला सांगितलें नव्हतें काय ! गार्डन उगाच उभा राहिला होता, कांहीं उत्तर देईना, तेव्हां पुनः जीम झणाला, आज तुझ्याजवळ कांहीं पैसे आहेत काय ? गार्डनाने डोकें हालवून नाही असे दाखविले. तेव्हां जीम आपल्याजवळचे पैसे बाहेर काढून मोजून पाहतो आणि झणतो, हे पैसे गाडीला पुरेसे नाहीत. आज आपणास गाडी मिळण्याचे कांहीं धोरण दिसत नाही, असे दिसतें. पण जर तूं माझ्याबरोबर दुसऱ्या रस्त्याच्या कोपऱ्यापर्यंत येशील तर आपण ट्राम्वेत बसून जाऊं.

ती माझ्या अगदीं विःहाडाजवळून जाते. चला. मग ते हळू हळू झोके खात खात कांहीं वेळाने ट्रम्बेजवळ जाऊन गाडींत बसून निघाले. त्या वेळीं पुष्कळ लोक घरीं चालले होते ह्मणून त्यांला पुढच्याच वांकावर बसण्यास जागा मिळाली. गाडींत बसतांच गाडीनाला झोंप लागली. त्यानें आपला हात जीमाच्या खांद्यावर टाकला होता. टिकिटें देणारा आला तेव्हां त्या मुलानें गाडीनाची टोपी थोडी तोंडावर ओढून घेतली, कारण त्याला कोणीं ओळखूं नये असें मुलाच्या मनांत होतें. परंतु त्यानें पैसे दिल्यावर टिकिट देणारा त्या मुलाच्या कपड्यांत व गाडीनाच्या कपड्यांत किती फरक आहे हें पाहून हंसून ह्मणतो, आज हा फारच तयार झाला आहेसें दिसतें. त्याला घेऊन काय करतोस? जीम—त्याला घरीं पोचवितों. तो माझ मित्र आहे. पुनः टिकिटवाला हंसून निघून गेला. नंतर थोड्याच वेळाने जिमानें पुढें रस्त्यावर एकाएकीं गोंधळ झाला आहेसें पाहिलें. एक घोड्यांची जोडी गाडीसुद्धां भरधांव कोंपऱ्यावरून पळत आली आणि कंदिलाच्या खांब्याला अडकून ट्रम्बेच्या रस्त्यांत आली. हांकणाऱ्यांनीं जरी गाडी ताबडतोब थांबविली तरी थोडासा धक्का लागेलसें दिसलें त्यावरून त्या मुलानें आपल्या मित्राला वांकावरून ओढून खाली बसविलें. व आपला जीव वांचविण्यास बाजूस उडी टाकणार तों त्यास थोडा उशीर लागला इतक्यांत गाडीची धूर त्याच ठिकाणीं आंत आली आणि ती मुलाला लागून तो खाली पडला. दुसरे उतारू भयभीत होऊन खालीं उतरले आणि तो मुलगा वेशुद्ध झाला होता त्याला वर उचलून घेतलें. ह्या गोंगाटानें गाडीन शुद्धीवर आला आणि उठून पाहतो तों मुलगा वेशुद्ध झालेला आहे असें पाहून त्याचे डोकें उचलून त्यानें आपल्या मांडीवर ठेविलें. आणि जीव आहे कीं नाहीं हें पाहण्यास हात त्याच्या उरावर ठेविला. इतक्यांत त्या जमावांतून कोणी एक ह्मणाला, शिपायाला बोलावा. पण गाडीन ह्मणाला त्याचा जीव गेला नाहीं. तो जिवंत आहे. एखादी गाडी बोलावा मी त्याला घरीं घेऊन जातो. मग तो त्याला आपल्या हातानें उचलून घेऊन गाडींत बसला. तेव्हां जिमानें डोळे उघडून झटलें मला करतां आलें तितकें तुजसाठीं केलें गड्या. गाडीनानें त्याला आपल्या घरीं नेऊन आईला सांगितलें कीं आतांच या मुलानें माझा जीव वांचविला, पण त्याला फार लागलें आहे त्याचा सांभाळ आम्हांला केला पाहिजे. गाडीचे पैसे चुकवून देऊन डाकराला ताबडतोब बोलावा. ह्या वेळेस गाडीनाच्या आईनें त्याला कांहीं प्रश्न केले नाहीं तर अगोदर डाकराला बोलावून जीमाची

सर्व तजवीज केली. पुढें जरी तो पुष्कळ दिवस आजारी होता तरी शेवटीं तो बरा झाला. तो बरा होत चालला असतां गाडीनानें त्याला सांगितलें कीं तुजसाठीं मीं एक जागा पाहून ठेविली आहे, व तुला मीं नवीन कपडे केले आहेत. तुला मी रात्रीच्या शाळेंत पाठवीन ह्मणजे तूं पुढें फार चांगला निपजशील हेंच तुला पहिल्यापासून पाहिजे होतें.

जीम बरा होत आहे तोंच गाडीनानें आपल्या सर्व चुका आईजवळ कबूल केल्या. आई पुष्कळ रडली तरी तिनें त्याची मनापासून माफी केली. शेवटीं सर्व ऐकिल्यावर ह्मणाली, माझ्या मुला, पुढें तरी तुझा काय करण्याचा निश्चय आहे? गाडीन—आई, पुनः मी असें करीन याची भीति मुळींच वाळगूं नको. जीमाच्या उपदेशानें माझ्या बुद्धीचा अगदीं पालट झाला आहे. त्यानें मला सांगितलें होतें कीं असल्या पदार्थांला शिवूंच नये हें बरें. मी ईश्वराचें साहाय्य घेऊन पुनः मी त्याला कधीं हात लावणार नाहीं. तेव्हांपासून त्यानें पुढें कधींही आपलें वचन मोडिलें नाहीं.

नोहा व जलप्रलय. (उत्पत्ति अ०६-८.)

दिंड्या.

स्तवा जगदीशा, दयासागराला,
शास्त्ररूपी, अरशांत पहा त्याला,
दिसे निर्मळ बहु थोर तो प्रतापी,
करी करुणा, पाहतां अनूतापी ॥ १ ॥
सुभक्तानो प्रभुकीर्तनीं रमावें,
प्रेमभावानें सदा, तया गावें,
असा सद्गुणमंडीत नसे कोणी,
ईश गातां नेईल उद्धरुनी ॥ २ ॥
नभीं गाती ते, दूत ईश्वराला,
मुगुट काढूनी वंदिती तयाला,
तेविं करिती अखंड प्रार्थनातें,
गौरवीती बहुमान देति त्यातें ॥ ३ ॥
प्रथम सृष्टी उदकें हिं निर्भियेली,
पशूपक्षी जलचरें तींत केलीं,
मानवासी त्यांवरी धनी केला,
परी आज्ञा भंगूनि भ्रष्ट झाला ॥ ४ ॥

आर्या.

मानव पातक करुनी, दाखवि कीं तो जनास अभिमान ।
घेतो क्षणिक सुखातें, परि उमजेना पुढील अपमान ॥ १ ॥
सुवंद परमेश्वर हो, ऐशातें टाकितो सदा नरकीं ।
भोगावयासि दुःखें, दिनपामर त्रासतील ते नर कीं ॥ २ ॥

यास्तव रिघा शरण त्या, पश्चात्तापा करुनियां मागा ।
पापक्षमा व प्रीती, विश्वासानें दयाघनाला गा ॥३॥

पद. (वाचेंनें नाम ध्याहो या चालीवर.)

देवाला शरण रिघाहो, प्रेमानें त्यासी गाहो. ॥ ध्रु० ॥
अनादि ईश्वर जो भगवान, ध्यावा नित्यचि सोडुनि मान,
त्यासी भजतांचि निशिदिन, होतो प्रसन्न भूपतीहो ॥१॥
चराचरांसी अधारभूत, स्तविती त्याला स्वर्गां दूत,
वर्त्तमान भविष्य भूत, सदा समजे ज्याला हो. ध्रु० ॥२॥
राहे पवित्र जो स्वर्गांत, तयातें सर्व जोडिती हात,
सुवंद्य सकळांसी अनंत, निराकार प्रियजो हो. ध्रु० ॥३॥

पद. (रामचंद्र नाहिं घरीं काय मी. करूं या चालीवर.)

पापीजन सोडुनि जिवन नराकें लोळती,
समय मोठा नष्ट ह्मणुनि, व्यर्थ कष्टती ॥ ध्रु० ॥
दिव्य शास्त्रि बोध होत, त्यांस वारंवार,
लक्ष काहिं लाविनात, घेउनि कष्टभार,
विषयसुखीं धुंद होउनि, करिति ढंग फार,
नित्य पाप करुनि ह्मणति दाविं भूपती ॥ ध्रु० ॥१॥
स्नानविधी मूर्तिपुजा करुनियां घरीं,
दीन वधुनि लांच घेति, करिती जवरी,
दान, धर्म, ऊपवास नेम आदरीं,
मद्यपानिं गर्क सदा स्वेच्छ वर्तती ॥ ध्रु० ॥ २ ॥
त्रिकाल नेमयुक्तपणें, करिति भजन,
पाप आचरावयासि येइ स्फुरण,
लक्षुनियां हेंच मनीं कथितो वर्त्तन,
सद्गुरूशीं शरण जातां, पतित तरती ॥ ध्रु० ॥ ३ ॥

साकी.

कांहीं कालेंकरुनि पृथ्वी, पापलिप्त बहु झाली,
ह्मणुनि मानसिं जगदीशाच्या, इच्छा ही उद्ववली ॥१॥
जलप्रलयचि करुन पापीं सर्व लयाप्रति न्यावे,
परि नोहाला स्त्रीपुत्रांसह, आनंदें रक्षावे ॥२॥
प्रभु नोहाची भक्ति विलोकुनि, हर्षित मनिं बहु झाला,
यास्तव तारूं करण्यासाठीं, आज्ञा देई त्याला ॥३॥
शुद्ध सात जे अशुद्ध प्राणी, जोडीं निवडुनि घेई,
भविष्यकाला अवलोकुनियां, पूर्ण वचन त्या देई ॥४॥

आर्या.

त्रिशत हतांची लांबी, रुंदी पन्नास हात नौकेची ।
मजले तीन व खिडकी, त्रिदश हताची करी तिची उंची ॥

कटाव.

प्रभु आज्ञा मान्य करुनि, करूं लागे, तारूं नोहा ॥ ध्रु० ॥
तंव नोहानें, बहु प्रयत्नें, गोकुलनामें वृक्ष आणुनी, कारागि-
रीनें, नीट करुनी, रंध्यानें ते साफ रंधुनी, तऱ्हेतऱ्हेचे

तर्क युक्ति मनीं, आणुनियां, द्रव्य खर्चुनी, रोगण डांबर
रंग घेउनी, मेखा पट्ट्या तयार करुनी, दोर थोर बहु
अंबाडीचे, तागाचे, काथ्याचे ते किति, फार प्रयासें भ-
रती करुनी, चतुराईनें, कुशलपणानें, चित्त स्थिर, गंभीर
वृत्तिनें, बहू अयासें, श्रमी होउनी, हर्ष मानुनी, ईश्वर
चरणीं, ध्यान लावुनी, केलें सिद्ध हो नौकेला ॥१॥ ध्रु० ॥
कांहीं मास पुरेल ऐसा, मनीं आणुनी, विचार खासा,
नानापरिनें, सामुग्रीनें, नौका भरली, अति त्वरेनें, अशा
रितीनें, फार तयारी, केली त्यानें, अपल्या करीं, तंव ती
वृष्टि, पर्जन्याची, होउं लागली, अति शक्तीची, हें जाणु-
नियां, नोहानें मग, येउनि सत्वर, लगवग लगवग, पशु-
पक्ष्यांसह, दारा सुत ते, नौकेमध्ये, घेउनि झडकर,
सर्वांनीं जो, प्रवेश केला, घडघडघड तों मेघ गर्जला,
जनीं कर्णि तो, शब्द ऐकिला, धांवत येउनि, त्या
नोहाला, प्राण रक्षण्या, हका मारिती, रुदन करिती,
आक्रोशानें, फार दाटती, खेद मानसीं, बहूत करिती,
जलाशय तंव, फार जहाला, उदकाचा मग पूर लोटला,
व्यापुनी पृथ्वि, पर्वताला, नेले प्राणी सर्व लयाला, परंतु
नोहासह नौकेला, रक्षी भक्त विलोकुनि ज्याला ॥२॥ ध्रु० ॥

ओंव्या.

पर्वत भूमि डोंगर, तैसे वृक्ष शिखरें थोर,
उदकें आच्छादुनियां वर, हस्त पंध्रा वाढले. ॥१॥
ऐसी जलवृष्टि घोर, राहे चालीस दिन स्थीर;
अहोरात्र भयंकर, परमेश्वर आज्ञेनें ॥२॥

आर्या.

स्मरण प्रभूला झालें, नोहा याफेत्तसाच हामशेम ।
स्त्रीसह इतर जिवांचें, ज्यांवरि त्याचें असें बहू प्रेम ॥

पद. (प्रभुला प्रार्थित जा या चालीवर.)

प्रभुनें सोडियलें पवनाला, ॥ प्रभु० ॥
स्वर्गाचिं द्वारें, बंद करुनी, शांतविलें उदकाला ॥ १ ॥ प्र. ॥
माहावातें, नाहींसें केलें, प्रचंड जलधारांला ॥ २ ॥ प्र. ॥
परि पृथ्वि दिडशें दिनपावेतो, नाहींच दिसत नोहाला ॥ ३ ॥
वेगें तारूं जाउनि लागे, आराराटीं शिखराला ॥ ४ ॥ प्र. ॥
कांहीं कालेंकरुनी तयानें, पाहीलें पर डोंगराला ॥ ५ ॥ प्र. ॥
नौकाद्वारा उघडुनि नोहा, सोडून दे कावळ्याला ॥ ६ ॥ प्र. ॥
थारा कोठें न मिळे तयाला, क्षण एक विश्रांतीला ॥ ७ ॥ प्र. ॥

दिंडी.

पूर्ण होतां दूसऱ्या सप्तकाला ।
पुन्हां नोहा सोडितो पारव्याला ॥
मही उदकानें व्याप्त किति आहे ।
मनीं समजायासाठीं लवलहे ॥ १ ॥

आर्या.

सप्तक पूरित होतां, पुनरपि तो पारवाच सोडियला ।
जाइत पलव घेउनि, आला जो शीघ्र अस्तमानाला ॥ १ ॥

ओंवी.

पुन्हा एक सप्तकभर, मार्ग पाही तो किकर ।
धरुनि पारवा सत्वर, सोडी नोहा तयासी ॥ १ ॥

श्लोक. (मालिनीवृत्त.)

तिथुनि खग निघाला, अंतरिक्षीं उडाला ।
झडकर निजपक्षें, पातला मेदिनीला ॥
सुख तंव बहु वाटे, चालतां त्यास रानीं ।
पुनरपि नच गेला, बंद केव्या ठिकाणीं ॥ १ ॥

पद. (बारे विभीषण-या चालीवर.)

नोहा अंतरिं जाणतसे, कीं जल महिवर फार नसे ॥ ध्रु० ॥
नौकाद्वारीं येउनी, पाहे भूमीतें नयनीं,
अनंद हृदयीं मानुनी, आठवि प्रभुची ती करणी,
तो मग घडी एक बैसुनी, प्रार्थित सुमनें करुनी,
चा० ॥ जो अविनाशी, बंध सनातन, त्या हातीं जीवन
असे ॥ ध्रु० ॥ १ ॥

ईश्वर तुष्ट बहु झाला, परिसुनी नोहा स्तवनाला,
आज्ञा दिधली मग त्याला, सोडुनि द्यावें नौकेला,
स्त्रीसह इतराहे प्राण्यांला, उतरि महीवर पुत्राला,
व्हाया अखंड वृद्धीला, स्वहेतु कथितो मी तुजला,
चा० ॥ यापरि देउनी प्रभु वचनातें, अघटित दावितसे.
॥ ध्रु० ॥ २ ॥

आर्या.

केले होम तयाने, शुद्ध पशू घेउनीहि पक्ष्यांतें, ।
वेदीवरि आर्पुनियां, तोषवि नोहा जगन्निवासातें ॥ १ ॥

ओंव्या.

मनीं ईश्वरें आणिलें, जरीं मानवें पाप केलें,
तरी आतां जैसें घडलें, तैसें पुन्हा न करीं मी ॥ १ ॥
नानाधान्यें वाढवून, पेरणी कापणी करोत जन,
तैसी थंडी उष्ण पूर्ण, दिनरात्र हीं न सरती ॥ २ ॥

पद. (माझा वल्लभ पाहा-या चालीवर.)

सद्गुरु माझा करिं उद्धार, पतिता तारीं हो ॥ ध्रु० ॥
सर्वे ज्ञानी तूं भगवान, अनादानंता मी अज्ञान,
व्हाया मजला तुझे ज्ञान, कृपादान दे बापा ॥ ध्रु० ॥ १ ॥
पापें केलीं मीं अनिवार, सहिना मज त्यांचा भार,
करितो पश्चात्ताप अपार, कष्टी फार मी झालों ॥ ध्रु० ॥ २ ॥

सखया केलासी उपकार, सोसियलीं त्वां दुःखें फार,
करुनी तारण मार्ग तयार, हरिला भार पाप्यांचा ॥ ३ ॥
तुजला शरण आलों मी जाण, सोडुनी गर्व लोभ,
अभिमान; दे जिवनाचें मजला दान, करीं पावन,
दिनासी ॥ सद्गुरु ॥ ४ ॥

समाप्त. ता. आ. पंडित.

लहानांचे मोठे.

यशप्राप्ति.

पुष्कळ तरुण अनेक उद्योग करतात, परंतु त्यांस यश
मिळत नाही. मग एक उद्योग न साधला तर दुसरा
करतात. तोही न साधला तर तिसरा करतात. आणि
शेवटीं कोणत्याच कामांत यश मिळत नाही असें होतें.
तेव्हां एकाद्या उद्योगांत यश कोणत्या उपायानें
येईल हा विचार मोठा आहे. तो चांगला केल्याशि-
वाय कोणत्याही उद्योगास आरंभ करण्यांत अर्थ
नाहीं. या संबधानें पुष्कळ निरनिराळे अनुभव सांग-
ण्यांत आले आहेत.

वास्टन एथे नुकताच एक कोट्याधीश मरण
पावला. त्याला कोणीं असें विचारलें कीं, तरुण
मनुष्याला कामधंद्यांत उत्तम यश यावें ह्मणून त्यानें
काय करावें? तर तो ह्मणाला, “त्यानें आपल्या कामांत
तत्पर असावें.”

दुसरा व्यापारी असें ह्मणाला कीं, “त्यानें आपल्या
सर्व कामांची पूर्वीच तजवीज करीत जावी.”

दुसरा एक मनुष्य फार सधन झाला होता. त्यानें
कामधंद्यांत यश मिळविण्याविषयीं कांहीं नियम सांगि-
तले आहेत ते येणेंप्रमाणें—

१. तुमच्या कामाचें सुकाण तुम्ही आपल्याच हातीं
धरा. दुसऱ्यांवर हवाला देऊन बसूं नका.

२. सर्वदा वक्तशीर राहा. प्रत्येक गोष्टीची तयारी
ठेवा. ज्याप्रमाणें सांखळींत एक कडी मोडकी
असली तरी सर्व सांखळी कुचकामाची असते, त्या-
प्रमाणें एकाद्या लहानशा हयगर्थीनें सर्व काम बुडतें.

३. लहान लहान कामांचीसुद्धां चांगली माहिती
करून घ्या. जे हलक्या हुद्यावरून मोठ्या हुद्यापर्यंत
चढतात ते अमलदार फार माहितगार, हुशार व
उपयोगी असतात.

४. बारीक विचार करीत जा. घनाड विचारांत
घनाड चुका होतात.

५. आपल्या कामाच्या आजूबाजूच्या गोष्टींची
माहिती मिळवीत जा.

६. उदार, न्यायी, खरे, आणि कृतज्ञ असा.

एका मोठ्या शहरांत वीस तरूण व्यापार करण्यास लागले. त्यांतून पुढे एकोणीस जणांचीं दिवाळीं निघालीं. जो एक मात्र सधन झाला त्याचा नेम असा असे कीं, "वाजवी रीतीनें मिळवावे आणि वाजवी रीतीनें खर्च करावा." तो पहिल्यापासून धर्म करीत गेला. आणि ज्यांनीं मोठमोठे दान धर्म केले त्यांच्या बरोबरीचा झाला. त्यानें पुष्कळ पैसा मिळविला आणि कीर्तिही मिळविली.

त्याचा नियम चांगला होता. जे वाजवी रीतीनें, न्यायाने वागतात ते सर्वदा यशस्वी होतात. प्रभूचें वचन असेच सांगतें. खनांनी लोकांस दूध व मध वाहणारा देश मिळाला होता. परंतु त्यांच्या अन्यायामुळे तो त्यांस पचला नाहीं. ते खऱ्या देवाची सेवा करण्याच्या ऐवजीं अनाचार करूं लागले. त्यांनीं आपणांसाठीं भ्रष्ट गुणांचे देव योजले. इस्त्राएल लोकांस तो सुपीक देश मिळाल्यावर जोंपर्यंत ते आपल्या शेतांतला पहिला उपज देवाला अर्पण करीत होते तोंपर्यंत त्यांस मोठमोठे आशीर्वाद मिळत गेले. इयोंव धार्मिक होता व त्याची संपत्ति पुष्कळ होती.

जे देवावर प्रीति करतात त्यांस सर्व गोष्टी कल्याणकारक होतात. सुभक्ति सर्वाविषयीं उपयोगी आहे. तिला या जगांतला गोष्टीविषयीं व पुढील काळाविषयींही वचन आहे. जो ख्रिस्ती न्याय, सचोटी व उदार बुद्धि वाळगतो त्याला कामधंद्यांत यश येतेंच.

ज्या तरूणास पुढें मोठें यश मिळवायचें आहे त्यानें लहानपणापासून सचोटी, न्यायीपणा व विश्वासूपणा मिळविण्यास झटलें पाहिजे. बैजामिन् फ्रांकलिनानें आपल्या भावास नौकरनामा लिहून दिला होता. पुढें कांहीं सार्वजनिक कारणामुळे तो करार त्यांनीं आपसांत रद्द केला. परंतु मग त्यांनीं गुप्तपणें तो करार पुनः एकमेकांशीं केला. त्याबद्दल दुसऱ्या कोणास त्याचा वेळ आला तेव्हां बैजामिनानें तो नाशावीत करविला. परंतु तो पुढें या गोष्टीचा फार पश्चात्ताप करीत असे. तो ह्मणें ती दगाबाजी मीं कधीं करायाची नव्हती.

यावरून सर्व तरूणांनीं बोध घ्यावा. चुकवाचुकवीचीं व ठकबाजीचीं लहान लहान कामे न करण्याविषयीं फार खबरदार असावे. तोंडदेखल्या चाकरीनें नव्हे तर देवासमोर आपल्या धन्याचीं कामे करावीं.

एक तरूण एका दुकानावर होता. एकदां असा प्रसंग आला कीं, त्यानें थोडकी लबाडी केली असती

तर त्या दुकानास दोन हजार रुपये मिळाले असते. परंतु तो खरें होतें तेंच बोलला ह्मणून त्याच्या मालकास फार राग आला. आणि त्यानें लागलीच त्याला कामावरून काढलें. पुढें दुसऱ्या एका दुकानावर एक जागा रिकामी झाली. तेव्हां ती मिळावी ह्मणून त्यानें अर्ज केला. त्या दुकानच्या मालकानें त्याला अब्रूपत्र मागितलें. तो ह्मणाला, "मजबबळ कांहीं अब्रूपत्र नाहीं. शिफारसही नाहीं. मी रा० -- च्या दुकानांनीं कांहीं दिवस होतों. त्यांस पाहिजे तर आपण पत्र लिहून विचारावे." त्या मालकानें तसें केलें तेव्हां पहिल्या दुकानदारानें असें लिहिलें कीं, "हा हुशार व मेहनती आहे. परंतु लहानसहान गोष्टींत हा किंचित अति विश्वासू आहे." यावरून त्या मुलाचें कांहीं नुकसान झालें नाहीं. तो पुढें मोठा व्यापारी झाला.

कांहीं लोकांस असें वाटतें कीं व्यापारांत यश मिळण्यासाठीं लबाडी ठकबाजी केलीच पाहिजे. परंतु हें फार चुकीचें आहे. ज्याची लबाडी एक वेळ उघडकीस येते त्यावर पुनः विश्वास कोणीच ठेवीत नाहीं. आणि लबाडी उघडी पडण्यास फार वेळ लागत नाहीं. कांहीं दिवस ती लपेल. आणि त्या अवकाशांत थोडासा फायदा एखाद्यास करून घेतां येईल. परंतु एकवार ती बाहेर पडली ह्मणजे जें नुकसान होतें तें फारच मोठें असतें.

आमच्या कामधंद्यांत आम्हीं तत्पर असावे. हुशारी धरावी. आधींच सर्व तयारी ठेवावी. चांगली माहिती करून घ्यावी. हें सर्व पाहिजे. परंतु सचोटी, खरेपणा, न्यायानें वागणें, देवाचें भय धरणें, ह्या गोष्टी आम्हांमध्ये नसल्या तर आमच्या कामांत यश मिळणार नाहीं.

शा० रा० मोडक.

पर्वत.

(मागच्या अंकापासून चालू.)

पर्वतांवरील झाडे व जनावरे:—सर्व प्रकारच्या लता व वनस्पति आणि वृक्ष पर्वतावर आढळतात. साग, मोह, वेळू, बोरू, देवदारू, गंधसरू, नारळ, सीताफळी, रामफळी, अंबे, चिंच, कवठ, करवंदीच्या जाळ्या, रेवाचिनी, औषधी वेली वगैरे झाडे असतात. गंधसरू हें झाड इमारतीच्या कामीं फार उपयोगी पडतें. तीं लवानोन नामक पर्वतावर फार आहेत. हा पर्वत सिरिया प्रांतांत तुर्कस्थानच्या दक्षिण भागास आहे. त्या पर्वतावर कित्येक गंधरूचीं झाडे फारच फार मोठीं आहेत. त्यांतील कित्येकांच्या बुंधांचा घेर छत्तीस छत्तीस फुटी-

चा आहे. याच पर्वतावरून शलमोन राजाने परमेश्वराचे मंदिर बांधण्यासाठी गंधसरूची लांकडे नेली होती. ती तोडण्यास व तासण्यास आणि वाहून नेण्यास त्या राजाने ८० हजार सुतार व ७० हजार ओझेकरी ठेवले होते. मलबार प्रांतांत मलयागिरी नांवाचा पर्वत आहे, त्यावर उंची चंदनाची झाडे आहेत. व त्या झाडां वरून आणि पर्वतावरून त्या प्रांतास मलबार असे नांव पडले असावे.

पर्वतावर झाडांची गर्दी, जाळीची दाटी, वेलींचा पसारा असल्यामुळे वनपशूंस तेथे वास्तव्य करायास सांपडते. सिंह, वाघ, तरस, लांडगे, चित्ते, हत्ती, अस्वल, गेंडा, जिब्रा, रानघोडे, वनगाई, गवा, मृग, ससे, माकडे, वानर इत्यादि जनावरे तेथे आढळतात. हिमालय पर्वतावर कस्तूरीमृग आहेत. त्यांच्या नाभीत कस्तूरी असते. ती कस्तूरी प्राप्त व्हावी ह्मणून पारधी त्यांची पारध करितात. तीच खरी कस्तूरी होय. तिचा भाव सोन्याच्या भावाप्रमाणे असून ती तोळ्यावर विकत असते. कस्तूरी फार सुगंधित आहे. तिचा सुवास फार लांबपर्यंत जातो. आफ्रिका खंडांत कांग पर्वतावर अनेक प्रकारचीं हरणे आहेत. त्यांच्यामध्ये सुमारे साठ प्रकार दृष्टोत्पत्तीस येतात. यांचे कळप फार मोठे असतात. तसेच त्या पर्वतावर अति मोठे व विचारी सर्प पुष्कळ आहेत. या सर्पांत जे मोठे त्यांची लांबी ८० फूट भरते. तेथे घोड्यापेक्षां जलद धावणारे अजगर आहेत. हिमालयाच्या बाजूस तिबेटाकडे रानघोडे फार आहेत. त्यांचे कळप असतात. एका कळपांत सुमारे २०-१०० पर्यंत घोड्यांची संख्या असते. व असे कळप पुष्कळ असतात. हे रानघोडे माणसाले जात नाहीत. त्यांचीं शेंपटे दोन फूट लांब असून त्यांच्या अग्रास मात्र केंस असतात. बाकी त्यांजवर कोठे केंस नाहीत. ते चालतांना उंच मान करून फुंफुत वाऱ्याप्रमाणे चालतात. ते मनुष्यांच्या हातीं लागत नाहीत. चीन देशांत एका पर्वतावर अतिशय झाडी आहे, व त्या झाडींत अतोनात पिसा आहेत. पिसांचे थरावर थर वसलेले असतात व हे थर ढगाप्रमाणे दिसतात. कदाचित् तिकडील पिसा इकडे येत असतील.

पर्वतावरील दुर्ग व शहरे:—डोंगरावर चढणें, तेथील रमणीयता व घणें, व त्याच्या माथ्यावर वस्ती करणें मनुष्यांस आवडते. साधु, संत, योगी, ऋषि, संन्यासी यांचीं आश्रमस्थाने पर्वतांवर असतात. प्रत्येक देवाचे देऊळ, उंच टेंकडीवर, डोंगरावर अवश्यमेव असावयाचे. बरीच शहरे डोंगरावर वसलेलीं आहेत. राजवाडे व हवाशीर मंदिरे पर्वतांवर बांधतात. शत्रूपासून

वचाव व्हावा ह्मणून किल्ले किंवा दुर्ग पर्वतांवर बांधतात. अहमदनगरच्या आजूबाजूस लहान डोंगर आहेत उत्तरेस 'डोंगरगण' आहे. तेथे रामाने बाण मारला व पाणी काढले असे सांगतात. सीतेची न्हाणी तेथे आहे. एक दोन भजनालयें असून गडावर हत्तीची बारव पाहण्यासारखी आहे. त्याच पर्वताच्या लगत 'गोरखनाथाचा' डोंगर आहे. त्यावर दोन तीन देवळे असून एक लहानसे तळें आहे. गोरखनाथ व त्याचा शिष्य मच्छींद्रनाथ यांच्यामध्ये ब्रह्मनाथ झाल्यामुळे त्यांचीं देवळे देखील निराळीं बांधून एकाचें तोंड उत्तरेस तर दुसऱ्याचें तोंड पूर्वेस केले आहे. त्यांनीं पूर्ण छत्तिशी साधली नाही. हेच आश्चर्य वाटते. 'शाहा डोंगर' यावर चांदबिबीने तीन मजली महाल बांधला आहे. त्या डोंगरास सालवतखाचा पाहाड ह्मणतात. हा महाल पाहण्यासारखा असून प्रसिद्ध आहे. मालेगांवास एका टेंकडीवर एक मोठा किल्ला आहे. त्याचा कोट सुमारे १५०-२०० फूट उंच आहे. व असे कोट, एकांत एक सात आहेत. सातारा डोंगराच्या तळाशीं वसला आहे. साताराचा किल्ला उंच डोंगरावर असून आंत ४१५ तळीं आहेत. व तेलातुपाकरितां विहिरी केल्या आहेत. लढाईच्या प्रसंगीं सैन्यास तेलातुपाचा पुरवठा व्हावा ह्मणून तीं स्थळे मुद्दाम तयार केलीं असावीं. तो किल्ला औरंगजेब बादशाहाने काबीज करून त्यास 'अजीमतारा' असे नांव दिलें. मुंबईच्या दोहोबाजूंस टेंकड्या आहेत. तेथे कोट ह्मणजे किल्ला होता. तो पाडला व त्या ठिकाणीं व्यापारी लोकांचीं दुकाने झालीं आहेत. सिंधप्रांताच्या पूर्वेस मोठें मैदान आहे; त्यांत पुष्कळ वाळूच्या टेंकड्या आहेत. हैसूर प्रांतांत उंचउंच टेंकड्या आहेत. त्यांस दुर्ग ह्मणतात. त्यांपैकीं एक फार प्रसिद्ध आहे, त्यास 'नंदीदुर्ग' ह्मणतात. हा किल्ला टिपूचे स्वाधीन होता. खानदेशांत सातपुडा नामक पर्वतावर अशीरगडचा किल्ला ह्मणून फार महशूर आहे. या किल्ल्यास मोगल लोक 'दक्षिणची वेस' ह्मणत असत. अखली पर्वताच्या नैर्ऋत्य टोंकास अबूचा पाहाड असे ह्मणतात. हे हिंदु लोकांचे पवित्र स्थान आहे. चीन देशाच्या उत्तरेस एक मोठी भिंत डोंगरावरून व खोऱ्यांतून बांधली आहे तिची १५०० मैल लांबी आहे, आणि ती २४ फूट उंच असून तीवरून साहा घोडे सहज बरोबर चालतील इतकी रुंद आहे. तिलाच 'काळी भिंत' ह्मणतात. हे काम २००० वर्षांपासून झाले आहे. दौलताबाद येथील डोंगरावर जो किल्ला आहे तो डोंगराच्या दोन बाजू तासून केला आहे. हा सर्व भरतखंडांत अजिंक्य व श्रेष्ठ असा मानिला आहे. या कि-

ह्यावर संपत्तीचें फार चांगलें रक्षण होतें व खजीना निर्भय राखण्यास या स्थळाप्रमाणें हिंदुस्थानांत अन्य स्थळ नसल्यामुळें व किल्ल्याच्या तळाशीं असलेल्या शहरांत संपत्ति भरपूर ह्मणून मुसलमान लोकांनीं त्या शहरास दौलताबाद असें नांव दिलें. त्याचें पूर्वीचें नांव 'देवगड' असें होतें. या किल्ल्यावर कोणत्याही बाजूनें मारा चालत नाहीं, आणि किल्ल्यावरून चोहों-कडे मारा करितां येतो. त्यास कोटांत कोट सात असून सभोवतीं जो खंदक आहे तो २० वीस पुरुष खोल असावा. व त्यांत नेहमीं ६-७ पुरुष खोल पाणी असतें. या किल्ल्यावर मोठमोठ्या तोफाअहित, त्यांपैकीं तीन अति भारी आहेत त्यांचीं नांवां 'महाकाली' 'बालाहंसार' 'मैदातोफ' अशीं आहेत. महाकाली सर्वांत मोठी आहे. तिची लांबी ९ हात असून नळीचा घेर फारच मोठा आहे. इतका कीं, त्या नळींत खुशाल एक मनुष्य बसेल. हा किल्ला अशोक नांवाच्या राजानें बांधला. त्यास हा किल्ला बांधण्याचें कारण असें झालें कीं, तो वेरूळचीं लेणीं कोरवीत असतांना निर्भय स्थळ स्वतांसाठीं असावें ह्मणून तयार केला होता. या किल्ल्याचा घेर साहा मैलांचा आहे.

ताटरी येथील पर्वतावर बहुत लोकांची वस्ती आहे. तेथील लोक उंचीने 'अनाकी' लोकांप्रमाणें असून मोठे शूर व लूट करण्यांत फार निपुण आहेत. त्यांचें राजधानीचें शहर टिफ्लीस ह्मणून आहे. त्यांत स्नान करण्यासाठीं जीं स्थळें केलीं आहेत तीं उत्तम असून तेथें जें पाणी आणलें आहे तें औषधी आहे. कारण त्या पर्वतावर रेवाचिनी नांवाची औषधि फारच विपुल आहे. तेथील स्त्रिया सुरूष आहेत. लेंकत कांडी नांवाचें शहर आहे, तें त्या वेटाच्या मध्यभागीं उंच पर्वतावर वसलें आहे. तेथें देवालय अनेक असून सर्वांत राजाचें देऊळ मोठें व उत्तम आहे. त्या देवळांत एक मूर्ति आहे. तीस बुद्धाचा दांत असें ह्मणतात. तो वर्षांतून एक वेळ सर्व लोकांस दाखवितात. बुद्ध हा बौद्ध मताचा उत्पादक होय. यरूशलेम हें प्राचीन काळीं चार टेंकड्यांवर वसलें होतें. त्यांचीं नांवां सियोन, मोरिया, आक्रा, व बेजेथा. त्यांपैकीं मोरिया टेंकडीवर शलमोन राजानें परमेश्वरासाठीं देऊळ बांधलें. तें देऊळ बांधण्यास लवानोन पर्वतावरून गंधसरुचीं लांकडे आणिलीं होती. तें देऊळ आंतून सर्व सोन्यानें मढविलें असून देवळाच्या आंतील सरजाम मुवर्णाचा केलेला होता. हें देऊळ बांधायस ७॥ साडेसात वर्षे लागलीं व खर्च दाहा अर्ब रुपये झाला. तें बांधल्यावर ४१५ वर्षांनीं खासदी लोकांनीं तें पाडून टाकून त्याचा

नाश केला. त्यावर पुनः दुसरें देऊळ बांधलें. परंतु तें पहिल्याइतकें शोभायमान नव्हतें. नंतर त्याच डोंगरावर येशू ख्रीस्ताच्या वेळीं दुसरें देऊळ होतें. त्याविषयीं येशूनें ह्मटलें कीं, 'खालीं पाडला नाहीं असा एथें धोंड्यावर धोंडा राहणार नाहीं.' या भविष्याप्रमाणें ४० वर्षांनीं इ० सन ७३ रांत रोमी सैन्यानें येऊन त्याचा अगदीं नाश केला. हल्लीं त्याच देवळाच्या ठिकाणीं मुसलमान लोकांची जंगी मशीद आहे असें सांगतात.

ज्वलत् पर्वत:—ज्या पर्वतांतून नेहमीं सुरंग उडाल्याप्रमाणें अग्नीच्या ज्वाळा, राखाडी, धूर इत्यादि बाहेर जोरानें पडतात, त्यांस ज्वलत्पर्वत ह्मणतात. पृथ्वीच्या पोटांत अतिशय उष्णता आहे, ती ज्वलत्पर्वतांच्या व उष्णोदकाच्या झऱ्यांच्या रूपानें बाहेर पडते. ज्वलत्पर्वतांपैकीं ३०० पर्वत प्रसिद्ध आहेत. हिंदुस्थानांत आंदमन वेटाजवळ बंगालच्या उपसागरांत व्यारन वेटांत ज्वलत्पर्वत आहे. सर्व जगांत उंच आणि जोरानें वाहणारा ज्वलत्पर्वत कोटोपाक्स होय. या पर्वताचें शिखर नेहमीं हिमालयाप्रमाणें वर्षानें आच्छादित असतें. परंतु स्फोट होण्यापूर्वीं तें वितळून जातें. किलोवा हाही अति मोठा ज्वलत्पर्वत आहे. हा हावई नांवाच्या वेटांत असून ह्याच्या मुखाचा घेर ९ मैलांचा आहे. त्यांत तप्त रसांचीं कितीएक सरोवरे भरलेलीं आहेत. हा रस कढतांना केव्हां केव्हां त्यांतील बुडबुडे तीस तीस चाळीस चाळीस फूट उंच उडतात. सुमात्रा आणि जावा वेटांच्या दरम्यान सुंदाच्या खाडींत एक भयंकर स्फोट झाला होता. आणि त्यामुळें भूकंप झाला. ह्या स्फोटाचा एवढा भयंकर आवाज झाला कीं, युरोपखंडाएवढ्या भागावर तो एकावयास आला. युरोपखंडांत एटना, विसूवीस, आणि हेक्ला हे ज्वलत्पर्वत आहेत. हेक्ला पर्वतांतून जो तप्त रस वाहतो त्याची नदी झाली आहे व तिची लांबी ५० मैल आहे. सुमारें दोन हजार वर्षांपूर्वीं विसूवीस पर्वताचें शिखर फार रमणीय असून वृक्षांनीं आच्छादलेलें होतें, तथापि इ० स० ७९ मध्ये भूकंपानें त्यास गांठलें. त्याच्या शिखरावर अग्नीचे प्रचंड लोळ उठूं लागले. व असा भयंकर स्फोट उडाला कीं, राखेची व दगडांची गति वर आकाशांत बाराशें फूट उंच गेली व कित्येक कोसपर्यंत त्यांची वृष्टि झाली. या राखाडीचा थर इतका झाला कीं, त्यांत तीन मोठमोठीं शहरे अगदीं गडप झालीं व त्यांवर ३०।३० फुटी जाडीचा थर चढला. त्यावर सुमारें सत्राशें वर्षांनीं तेथील काहीं भाग उघडा केला तेव्हां त्यांतील घरे जर्नीचीं तशीं उभीं होती. ज्वालामुखीचा स्फोट होण्यापूर्वीं मेघगर्जनेसारखा ध्वनि

होऊन पृथ्वी थोडी कंपायमान होते. नंतर भूकंप वाढत जातो व प्रचंड आवाज होऊन पर्वतशिखरास मोठे भगदाड पडते. त्यांतून आगीचे, वाफेचे व तप्ततरसाचे लोंढे वाहू लागतात. हा तप्ततरसाचा प्रवाह पर्वताच्या दर्याखोऱ्यांतून पाण्याप्रमाणे वाहू लागतो. त्यास 'लावा' असे म्हणतात. 'लावा' याचा अर्थ तप्ततरसाची नदी असा आहे. हा प्रथमतः वाहू लागला म्हणजे फार जोराने खळाळतो. याच्या तावडींत जे कांहीं सांपडेल त्या साऱ्याची जळून खाक होते. ज्वलत्पर्वताकडून देवाने सदोम व गमोरा या शहरांवर गंधक व अग्नि यांची वृष्टि केली. ज्वलत्पर्वताच्या उधळण्याने प्रथम वर आकाशांत राखाडी, तप्त झालेले दगड, व अग्नीचे लोळ जाऊन ते त्या शहरावर अग्नीच्या वृष्टीसारखे पडले. व त्या शहरांचा नाश झाला. त्याच वेळीं लोटाची वायको लाव्याच्या तडाक्यांत सांपडून मिठाचा खांब झाली. "लोटाच्या वायकोची आठवण करा." डोमिनिका बेटांत एक पर्वत सुमारे तीन हजार फूट उंच आहे. त्या पर्वताच्या शिखरावर गंधकाचे अति आधण आलेले एक सरोवर आहे. त्याचा शोध १८७५ सालांत एका व्यापाऱ्याने लाविला. त्या सरोवरास भोवतीं ज्वालामुखीच्या तोंडांतून निघालेले राखाडीचे ढीग व गंधकाच्या अर्काचा लोंढा, व मोठमोठ्या छिद्रांतून वाफेचे फवारे जोराने बाहेर पडतात. त्या सरोवरांत कोठे लाल, कोठे पांढरे, कोठे काळे असे कडकडलेले पाणी वाफांनीं सळसळत झपाऱ्याने धावत आहे असे दिसते. जेथे हे गंधकाचे सरोवर आहे, त्याभोवतीं डोंगरांच्या उंच रांगा व किनाऱ्याभोवतीं उंच तुटलेला कडा आहे. त्या कड्याची उंची ६०, १०० फूट असून तो अगदीं तासून काढला आहे असे वाटते. त्या कड्याच्या मध्ये हे सरोवर आहे. त्याची लांबी ६०० फूट व रुंदी ३०० फूट आहे. त्यांत जे पाणी आहे ते रटरटां शिजत असते. शिवाय वाफांचा हलकलोळ उसळलेला दिसतो. मध्यभागीं वाफेचा ताडामाडासारखा उंच स्तंभ उभा असून तो धोत कारंज्याप्रमाणे जोराने बाहेर पडतो. व मधून मधून तोफेच्या आवाजाप्रमाणे आवाज होतात. त्या कड्यास दक्षिणभागीं थोडी उतरती जागा असल्यामुळे हे सळसळणारे गंधकाचे पाणी बाहेर पडून वाहत जाऊन समुद्रास मिळते. कशी ईश्वरी लीला अगाध व सामर्थ्य वर्णनीय आहे बरे !!!

पर्वतावरील हवा :—पर्वत उंच असल्यामुळे ज्या देशास तो आडवा आला आहे त्यास वारा व वादळ यांचा उपद्रव होऊं देत नाही. पर्वताच्या तळाशीं

उष्णता व माथ्यावर थंडी आणि मध्यभागीं उष्णता व थंडी सम म्हणजे सारखी असते. पर्वतावरून शीत किंवा उष्ण हवेचे मान बदलत असते. ज्यावर नेहमीं बर्फ असते तेथील हवा थंड असून ती त्यावरून वाहत जाऊन इतर स्थळीं उष्ण हवेने उबगलेल्यांस शीतल वायूने थंड करिते. पृथ्वीवर हवेच्या संबधाने पांच प्रकार आहेत. त्यांस पांच कटिबंध म्हणतात. या पांच कटिबंधांत जसे हवेचे मान असते तसे कित्येक पर्वतांवर या पांची कटिबंधांतील हवेचे मान असते. म्हणजे पांची कटिबंधांतील हवा एका पर्वतावर असते. अशा ठिकाणीं गेल्यावर मग सर्व पृथ्वी फिरावयास नको. त्याप्रमाणेच हवेच्या मानाने निरनिराळ्या कटिबंधांत निरनिराळ्या वनस्पति असतात. तशा पांची कटिबंधांतील वनस्पति कधीं कधीं एकाच पर्वतावर असतात असे शोधांतीं दिसून आले आहे. असा पर्वत तेनेरिफ नामक आहे. त्यावर हंबोलत नांवाच्या शोधक पुरुषाने आपले बुद्धिचातुर्य खर्चून असे शोधून काढले आहे कीं, ह्या पर्वतावर पांची कटिबंधांतील हवा असून पांची कटिबंधांतील वनस्पति आहेत. आर्मिनिया प्रांतांतील आराराट पर्वतावर पहिल्याने आर्मिनियांतील हवा लागते, मग थोडे वर चढले असतां पारीस शहरांतील हवा, व वनस्पति दृष्टीस पडतात; आणखी बरेच वर चढून शिखराजवळ जातांना स्वीदन देशांतील हवा व वनस्पति आढळतात; आणि शेवटीं अगदीं शिखरावर गेले असतां लापलांद देशांतील हवा व वनस्पति आढळतात असे तुर्नफोर नामक मुशाफर सांगतो. हिमालय पर्वताने सर्व जगांत श्रेष्ठत्व संपादिले आहे. या पर्वताच्या शिखरावर बर्फ असून त्यावर ढग उतरतात म्हणून शिखरे कोणतीं व ढग कोणते यांची निवड करणे दुरापास्त आहे. या पर्वताच्या पायथ्याशीं सुमारे वीस मैलांचे सपाट मैदान आहे, त्यास तराई म्हणतात. ह्या जागीं उंचावरून पाणी पडून व मोठी दलदल होऊन दाट जंगल वाढले आहे. ह्या प्रदेशाची हवा अत्यंत अपायकारक असून रोगट आहे. ह्या प्रदेशाच्या पुढे सुपीक जमीन व चांगल्या पाण्याचीं खोरीं आहेत. त्यांस धन असे म्हणतात. बऱ्याच वरच्या भागीं भाताची व चाहाची लागवड फार होते. हिमालयाच्या शिखरावर जाण्यास मनुष्याची गति लागत नाही. इतके करून जर कोणी अतिशय उंचीवर गेला तर त्यास दुःसह वेदना होऊं लागतात. कारण तेथे वातावरण फार विरल असते, यामुळे श्वासोच्छ्वास घेण्यास पुरती हवा मिळत नाही. जीव गुदमरून जातो. थकल्यासारखे होतें व एकसारख्या धापा चालू असतात. व प्रत्येक पावलास

त्यास दम खावा लागतो. या पर्वताच्या फारच उंचीवर ढग खालीं टाकून आणखी वर चढलें असतां विलक्षण देखावा दृष्टीस पडतो. मेघमंडल पायांखालीं असतें, त्यामुळें ही पृथ्वी दिसत नाही. फक्त मेघपंक्तीचा एक शांत समुद्रच पसरला आहे असें वाटूं लागतें. त्यांत मेघपंक्तींतून एखादें शिखर वर आलें असलें तर तें त्यांत बेटाप्रमाणे शोभतें. अशा मेघमंडलावर उभे असतां कधीं कधीं ढगांतून वीज चमकते. त्या वेळीं मस्तकावर स्वच्छ निळें आकाश व पायांखालीं विजेचा चकचकाट ! असें पाहून मनुष्याचें मन आश्चर्यानें किती थक होत असेल याची कल्पना वाचकांनीं करावी. हिमालयाची एक ओळ आठ हजार फूट उंच आहे, तिच्यावर भाजीपाला व फळफळावळ अति उत्तम होते. ह्यांतील दार्जिलिंग, नानीताल, आणि सिमला इत्यादि उंच आणि सपाट प्रदेशांवर उष्णकालांत राहण्यासाठीं युरोपियन कामदारांनीं वसाहती केल्या आहेत. नीलगिरि व महाबळेश्वर येथेही अशा वसाहती आहेत. एप्रिल व मे महिन्यांत महाबळेश्वर वास्तविक 'नहर' हें राजेरजवाडे व श्रीमंत लोकांनीं गजबजलेलें असतें. महाबळेश्वर येथील हवा सर्वांसाठीं चांगली आहे हें तर खरेंच. पण त्यांतलें त्यांत लहान मुलांसाठीं ती फारच उपयोगी व सुखावह आहे असें दाक्षरलोकांचें सांगणें आहे. याचा अनुभव घेऊन पाहावा. तेथील पाणी पाचक असून गोड आहे.

पर्वताचा फायदा:—पृथ्वीच्या पृष्ठभागावर पर्वत हे उगीच उंच उंच व ओवडधोवड उंचवटे आहेत, असें प्रथम वाटतें आणि यामुळें आपणांत एक ह्मण आहे कीं, "दुरून डोंगर साजरे, जवळ जातां देखेरे." परंतु विचारांतीं समजून येईल कीं, या सृष्टीस त्यांचा फार उपयोग आहे. जमीन सुपीक होण्यास मुख्य कारण जें पाणी तें तीस प्राप्त होण्यास ईश्वरानें जें काहीं यंत्र योजिलें आहे, त्याचा एक भाग पर्वत आहे. आकाशांतून ढग चालले असतां पर्वत त्यांचें आकर्षण आपणाकडे करितात. मग ढग त्यांवर उतरतांना विरल होऊन पर्जन्यवृष्टि करितात. ती वृष्टि झाल्यावर पाणी छिद्रांतून, भेगांतून पर्वताच्या पोटांत शिरतें व आंत जें पोक्रळ भाग असतात त्यांत सांचतें. नंतर त्या सांठ्यांतून झरे, ओढे, नद्या यांचे उगम होतात. कारण सांठ्यांतील पाणी ज्यास्त होऊन फुटून वाहूं लागतें. जर पर्वत नसते तर पावसाचें पाणी वाहून व्यर्थ गेलें असतें, किंवा बालुकामय जमिनीनें शोषून घेतलें असतें, अगर काहीं ठिकाणीं जमिनीवर सांचून अनेक पाणथळी व दलदली झाल्या असत्या. कोठें पर्वत, कोठें

खोरे, कोठें मैदान असल्यामुळें पृथ्वीची रचना कशी सुंदर झाली आहे. व तिच्याकडून मनुष्यांच्या मनास किती आल्हाद होतो! पृथ्वीवर पर्वत नसते, आणि सर्व भूपृष्ठभाग अगदीं सपाट असता तर ती किती निराळी दिसली असती बरें!! कित्येक पर्वतांचीं शिखरे बर्फानें झांकलेलीं असतात. तें बर्फ वितळून वाहूं लागतें व त्यांच्या नद्या होऊन देश सुपीक होतो. मिसर देशांत नैल नदीच्या दुथडीनें सुमारें १५१२० मैल रुंद अशी मैदानाची पट्टी गेली आहे. व त्या पट्टीच्या दोहों बाजूंस डोंगराची ओळ आहे. तीस चंद्रपर्वत ह्मणतात. तेथील बर्फ वितळून त्या नदीस महापूर येतो. तो पूर जून महिन्याच्या पंधराव्या तारखेपासून वाहूं लागतो आणि सतेंवरांत उतरूं लागतो. मिसर देशांत पाऊस पडत नाही. या नदीस हा जो महापूर येतो त्यावरच लोक उत्पन्न काढितात. हिमालय पर्वत या हिंदुस्थान देशाला मोठें लाभाचें कलम आहे. दक्षिण गोलार्धांत समुद्र फार आहेत. सूर्यकिरणानीं त्यांची वाफ होऊन ढग बनतात. ते उत्तरेस जाऊ लागले ह्मणजे हिमालय पर्वत त्यांस अटकाव करितो. अर्थात ते त्याजवर क्रोधानें कोसळतात व आपला क्रोध शांत करून उत्तर प्रांतास पाण्याचा पुरवठा करून देतात. हा पर्वत बर्फाचें वसतिस्थान असल्यामुळें उन्हाळ्यांत मनस्वी बर्फ वितळतें. व नद्यांस महापूर येतो व हवेस गारींगार करून सोडतो. व प्रचंड दुःसह वाऱ्यापासून बचाव करितो. पर्वतांवर अनेक वनस्पति असतात त्या औषधासाठीं फार उपयोगीं पडतात.

आराराट डोंगरानें नोहाच्या तारवास टेंका दिला. सीना डोंगर परमेश्वराचें वाहन झाला. त्यावर देव उतरला. तो धूमय झाला. त्यावर दाहा आज्ञा मिळाल्या. लोकांस नेमशास्त्र प्राप्त झालें. मोरिया डोंगरावर इझाक विश्वासानें अर्पिला गेला. याच पर्वतावर सर्व जगतासाठीं महायज्ञ झाला. जगास जीवन मिळालें. मोशे पिसगा डोंगरावर मेला. एलियानें कर्मेल डोंगरावर यज्ञ करून अग्नीच्या द्वारे उत्तर मिळविलें. होरेव डोंगरावर एलियास देवानें दर्शन दिलें. आलीशा ज्या डोंगरावर होता तो अग्नीचे घोडे व अग्नीचे रथ यांहींकडून भरला होता. प्रभु येशू ख्रीस्त डोंगरावर एकांतांत जात असे. त्यानें डोंगरावर पांच भाकरी व दोन मासे यांकडून पांच हजार माणसांस तृप्त केलें. डोंगरावर उत्तम नीति सांगितली. त्याचें रूपांतर हेर्मोन डोंगरावर झालें. तो डोंगरावर मारला गेला. त्यानें आपल्या शिष्यांस डोंगरावर दर्शन दिलें. व आकाशीं चढतांना डोंगरावरून गेला.

भा. भा. चक्रनारायण.

लांकडांच्या लगद्याचे कागद.

पूर्वी कागद करण्याच्या कामीं चिंध्या व दुसरे कांहीं पदार्थ यांचा उपयोग करीत असत. परंतु आतां त्यांच्या ठिकाणीं लांकडांच्या तंतूंचा उपयोग होऊं लागला आहे. त्या तंतूला लगदा ह्मणतात. कारण पूर्वी कागद करण्याकरितां ज्याप्रमाणें कापूस, ताग, चिंध्या, वगैरे कुटून तयार करीत व त्या पदार्थास लगदा ह्मणत त्याप्रमाणेंच हल्लीं कागद करण्याच्या लांकडांच्या तंतूलाही लगदा हेंच नांव पडलें आहे. हा लांकडांचा लगदा रसायनप्रयोगानें तयार होतो. प्रथम लांकडांचे ठोकळे घेऊन त्यांची साल काढून ते अगदीं निर्मळ करितात. यासाठीं कीं, त्यांचे तंतु सारखे निघावे व त्यांच्यावरील कुजका व डागळलेला भाग अगदीं निघून जावा. याप्रमाणें ते ठोकळे निर्मळ झाले ह्मणजे ते आडवे कापून त्यांच्या पातळ धलप्या करितात. ह्या धलप्या कागदाच्या गिरणीवर उंच माडी असते तेथे नेऊन, पडघमाच्या आकाराच्या एका डब्यांत घालितात. तो डबा फार मोठा व मजबूत केलेला असतो. त्याची मध्यरेषा १४ फूट व लांबी २४ फूट इतकी असते. हे डबे दर चौरस इंच जागेवर ७५ पासून २०० पौंड वजनाचा जोर सहन करतील इतके मजबूत असतात. धलप्यांनीं डबा भरल्यावर त्यांत सलफ्यूरिक आसीड व दुसरे कांहीं रसायनिक पदार्थ घालितात. त्यांच्या योगानें त्या धलप्यांचा कापसाप्रमाणें अगदीं मऊ पदार्थ होतो. मग तो दाबून त्यांतील पाणी काढून टाकतात, व खूप कुटतात. नंतर तो लाटून लाटून पातळ केल्यावर त्याचे पाहिजे तितके मोठे तुकडे कापून गिरणींत पाठवितात. या स्थितीमध्ये लांकडी तंतु ४० भाग व पाणी ६० भाग असते. इतकें पाणी त्यांत राखून ठेवण्याचें कारण एवढेंच कीं, ते कापलेले तुकडे गिरणींत जाई तोंपर्यंत त्यांचे थर एकमेकांस चिकटून वसू नयेत. एक खंडीभर गंधसरूच्या लांकडांच्या १२०० पौंड धलप्या निघतात. आणि १०० पौंड धलप्यांची किंमत तनिपासून चार रुपयेपर्यंत येते.

मुलगीच आहे.

म्यागी शाळेंतून घरीं आली. तेव्हां तिची आई पुढल्या खोलींत कांहीं मित्रांशीं बोलत बसली होती. म्यागीनें घरांत येतां येतां आपली छत्री एका खुर्चीवर टाकून दिली. आपलीं पुस्तकें बाज्यावर ठेवलीं. पन्सल तर बाज्यावरून पलीकडे गडबडत गेली. मग तिनें

धांवत जाऊन आपल्या आईचा मुका घेतला व आपली टोपी काढून तिच्याजवळ दिली. भेटण्यास आलेल्या मित्रांकडे पाहून त्यांस सलाम केला. आणि माडीवर जातां जातां आपले हातमोजे काढून जमिनीवर टाकले. हे सर्व पाहून तिची आई हांसली व ह्मणाली—“मुलगीच आहे. तिला काय कळतें!”

मुलगीच आहे खरी, आणि ती असें करते ह्मणून आईला गुदगुल्या होतात. परंतु अणखी कांहीं दिवसांनीं हीच संवय तिला जडून राहिल. तिला आपल्या वस्तु नेमक्या ठिकाणीं नीट मुलींच ठेवतां येणार नाहींत. त्यांची गरज लागेल तेव्हां त्या सांपडायाच्या नाहींत. पुढें अणखी मोठीं कामें तिच्यावर पडतील तेव्हां तिला तीं झेंपणार नाहींत. संसारांत तिला टापटीप साधणार नाहीं. या मुलीनें आपली छत्री खुर्चीवर टाकून दिली. ती उचलून योग्य ठिकाणीं तिच्या आईनें नच ठेवली तर कोणी नकळत तिजवर बसेल. आणि छत्री मोडेल. परंतु ती छत्री नेमक्या जागीं ठेवण्यास किती श्रम लागले असते! पुस्तकें आपल्या खोलींत नेऊन जागच्या जागीं ठेवण्यास फार मेहनत पडती काय! कपडे अंगावरून उतरले कीं त्यांचा एकच बोळा करून पेटींत कोवण्यापेक्षां त्यांच्या घड्या करून नीट ठेवल्यानें कितीसें नुकसान होतें? आमच्या घरीं एक तरुण मुलगा कांहीं काळ होता. तो अंधूळ करण्यास गेला ह्मणजे मोरींत आपले कपडे काढून टाकी. आणि त्याची अंधूळ झाल्यावर जाऊन पाहवें तो ते सर्व मोरींतच भिजत पडले असत. ते दुसऱ्या कोणीं न काढले तर त्यांची त्याला कधीं आठवणसुद्धां होत नसे. मग जेव्हां एकाद्या वस्त्राची गरज लागे तेव्हां तो सर्व घर शोधित फिरे.

मुलांस व मुलींस आपल्या वस्तु नेमल्या ठिकाणीं व्यवस्थेनें ठेवण्यास शिकविले पाहिजे. नाहीं तर तीं लोकांवर टेंकण्यास इतकी शिकतील कीं तीं अगदीं निरूपयोगी होतील.

शा० रा० मोडक.

चुटके.

जान आपल्या आईबापांस न विचारतां तळ्यांत मासे धरण्यास गेला. दुसऱ्या दिवशीं त्याच्या मित्रानें त्यास विचारलें, “तुला कांहीं मिळालें काय?” जान ह्मणतो, “नाहीं, मी घरीं येईपर्यंत कांहीं मिळालें नाहीं.” ह्मणजे ? “ह्मणजे, घरीं आल्याबरोबर छडीचे रेटे मिळाले.”

एका शालेंत एक नवीन वर्ग सुरू केला. तेव्हां त्या वर्गांत बहुत विद्यार्थी आले. नेमाप्रमाणें प्रार्थना आटोपल्यावर प्रिन्सिपल साहेब ह्मणाले, यंदां आपल्या शालेंत बहुत विद्यार्थी आले आहेत, हें पाहून मला फार आनंद वाटतो व लागलेंच शास्त्र उघडून त्यांचा नियमित धडा गीत ३ रें ते वाचू लागले. त्यांचा आरंभ, हे देवा माझे शत्रु किती वाढले आहेत वगैरे.

एक मनुष्य पायमोजे विकत घ्यावयास एका दुकानीं गेला. तेव्हां दुकानदारानें त्याला काळ्या रंगाचे मोजे दाखविले. गिऱ्हाईकानें पुसलें, यांचा रंग तर नाहीना जाणार! दुकानदार—रंग! छेहो. काळ्या मैदीच्या लोंकरीचे केले आहेत ते. त्यांचा कुटून रंग जाणार. भलतेंच काहीं!

एक मनुष्य आपल्या मित्रास ह्मणाला, माझा कुत्रा असा आहे कीं, त्याला काहीं जरी सांगितलें तरी त्याला समजतेंच. मित्र.—खरें का. मी त्याशीं इंग्रजींत बोलूं! मनुष्य.—तसें नव्हे हो. शिटी वाजविली कीं वस्त त्याला तेव्हांच कळतें.

व्यवहारी अपूर्णाक.—एक शिक्षक आपल्या विद्यार्थ्यांस अपूर्णाक शिकवीत होता. तेव्हां त्यांच्या डोक्यांत किती शिगळें अग्नि हें समजण्यासाठीं त्यानें त्यांस पुढील प्रश्न केला. मला एक आंगरखा करावयाचा आहे. आंगरख्यास कापड २३ वार लागतें. कापडाचा भाव १३ रुपये आहे. तर एकंदर आंगरख्याची किंमत काय! एक मुलगा उत्तर देतो, मास्तर, १३ रुपये वार कापड न घेतां २ रुपये वाराचें कापड घ्या तीन वार आंगरखा वाढत्या अंगीं बरा होईल. तुझालाही तंग वगैरे होणार नाही. शिवाय आमचाही त्रास चुकतो. ६ रुपये खर्चा ह्मणजे शालें आटोपलें.

एका मनुष्याची बायको भारी लवलव करीत असे त्यामुळे त्याला भारी कंटाळा आला परंतु करतो काय! शेवटीं त्याला एक युक्ति सुचली. तो तिला ह्मणाला, प्रिय, तूं बोलत नसलीस, ह्मणजे तूं फार सुंदर व मनोहर दिसतेस त्या दिवसापासून वाईसाहेबांचे तोंड अगदीं बंद झालें.

एक चार वर्षांचा पोर आपल्या सोबत्यास ह्मणाला, अरे तुझ्या बापाला एकच पाय! सोबती—होय. मुलगा०—दुसरा कुठेरे! सोबती०—स्वर्गांत.

शांतवन.—खरंच! पोळीची चव काहीं वेगळीच तोंडांत घालण्याचा उशीर मात्र कीं—
प्रसाद०—खरी गोष्ट खाण्यांत नव्हे तर पोळी पचविण्यांत आहे.

शास्त्रप्रश्न.

१. दानीएलानें राजाचें अन्न कां खाल्लें नाहीं ह्मणून तुझाला वाटतें?
२. दानीएलाला किती दृष्टांत झाले ह्मणून शास्त्रांत लिहिलें आहे?
३. दानीएल कोणत्या राजाच्या कारकीर्दींत बाबेल शहरांत राहत होता?
४. “राजानें तर दानीएलाला ह्मटलें होतें कीं तूं आपल्या ज्या देवाची सेवा नित्य करितोस तो तुला सोडवील” दानीएलाचा देव त्याला सोडवील असें राजाला कशावरून वाटलें?
५. दानीएल प्रार्थना करीत असतांना त्यानें यरूशलेम शहराकडे तोंड कां केलें?
६. “हे देवा, तूं आपले विधि राजास दे” हा राजा कोण?
७. ७२ व्या गीतावरून भशीहाच्या राज्याविषयीं आर्ह्यां काय समजावें?
८. ज्यांत प्रभु येशू ख्रिस्ताचें राज्य सवें जगावर होईल असें देवानें वचन दिलें आहे, अशा साहा औव्या सांगा?
९. “त्याजकडून लोक सुखी होतील” हें वचन देवानें पाहिल्यानें कोणाला सांगितलें?
१०. “व जाचणाऱ्याला ठेंचून टाकील” जाचणाऱ्याला कोणत्या दोन रीतींनीं देव ठेंचू शकेल?
जी० गॉर्डन.

शास्त्रप्रश्नांचीं उत्तरें देणारांचीं नांवें.

हीं नांवें पुढील अंकांत छापून प्रसिद्ध करूं.

बालबोधमेव्याची जाहिरात.

बालबोधमेव्याची वर्षाची वर्गणी १२ आणे. ज्ञानोदय वेणारास ६ आणे, टपालहांशील ६ आणे.

सोनेरी अक्षरांच्या कवराचे सर्व वर्षांचे एके ठिकार्णी बांधलेले अंक २ रुपयांस, रं० जे० ई० आवट भायखळा, मुंबई, या पत्र्यावर मिळतील, बालबोधमेव्याच्या वर्गणीसंबंधी व पत्र्याबद्दल वगैरे लिहिणें तें ज्ञानोदयाचे म्यानेजर रं० जे० ई० आवट, भायखळा, मुंबई, यांस लिहांवें.

एका शालेत एक नवीन वर्ग सुरू केला. तेव्हां त्या वर्गात बहुत विद्यार्थी आले. नेमाप्रमाणे प्रार्थना आटोपल्यावर प्रिन्सिपाल साहेब हजगले, यंदां आपल्या शालेत बहुत विद्यार्थी आले आहेत, हे पाहून मला फार आनंद वाटतो व लागलेच शाळ उघडून त्यांचा नियमित धडा गीत ३ रें ते वाचू लागले. त्यांचा आरंभ, हे देवा माझे शत्रु किती वाढले आहेत वगैरे.

एक मनुष्य पायमोजे विकत घ्यावयास एका दुकानांनी गेला. तेव्हां दुकानदाराने त्याला काव्या रंगाचे मोजे दाखविले. गिऱ्हाईकाने पुसले, यांचा रंग तर नाहीना जाणार? दुकानदार—रंग! छेहो. काव्या मेंढीच्या लोकरीचे केले आहेत ते. त्यांचा कुठून रंग जाणार. भलतेच कांहीं!

एक मनुष्य आपल्या मित्रास हजगाला, माझा कुत्रा असा आहे कीं, त्याला कांहीं जरी सांगितलें तरी त्याला समजतेंच. मित्र.—खरें का. मी त्याशीं इंग्रजीत बोलूं! मनुष्य.—तसें नव्हे हो. शिटी वाजविली कीं वस्त त्याला तेव्हांच कळतें.

व्यवहारी अपूर्णांक.—एक शिक्षक आपल्या विद्यार्थ्यांस अपूर्णांक शिकवीत होता. तेव्हां त्यांच्या डोऱ्यांत किती शिगळे गेले ते पाहण्यासाठीं त्यानें

ईस्टर नामक बेटावरील धडिंग

पुतळ्यांचीं मुंडकीं.

दक्षिण पासेफिक महासागरांत ईस्टर नांवाचें एक बेट आहे. त्यावर विलक्षण प्रकारचीं कोरलेलीं मुंडकीं सांपडलीं आहेत. त्यांचें जें एक चित्र दाखविलें आहे त्यावरून त्या पुतळ्यांच्या मोठेपणाविषयीं वाचकांस कल्पना करतां येईल. हल्लीं त्या बेटावर लोकांची वस्ती फार थोडी हजणजे सरासरी दोनशेंपर्यंत असेल. कांहीं वर्षांमागे त्यांची संख्या तिप्पट होती. परंतु स० १८६२ त पिरू देशातील लोकांनीं त्या बेटावर हल्ला करून चारपांचशें लोकांस कैद करून नेले. मि० कुक नामक एक पर्यटन करणारा गृहस्थ ज्यानें दक्षिण महासागरातील पुष्कळ बेटें शोधून काढिलीं त्यानें प्रथम ह्या बेटावरील चमत्कारिक गोष्टी पाहून त्यांविषयीं जगास माहिती करून दिली. तेथील लोक त्या पुतळ्यांचीं मुंडकीं एका आवारांत मांडून ते ठिकाण फार पवित्र मानीत. हल्लींही तेथे कित्येक पुतळ्यांचीं मुंडकीं निरनिराळ्या ठिकाणीं मांडलेलीं दृष्टीस पडतात. जीं मुंडकीं चित्रांत दाखविलीं आहेत तीं एका मोठ्या खडकावर

शांतवन.—खरंच! पोळीची चव कांहीं वेगळीच. तोंडांत घालण्याचा उशीर मात्र कीं—
प्रसाद०—खरी गोष्ट खाण्यांत नव्हे तर पोळी पचविण्यांत आहे.

शास्त्रप्रश्न.

१. दानीएलानें राजाचें अन्न कां खाल्लें नाहीं हजणून तुझाला वाटतें?
२. दानीएलाला किती दृष्टांत झाले हजणून शाखांत लिहिलें आहे?
३. दानीएल कोणत्या राजाच्या कारकीर्दींत बाबेल शहरांत राहत होता?
४. “राजानें तर दानीएलाला हटलें होतें कीं तूं आपल्या ज्या देवाची सेवा नित्य करितोस तो तुला सोडवील” दानीएलाचा देव त्याला सोडवील असें राजाला कशावरून वाटलें?
५. दानीएल प्रार्थना करीत असतांना त्यानें यरूशलेम शहराकडे तोंड कां केलें?
६. “हे देवा, तूं आपले विधि राजास दे” हा राजा कोण?
७. ७२ व्या गीतावरून मशीहाच्या राज्याविषयीं आम्हां काय समजवें?

ज्यांत प्रभु येशू ख्रिस्ताचें राज्य सुरू जगणें कारलला आहेत व पुतळ्यां कित्येकांच्या डोक्यावर टोप्यांच्या आकारासारखें कांहीं घातलेलें आहे, व त्यांस तांबडा रंग दिला आहे. त्या बेटावर राहणाऱ्या एका मनुष्यानें असें सांगितलें कीं, ह्या मुंडक्यांची सध्या कोणी पूजा करीत नाहीं. त्याचप्रमाणे तेथील वृद्ध लोकांनी कही हजणतात कीं त्यांची पूजा केव्हां होत होती हे आम्हांस ठाऊक नाहीं. तथापि या संबंधानें त्या लोकांत अशी दंतकथा आहे कीं, प्राचीनकाळीं ह्या बेटावर कोणी एक नामांकित कारागीर होता, त्याला तुकोआयो हजणत असत. तो जादूगीरही होता. त्याला खडकावर कोरण्याचा फार नाद असे. त्याचीं हत्यारें साधींच असत, हजणजे तीं दगडांचीं केलेलीं असून त्यांनींच तो दगडावर कोरीत असे. एका पुतळ्याचें मुंडकें तयार झालें हजणजे हा तुकोआयो त्या बेटावरील सर्व माणसांस बोलावून त्यांच्या समोर त्या पुतळ्यास अमुक ठिकाणीं जाऊन उभा राहा अशी आज्ञा करी. आणि त्याच्या सांगण्याप्रमाणेंच ते करीत असत. पण वाटेनें जातां जातां कित्येक ठेंच लागून पडले, व पडल्यावर पुनः उभें राहण्याची त्यांस शक्ति नसे हजणून ते जेथल्या-तेथेंच पडलेले राहात. ह्या पुतळ्यांकडे कोणतें काम

सोंपवून दिल्लें होतें ह्यणाल, तर समुद्राच्या लाटांपासून त्यांनीं त्या बेटाचा बचाव करावा व परकीय लोकांपासून तेथील लोकांस सुरक्षित राखावें. प्रत्येक पुतळ्याच्या मुंडक्यास निरनिराळें नांव असून, त्या सर्वांस तुको-आयोचे दगड असें ह्यणतात. ह्या तुकोआयोस त्या कालीं लोक देवासमान मानीत असत.

भावी प्रिन्स ऑफ वेल्स.

आमच्या दयाळू महाराणीसाहेबांचे नातु आलवर्ट व्हिक्टर प्रिन्स ऑफ वेल्स यांच्या अकालिक मृत्युवरून थोड्या महिन्यांमागें इंग्लंड देशच काय परंतु हिंदुस्थान देखील शोकग्रस्त झालें होतें हें आमच्या वाचकांच्या लक्षांत असेलच. ते वारल्यामुळें त्यांची पदवी त्यांचा जॉर्ज नामक धाकटा भाऊ याकडे आलेली आहे. ह्यणून हाच आतां प्रिन्स ऑफ वेल्स होणार असून इंग्लंड व हिंदुस्थान या देशांच्या राजगादीचा मालकही होणार. ह्या नूतन भावी राजाचा गुणस्वभाव कसा आहे याकडे सर्वांचे लक्ष लागलें आहे. हा आपल्या वडील मृतभावापेक्षां हुशार व गुणसंपन्न आहे ही एक आनंदाची गोष्ट होय. प्रथम तर हा सर्वांस मोठा प्रिय व आवडता असा आहे. ह्याचा मुख्य अभ्यास ह्मटला ह्यणजे नौकाशास्त्राचा आहे. हा विनोदी स्वभावाचा व शक्तिमान असून देखणा आहे. ह्याला घोड्यावर बसून फिरणें, शर्यती लावणें, तिरंदाजी करणें वगैरे प्रकारचे बाहेरचे खेळ फार आवडतात व त्यांत तो फार हुशार आहे. त्याच्या सर्व गुणांत एक गुण विशेष स्तुत्य आहे तो हा कीं त्याला त्याच्या कुटुंबांतलें माणसें व त्यांच्या संबंधांचे नातलग वगैरे फार प्रिय आहेत. ह्याची थोरल्या भावावर विशेष प्रीति होती. तो लहानपणीं अशक्त होता तेव्हां त्याची कोणीं थट्टा करूं नये किंवा त्याला दुःख देऊं नये याविषयीं त्याची फार काळजी घेत असत.

सांडिंगहम ह्यणून जो प्रिन्स आफ् वेल्सचा बाहेरगांवीं महाल आहे त्यांत या दोघां भावांनीं एकत्र पुष्कळ दिवस घालविले आहेत व त्या ठिकाणचे जितके शेतकरी, सुखवस्तु, व गरीब लोक आहेत तितक्या सर्वांशीं ह्याचा परिचय आहे व सर्वांशीं ह्याचीं विनोदाचीं, ममतेचीं व घरोव्याचीं भाषणें झालेलीं आहेत. प्रिन्स जॉर्ज ह्याचा असा हूड स्वभाव आहे कीं ज्या मार्गानें घोड्यावर बसून कोणी जाणार नाहीं अशा कठीण मार्गावरून आपल्या आवडत्या घोड्यावर बसून जाण्यास कधीं भिणार नाहीं. तो सर्व चाकर लोकांशीं वगै-

रे प्रेमानें वागतो. जेव्हां नाताळच्या वेळेस त्याचें सर्व कुटुंब सांडिंगहम या ठिकाणीं जमतें तेव्हां कोणकोणत्या चाकरास काय बक्षिस द्यावे, ह्याविषयींचा त्याचा विचार सर्वांत चांगला असतो कारण त्याचा स्वभाव समसुखदुःखी असल्यामुळें कोणाला काय आवडतें व कोणाला कशाची गरज आहे हें त्याला सहज समजतें.

लहानपणीं प्रिन्स जॉर्ज इतका उत्सुक होता कीं, तो ह्या गुणामुळें मोठ्या भावाइतका आजीला आवडत नसे. ह्याला ताव्यांत ठेवणें फार कठीण पडे. ह्याला वडिवाटीप्रमाणें लोकांशीं वागणें व त्यांचा मान-मरातव ठेवणें या गोष्टी फार अवघड जात असत. कोणी एक कुलीन स्त्री काहीं दिवस सांडिंगहम येथें राहिली होती ती ह्याविषयीं ह्यणाली कीं त्याची मातुश्री दि प्रिन्स आफ् वेल्स ही दुसऱ्या मुलापेक्षां याकडे ज्यास्त लक्ष देऊन वागवीत असे कारण त्याला अशा वागविण्याची ज्यास्त गरज होती.

एके दिवशीं बरेच लोक तिरंदाजी करून आपलें मनरंजन करीत असतां प्रिन्स जॉर्ज नेम धरीत होता तेव्हां कोणी एक मोठा गृहस्थ मधून गेला त्या वेळेस प्रिन्स जॉर्ज रागानें पाय आपटून ह्यणाला हे पाहा लार्ड साहेब-अहो... तुम्ही हवेचे केलेले आहां ह्यणून माझ्या निशाणांत आलां! हा गृहस्थ फार पुष्ट होता ह्यणून त्याचें हें बोलणें त्यास अधिक टोंचलें. हें त्याच्या मातुश्रीनें पाहिलें आणि लागलीच निमूटपणें पुढें येऊन मुलाच्या हातांतून तिरकमठा घेतला व त्यास घरांत जाऊन बसण्यास सांगितलें. तेथील मंडळीनें त्याच्याबद्दल विनंती केली तरी ती प्रिन्ससनीं न ऐकतां उत्तर दिलें कीं मला ह्याचे किंचित् सुद्धां लाड करितां येत नाहीत कारण तो स्वच्छंदानें वागण्यास अगदीं एका पायावर तयार आहे. त्यानंतर तो सर्व दिवस खोलींत बसून राहिला असतां त्या वेळचें दुःख त्यानें कवितारूपानें प्रगट केलें. दुसऱ्या दिवशीं त्याला कोणी न सांगतां त्यानें त्या गृहस्थाची माफी मागितली आणि ती मिळाल्यावर त्याकडे पाहून ह्यणाला, कां आतां आमचें सर्व बराबर आहेना? "होय." असें उत्तर मिळतांच तेथून तो अशा रीतीनें चालता झाला कीं जसें काय आपण आपलें सर्व कर्तव्य बजाविलें.

त्याची चालचर्या अशी आहे कीं आजपर्यंत त्याच्या नांवाला कधीं कोणीं बड्डा लाविला नाही. तो उदार मनाचा असून उधळ्या नाही व त्याला कर्ज नाही. त्याच्या सर्व करमणुकीच्या रीति निरुपद्रवी आहेत. आतां त्याच्या सर्व आयुष्यक्रमाची बदल होण्याची वेळ आहे. तो आपल्या बापाच्या मागें गादीचा वारस आहे

हणून त्याला आतां स्वतंत्र राजवाडा वगैरे मिळणार आहे. शिवाय त्याचें वेतन बरेंच वाढेल, आणि योग्य कालीं त्याचा विवाहही होईल. तरुण वाचकांनीं या राज-पुत्राची हकीकत स्मरणांत ठेवावी हणजे पुढें हा जेव्हां गादीवर बसेल तेव्हां त्याच्याविषयीं दुःख न वाटतां अधिक आनंद होईल. आपण त्याकरितां ईश्वरापाशीं विनंती करावी कीं जसे त्यानें आजपर्यंत उत्तम गुण दाखविले आहेत तसेच ते श्रेष्ठपर्यंत वृद्धिंगत करून ईश्वराच्या सेवेत तत्पर राहून त्याला गौरवावें, आणि चिरकाल गादीचा अधिकार चालवून प्रजेला संतुष्ट राखावें.

नाव गाडेपर और गाडा नावपर.

एका मनुष्यानें मजूर, कामदार लावून एक मोठी नाव तयार केली. परंतु जमिनीवर नावा चालत नाहीत तेव्हां ज्या ठिकाणीं ती तयार झाली होती तेथून एका मोठ्या नदीच्या धुक्यावर ती नेऊन पांचवायाची होती. हणून मालकानें एक मोठा गाडा आणविला. आणि पुष्कळ माणसें लावून ती गाड्यावर चढविली. तेव्हां गाड्याला असें वाटलें कीं, मी या नावेपेक्षां मोठा आहे. हणून तो तिचा उपहास करूं लागला. ती नाव धुक्यावर गेल्यावर एका कडेचीं माणसें व सामान दुसऱ्याकडेवर पाण्यावरून नेऊं लागली. एक दिवस ज्या गाड्यावर तिला नदीपर्यंत आणलें होतें तो नदीच्या पलीकडे जायाचा होता. नदीला पाणी फार होतें, हणून मालकानें तो नावेवर चढविला. तेव्हां नाव त्या गाड्यास हणते, " आतां कोण कोणापेक्षां मोठे आहे? " गाडा जमिनीवर मोठा होता. परंतु पाण्यावर त्याला आपला मोठेपणा संभाळतां येईना.

अशी गोष्ट आहे. या जगांत कोणीच परिपूर्ण नाही. ज्याला दुसऱ्या कोणाचीच गरज कधीं लागत नाही असा मनुष्य नाही. कोणास लोहारकाम येत असेल तरी त्याला कापडाची गरज पडल्यास साव्याकडे गेलें पाहिजे. सुतारास आपलें काम कितीही चांगलें येत असलें तरी त्याला चांभाराचें साह्य न मिळालें तर जोडे घालण्यास मिळणार नाहीत. याप्रमाणें या जगांत प्रत्येक मनुष्यास इतरांची गरज आहेच.

परंतु चांभाराला जोडे शिवतां येतात हणून तो सुतारापेक्षां मोठा नाही. साव्याला कापड विणतां येतें हणून तो लोहारापेक्षां मोठा नाही. प्रत्येकास दुसऱ्याचें साह्य लागतें. कोणास गर्व धरण्याचें कारण नाही.

ज्या कोणापाशीं कांहीं गुण असेल त्याला त्याबद्दल श्रय मिळवें. बहुत गोष्टी अशा आहेत कीं, त्यांची

किंमत सहज दिसून येत नाही. तरी जेव्हां त्यांचा उपयोग घडतो तेव्हां त्या आमच्या नजरेस येतात.

लियोपोल्ड फोन रांक.

ज्या गृहस्थाची तसवीर पुढील पृष्ठावर छापली आहे तो जर्मन देशांतील एक नामांकित इतिहासकार होय. त्याचें नांव लियोपोल्ड फोन रांक. सर्व युरोप खंडांत त्यासारखा उत्तम लिहिणारा नाही झटलें तरी चालेल. त्यानें इतिहासाचे पुष्कळ ग्रंथ लिहिलेले आहेत. परंतु तितक्यांनीही तज्ञ न होतां व ऐशीं वर्षांचें वय झालें असत त्यानें सर्व जगाचा इतिहास लिहिण्यास आरंभ केला आणि एक्याण्णव वर्षांचा होई तोंपर्यंत त्यानें दरवर्षी जगाच्या इतिहासाचे दोन दोन भाग याप्रमाणें तयार करून ते छापून प्रसिद्ध केले. अशा वृद्धावस्थेमध्ये त्याची शारीरिक किंवा मानसिक शक्ति कमी झाली असें दिसलें नाही. त्याच्या आंगची तर्तरी पाहून त्याचे मित्र हणत कीं हा अद्याप तरुणाप्रमाणेंच धट्टाकट्टा दिसत आहे.

लियोपोल्ड फोन रांक हा एक श्रीमान गृहस्थाचा पुत्र होता. त्याला चार पांच बंधु असून तेही त्याच्याप्रमाणेंच मोठ्या प्रसिद्धीस आले. एक भाऊ बर्लिन एथील एका मोठ्या कालिज्याचा अध्यक्ष हणजे प्रिन्सिपाल होता. दुसरा एका ईश्वरी विद्येच्या शाळेंतील प्रोफेसर होता. याप्रमाणें सर्व भाऊ मोठमोठ्या पदवीस चढून नांवलौकिकास आले. बाप धनवान असल्या कारणानें लियोपोल्डास उत्तम प्रकारचें शिक्षण मिळालें. जेव्हां तो तरुण होत चालला तेव्हां त्याच्या मनांत असा विचार येऊं लागला कीं, आतां आपण कोणत्या धंद्यांत पडवों? पण त्याविषयीं त्याला कांहीं सुचेना. इतिहास वाचण्याचा व तो ध्यानांत ठेवण्याचा त्याला मोठा नाद असे. हणून त्यानें असा विचार केला कीं, आपण एखादा इतिहास लिहून तो जगांत प्रसिद्ध करून पाहावा. त्यांत नांव मिळालें तर आपला मनोरथ सिद्धीस गेल्यासारखा होईल. प्रथम त्यानें लूथराचा इतिहास लिहिण्याची योजना केली व ती सिद्धीसही नेली. जर्मनी देशांत लूथराविषयीं निरनिराळें पन्नास साठ ग्रंथ असतील. परंतु त्या सर्वांमध्ये फोन रांकाचा ग्रंथ अति उत्तम मानला गेला आहे.

अशा प्रकारें त्याचा लौकिक ज्ञान्यावर त्यानें पुढें अनेक ग्रंथ लिहिले. त्यांपैकीं एक तर विशेषच उत्तम आहे असें सर्व अभिप्राय देणारे विद्वान लोक हणतात. त्या ग्रंथास सोळाव्या व सतराव्या शतकांतील पोपांचा इतिहास असें नांव आहे. स० १८४० व्या सालीं जर्मन देशाच्या उइलियम बादशाहानें फोन रांकाला पुशिया

विद्या, राजसु, पूजिता, न, तु, धनं, विद्याविहीनः, पशुः ॥

अन्वय—नरस्य अधिकं रूपं विद्या नाम, प्रच्छन्नगुप्तं धनं; विद्या भोगकरी; विद्या यशःसुखकरी; विद्या गुरुणां गुरुः; विद्या विदेशगमने बंधुजनः; विद्या परा देवता; विद्या राजसु पूजिता; धनं न तु; विद्याविहीनः पशुः ॥

अर्थ—विद्या हेंच मनुष्याचें उत्तम रूप, व झांकलेलें गुप्त धन होय. विद्याच कल्याण करणारी; विद्याच यश आणि सुख देणारी; श्रेष्ठांमध्येही श्रेष्ठ अशी विद्याच; देशांतरीं गेलें असतां तेंथे आप्तमित्र कोण तर विद्या; विद्याच परमश्रेष्ठता होय; विद्यालाच राजे लोक मान देतात. विद्यावांचून दुसरें श्रेष्ठ धन नाहीं. जो विद्याविहीन आहे तो जनावराप्रमाणें जाणावा.

येषां न विद्या न तपो न दानं ज्ञानं न शीलं न गुणो न धर्मः ते मृत्युलोके भुवि भारभूता मनुष्यरूपेण मृगाश्चरन्ति ॥ २ ॥

पदे—येषां, न, विद्या, न, तपः न, दानं, ज्ञानं, न, शीलं, न, गुणः, न, धर्मः; ते मृत्युलोके, भुवि, भारभूताः, मनुष्यरूपेण, मृगाः, चरन्ति.

अन्वय—येषां विद्या न; तपः न; दानं न; ज्ञानं न; शीलं न; गुणः न; धर्मः न; ते मृत्युलोके भुवि भारभूताः, मनुष्यरूपेण मृगाः चरन्ति.

अर्थ—ज्या मनुष्यांमध्ये विद्या नाहीं; तप ह्मणजे इंद्रिये स्वाधीन ठेवण्याची शक्ति नाहीं; दान देण्याची बुद्धि नाहीं; चांगला स्वभाव नाहीं; सद्गुण नाहीं, धर्माचरण नाहीं, ते या मृत्युलोकामध्ये भूमीला भार असे होऊन मनुष्यरूपाने जनावरेंच हिंडतात असे समजावें.

लभेत सिकतासु तैलमपि यत्नतः पीडयन् पित्रेच्च मृगतृष्णिकासु सलिलं पिपासादितः । कदाचित्पर्यटन् शशविषाणमासादयेत् न तु प्रतिनिविष्टमूर्खजनचित्तमाराधयेत् ॥ ३ ॥

पदे—लभेत, सिकतासु, तैलं, अपि, यत्नतः, पीडयन्, पित्रेत्, च, मृगतृष्णिकासु सलिलं, पिपासादितः । कदाचित्, अपि, पर्यटन्, शशविषाणं, आसादयेत्, न, तु, प्रतिनिविष्टमूर्खजनचित्तं, आराधयेत्.

अन्वय—यत्नतः पीडयन् सिकतासु तैलमपि लभेत; पिपासादितः मृगतृष्णिकासु सलिलं पित्रेत्; कदाचित् पर्यटन् शशविषाणमपि आसादयेत्; प्रतिनिविष्टमूर्खजनचित्तं न तु आराधयेत्.

अर्थ—यत्नाने पिलतां पिलतां वाळूच्याठायींही कदाचित् तैलाचा लाभ होईल; जो तान्हेने पिडलेला तो मृगजलाचेंही जल पिऊन आपली तृषा भागवील; फिरतां फिरतां शशाचेंही शिंग कदाचित् प्राप्त होईल (ह्मणजे न घडणाऱ्या गोष्टी कदाचित् घडतील) परंतु

विघडलेल्या अशा मूर्ख लोकांच्या चित्ताचें कधीं समाधान होणार नाहीं.

आरभ्यते न खलु विघ्नभयेन नीचैः

प्रारभ्य विघ्नविहता विरमंति मध्याः ।

विघ्नैः पुनः पुनरपि प्रतिहन्यमानाः

प्रारभ्य उत्तमजना न परित्यजंति ॥ ४ ॥

पदे—आरभ्यते, न, खलु, विघ्नभयेन, नीचैः, प्रारभ्य, विघ्नविहताः, विरमंति, मध्याः, विघ्नैः, पुनः पुनः, अपि, प्रतिहन्यमानाः, प्रारभ्य, उत्तमजनाः, न, परित्यजंति.

अन्वय—नीचैः विघ्नभयेन न खलु आरभ्यते; मध्याः प्रारभ्य विघ्नविहताः विरमंति; विघ्नैः पुनः पुनरपि प्रतिहन्यमानाः उत्तमजनाः प्रारभ्य न परित्यजंति.

अर्थ—नीच लोक विघ्नाच्या भयाने एखाद्या कामास आरंभच करित नाहींत; मध्यम लोक कामास आरंभ करून, मध्ये एखादें विघ्न आलें कीं ते काम सोडून देतात; परंतु जे उत्तम ह्मणजे दृढनिश्चयी लोक आहेत ते पुनःपुनः जरी विघ्न प्राप्त झालीं तरी आरंभलेलें काम कधीं टाकीत नाहींत.

दुःखांची भट्टी.

सोन्यास विस्तवांत टाकून व तें काहीं वेळ तेंथेंच राहूं दिलेलें पाहून अडाणी पाहणारास तें करणें आश्चर्याचें वाटेल. परंतु ज्यानें तें तें टाकिलें त्याच्या मनांतून तें गमावून बसण्याचें नसत, त्याचा काहीं तरी बहु मोल दागिना करण्याचा उद्देश असतो. प्रत्येक विश्वासणारा आपणास खीस्तास वाहून घेतो; आणि खीस्त त्यास बापापाशीं निर्दोष असे सादर करण्याचें पतकरितो. त्यापैकीं एक देखील हरवणार नाहीं किंवा त्याच्या विश्वासांतून एक गुंजभर देखील कमी होणार नाहीं. जेव्हां तो प्रगट होईल तेव्हां ते व त्यांचा विश्वास सुरक्षित असेल. हल्लीं जे भट्टींत आहेत त्यांचा त्या ठिकाणीं शुद्ध सोन्याचा मुगूट केला जाईल. (भाषांतर.)

नीलनदींतील एक जुनाट देऊळ.

सन १८९१ सालच्या मार्च व एप्रिल महिन्याच्या बालबोधमेव्याच्या अंकांत नीलनदींतील फैली नामक बेटावरील एका जुनाट देवळाचें वर्णन आलें आहे, व त्या देवळाचे काहीं देखवेही दाखविले आहेत. आतां त्याचें दुसरें एक नवीन सुंदर चित्र पुढील पृष्ठावर दर्शविलें असून त्या संबंधी माहिती त्याच सालच्या बालबोधमेव्याच्या पन्नास व षावन्न या पृष्ठांवर दिलेली आहे ती पाहावी.

नेऊन आपल्याजवळ बसविलें, आणि ती त्यांशीं बोलूं लागली. तिची गंभीर मुद्रा पाहून त्यांचा राग किंचित शमला, आणि मनांत असा विचार आला कीं आतां आई काय बोलेल कोण जाणे! तरी तीं मुलें मनांतल्या मनांत रागानें जळफळ करीतच होती. आणि ती लहानशी काळी छायाही दारापाशीं येऊन उभी ठाकली होती. आई मुलांस ह्मणते, “माझ्या लाडक्यांनो, तुम्हीं येथे आल्यापासून एक आठवडा खेळण्यांत घालविला आहे. तेणेंकरून तुम्हांला कांहीं फायदा झाला असें नाहीं. तर आतांपासून तुम्हीं नित्य कांहीं तरी आपल्या हिताची गोष्ट करावी. जर तुम्हीं तसें कराल तर एथून गेल्यावर तुम्हांस असें वाटणार नाहीं कीं आमचे सुटीचे दिवस व्यर्थ गेले. यास्तव मुला, तुला माझे हें सांगणें आहे कीं, तूं रोज दोनदां शिकत जा. विशेषकरून गणित आणि व्याकरण यांकडे ज्यास्त लक्ष दिलें पाहिजे. ह्या दिवसांत गेल्या वर्षाच्या अभ्यासाची उजळणी करशील तर पुढें शाळेंत गेल्यावर तुला वरच्या वर्गांत घेतील अशी मला आशा आहे. त्याचप्रमाणें मुली, तूं शिवणकाम शिकवेंस. तुला सुई चांगली ओवतां येते आणि अंगुस्तानाचा उपयोग कसा करावा हेही तुला माहीत आहे. परंतु निरनिराळ्या प्रकारचे टांचे कसे घालवे याची तुला चांगली माहिती असली पाहिजे. तुरूपण्याचें काम सोपें आहे ह्मणून पहिल्यानें तेंच तूं हातीं घे. मीं हा एक रूमाल तयार केला आहे. त्याला आतांच्या आतां टांचे देऊन दाखवितें. ते पाहून तुला तसें सहज करतां येईल.”

ने०—(मनांत चडफडून व डोळ्यांस पाणी आणून) मला बाई शिवणकाम नको आहे. काय हा त्रास!

तितक्यांत दारापाशीं बसलेली छाया तटकून उडून नेलीच्या खुर्चाच्या मागे आली. त्याच वेळेस कोणी एका चाकरानें कांहीं कामाकरितां त्यांच्या आईस बाहेर बोलावून नेलें आणि तीं बहीणभावडें खोलींत एकटीच राहिलीं. नेलीच्या डोळ्यांतून एकसारख्या धारा चालल्या होत्या व रागाच्या झटक्यांत तोंडांनें कांहीं पुटपुटही चालली होती. भाऊला तर ह्या जगांत दोन गोष्टी अगदीं नावडत्या होत्या. ह्मणजे गणित आणि व्याकरण. यांचें नांव निघाल्याबरोबर त्याची तळव्याची आग मस्तकास गेली, आणि जी गोष्ट करण्याची त्याला फार हौस होती तींत आईनें आडकाठी घालून त्यास ते विषय तयार करायास बसविलें ह्मणून आई दाराबाहेर पडतांच त्यानें पाटीला लाथ मारून ती लांब उडवून दिली, आणि मोठ्या रागानें ह्मटलें, “जळो हें शिकणें. मला त्याचें नांव देखील नको.”

याप्रमाणें दोघेही चडफड करीत आहेत व तोंडांतून रागाचे शब्द काढीत आहेत तो एकाएकीं “वाहवा वाहवा, फार चांगलें, आपल्याला तर हे पसंत पडलें बोर्ओ! अशा अकलवान मुलाजवळ राहणें मला मोठें मौजेचें वाटते” अशी एक कर्कश वाणी निघाली. ती ऐकून नेली आणि भाऊ मागे वळून पाहतात तो ती छाया निघून जाऊन त्यांच्या समोर एक हुनेहून अत्यंत विद्रूप खुज्या येऊन उभा राहिला. तो सरासरीं सव्वा हात उंचीचा होता. त्याच्या एका हातांत झांकलेली एक टोकरी होती व दुसऱ्या हातांत लहानशी वाटली होती. जेव्हां त्यांनीं त्याला प्रथम पाहिलें तेव्हां तो हवेंत वांकडेतिकडे हात करून कांहीं तरी धरीत होता आणि आपल्या टोकरीमध्ये इतक्या जलदानीं टाकीत होता कीं तें त्या मुलांस दिसलेंसुद्धां नाहीं. त्याच्या स्वरूपाचें तर वर्णनच करवत नाहीं. डोकें पाहावें तर भलें आंगडबंब, शरीर अगदीं रोड, शिवाय डोळ्यावर आणि अंगावर जाड व लांब लांब केंस वाढलेले असून, स्वारी बोलूं लागे तेव्हां सायाळीच्या कांच्याप्रमाणें ते केंस थरारून उभे राहात. त्याची वाणी तर वेडकाचें डरकावणें व कांहींसें कुठ्याचें गुरगुरणें यांसारखी होती. असा तो भयंकर प्राणी पाहून नेली हळूच भाऊच्या जवळ येऊन ह्मणते, “हें कायरे भाऊ! याला पाहतांच माझे काळीज तर धडधड करूं लागलें वान्ना! हें आहे तरी काय?” तितक्यांत तो खुज्या ह्मणतो, “नेलीबाईसहेंब, वाहवा! अशा भितां कां! मीं तुम्हांला दाहा वर्षांपासून ओळखतो आहे. अशा जुन्या मित्राचें भय बाळगतां यांत काय शाहाणपण?”

भा०—(घेर्यानें पुढें होऊन) कोण आहेस तूं? तुझे नांव काय?

खु०—महाराज, माझे नांव आपलपोटोजी.

असें बोलून त्यानें आपल्या आंगावरचे केंस थरारविले, आणि जितकें उंच होतां येईल तितकें उंच होण्याचा प्रयत्न केला. तितक्यांत तो भाऊस ह्मणतो, “भाऊराव, माझे नांव मोठें चांगलें आहे वर. आपल्याचसारखें. माझे वाडवडील देखील आपल्यासारख्यांच्याच सहवासांत होते. खरोखर ह्मटलें तर मी आदामाचाच वंश आहे. ह्मणजे जो आदाम ख्रिस्ती लोकांच्या पुस्तकांत वर्णिला आहे त्याच्याच वंशांतला मी. परंतु मी असद्वर्मी आहे. मजपाशीं एक मूर्ति आहे ती कोणती ह्मणाल तर मीच. अहाहा मी आपल्यावर केवढी प्रीति करितों,” याप्रमाणें बोलून त्यानें आपल्या आंगूड हातांनीं आपल्यालाच कडकडून आलिंगन दिलें.

भा०—मग तूं येथे कशाला आलास? आर्ली जर

तुला झटलें कीं एथे येऊं नको, तर तुला हें आमचें बोलणें असभ्य वाटेल कीं नाहीं!

खु०—नाहीं नाहीं, तसें मला कांहींएक वाटत नाहीं. पण तुमच्याच बोलावण्यावरून मी एथे आलों आहे, आणि मी तुमचा बहुत दिवसांचा जुना मित्र आहे.

भा०—(आश्चर्यानें) जुना मित्र! तुला तर आजपर्यंत मीं कधीं पाहिलें नाहीं बोआ! मग जुना मित्र कसा झणतोस!

खु०—असें अंधळ्यासारखें करूं नका आणि मला उगीच दोष लावूं नका. मीं तर तुझाला जन्मापासून एक दिवस सोडिलें नाहीं. नेहमीं तर तुमच्या जवळ असतो. केव्हां केव्हां मात्र मला तुमच्याजवळ राहणें गोड लागत नाहीं.

ने०—(भीत भीत) मिस्तर आपलपोटोजी, तुमचें नांव हेंच का? का दुसरें कांहीं आहे?

खु०—अहो माझीं सटरफटर पुष्कळ नांवें आहेत. पण मला तीं फारशीं आवडत नाहींत. कुरकुऱ्या असेही माझे एक नांव आहे. पण मंडळीमध्ये त्या नांवाची प्रसिद्धि झाली तर मला तें अगदीं सोसत नाहीं.

हें खुज्याचें बोलणें ऐकून भाऊच्या मनांत आपल्या स्वभावाविषयी थोडथोडे येऊं लागले. नेलीनें तर लाजेनें मानच खालीं घातली. तें पाहून खुज्या त्यांस झणाला, “अहो, ज्या ज्या वेळेस तुम्ही रागावतां किंवा कुरकुर करतां त्या त्या वेळेस जणू काय तुम्ही मला चिटी लिहून बोलावतां, आणि तुमचें बोलावणें आल्याबरोबर मी तुम्हांपार्शीं हजर आहेच. कारण माझा निर्वाहच तुम्हांवर आहे. ही पाहिली का माझी टोकरी आणि वाटली? तुमचे सर्व रागीट व कुरकुरे शब्द मी ह्या टोकरींत घालून ठेवीत असतो, आणि मला भूक लागली झणजे मी ते काढून खात असतो. खचीत मला ते फार गोड लागतात.” मग त्यानें लागलींच टोकरींतला एक शब्द काढून तोंडांत घातला व मिटक्या मारून गटकून गिळून टाकला. “अहाहा! किती मिष्टा झणून सांगूं!” असें बोलून त्यानें त्यांच्याहीपुढें टोकरी केली, आणि विचारिलें, आपण एखादा घेतां का? नेलीस व भाऊस फार हंसूं आले. भाऊ झणाला, “मीं अशी एक झण ऐकिली आहे कीं, लोक आपले शब्द खातात. परंतु कोणी दुसऱ्यांचे शब्द घेऊन ते मिठाईमेव्याप्रमाणें तोंडांत टाकतात असें मीं आजपर्यंत कधीं ऐकिलें नाहीं!”

ने०—मिस्तर आपलपोटोजी, आतां ह्या वाटलींत काय आहे तें सांगा पाहूं!

खु०—(गंभीर मुद्रेनें) होहो, बरी आठवण केली.

(वाटलीचें बूच काढून व ती हुंगून) अहाहा! सर्व जगांत उत्तम अन्तर जें झणतात तें यांत आहे बरें. हें उत्तम रागाच्या आसवांचें केलेलें आहे. शिवाय ह्या मेजावरूनही आतांच मीं कांहीं गोळा करून या वाटलींत भरलें आहे. जरकरतां मी थोडा आजारी पडलों किंवा मला मूर्च्छा येऊं लागली तर ही वाटली हुंगतांच मला हुषारी येते व मी टवटवीत होतो. माझे तर हें अगदीं जीवन आहे. नेलीबाई, आपण थोडे हुंगून पाहतां काय? अरेरे, केवढा मी वेडा पण! कारण साधारण लोकांस याचा उपयोग काय समजणार! तथापि तुमची हुंगण्याची इच्छा नसेल तर माझेच अन्तर वांचेल, एवढेंच मी समाधान मानतो.

मग पुनः त्यानें आपल्या टोकरीमध्ये हात घालून थोडी मिठाई काढली, आणि उजेडांत खालीं वर चांगली पाहून ती तोंडांत टाकली, व मिटक्या मारीत झटलें, “वाः! किती गोड! नेलीबाई, या मिठाईचें नांव ‘नीघ नीघ, त्रास देऊं नको.’ पण ही जरा शिळी झालेली आहे. परवांच्या दिवशीं मला मिळाली. पूर्वीही एकदा अशीच मिळाली होती.” भाऊकडे पाहून—“पण आतांच जो एक मला घास मिळाला तो तर फारच मधुर. भाऊराव, ‘जळो हें शिकणें’ याचा अर्थ काय असावा बरें? पुस्तक जळो कीं स्लेट जळो कीं आई जळो? सांगा सांगा.” हें ऐकून भाऊ पाण्यांत ढेंकूळ टांकल्याप्रमाणें अगदीं विरमून गेला. मग खुज्या दोन्ही हातांनीं टोकरींतली मिठाई तोंडांत टाकून हंसत हंसत नेलीस झणतो, “कां नेलीबाई, ‘कशाला उगीच ह्या खटपटींत पडतोस, आई तर आपल्यास काम सांगणार आहे’ याची आठवण आहेना! कुरकुऱ्या स्वभावानें या मिठाईला तर फार रुचि आली बोआ! वाहावा, किती गोड लागते!”

नेली हे शब्द नुकतेच बोलून गेली होती. ते खुज्याच्या तोंडून ऐकतांच ती अत्यंत लज्जित व दुःखित होऊन झणते, “अरेरे! मी आपल्या प्रिय आईविषयी असें कसें बोललें! ती नेहमीं आमच्या बऱ्यासाठीं बोलते, आणि आम्हीं खुष राहावे झणून किती प्रयत्न करते. आम्हां दोघांचा आनंद पाहून तिला केवढा संतोष होतो. असें असतां माझ्या तोंडांतून हे शब्द कसे निघाले!”

खुज्यानें लागलींच हातांतली वाटली खालीं टाकली, आणि कपाळावर हात ठेवून रडूं लागला व रडत रडत असें झणाला, “नका नका, नेलीबाई असें बोलूं नका. ह्या बोलण्यानें तर माझे डोकें भणाणून गेलें.” ते समयीं तो पहिल्यापेक्षां रोड व लहान दिसूं लागला. त-

थापि त्याने पुनः बाटली घेऊन हुंगली, आणि ती हुंगतांच फिरून ताजातवाना दिसू लागला. नंतर नेलीचे लक्ष आपणाकडे ओढावे म्हणून तो मोठ्या उत्सुकतेने ह्मणतो "अहो बाई, ह्या पाहिल्याका माझ्या टोकरीत काय काय उत्तम चिजा आहेत! त्या तुझ्याला अजून कोठे दाखविल्या आहेत! पण तुझी जर मला असे नाखुष कराल तर त्या माझ्याने तुझ्यास दाखवणार नाहीत. एखाद्या गोष्टीवरून कोणाला पस्तावा होऊ लागला ह्मणजे ती गोष्ट मला ज्यास्त दुःखदायक होते.

भा०—(मान वर करून) कोणती ती गोष्ट! सांग पाहू.

खु०—ती सांगितली तर कदाचित् तुझ्यास आवडेल ह्मणून मी आतांच सांगत नाहीं. या वेळेस मला फार दुःख झाले आहे त्याचे स्मरण होतांच माझ्या अंगाचा थरकांप होतो.

मग त्याने पुनः बाटली हुंगली, आणि आतां मला पूर्वीपेक्षा चांगली हुषारी वाटते असे ह्मणून तो नेलीकडे पाहू लागला. नेली थोडी पुढे होऊन त्याला विचारते, "मग त्या टोकरीतल्या बाकीच्या जिनसा आम्हांला दाखवितांना!"

खु०—हो हो, दाखवितो बरं. ह्या पाहा, तुमच्याच कांहीं जुन्यापान्या गोष्टी एथे आहेत.

ने०—मला तर कांहीं दिसत नाहीं बाबा!

खु०—थांबा थांबा, थोडे थांबा. मीं अजून त्या अंगांत घातल्या नाहीं. मला जी फार आवडती जिनस तीच पहिल्याने घालतो.

ने०—ती कांहीं अंगावर घालण्याची वस्तु आहे काय!

खु०—तर! अंगावर घालण्याचीच आहे. हो हो ही चालेल. आतां बाईसाहेब, मजकडे पाहा. तुझी वांकडे-तिकडे तोंड करून जेव्हां कांहीं कुरकुर करीत बसतां तेव्हां कशा दिसतां याचा देखावा मीं फार जपून ठेवला आहे. तो देखावा तुझ्यास किती शोभतो पण! अशा मुद्रांचे माझ्या जवळ एक बरेच मोठे गांठोडे जमले आहे. कधीं कधीं मी आपल्याच करमणुकीसाठीं ह्या जिनसा अंगावर घालीत असतो.

असे बोलून त्याने आपले तोंड तिच्या मुद्रेसारखे करून सर्व हावभाव दाखविले. ते पाहून भाऊ खदखदां हांसू लागला. नेली तर अगदीं लाजून गेली आणि दोन्ही हातांनी तिने आपले तोंड झांकून घेतले.

भा०—नेली, याने तर हुबेहूब तुझ्याचसारखे तोंड केले गे! जेव्हां आपल्या मामाने तीं दोन चित्रांचीं पुस्तके आपणांस दिलीं, तेव्हां तुझ्यापेक्षां माझे किती सुंदर असे ह्मणतांना तूं हुबेहूब अशीच दिसत होतीस.

खु०—मिस्तर भाऊराव, तुमचेही माझ्याजवळ बरच

आहे बरं. आतां तुमचे एखादे घालून नेलीबाईस हंसवितो वघा.

मग खुज्याने थोड्या वेळापूर्वी भाऊचा चेहरा कसा झाला होता व रागाच्या झटक्यांत तो कसा दिसत होता हे सर्व बरोबर वठवून दाखविले.

भा०—छत्, माझे तोंड कधीं इतके वांकडे झाले नसेल.

ने०—नाहीं तर काय! आतांच नुकते झालेना पण. आई बाहेर गेली तेव्हां तुझे तोंड असेच झाले होते. अगदीं असेच.

भा०—(खिन्न होऊन) अरेरे! तर मग मी किती वाईट मुलगा! असे रागिष्टपणाचे वागणे किती वाईट आहे! हे पूर्वी माझ्या लक्षांत सुद्धां आले नाहीं.

खु०—अरेरे! तुझी असा पस्तावा करू लागलां कीं माझ्या अंगाला वेदना होऊ लागल्याच. नका नका, असे करू नका. मजवर मेहरवानी करा. मीं तुमचे तोंड तुझ्याला दाखविले नसते तरी बरे होते. पण भाऊराव, जसे नेलीबाईचे तोंड पाहून तुझी हंसलां तसे आपले तोंड पाहून कां हंसलां नाहीं बरे!

भा०—अरे, मी तिच्यापेक्षा वडील आहे. वडिलांनीं धाकड्यांस चांगला कित्ता घालून द्यावा.

त्या खोलीमध्ये थोडा वेळपर्यंत कोणीं हूं कीं चूं कांहीं एक केले नाहीं. सर्व स्तब्ध बसले. ते पाहून खुज्याला कांहीं चैन पडेना. त्याची अधिकच तडफड होऊ लागली. जरी त्याने पुनः आपली बाटली हुंगली तरी त्याला बरे वाटेना. शेवटीं नेली हळूच ह्मणते, "मिस्तर आपलपोटोजी, पस्तावा करणे ही गोष्ट तर तुझ्याला आवडत नाहीच. पण आणखी कोणकोणत्या गोष्टी तुझ्याला आवडत नाहीत?"

खु०—बरे विचारले. अहो, आज्ञांकित होणे, एकमेकांवर प्रीति करणे, मायाळू असणे, सहनशील होणे या गोष्टींचा मला मोठा तिटकारा, त्या केवळ माझ्या मरणाचीच कारणे आहेत. अरेरे! काय करावे आतां!

असा तो दुःखित होऊन हातांतली टोकरी व बाटली खाली टाकून देऊन मुकाड्याने हात चोळीत बसला. ती त्याची अवस्था पाहून नेली त्याला ह्मणाली, "मला तुमची दया येते बाबा. पण तुम्हांला कितीही दुःख होवो तरी मी आतांपासून चांगले करायलास झटें." मग लागलीच तो तयार केलेला रुमाल हातीं घेऊन ती शिवू लागली. भाऊ म्हणाला, "मीही असेच करणार" आणि त्याप्रमाणे तो आपली पुस्तके व स्लेट हातीं घेऊन अभ्यास करू लागला. हे सर्व त्या आपलपोटोजीने न्याहाळून पाहिले तेव्हां त्याची दशा काय विचारावी! पूर्वीसारखी त्याची पातळ छाया होऊन

शेवटीं तो दिसेनासा झाला. कांहीं वेळानें तीं मुलें इकडे तिकडे पाहतात तों तो खुज्या नाही, ती टोकरी नाही व ती वाटली नाही कांहीं नाही. सर्व नाहीसैं झालें.

पवित्रशास्त्रांतील ग्रंथांचीं नांवें.

जुन्या करारांतील ग्रंथ.

अभंग.

उत्पत्ति, निर्गम, लेवीय, गणना ।
 अनुवाद जाणा पंचग्रंथ ॥ १ ॥
 यहोशवा आणि न्यायाधीश रूथ ।
 मग दोन ग्रंथ शमुवेलाचे ॥ २ ॥
 राजे दोन दोन, कालवृत्तांतही ।
 एत्रा, नेहेम्याही एस्तेरही ॥ ३ ॥
 इयोज, गीताचें पुस्तक, नीतिही ।
 उपदेशक, गीतही शल्मोनाचें ॥ ४ ॥
 यशाया, इर्मया, विलाप गणुनी ।
 येहेज्केल आणि दानीयेल ॥ ५ ॥
 होशेहा, योयेल, आमोस, ओबद्या ।
 योनामीखा वदा नहूमही ॥ ६ ॥
 हबकूक आणि सफन्या हगगई ।
 जखार्या तसाही मलाखीही ॥ ७ ॥
 एकुण्चाळीस हे जुन्या करारांत ।
 ग्रंथ हो आहेत ऐशापरी ॥ ८ ॥

नव्या करारांतील ग्रंथ.

अभंग.

माथी मार्क लूका आणि । योहान्नाही मग गणी ॥ १ ॥
 प्रेषितांचीं कृत्ये साचें । पत्र रोमेकर यांचें ॥ २ ॥
 करिंथकरांचीं तीं दोन । पत्र गलती यांसी जाण ॥ ३ ॥
 पत्र एफेसकराचें । मग फिलिप्पेकराचें ॥ ४ ॥
 थेस्सलनीकेकर यांचीं । मग पत्रे दोन साचीं ॥ ५ ॥
 पत्रे तिमथ्यसा दोन । तितसाचें पत्र जाण ॥ ६ ॥
 पत्र किलेमोनालाही । तैसें इब्री यांस पाहीं ॥ ७ ॥
 याक्रोबाचें पत्र जाण । पत्रे पेत्रसाचीं दोन ॥ ८ ॥
 योहान्नाचीं पत्रे तीन । यहुदाचें पत्र जाण ॥ ९ ॥
 प्रकटविणें नामें साचा । ग्रंथ असे शेवटींचा ॥ १० ॥
 असे नव्या करारांत । ग्रंथ सत्तावीस होत ॥ ११ ॥

श्लोक-शा०त्रि०.

एकुण्चाळिस ग्रंथ सर्व असती पाहा करारीं जुन्या ।
 सत्तावीस नव्यांत ग्रंथ मिलुनी सासष्ट होती गणा ॥
 ह्या सर्वांस "पवित्र शास्त्र" अभिधा; हे शास्त्र हो ईश्वरें ।
 आत्म्यानें करुनि प्रयुक्त स्वजनां हे लीहवीलें खरें ॥

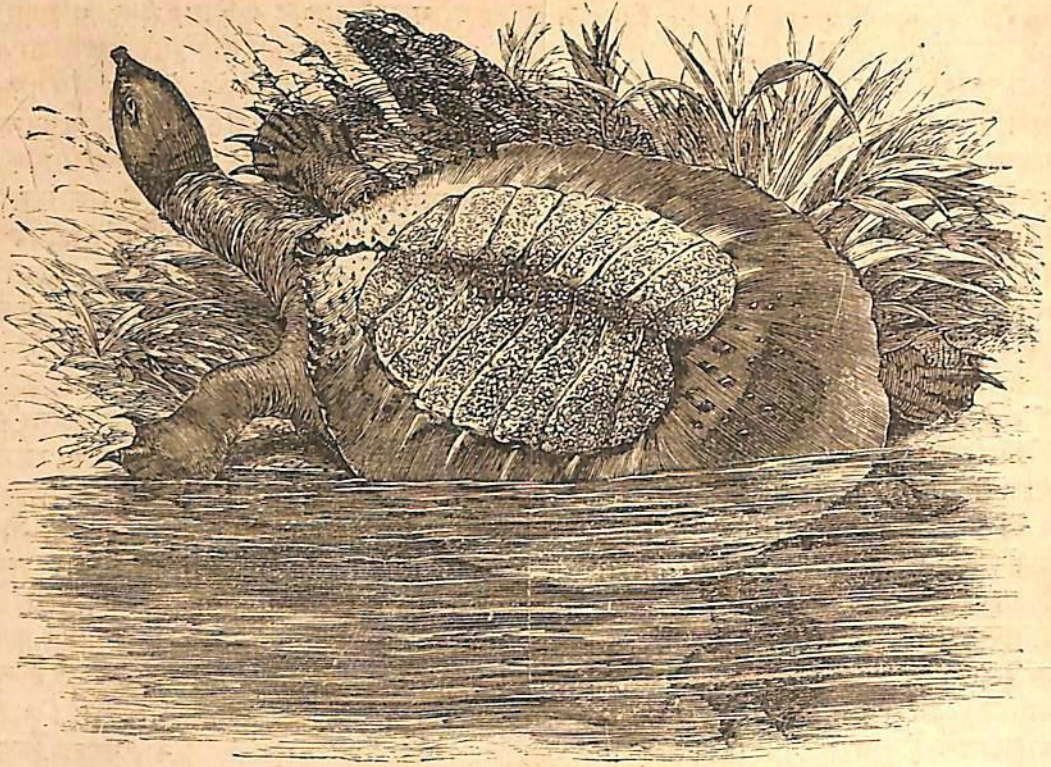
ह० गो० केळकर.

ख्रिस्ती शास्त्रांतील एक भविष्य कसें पूर्ण झालें.

भविष्याचा शोध करीत असतां आपण सोर शहराच्या गोष्टीविषयीं विचार करूं. येहेज्केलाच्या २६ व्या अध्यायांत ७—११ व्या ओवीपर्यंत सोराच्या नाशाविषयीं भविष्य सांगितलें आहे. त्यांत नबुखद्रेसर राजा कोणत्या प्रकारें शहरास वेढा घालून तें जिंकणार होता ह्याचें हुबेहूब चित्र काढलें आहे. समुद्रावर सोराचें जबरदस्त आरमार असल्यामुळें शहराच्या संपूर्ण वेढ्याला प्रतिबंध झाला खरा, परंतु तेरा वर्षे वेढा घातल्यानंतर शेवटीं खाब्दीयन सैन्यानें तें घेतलें. तरी भविष्याच्या ह्या एका भागाविषयीं आह्मी फारसें बोलत नाहीं, आणि येहेज्केल ग्रंथाच्या खरेपणाविषयीं जरी आह्मी शंका काढीत नाहीं तरी ही गोष्ट घडल्यापूर्वीं सदई भविष्य कथिलें गेलें कीं काय हे सिद्ध करणें कठीण आहे.

तथापि यापेक्षांही ज्यास्त भविष्य सांगितलें आहे. म्हणजे बाबेलचा राजा सूड घेईल, याविषयीं वर्णन केल्यानंतर पुढें असें भविष्य आहे कीं, ते तुमच्या शहराचे धोंडे, लांकडे आणि माती पाण्यामध्ये टाकून देतील (ओ० १२). आरंभीं एकवचनी ह्मणजे नबुखद्रेसर काय काय करील, असें भविष्य लिहिलें आहे. परंतु पुढें ते काय काय करतील असें लिहिल्यावरून जणू काय दुसरेही त्या शहराचा नाश करण्याच्या कार्मीं त्याच्यासारखे प्रयत्न करतील असें दिसून येतें. तिसऱ्या आणि चवथ्या ओवीमध्ये या गोष्टीचा स्पष्ट उलगाडा केला आहे. ह्मणजे जसा समुद्र आपल्या लाटा उचंबळवितो तसा देव पुष्कळ राष्ट्रे सोराविरुद्ध उठवील, त्याचा समूळ नाश होईपर्यंत एकामागून एक घाले येतील, आणि ते सोराचें गांवकुसूं पाडून टाकून बुरूजांचाही नाश करतील. मीही त्याची माती त्यापासून खरडून टाकीन, आणि त्याला खडकाचा माथा असें करीन.

आपल्या ह्या जुन्या शहराचा नाश होण्यापूर्वींच सोरकरांनीं समुद्रकिनाऱ्यापासून अर्ध्या मैलावर आपल्या ताब्यांत असलेलें बेट त्यांत आपली निवडक मालमत्ता नेऊन ठेविली, आणि त्यांस दुःखाचा मोठा अनुभव आल्यावरून ज्या गांवकुसाच्या भोंवतीं पाण्याचा वेढा नाही त्यावर आह्मी भरवसा ठेवणार नाहीं असा त्यांनीं निश्चय केला. सोरनगरी समुद्राची राणी होती, आणि ती तेथें आपलें रक्षण करूं शकत होती, ह्मणून जुनी नगरी ओसाड पडली, आणि बाबेलचें सैन्य परत

कांसव.

एका कांसवाचें ज्ञान.

कांसव ह्मणून जो प्राणी आहे तो फारसा शाहाणा नसतो असा लोकांचा समज आहे. परंतु आलीकडे अमेरिका देशांत एका कांसवाचें जें शहाणपण दिसून आलें तें तिकडील एका वर्तमानपत्रांत प्रसिद्ध झालें आहे. ब्रोव्यास्का नांवाच्या एका साहेबाला निरनिराळ्या जातींच्या प्राण्यांची बरीच आवड आहे ह्मणून तेही त्याला बरेच चाहतात यांत नवल नाही. त्या साहेबानें उन्हाळ्याच्या दिवसांत एका तलावामध्यें दोन लहान कांसवें धरलीं व तीं आपल्या खिशांत घालून घरीं नेलीं. तेथें त्यांच्यासाठीं त्यानें लहानसा एक हौद बांधून त्यांत तीं सोडलीं, व बरचेवर तो त्यांजकडे जाऊन त्यांशीं मोठ्या लाडीगोडीनें बोलत असे. अशा रीतीनें तीं त्याच्या बरीच संवयीचीं झालीं. त्यानें एका कांसवाचें “पिट” व दुसऱ्याचें “प्याट” अशीं लाडकीं नांवां ठेविलीं. सुमारे चार पांच महिने तीं कांसवें तेथें राहिल्यामुळें त्यांस त्या साहेबाचा चांगला लळा लागला. परंतु पुढें हिवाळ्याचे दिवस आले, तेव्हां या साहेबास कांहीं कामानिमित्त बहिरंगांवां जाण्याचें

कारण पडूं लागलें. ह्मणून त्यानें असा विचार केला कीं, आतां एथें यांची चांगली जतन होणार नाही, याकरितां यांस पहिल्या ठिकाणीं नेऊन सोडावें. त्याप्रमाणें त्यानें त्यांस पुनः त्याच तलावांत नेऊन सोडिलें.

पुढें तीन चार महिन्यांनीं तो साहेब त्याच तलावांतून एका होडींत बसून चालला असतां थोड्या अंतरावर एक कांसव पोहतांना त्याच्या दृष्टीस पडलें. कदाचित् हें आपल्या त्या दोन लाडक्या कांसवांपैकीच असेल कीं काय असें मनांत आणून त्यानें “पिट पिट इकडे ये” अशी हांक मारिली. परंतु तें कांहीं त्याजकडे वळलें नाहीं. मग त्यानें “प्याट प्याट” या नांवानें बोलाविलें. हें नांव ऐकतांच तें लागलीच पोहत पोहत त्याच्याजवळ येऊन व हा आपला पूर्वाचा धनी आहे असें समजून तें त्याच्या हातावर चढलें. त्या कांसवाच्या पाठीच्या कवच्यावर तो पांढरा डागही होता. म्हणून तें खरोखर प्याटच होतें यांत संशय नाहीं. साहेबानें तें घेऊन पुनः आपल्या घरच्या हौदांत आणून सोडिलें. ह्या प्याटाचा सोबती जो पिट तोही असाच एकाद्या दिवशीं आढळेल अशी त्या साहेबाची आशा आहे.

एका राजानें एक द्वंद्वयुद्ध कसें मिटाविलें. खरी घडलेली गोष्ट.

तूं हें आपलें बोलणें हातांत तरवार घेऊन खरें कराया-
ला धजशील काय?

होय, धजेन आणि करीन, जें ठिकाण तूं नेमशील
तेथें खरें करीन.

ठीक मग! आणि जितकें लवकर करशील तितकें
वरें.

याप्रमाणें दोघा तरुणांचें बोलणें चाललें होतें.
एकाएकीं त्यांनीं आपल्या मनांत झुलक कारणावरून
एकमेकांस जीवें मारण्याचा उद्धटपणें वेत केला होता.
हें भांडण कशावरून झालें व त्याचा आरंभ कसा झाला
असें त्यांस विचारिलें असतां काहींच सांगतां आलें नस-
तें. एवढेंच खरें कीं लहानशा गोष्टीवरून दोघेही मोठ्या
रागानें एकमेकांशीं बोलूं लागले आणि असें होतां
होतां दोघे एकमेकांस अपशब्दही बोलले. ते दोघेही
पुष्कळ दिवसांपासून आजपर्यंत मित्रपणानें वागत असत,
परंतु आतां ही लहानशी गोष्ट न विसरतां त्यांनीं असा
निश्चय केला कीं, आपण दुसऱ्यास जीवें मारल्याशिवाय
आपली अब्रू राहणार नाही. किती ते मूर्ख होते पाहा!
परंतु पुढें त्यांस काय घडलें हें सांगतो.

हे दोघे स्वीडन देशांतील लष्करापैकीं अंमलदार
असून त्या लष्कराचा अधिकारी स्वीडन देशाचा मोठा
नामांकित राजा गस्टेवस अदाल्फस हा होता, आणि ह्या
वेळेस तो आपलें सैन्य त्या वेळच्या युरोपखंडांत चालू
असलेल्या तीस वर्षांच्या मोठ्या लढाईत साह्य करण्या-
करितां जर्मनी देशांतून घेऊन जात होता. त्या दिव-
सांमध्ये एक मोठी वाईट चाल प्रत्येक देशामध्ये व लष्करा-
मध्ये पडली होती. ती कोणती म्हणाल तर द्वंद्वयु-
द्धाची होय. अति झुलक कारणावरून दोघांनीं उठून
एकमेकांस मारण्याचा ठराव करावा ही चाल स्वीडन
देशाच्या गस्टेवस अदाल्फस राजास अगदीं पसंत नव्हती
आणि त्यानें ती कशी तरी मोडून टाकावी असें मनांत
आणून तिजसंबंधानें शेवटीं असा हुकूम फर्माविला होता
कीं, जो कोणी कितीही लहानशा कारणावरून द्वंद्वयुद्ध
करील त्याला ताबडतोब जीवें मारण्याची शिक्षा मिलेल.

ह्या हुकुमाची आठवण त्या दोघां तरुण अंमलदारांस
होऊन त्या उभयतांच्याही मनांत ह्या हुकुमाच्या संबंधानें
जरी थोडीशी भीति उत्पन्न झाली तरी त्यांनीं एकमेकांस
युद्धामंत्रण केलेले परस्परे स्वीकारिले होते म्हणून दुसरा
उपायच त्यांस दिसला नाही, परंतु ते दोघेही एकमे-
कांकडे पाहत बराच वेळ विचार करीत बसले.

शेवटीं क्याप्टेन आर्नहार्डम म्हणाला, " ही गोष्ट
आपणांस सहज करितां येणार नाही. जर आपली लढाई
झाली तर ती राजास तेव्हांच समजेल आणि त्याला
समजल्याबरोबर तो ताकाळ आमचे प्राण घेईल. "

क्याप्टेन वेस्ट्रमः—आणि कदाचित् तो आमच्या
साक्षीदारांसही शिक्षा देईल, कारण राजा असा माणूस
आहे कीं त्यानें कोणतेही काम हातीं घेतलें तर तें तो
अर्धेच सोडून देणार नाही, आणि आम्ही जरी आपल्या
जीवास तुच्छ मानिलें तरी आपल्या साक्षीदारांचे जीव
धोक्यांत घालणें आपणांस वाजवी नाही.

क्याप्टेन आर्नहार्डमः—हें तर खरेंच.

असें त्यांचें बोलणें झाल्यावर दोघेही बराच वेळ
स्तब्ध राहिले. नंतर आर्नहार्डम एकाएकीं म्हणाला कीं,
माझ्या मनांत आलें आहे कीं, एक गोष्ट मात्र आपण
केली पाहिजे. ती लवकरच केली पाहिजे, आपण नीट
राजाकडे जाऊन झालेली हकीकत त्यास कळवावी
आणि आपण दोघांनीं द्वंद्वयुद्ध करण्यास त्याची परवा-
नगी मागावी. तोही एक महावीर आहे व त्याला ठाऊक
आहे कीं अशा प्रत्येक मनुष्यानें आपली अब्रू बचा-
विली पाहिजे.

क्याप्टेन वेस्ट्रमः—ठीक चांगला विचार योजिला.
चला आतांचे आतांच जाऊं.

असें बोलणें झाल्यार ते दोघे अंमलदार जणूं काय
आपण परस्परांचे मोठे मित्र आहो अशा रीतीनें उभ-
यतांही बरोबरच राजाकडे जावयास निघाले. त्यांच्या
पलटणींतील सर्व शिपायांस माहीतच होते कीं, ह्यांची
फार मैत्री आहे आणि या मोठ्या लष्करामध्ये यांच्या-
सारखे शूर व पुढें काहीं दिवसांनीं तरी प्रसिद्धीस ये-
णारे असे दुसरे पुरुष नाहीत. ते नेहमीं एकमेकां-
बरोबर असत म्हणून लोकांनीं त्यांस दावीद व योना-
थान अशीं नावे दिलीं होती. ते छावणींतून राजाच्या
तंबूकडे जात असतां कोणकाचें असें बोलणें त्यांनीं
ऐकिलें कीं, ते पाहा दावीद व योनाथान चालले आहेत.
यांच्यासारखे मित्र मिलणें दुर्लभच आहे.

हें भाषण ऐकून दोघेही आपापल्या मनांत डचकून
एकमेकांकडे पाहू लागले. आपली प्रशंसा ऐकून त्यांचीं
मनें च त्यांस खाऊं लागलीं आणि जेव्हां त्यांचे मनांत
पुढें लवकरच आमचा मित्रपणा कोणत्या रीतीनें तुट-
णार आहे असा विचार आला तेव्हां तर त्यांचीं मनें
फारच अस्वस्थ झालीं. तत्क्षणींच त्यांस असें वाटलें कीं,
हें सर्व भांडण आपण आपल्या मनांतून वाऱ्यासारखें झु-
गारून द्यावें आणि पुन्हा पूर्वीसारखे व्हावें, परंतु पुन्हा
त्यांच्या मनांत लागलाच असा विचार आला कीं, आपण

असें केले असतां आपला भितरेपणा आपण दाखविणार नाहीं काय! म्हणून मनांतील हा सुविचार तसाच दाबून टाकून पुढें चालते झाले.

ते फार लांब गेले नाहीत तोंच कोणीं मोठ्या स्वरानें ह्मटले, "अहो नेहमीं प्रमाणें संगतींच आलां!" हे शब्द ऐकतांच दोघेही मागे मुरडून पाहतात तों एक अति देखणा व उंच असा मनुष्य त्यांच्या दृष्टीस पडला. त्यास पाहतांच दोघेही लज्जायमान होऊन खालीं जमिनीकडे पाहूं लागले, कारण हा माणूस राजा गस्टेवस अदाव्कस हाच होता.

दोघेही:—(राजास) महाराज आपल्याच भेटीस आलों.

राजा:—खरें! मग तुमच्या मनांत असें असेल कीं राजानें आपणास कोणत्या तरी एका कठीण कामावर पाठवावें. ना!

हें ऐकून ते दोघे मित्र अगदीं स्तब्ध होऊन गोंधळल्यासारखे झाले. हें पाहून राजास तेव्हांच दिसलें कीं यांच्यांत कांहीं तरी वांकडें आलें आहे पण हें कोठपर्यंत वाटलें आहे हें त्यांच्या लक्षांत आलें नाहीं. शेवटीं तो त्यांस ह्मणाला, बरें, मग मजपाशीं काय मागावयाचें आहे! ज्याविषयीं माझ्यानें परवानगी देवणार नाहीं असें कांहीं तुम्ही मजपाशीं मागणार नाहीं अशी माझी खात्री आहे.

राजाच्या ह्या भाषणावरून तर त्यांचीं मनें अधिकच गोंधळून गेलीं. कांहीं वेळपर्यंत त्यांच्यानें अगदींच बोलवेना. शेवटीं वेस्टमननें भांडणाविषयीं सर्व हकीकत सांगितली. राजानें ती शेवटपर्यंत ऐकिली आणि ऐकतां ऐकतां त्याचें हास्यवदन ग्लान होत जाऊन त्याचा चेहरा गंभीर दिसूं लागला.

राजा:—तुम्ही मजपाशीं हें काय मागतां? अशी विनंती तुम्ही मजजवळ कधीं कराल असें माझ्या स्वप्नीं देखील आलें नाहीं. द्वंद्वयुद्धासंबंधी माझे मत काय आहे हें तुम्हांला स्पष्ट माहीत आहेच, तरी जर तुम्हांला वाटतें कीं, तुमचें भांडण एकमेकांस मारल्याखेरीज मिटणार नाहीं तर मी ह्या वेळेस तुम्हांस परवानगी देतो, मग पाहिजे तर लढा. आणि मी तुम्हांस आणखी असें सांगतो कीं, तुमचें शौर्य व चातुर्य मी समक्ष पाहीन, कारण आपल्या अति शूर रयतेनें एकमेकांचा जीव ध्यावा यापेक्षा दुसरी कोणती महदानंदाची गोष्ट राजाच्या डोळ्यांस दिसावी.

हें त्याचें बोलणें ऐकून राजाच्या या बोलण्याचा हेतु काय असेल हें त्या तरुण अंमलदारांस कांहींच समजेना, व त्यावरून ते थोडे भयभीत झाले तरी अशा

वेळेस आपलें वचन मोडणें वाजवी न समजून ज्यास्त कांहीं न बोलतां दोघेही तेथून निघून चालते झाले व आपल्या युद्धाच्या तयारीस लागले. एका घटकेनें जेव्हां ते नेमलेल्या ठिकाणीं युद्धास आले तेव्हां तेथें राजा स्वीडन देशाच्या दोन पलटणी आपले संगतीं घेऊन त्यांची वाट पाहतच उभा राहिला होता. त्यानें पलटणींतील शिपायांस खुणाविल्याबरोबर त्यांनीं येऊन त्या दोघांच्या सभोवतीं वेढा घातला. हें पाहून तर त्या उभयतां योद्ध्यांस अधिकच भीति वाटली आणि ते मनांत ह्मणूं लागले कीं, याचा अर्थ काय असेल. शिवाय एक शिपाई तेगा हातांत धरून पुढें येऊन त्यांच्या जवळ उभा राहिला.

एकजण:—(मोठ्या रागानें) हा कोण आहे आणि एथें त्याला काय पाहिजे ?

राजा:—हा सरकारांतून शिक्षा झालेल्यांस फांशीं देणारा आहे व तो माझ्या हुकुमाची वाट पाहत आहे. मीं तुम्हांस हें युद्ध करण्याची परवानगी दिली खरी, परंतु मीं असा कायदा केला आहे कीं द्वंद्वयुद्ध करणारास देहान्त शिक्षा मिळेल. ज्या वेळीं तुम्हांपैकीं एकजणाचा दुसऱ्याचे तरवारीनें जीव जाईल तक्षणींच हा माणूस माझ्या हुकुमानें दुसऱ्याचेंही डोकें उडवील.

हें भयंकर शब्द ऐकून सर्व लोक अगदीं स्तब्ध झाले, शेवटीं क्यापटेन आर्नहाईम राजास ह्मणतो, महाराज, असें करण्याचा खरोखर आपण निश्चय केला नसेल, जरी आम्हांस मरावयाचें आहे तरी आम्हांस गुन्हेगारांसारखें मरण नको परंतु शूर शिपायांस जें योग्य आहे त्याच प्रकारचें असावें.

राजा:—(रागीट मुद्रें) मग गुन्हेगारांसारखें नको तर शिपायांसारखे वती, माझे सेवक महावीर असावे, तुम्ही माझा अति कडक हुकूम मोडिला एवढेंच केवळ नव्हे परंतु तुम्ही तो मोडतांना मी समक्ष पाहावें ह्मणून मला एथें आणिलें यावरून तुम्हांला असें वाटतें कीं, मी तुम्हांला शिक्षा केल्यावांचून सोडीन काय ?

नंतर आपली वाणी बदलून राजा बापासारखें सौम्यतेनें त्यांजशीं असें बोलूं लागला कीं, माझ्या विचाऱ्या मुलांनो तुमचे जीव तुमच्या देशाला व मलाही मोलवान् असून तुम्ही या अविचारानें त्यांचा नाश करीत आहां तुम्ही जसे एकमेकांचे मित्र आहां, तसा जर मला एक मित्र असता तर त्याचा जीव जावा यापेक्षा ह्या सर्व पलटणीसमोर मी दोषी ह्मणून कबूल झालों असतो.

प्रथम राजाच्या निषेधानें दोघांचीही मनें कठीण झालीं होती परंतु ह्या त्याच्या मृदु भाषणानें तीं तेव्हांच पघळलीं. क्यापटेन आर्नहाईमानें लागलींच आ-

पली तरवार खाली फेंकून देऊन आपल्या मित्राजवळ जाऊन आपला हात त्याकडे पुढे केला, व मोकळ्या मनाने त्यास ह्मणाला कार्ल, माझी क्षमा कर, मी चुकलो.

वेस्ट्मः—(त्याचा हात गच्च धरून) असे नाही. मीच चुकलो आणि तुझा राग चेतविला.

राजाः—(मोठ्या आनंदाने) बरे केले. सर्व शूर मनुष्यांचे भांडण याप्रमाणेच मिटावे. आतांपासून जर तुझाला आपले शौर्य दाखवायाचे असेल तर आपल्या राजाचे मित्र न मारितां त्याच्या वैभवांशी लढाई कराल तर फार बरे.

ह्या वर सांगितलेल्या गोष्टींपासूनच स्वीडन देशातील द्वंद्वयुद्ध करण्याची रीत अगदी बंद झाली. आणि पुष्कळ वर्षे लोटल्यावर हे दोघेही तरुण अंमलदार जनरल होऊन वृद्धपणी आपल्या मुलांस या गोष्टीची हकीकत नेहमी सांगत असत.

सृष्टि आणि ईश्वर.

(८९ पृष्ठापासून चालू).

एवढा वेळ आम्हीं हवेविषयी एकंदरीने विचार केला. परंतु ही हवा एकाच पदार्थाची केलेली नाही. इच्यामध्ये निरनिराळ्या प्रकारच्या हवा आहेत. मुख्य चार वायु हवेत सांपडतात. त्यांचीं नांवे पुढे लवकरच देऊं. परंतु हे चार वायु हवेत आहेत तरी ते वेगळे वेगळे आहेत. निळ्या रंगाच्या शाईत हळद टाकली असतां तांबडी शाई होते. किंवा अमूक दराची उष्णता असली तर दोन प्रकारचे वायु अमूक प्रमाणाने एकत्र केले तर पाणी होतें. परंतु मग पाण्यांत किंवा तांबड्या शाईत हे भाग अगदीं मिसळून गेलेले असतात. तशी गोष्ट पावशेर बाजरी व पावशेर जोडले एका ठिकाणीं मिसळल्याने होणार नाही. असेच हवेचे आहे. हवेमध्ये असलेले निरनिराळे वायु निरनिराळेच राहतात. सुपामध्ये बाजरी व जोडले घालून हालविले असतां कधीं एका ठिकाणीं बाजरीचे दाणे ज्यास्त असतील व कधीं जोडल्याचे दाणे ज्यास्त असतील. तसेच हवेतील कांहीं वायु कांहीं कारणांनीं एकाद्या ठिकाणीं कमी ज्यास्त असतात. या वायूंची अशी आश्चर्य वाटण्यासारखी व्यवस्था ईश्वराने करून ठेवली आहे कीं, जसे एकाद्या घरांत पांच चार नौकर असतात आणि ते आपापलीं कामें करतात तसे हे वायु आपापलीं कामें विनचूक करतात. हे वायु कोणकोणतीं कामें कशीं करतात हे थोडे पाहूं.

हवेत आक्सिजन, नैत्रोजन, कार्बोन आणि ओलसर

वाफ हे मुख्य वायु आहेत. यांतील पहिले दोन विशेष आहेत तरी दुसरे दोन व आणखी कांहीं वायु सर्व ठिकाणीं कमी ज्यास्त हवेत सांपडतातच. यांतील एकेकाविषयी थोडा विचार करूं.

आक्सिजन.

वाकीची सगळी हवा काढून टाकली तर आक्सिजन वायूचें आवरण या पृथ्वीवर राहिल. ते सर्व हवेच्या पांचव्या वांट्याने जड होईल. या वायूविषयीं एक गोष्ट ध्यानांत आणायाची आहे. ती ही आहे कीं, माणसाच्या जीवास हा वायु फारच उपयोगी आहे इतका उपयोगी आहे कीं याला प्राणरक्षक वायु असे नांवच मिळाले आहे.

सर्व वायु अमूक प्रमाणाच्या थंडीत अमूक दाब घातला असतां बदलून त्यांचे पाणी होतें. उष्णता मोजण्याची नळी पुष्कळांनीं पाहिली असेल. तिच्यांत शून्य अंशावर पारा असला ह्मणजे उष्णता बहुतकरून कांहीं नाही असे समजतात. परंतु उण्या अंशावर देखील हें गणित नेतां येतें. कित्येक ठिकाणीं उण्या ४० अंशांपर्यंत थंडी मोजतां येते. कांहीं वायु ८७ उण्या अंशावर थोडका दाब घातला ह्मणजे बदलून त्यांचे पाणी होतें. परंतु आक्सिजन वायूचें पाणी होण्यास किती प्रयास पडतात पाहा. या वायूच्या एका घन-इंचावर एका शोधकाने सुमारे ६४ टन ह्मणजे सुमारे ६७ हजार शेरांचा दाब घातला. तरी या वायूवर कांहींच परिणाम झाला नाही. शेवटीं उण्या १५० अंशांवर देखील हा वायु दाबला नाही.

हवेमध्ये ओलसर वाफ असते. उष्णता थोडी कमी झाली कीं तिचे पाणी होऊन दहिंवराच्या अथवा पावसाच्या रूपाने खाली पडते. अशी स्थिति जर आक्सिजन वायूची असती तर थंड प्रदेशांत लोकांस जगतां आले नसते. परंतु सर्वज्ञानी व दयाळू ईश्वराने कशी व्यवस्था केली आहे पाहा बरे! हा वायु अगदीं थंड ठिकाणीं देखील आह्मांस श्वासाने आंत घेतां येतो. हा वायु हवेत ठेवल्याने प्रभूने आमच्या सोयीचा केवढा बंदोबस्त केला आहे.

जरी हा वायु अगदीं थंड हवेत देखील वायुरूपांने राहतो; आणि याचे पाणी होत नाही; ह्मणून मनुष्यांस श्वास घेण्यास उपयोगी पडतो; तरी तो निरनिराळ्या पदार्थांशीं फार चमत्कारिक रीतीने मिसळतो. या पृथ्वीवर जिकडे तिकडे आक्सिजन सांपडतो. हवेचा पांचवा वांटा याने भरला आहे. पाण्याचे नऊ भाग केले तर आठ भाग हाच वायु आहे. आमच्या शरीराचे तीन चतुर्थांश आक्सिजन आहे. प्रत्येक झाडा-

झुडपाचे चार पंचमांश ह्याच वायूचे आहेत. आणि दगडांचा निमा भाग या वायूचा आहे.

आकितजन् दावून त्याचें पाणी करणें किती कठीण आहे हें आझीं नुकतेच सांगितलें. परंतु पावशेर पाण्यातील हे वायु दवून झाले आहेत. तेव्हां या वायूवर किती दाब असावा? आणि पाण्याच्या तलावावर, किंवा नदीवर, अथवा समुद्रावर किती जोर असावा? हा जोर किंवा दाब कोणीं घातला? कोणीं झणेल रसायनशास्त्राच्या नेमानें. परंतु या नेमांत हें सामर्थ्य कसें आलें? हे नेम कोणीं लावले?

प्रभूची शक्ति कोण वर्णिल! ही सृष्टि ईश्वराची शक्ति, त्याचें ज्ञान, चातुर्य, दयाळूपण दाखवीत नाहीं काय! (पुढे चालेल.) शा० रा० मोडक.

उपकारांची आठवण.

सर्वे मनुष्यप्राणीं गरजवंत आहेत आणि त्यांस आपल्या गरजा भागविण्यासाठीं सर्वतमर्थ प्रभूजवळ विनंती करणें अवश्य आहे. दयाळू देवानें आपणांजवळ मागण्याचा अधिकार आझांत दिला आहे इतकेंच केवळ नव्हे, तर आझीं त्याजवळ कसें मागावें हेंही त्यानें आझांत शिकविलें आहे. देवानें आमच्या गरजा दूर कराव्या व आझांस जें पाहिजे तें त्यानें द्यावें असा समज बहुत लोक धरतात व धरणें योग्य आहे. पण देवानें जे उपकार आझांवर केले आहेत ते विसरणें हें पाप आहे असें बहुतांस समजत नाहीं ही फार दुःखाची गोष्ट आहे. जितकें आझीं देवाचे उपकार अधिक आठवूं तितकें आझीं त्यापासून अधिक मिळवूं.

अनुपकारी मनाविषयीं देवाला फार वाईट वाटतें. इस्त्राएल लोकांनीं देवाचे उपकार मानले नाहीत व त्याचें स्मरण केलें नाहीं झणून देवाला त्याविषयीं फार दुःख झालें. इस्त्राएल लोकांसाठीं देवानें बहुत पराक्रमाचीं व चमत्कारिक कामें केलीं. तो त्यांच्या सहायास नेहमीं तयार असे. त्यांस सोडविण्यासाठीं मिसऱ्यांस त्यानें आपला पराक्रम दाखविला व आपल्या बलाढ्य हातानें त्यांस मिसऱ्यांच्या दासपणांतून सोडविलें. परंतु त्या लोकांनीं देवाचे उपकार न स्मरतां उलट बहुत वेळां कुरकूर केली, आणि अनुपकारिकपणाचें पाप आपल्या मार्यां घेतलें.

अनुपकारिकपणा कधीं तृप्त होत नाहीं. त्याच्या पोटांत कितीही भरलें तरी तो राक्षसप्रमाणें आणखी खायास मात्र मागेल. सिंहाच्या गुहेत एखाद्या मनुष्याच्या आंत जाण्याच्या पावलांच्या खुणा दिसतील, पण

बाहेर आल्याच्या दिसणार नाहीत. त्याप्रमाणें अनुपकारिक मनाच्याठायीं घेण्याचें लक्षण दिसेल पण त्यांतून काहीं निघणार नाहीं. मृतसमुद्र रात्रंदिवस गोड पाण्याचा प्रवाह आपणांत घेत आहे, पण त्याचें पाणी कधीं गोड होत नाहीं, कारण त्यांतून काहीं पाणी वाहत नाहीं. तसेंच अनुपकारी घेतात, पण आभारी होत नाहीत.

मनुष्याच्या मनांत कुरकूर असली, तर ती सहज हड्डाला जागा देते, व देवाच्या कृपेला बाहेर घालविते. इस्त्राएल लोक अनेक वेळां कुरकूर करण्याकडून देवाच्या कृपेंतून गळाले. एका वेळेस त्या लोकांनीं तर कुरकूर काय, पण त्यापेक्षाही अधिक वाईट केलें. देवाच्या कृपेस व अनेक चांगल्या दानांस लात मारून त्यांनीं असा विचार केला कीं, “आपण पुढारी करून मिसरांत माघारे जाऊं” काय! जेथें दासपण, विगार, फटके व सर्व प्रकारचीं दुःखें सोसलीं तेथें जाण्याची इच्छा या इस्त्राएल लोकांस झाली! आपल्या पोटच्या लेकराचा जीव जेथें त्यांस घ्यावा लागला तेथें जाण्याची गोडी त्यांस कशी आठवली!! ज्या वेळेस मिसरांत देवानें अंधार पाठविला त्या वेळेस इस्त्राएलांच्या वस्तींत उजेड होता आणि ज्या वेळेस सर्व मिसऱ्यांचे ज्येष्ठ पुत्र मारल्यामुळें चहूंकडे आकांत होत होता त्या वेळेस इस्त्राएलांचीं लेकरें सुखरूप होतीं या गोष्टींची आठवण त्यांस कां झाली नाहीं?

वारीक वाळूच्या कणांनीं जर भरलेली टोकरी तुझ्यापुढें ठेवून सांगितलें कीं, त्यांत लोखंडाचे कण आहेत तर ते तुमच्या डोळ्यांस दिसणार नाहीत व हातास लागणार नाहीत. पण एक लोहचुंबकाचा तुकडा घेऊन त्या टोकरींत फिरविला तर तुझ्यांस वाळूच्या कणांत लोखंडाचे कण सांपडतील. तसेंच देवाचे उपकार अनुपकारिक बुद्धीला कधीं दिसणार नाहीत. तर ते केवळ उपकारिक बुद्धीनेंच पाहिले पाहिजेत.

मुलांसही मोठ्या मनुष्याप्रमाणें कुरकूर करण्याची फार वाईट संवय असते. अशा कुरकुर्या मुलांची संख्या फार मोठी होईल. असें झणतात कीं, इराणचा झर्कसस झणून जो राजा होऊन गेला त्यानें फार मोठें सैन्य जमविलें होतें. तितकें सैन्य अद्याप कोणीं जमविलें नाहीं. पण कुरकुर्या स्वभावाचे लोक जर सर्व एकत्र जमविले तर त्यांचें सैन्य या झर्कसस राजाच्या सैन्यापेक्षाही फारच मोठें होईल.

एका वेळेस यार्कशायर प्रांतांत मेथाडिस्ट लोकांची एक फार मोठी प्रीतिभोजनाची सभा झाली. त्या वेळेस त्यांच्या नेहमींच्या रीतीप्रमाणें अनुभव सांगण्याची मंडळी झाली. त्या प्रसंगीं एकानें उठून आपला

कुरकुऱ्या अनुभव सांगितला. तो ऐकून दुसरा कोणी झणाला कीं आमचा भाऊ कुरकुऱ्या गल्लींत राहतो. मीही एका वेळेस त्या ठिकाणीं राहत होतो. त्या ठिकाणची हवा फार वाईट, ती मला कधीं मानवली नाही. लोकही फार खराब आहेत. त्यांची संगत मला आवडली नाही. मग मी ती कुरकुरी गल्ली सोडून उपकारिक गल्लींत घर घेऊन राहिलो. तेथील हवापाणी व लोकवस्ती इतकी चांगली आहे कीं, तेथून कधीं निघावेसे वाटत नाही. त्या गल्लींत पुष्कळ घरे भाड्याने मिळण्याजोगी आहेत. जर आमचा भाऊ त्या गल्लींत घर घेईल तर तेथील हवापाणी मानवून तो लवकर पुष्ट होईल.

प्रिय वाचकहो, आमच्या प्रभूने आम्हांसाठीं इतके केले आहे कीं, त्यांचे वर्णन करवत नाही. प्रभूचे उपकार नेहमीं आठवा. त्यानें तुझांवर जी दया केली आहे ती कधीं विसरूं नका. गीतकर्त्याप्रमाणे आम्हां सर्वांस झणतां यावे कीं, "हे माझ्या जीवा, परमेश्वराचे सुवंदन कर आणि त्याचे सर्व उपकार विसरूं नको."

तु० नथोजी.

सर रिचर्ड व्हिटिंग्टन ह्याची गोष्ट.

ह्या प्रसिद्ध पुरुषाच्या लहानपणच्या वृत्तांतांत पुष्कळ कल्पित गोष्टी मिसळून गेल्या आहेत यांत संशय नाही. त्याविषयींची जी हकीकत आज उपलब्ध आहे ती फारशी विश्वसनीय नाही. आणि तो होऊन गेल्यास बराच काळ लोटून गेला असल्यामुळे, त्याच्याविषयींचे जे लेख आहेत त्यांतून खरा कोणता व खोटा कोणता ह्याचा, आतां ह्या काळांत, निर्णय करणे दुरापास्त आहे. ह्मणून त्याविषयीं लोकांतल्या दंतकथेवरून जी काय माहिती आहे तिच्याच आधारांनें खालील वृत्तांत लिहिला आहे. त्यांतली कोणती गोष्ट विश्वसनीय मानावी व कोणती न मानावी ह्याचा निर्णय करणे वाचकांकडे सोपितो.

रिचर्ड व्हिटिंग्टन ह्याचा जन्म श्रॉपशायर प्रांतांत झाला. तो लहान असतांच इ० स० १३६८ च्या सुमारास, त्यानें आपली जन्मभूमि सोडून लंडनची वाट धरिली. वाटेनें जातांना त्यास आपला निर्वाह निव्वळ भिक्षा मागून करावा लागे. लंडनास आल्यावर सेन्ट जॉनच्या दवाखान्यावरील मुख्य महंत—कार्कन्वेल याजकडे येऊन व त्यास त्यानें आपली दुःखावस्था कळवून तिचे निवारण करण्याविषयीं विनंती केली. महंतांनेंही ताबडतोब त्याच्या तात्कालिक गरजा

पुरविल्या. पुढें लवकरच तो कामसू असा दिसून आल्यावरून तेथील कांहीं हलक्याशा कामावर त्याची नेमणूक झाली. तें काम करीत तो तेथें किती दिवस राहिला हे सांगतां येत नाही. पण एवढे खरे कीं लंडन शहरांत त्यास जो आसरा मिळाला तो प्रथम याच ठिकाणीं मिळाला.

पुढें त्याच शहरांत यूज फिट्झवॉरन ह्मणून कोणी व्यापारी असे त्याच्या घरांत याचा प्रवेश झाला. त्या ठिकाणीं त्यास भांडीं घांतण्याचें काम करावें लागे. तेथें त्याची स्थिति मोठी विपन्न असे. चाकरलोकानीं नेहमीं त्याच्या गरिबीवरून त्याची निर्भर्त्सना करावी व थट्टा करून टेर उडवावी. त्या घरची जी स्वयंपाकीण होती ती मोठी दाष्ट स्वभावाची असे. ती त्याची नुसती थट्टा करूनच राहत नसे तर कधीं कधीं पळीच्या दांड्यानेंही त्याचा चांगला खरपूस समाचार घेण्यास चुकत नसे. ह्मणून त्यास पुष्कळ अप्रतिष्ठा व मानहानि करून घेऊन त्या ठिकाणीं काळ काढावा लागे. पण तो धीरानें तें सर्व निमूटपणें सोशी आणि पुढें पुढें तर तिच्या त्या सर्व दुष्ट माकडचेष्टा त्यास जशा कांहीं आंगवळणींच पडल्यासारख्या झाल्या.

पण इतक्यानेंच त्याचें सर्व दुःख संपलें नाही. त्याला राहण्यासाठीं जी खोली दिली होती तिच्यांत कैक दिवस कोणी राहिलेले नव्हतें त्यामुळे त्या ठिकाणीं उंदीर घुशी यांचें साम्राज्य माजून गेलें होतें. तें इतकें कीं कधीं कधीं तर बसण्याउठण्यासही जागा नसे. मिळून दिवसा स्वयंपाकिणीचा त्रास व रात्री त्या उंदरांघुशींचा त्रास. तेव्हां आतां पुढे काय करावें व ही आपली अवस्था कशी सुधारावी ह्या गोष्टीचा तो उपाय शोधूं लागला. विचार करितां करितां त्यास सुचलें कीं स्वयंपाकीण कदाचित् लवकरच लग्न करील किंवा मरेल किंवा चाकरी सोडून जाईल, तेव्हां लवकर उशिरां हिच्या त्रासांतून आपण कसे तरी सुटूं. मग फक्त कायतो उंदरांघुशींचा त्रास उरला. त्या त्रासाकरितां एक चांगले मांजर पैदा केलें ह्मणजे तोही निवारण करितां येईल. अशा विचारांवरून त्यास फार समाधान वाटलें.

पुढें लवकरच कोणा एका व्यापाऱ्यास त्याच्या धन्याच्या घरीं मेजवानी झाली. मेजवानी रात्रीची होती व भोजनोत्तर फार जोराचा पाऊस पडूं लागला ह्मणून तो व्यापारी रात्री घरीं न जातां तेथेंच वस्तीस राहिला. सकाळीं जातांना व्हिटिंग्टनानें त्याचे बूट साफ करून दिल्याबद्दल त्यानें त्यास एक आप्याचे पैसे दिले. पुढें धन्याच्या कांहीं कामाकरितां जात असतां रस्त्यांत त्यास एक बाई भेटली. तिच्या हातांत एक मांजर होतें व तें

तिने विकण्याकरिताच चालविले होते. व्हिटिंग्टनाने तिला त्याची किंमत विचारिली. तेव्हा तिने हे मांजर, उंदीर धरण्याच्या कामांत पटाईत आहे अशी मोठी वाखाणणी करून त्याची किंमत चार आणे सांगितली. पण व्हिटिंग्टनाने माझे सर्व भांडवल काय तें हा एकच आणा आहे. असे सांगितल्यावरून तिने त्यास तें मांजर तेवढ्यालाच विकत दिले. तें त्याने आपल्या खोलींत नेऊन ठेविले. पण दिवसां तो त्यास पेटांत ठेवी आणि रात्रीं मात्र मोकळे सोडी. कारण न जाणो कदाचित ती स्वयंपाकीण आपल्या खोलींत आलीच तर मांजरास मारून टाकतील अशी त्यास भीति होती. असो. त्या मांजराने त्यास उदरांगुशींच्या त्रासांतून लवकरच मोकळे केले. तेव्हा स्वयंपाकीणीचा कायतो त्रास राहिला. पण थोड्या कालांत तो सगळ्याच त्रासांतून सुटला. त्या भल्या व्यापाऱ्याची अशी चाल असे कीं व्यापाराकरितां एकादें गलबत दूर देशीं पाठविण्याचें असलें ह्मणजे परमेश्वराने आपणास व्यापारांत विशेष वरकृत द्यावी ह्मणून घरांतील एकून-एक सर्व चाकरांस बोलावें; आणि त्यांजकडून आपापल्या नशिवाची परीक्षा पाहण्याकरितां ह्मणून कांहींना कांहीं तरी माल त्यांत टाकवावा. आणि तो माल विकून जो पैसा येईल तो त्यांचा त्यांस द्यावा. ह्या प्रसंगीं त्याचें एक गलबत व्यापाराकरितां निघावयाचें होतें ह्मणून त्या व्यापाऱ्याने आपल्या सर्व चाकरांस बोलाविले. तेव्हां सर्व जण आपापल्या सामर्थ्याप्रमाणे कांहींना कांहीं घेऊन आले; पण व्हिटिंग्टन मात्र आला नाही. तेव्हां आपल्या दैन्यावस्थेस लाजून तो आला नसावा असे त्या व्यापाऱ्याच्या मुलीच्या तेव्हांच लक्षांत आले. आणि तिने त्यास तावडतोव बोलावून आणण्याविषयी आज्ञा केली. तरी तो अनेक सवयी लावून येण्यास कांकू करूं लागला. तरी शेवटीं त्यास येण्याविषयीं निश्चिंत ताकीद झाल्यामुळे निरूपाय होऊन तो आला. आणि ह्मणू लागला कीं महाराज, माझी गरिबाची तुम्ही थट्टा तर करीत नाहीं! अहो, मला व्यापारी बनण्याची आशा कसची? मजजवळ काय आहे? माझी सर्व दौलत काय तें हे मांजर. तेंच काय तें माझा मित्र. आणि त्या विचाऱ्याने तर मला उदरांगुशींच्या त्रासांतून सोडविले. हें ऐकून ती व्यापाऱ्याची मुलगी, मी कांहीं ह्याच्या नांवाने गलबतांत टाकिते ह्मणून वापास विनवूं लागली पण तो व्यापारी तिची ती विनंती मान्य करीना. कारण त्याचा दस्तुर असा होता कीं, गलबतांत कोणकाच्या नांवाने जें काय टाकावयाचें तें ज्याचें त्याचें स्वतांचें असलें पाहिजे. ह्मणून त्याने तें मांजर आणण्याचा

त्यास हुकूम केला. तो त्यास नाखुशीने व निरूपाया-मुळे मान्य करावा लागला. त्याने तें मांजर आणून गलबताच्या मालकापाशी दिले. पण देताना त्या विचाऱ्याच्या डोळ्यांत आंसवे आलीं. त्या गलबताचें नांव युनिकॉर्न (एकशृंगी) असें होतें. आणि तें सफर करण्यास निघण्याकरितां व्याकवाल येथे तयारींत होतें. हें गलबत अलजीस येथे येऊन पोचलें न पोचलें तोच तें आल्याची खबर डे यास समजली. तेव्हां त्याने नजराणे घेऊन आपणास हजिरी देण्याकरितां येण्याचा त्या गलबताचा नाखुदा व तांडेल यांस हुकूम पाठविला. कारण त्या देशांत मागे व हल्लींही लांचलुचपतीवांचून कोणतेंच काम बनून यावयाचें नाही. हा प्रारंभक विधि झाल्यावर त्याचा व्यापार चांगला जारीने चालला. शेवटीं त्या मूर राजाने त्या व्यापाऱ्यांस एक मेजवानी दिली. अन्नाचीं ताटे सतरज्यांवर मांडिलीं होती व त्या सतरज्यांवर सोनेरी काम केले होते. पात्रांत जेवण वाढिल्यावर अन्नाचा जो घमघमाट सुटला त्यास लुब्ध होऊन लागलींच त्या ठिकाणीं उदरांचा एक थवाचाथवाच आला. आणि वेलाशक अन्नाचा फडशा करण्याचा त्यांनीं सपाटा आरंभिला. त्या वेळीं कोणीं कोणीं त्यांस प्रतिबंध केला परंतु ते उंदीर त्यांच्या आंगावर तुटून पडूं लागले.

जेवणार मंडळी आली तरी ह्या धोट व उच्छेदक प्राण्यांनीं यत्किंचित्ही न भितां आपला क्रम तसाच चालविला. जणू कांहीं त्यांनाच ती मेजवानी केली होती. हें पाहून गलबताचा नाखुदा व त्याचे लोक ह्यांस मोठें नवल वाटले, आणि तोच त्यांच्या संभाषणाचा विषय बनून त्याविषयीं त्यांचीं प्रश्नोत्तरे चाललीं. तेव्हां डे याने नाखुदास सांगितले कीं, कोणी ह्या प्राण्यांच्या त्रासांतून सोडविल्यास त्यास मी मोठें इनाम देईन. कारण आलीकडे त्यांची संख्या अपरिमित वाढून त्यांनीं असा कांहीं उच्छाद आणिला आहे कीं, ते मला जेवणाच्या वेळींच त्रास देऊन राहत नाहीत, तर माझ्या वसण्याउठण्याच्या व निजण्याच्या खोलींत देखील ते आहेत. आणि ते इतके कीं एकादें वेळीं मलाही खाऊन-बिऊन टाकतील या भीतीने नेहमीं त्यांवर संजी पहारा ठेवणे भाग पडले आहे.

ही गोष्ट ऐकून त्या इंग्लिश लोकांस त्या विचाऱ्याव्हिटिंग्टनाच्या मांजराचें स्मरण झाले. वाटेंत तें त्यांच्याही फार उपयोगीं पडलें होतें. आणि त्या तरुणावर उपकार करण्याची त्यांची इच्छा होती. तेव्हां त्यांस असे वाटले कीं आतां ह्या वेळीं त्याचें मांजर ह्या राजास द्यावें ह्मणजे हा त्याबद्दल पुष्कळ वक्षीस देईल याकरितां त्या

गरिबांचें कोटकल्याण करण्याची ही संधि दवडूं नये. त्याप्रमाणें दुसऱ्या दिवशीं येतांना त्यांनीं तें मांजर आपणाबरोबर आणलें. तेव्हां त्याच्या भयामुळें त्या दिवशीं उंदरांचा फारसा उपद्रव झाला नाही. मात्र त्यांत जे फारच धीट होते ते पुढें आले. पण त्या मांजरानें त्यांस सपाच्यासरसें पार करून टाकिलें. हें पाहून त्या राजास पराकाष्ठेचा आनंद झाला. आणि त्यानें ताबडतोब गलबतावरच्या कारभाऱ्यापार्शीं तो विलक्षण व उपयुक्त प्राणी आपणांस देण्याविषयीं बोलणें लाविलें व त्याबद्दल त्यास चांगला मोबदला देण्याचेंही वचन दिलें. प्रथम गलबतावरील नावाडी लोक तें मांजर देण्यास विलकूल खुशी नव्हते. पण त्या राजानें त्या मांजराबद्दल इतका मोठा मोबदला देऊं केला कीं ते, तें देण्यास तत्काळ कबूल झाले. राजानें त्या मांजराबद्दल त्यांस पुष्कळ किंमतीच्या अनेक जिनसा दिल्या. ते इंग्लिश लोक त्या राज्यांत जितके दिवस राहिले तितक्या काळांत त्या मांजराची जी हुषारी दिसून आली तिजवरून तो मूर राजा फारच खुष झाला. आणि त्यानें त्यांस पुनः जाते वेळीं पुष्कळ मोलवान जिनसा बक्षीस दिल्या.

इकडे त्या स्वयंपाकिणीनें त्यास त्रास देण्याचें आपलें कर्म तसेंच अव्याहत चालविलें होतें. व्हिटिंग्टनानें जें आपलें मांजर गलबतांत पाठविलें होतें त्याबद्दल त्यास केवढी किफायत होणार होती हें त्या बाईच्या कधीं ध्यानींमनींही आलें नव्हतें. त्याच्या गरिबीवरून ती त्यास नेहमीं छळीत असे. शेवटीं तो तिचा त्रास व्हिटिंग्टनास सोसनासा होऊन, अशा दुःखांत येथें राहण्यापेक्षां कोठें तरी पळून जावें व ह्या विस्तीर्ण जगतीतलावर कोठें आपला भाग्योदय होईल तर पाहावें असा त्यानें निश्चय केला. त्याप्रमाणें तो एके दिवशीं सकाळीं मोठ्या पहाटेस तें घर सोडून निघाला. आणि कोठें तरी खेड्यापाड्यांत जाऊन चांगली सुखाची चाकरी मिलेल तर पाहावी असा त्यानें आपल्या मनांत व्रत केला.

तेथून निघाल्यावर तो फिन्सवरीमूर ह्मणजे हल्लीं ज्यास मूरफिल्ड्स ह्मणतात त्या ठिकाणीं येऊन पोचला. तेव्हां त्याचें मन अगदीं खचून गेल्यासारखें होऊन पुढें काय करावें हें त्यास कांहींच सुचेना. एकदां पुढें जावें असें मनांत येई पण मातक्यान वाटे कीं मार्गें फिरावें. असा त्याच्या मनाचा सर्व घोंटाळा उडून गेला. तरी तो तसाच भटकत भटकत हालोवेषयंत आला. आणि तेथे एका मोठ्या दगडावर बसला. त्या दगडास हल्लीं व्हिटिंग्टनाचा दगड ह्मणतात. तेथे बसून तो आपल्या दुर्दैवाविषयीं विचार करण्यांत अगदीं

निमग्न झालेला असतां त्यास आपण मोठा घंटानाद ऐकत आहों असा भास झाला. मग देहभानावर येऊन जिकडून तो स्वर ऐकूं येतोसा वाटला तिकडेच तो कानवसा घेऊं लागला, तो तो आवाज आपणास आपल्या धन्याकडे परत जाण्यास सांगत आहे असें त्यास दिसून आलें. पुनः तो नीट लक्ष देऊन ऐकूं लागला तो तो त्याचा ग्रह अधिकच बळावत चालला. त्याची अशी कल्पना झाली कीं तो घंटानाद खालील व्रत ह्मणत आहे—

(चाल—आला पूर मायेचा लोंढा.)

॥ परत परत माघारा, कोठें व्हिटिंग्टना जाशी ? ॥
॥ परतें; तिनदां लंडनपुरीचा सुभेदार होशी ॥ १ ॥

असा त्या वेळीं त्याच्या मनाचा ग्रह होणें ही मोठ्या सुदैवाची गोष्ट होय. कारण कीं त्यावरून त्यानें आपला पळून जाण्याचा व्रत सोडून दिला. त्या वेळीं दिवस फारसा वर आला नव्हता, आणि माणसें उठलीं नाहींत तोच आपण घरीं पोचवें ह्मणून तो तत्काळ तसाच निघून कोणाच्या दृष्टीस न पडतां घरीं गेला. व आपल्या रोजच्या दगदगीच्या कामास लागला.

अशा रीतीनें कांहीं दिवस लोटल्यावर त्या गलबताची ती सफर चांगली सफळ झाल्याची बातमी आली. गलबतांत काय काय माल आहे त्याची याद त्या व्यापाऱ्याच्या हातीं आल्यावर तीत तो पाहतो तो बहुतेक माल व्हिटिंग्टनाचाच होता. त्याच्या त्या मालांत एक मोलवान रत्नांनीं भरलेला करंडा होता. जे ह्यानें जी शेवटची देणगी दिली तो हा करंडा होता. हा करंडा फार किंमतीचा असल्यामुळें तो गलबतावर राहूं देणें धोक्याचें आहे असें वाटल्यावरून ह्या लोकांनीं तोच प्रथम आणून व्यापाऱ्याच्या स्वाधीन केला. चाकरलोकांनीं टाकलेल्या मालावर पैदासीदाखल ज्या जिनसा त्यांस मिळाल्या होत्या त्या वांटण्याकरितां आणिल्या तेव्हां व्हिटिंग्टनाचा माल इतका गळ्यांचे गड्डे भरला होता कीं त्या वेळीं ते सोडून पाहण्याचें तसेंच ठेवावें लागलें. नुसतीं मोतीं आणि जवाहीर तसेंच कित्येक हजारांचीं असावीत असा अंदाज झाला.

ही गोष्ट कितीही असंभवनीय दिसली तरी अशा प्रकारची हीच मात्र एक गोष्ट आहे असें नाही. दुसऱ्या एका देशांतही अशी गोष्ट झालेली आहे. गिनी देशाच्या वर्णनाचा एक ग्रंथ १६६९ सालांत प्रसिद्ध झालेला आहे. त्यामध्ये अशीच एक गोष्ट आहे. अल्फ्रेन्डो नांवाचा कोणी पोर्तुगीज गृहस्थ जहाजांत बसून चालला असतां ते जहाज गिनी देशच्या किनाऱ्यावर फुटून गेलें. पुढें

तेथील राजाची व त्याची मुलाखत झाल्यावर त्यानें राजास उंदरांचा संहार करण्याकरितां एक मांजर, व माशांच्या निवारणाकरितां एक प्रकारचें तेल दिल्यावरून राजेसहिबांची मर्जी प्रसन्न होऊन त्यांनीं त्यास आपल्या भारोभार इतकें सोने बक्षीस दिलें. त्यानें तें द्रव्य व्यापारांत घातलें. तेव्हां पंधरा वर्षांत त्यास इतकी किफायत झाली कीं तो स्वदेशीं आल्यावर, विहटिंग्टनाप्रमाणें दुसऱ्या प्रतीचा तर नाहीं, पण तिसऱ्या प्रतीचा मनुष्य बनला.

(पुढें चालेल.) ह० गो० केळकर.

म्हाताऱ्याचा खिसा.

स्टिफेन ए. प्राइस या नांवाचा एक मनुष्य होऊन गेला. त्यावर सर्व शेजाऱ्यापाजाऱ्यांचा, मुलांवाळांचा फार लोभ असे. तो फार प्रामाणिक, दयाळू, न्यायी असे. तो फार श्रीमंत झाला व न्यूयॉर्क शहराचा मेयर पुष्कळ वर्षे होता. तो एका आगबोटीवर अपघातानें गेला. त्याचें प्रेत सांपडलें तेव्हां त्याच्या खिसांत एक छापील कागद पुष्कळ वेळां वाचून वाचून चोळा-मोळा झालेला सांपडला. त्या कागदावर खालील वाक्ये होतीः—

“संगति धरायाची तर चांगल्यांची धरा, नाहीं तर मुळींच धरूं नका. कधीही निरुद्योगी असूं नका. हातांनीं काम करतां घेण्यासारखें नसल्यास मनाची सुधारणा करण्यास झटा. नेहमीं खरें बोला. फारशीं वचनें देऊं नका. आपल्या कांहीं गुप्त गोष्टी असल्यास त्या आपल्या मनांत ठेवा. सत्समागम आणि सद्भाषण हीं सद्गुणाचें सर्वस्व होत. अब्रू ही सर्वांत श्रेष्ठ होय. आपल्या स्वतःच्या कृत्यावांचून दुसऱ्या कशांहींही अब्रूची खराबी होत नाही. एखादा मनुष्य कशांहींही लागल्यास त्याच्या बोलण्यावर कोणीं तुमची निंदा करूं लागल्यास त्याच्या बोलण्यावर कोणीं विश्वास ठेवूं नये असें आपल्या वर्तनानें दाखवा. कोणत्याही मादक द्रव्याचें सेवन करूं नका. आद्याप्रमाणें खर्च करा. ऋण काढून सण करूं नका. कर्जातून मुक्त होण्याचा मार्ग असले तरच व जरूरच पडल्यास कर्ज होण्याचा मार्ग असले तरच व जरूरच पडल्यास कर्ज काढा. उसनें घेण्याचा प्रसंग टाळवेळ तितका टाळा. निजते वेळीं त्या दिवशीं झालेल्या सर्व गोष्टींविषयीं निजते वेळीं त्या दिवशीं झालेल्या सर्व गोष्टींविषयीं विचार करा. तुमचा उत्कर्ष होऊं लागल्यास श्रीमंत होण्याची हांव धरूं नका. नशिवावर अवलंबून असणारा कोणताही खेळ खेळूं नका. मोहाला भिडून दूर असा, कारण कदाचित् त्याच्या तावडींत सांपडाल. वायकोचें पोट भरण्याचें सामर्थ्य अंगीं येई-

पर्यंत लग्न करूं नका. कोणाचीही निंदा करूं नका. हीं सर्व वाक्ये आठवड्यांतून निदान एक वेळा तरी वाचीत जा.”

करमणूक.

शास्त्रप्रश्न.

१. फिलिप्पसानें शोमरोनास जाऊन उपदेश केला यावरून, ख्रिस्तानें शोमरोनांत कोणत्या प्रसंगीं व कोणाला उपदेश केल्याची आठवण होती ?
२. प्रेषितांनीं कोणत्या मुख्य हेतूस्तव पेत्रस व योहान यांस यरूशलेमाहून शोमरोनास पाठविलें ?
३. ज्या पापावरून फिलिप्पसानें शिमोन जादुगिराचा फार कडक रीतीनें निषेध केला, तें पाप कोणतें ?
४. आपल्या अंतःकरणाचा खरा पालट झाला आहे, हें हवशी षंडानें कशावरून दर्शविलें ?
५. शिमोन जादुगीर आणि शौल यांच्या पश्चात्पांत कोणता सारखेपणा होता ?
६. आफ्रिकेंतील दोन मनुष्यांविषयीं नव्या करारांत कोणत्या प्रसंगीं उल्लेख केला आहे, व ते कोण ?
७. ख्रिस्ती मंडळीची स्थापना होण्याच्या सुमारास ज्या तीन मनुष्यांचीं पापे प्रगट झालीं, त्यांपैकीं एक शिमोन होता; बाकीचीं दोन कोणतीं ?
८. दारूचा उपयोग करण्याविषयीं शास्त्रांत कोण-कोणत्या ठिकाणीं अनुकूल प्रतिकूल मसलत दिलेली आहे ?
९. मद्यपी आकाशाच्या राज्यांत जाणार नाहीत, असें शास्त्रांत कोठें सांगितलें आहे ?
१०. दारू पिण्याच्या पापांत पडला, असा शास्त्रांत सांगितलेला पहिला मनुष्य कोण ?

शास्त्रप्रश्नांचीं उत्तरें देणारांचीं नांवे.

सु० शे० उ० स० म० व० वि० का० को० ना० ग्या० गा०

बालबोधमेव्याची जाहिरात.

बालबोधमेव्याची वर्षाची वर्गणी १२ आणे. ज्ञानोदय घेणारास ६ आणे, टपालहांशील ६ आणे.

सोनेरी अक्षरांच्या कवराचे सर्व वर्षांचे एके ठिकाणीं बांधलेले अंक २ रूपयांस, रें० एस. बी. फेरवांक डी. जी. भायखळा, मुंबई, या पत्र्यावर मिळतील.

बालबोधमेव्याच्या वर्गणीसंबंधी व पत्र्याबद्दल वेगरे लिहिणें तें ज्ञानोदयाचे म्यानेजर रें० एस. बी. फेरवांक डी. जी. भायखळा, मुंबई, यांस लिहोंवें.

बालबोधमेवा.

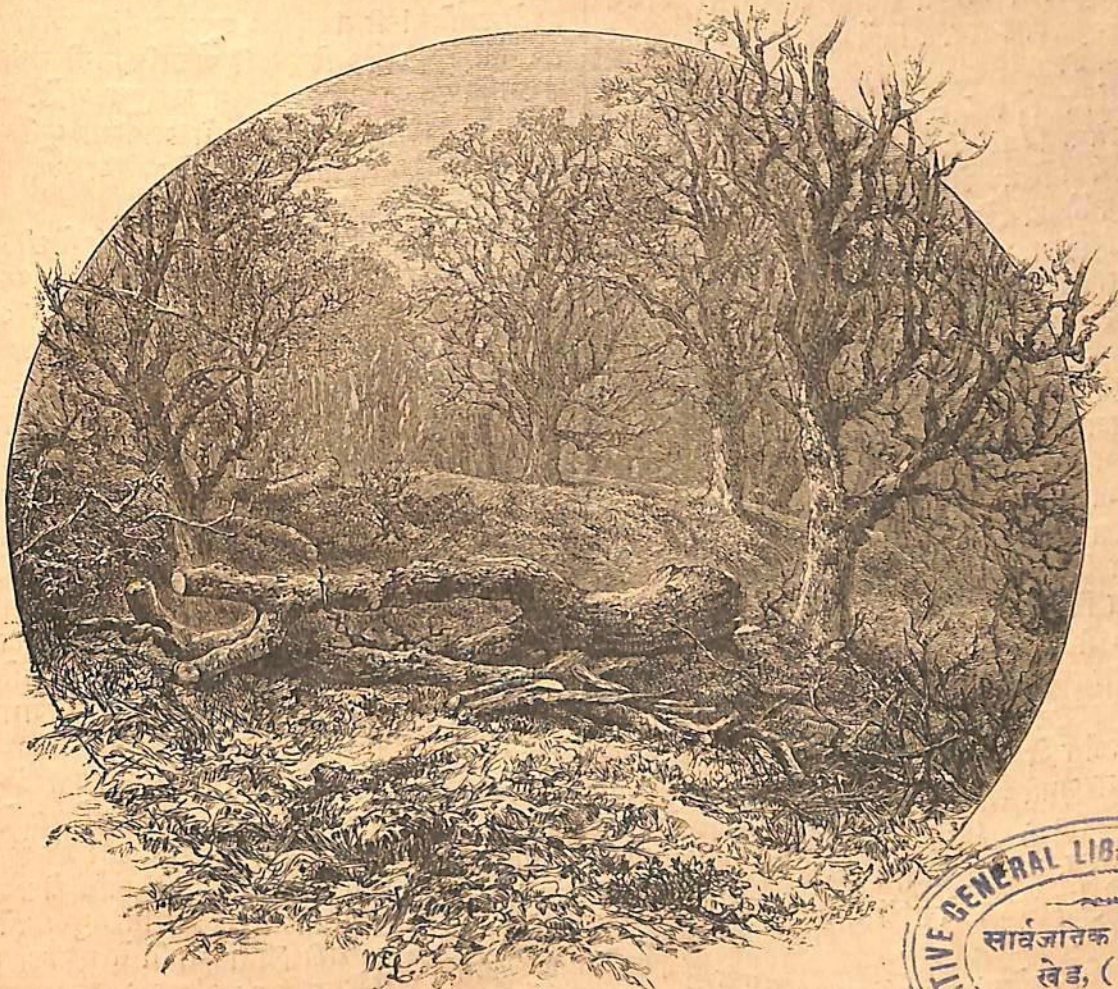
पु० २०.

आक्टोबर, १८९२.

अंक १०.

“देवापासून झाल्याशिवाय कांहीं सत्ता नाही, जी
कांहीं सत्ता आहे ती देवाकडून नेमलेली आहे.”

रोम० अ० १३ ओ० १.

ग्ल्याडस्टोनसाहेबांच्या मालकीचे जंगल.

इंग्लंड देशांतील प्रसिद्ध प्रधान ग्ल्याडस्टोन.

राज्यकारभार चालविण्याच्या कामीं या जगांत हल्लीं सर्वांहून प्रसिद्ध गृहस्थ ह्मणजे ग्ल्याडस्टोन साहेब हे होत. ब्रिटिश राज्य चालविण्याकरितां मुख्य प्रधानकीच्या जागेवर आलीकडे यांची चवथ्यानें नेमणूक झाली आहे. ते वयानें ८३ वर्षांचे असून एवढ्या मोठ्या जोखमीचें काम करण्यास अद्याप तरतरीत व लायक आहेत ही केवढी नवलाची गोष्ट होय! त्यांचीं आईबापें स्काच होतीं व तीं लिव्हरपूल शहरां राहत असत. त्या शहरालगतच ग्ल्याडस्टोनसाहेब आजपर्यंत राहत आहेत. त्यांच्या राहत्या इमारतीस "हार्डन कासल" असें ह्मणतात. तिचे चित्र १४७ पृष्ठावर दाखविलें आहे.

ग्ल्याडस्टोनसाहेब जेव्हां कालेज्यांत शिकत होते तेव्हां ते अनेक विद्यांमध्ये आणि विशेषकरून वक्तृत्वामध्ये फारच प्रसिद्ध होते. त्यांनीं आपल्या वयाच्या २२ व्या वर्षीं ह्मणजे १८३१ सालीं कालेज्यांतील अभ्यास संपविला. नंतर ते युरोपखंडांतील देशांत पर्यटन करायला निघाले. त्या पर्यटनांत इटाली देशामध्ये सुमारे साहा महिने राहून तेथेही त्यांनीं कांहीं अभ्यास केला. मग १८३२ त इंग्लंडास परत येऊन ते लवकरच पार्लमेंट सभेतील सभासद झाले. तेव्हांपासून आजपर्यंत ह्मणजे ६० वर्षे ते पार्लमेंटसभेचे सभासद असून त्यांनीं आपली शक्ति व ज्ञान मुख्यत्वेकरून राज्यकारणांतच खर्चिलें आहे. पार्लमेंटसभेत त्यांचा प्रवेश झाल्यावर दोन वर्षांनीं त्यांस प्रधानकीची वस्त्रें मिळालीं. आणि एकंदर ९८ वर्षांत जेव्हां जेव्हां त्यांचा पक्ष विजयी झाला तेव्हां तेव्हां प्रधानमंडळांत बहुधा त्यांची नेमणूक होतच गेली, आणि आज तारखेपर्यंत त्यांस चार वेळां मुख्य प्रधानकीच्या जागेवर नेमिलें. यावरून असें ह्मणतां येतें कीं, पार्लमेंटसभेमध्ये ह्या ९० वर्षांत जे जे महत्वाचे कायदे करण्यांत आले, आणि सुधारणुकीच्या व लोकहिताच्या ज्या ज्या योजना करण्यांत आल्या, त्या सर्वांत ग्ल्याडस्टोनसाहेब हे अग्रेसर आहेत. त्यांच्या योगानें इंग्लंड देशाचेंच काय, परंतु जगांतील अनेक देशांचें अनेक बाबतींत कल्याण झालें आहे.

ग्ल्याडस्टोनसाहेबांच्याठावीं मुख्य हा एक गुण आहे कीं, ते राज्यकारणांत व इतर कोणत्याही गोष्टींत आपला सदसद्विवेक जागृत ठेवून, खरें खोटें कोणतें, बरें

वाईट कोणतें हें समजून घेण्याविषयीं नेहमीं प्रयत्न करतात, व त्याप्रमाणें वागतातही. पुष्कळ राज्यकारस्थानी लोक आपला पक्ष कसा जय पावेल याविषयींच मात्र विचार करतात, आणि बऱ्यावाइटाचा विचार करणें यांत आपला जय होण्याचें कांहीं साधन नाहीं असा त्यांचा समज आहे. पण ग्ल्याडस्टोनसाहेबांचा समज तसा नाहीं.

त्यांचा दुसरा एक स्तुत्य गुण असा आहे कीं, कोणत्याही गोष्टीविषयीं नवीन माहिती मिळविण्यास व त्या मिळविलेल्या माहितींत आपणाकडून कांहीं योग्य प्रकारची चूक घडून आल्यास ते आपलें मत बदलण्यास तयार असतात. पुष्कळ लोकांस असें वाटतें कीं, आपल्या पदरीं चूक घेणें किंवा आपण चुकलो असें उघडपणें कबूल करणें यांत मोठें लांछन आहे. पण ग्ल्याडस्टोनसाहेबांची तशी समजूत नाहीं. जरी त्यांचें वय ८३ वर्षांचें झालें आहे तरी अद्यापि नवी नवी माहिती करून घेण्याचा त्यांचा प्रयत्न चालूच आहे. आणि त्या नव्या व ताज्या माहितीवरून ते आपल्या पूर्वीच्या मतांत फेरफार करितात किंवा ते योग्य असल्यास कायम ठेवितात.

ग्ल्याडस्टोनसाहेबांची स्मरणशक्तिही मोठी जबरदस्त आहे. कोणतीही गोष्ट एकदां त्यांच्या वाचण्यांत किंवा ऐकण्यांत आली ती त्यांच्या स्मरणांतून कधीं जावयाची नाहीं. त्या गोष्टीस जरी पुष्कळ वर्षे लोटलीं असलीं तरी आयत्या वेळेस ती त्यांस चटकन आठवते, व तेणेंकरून प्रसंगीं मोठा उपयोग होतो. ग्ल्याडस्टोनसाहेब जीं जीं कामें व ज्या ज्या योजना करतात त्यांत आपलें महत्त्व वाढावें किंवा आपलाच जय व्हावा असा त्यांचा मुळींच हेतु नसतो. परंतु अमूक योजनेनें लोकांचें हित होत आहे व त्याप्रमाणें करणें न्यायास अनुसरून आहे अशी जर त्यांची खातरी झाली तर तें करणें लोकांस पसंत पडो कीं न पडो, तें शेवटास नेण्याचा ते प्रयत्न करतात. तथापि ते इतके दूरदर्शी व धोरणी आहेत कीं, प्रसंग पाहूनच ते कोणत्याही कार्याची योजना किंवा वेत करीत असतात.

या सर्व वर्णनावरून दिसून येईल कीं, ज्या गोष्टीविषयीं ग्ल्याडस्टोनसाहेब इतके प्रख्यात झाले आहेत ती गोष्ट मुख्यत्वे राज्यकारणांत त्यांची दक्षता ही होय. त्याचप्रमाणें ते आपल्या वक्तृत्वगुणानेही सर्वांत श्रेष्ठत्व पावले आहेत. हल्लींच्या काळीं सर्व जगांत प्रमुख वक्ते तेच आहेत असें ह्मटलें तरी चिंता नाहीं. ते एकदा भाषण करूं लागले ह्मणजे त्यांच्या वाणीचा आवाज सहज रीतीनें लांब ऐकूं जातो, व बहुत वेळपर्यंत जरी त्यांनीं भाषण केलें तरी त्या भाषणाचा वेग कांहीं कमी होत नाहीं.

इ० स० २००० ह्या शतकांत काय काय घडण्याचा संभव आहे.

चालू शतकांत ज्याप्रमाणे कित्येक चमत्कारिक गो-
ष्टींचे शोध लागत चालले आहेत त्याप्रमाणे पुढच्याही
शतकांत ते शोध व कल्पना वाढत गेल्यास नवीं नवीं व
अतिशय चमत्कारिक अशीं यंत्रे, कला वगैरे पाहण्यांत
येतील असे वाटते. कदाचित् दर एक मनुष्याजवळ
हवेंत चालणारे एकेक जहाज राहिल, आणि हल्लीं
जशीं मनुष्ये पायानें चालणाऱ्या गाडीवर बसून त्वरेनें
इकडे तिकडे फिरतात तशीं तीं त्या जहाजांत बसून
हवेमध्ये पाहिजे तिकडे फिरतील. आज सकाळीं जर
कोणी एकजण मुंबईहून निघाला तर तो दुपारीं कल-
न्यास जेवायास जाईल. व दुसऱ्या दिवशीं पाहाटेस तेथून
निघून सान फ्रान्सिस्को शहरास न्याहारीच्या वेळेस
जाऊन पोचेल. अर्थात् आतां जसे लोक बेलगाडीला
तुच्छ मानितात तसे त्या दिवसांत आगगाडीला तुच्छ
मानतील. हीं हवेंतील जहाजे चहूंकडे उपयोगांत
येऊं लागलीं ह्मणजे हल्लीं घरांचीं पुढचीं दारे जीं
खाली आहेत तीं वर धाव्यामध्ये करावीं लागतील,
आणि बसण्याउठण्याच्या खोल्या किंवा ओसऱ्या वरच्या
तऱ्यांवर होतील. समुद्राच्या पोटांतून जहाजे जातील
त्या वेळेस वर्तमानपत्रांत खाली लिहिल्याप्रमाणे
हिराती प्रसिद्ध होतील.

हिंदीमहासागराच्या खालून सफर करणारी कंपनी.
उष्णतेचा दिवस घालविण्याचा एक मनोरंजक उपाय.

१. आमचे वरुण नामक जहाज एका दिवसांत
उत्तरेकडील लॉन्डॉन देशास जाईल, व त्याच दिवशीं
ध्याकाळीं परत येईल.

१. तेथें मोठा चमत्कार दृष्टीस पडेल.

१. सदर जहाज पाण्याच्या खालीं एक मैलपर्यंत
जाईल.

आणखी दुसऱ्याही एखाद्या वर्तमानपत्रांत जाहिराती
दिल्ल्यांत त्या अशा-लंडन शहरास हवेंतून किंवा
पाण्यांतून जाणें.

१. आमचीं हवेंतील जहाजे मुंबईहून लंडनास जा-
ण्याकरतां रोज सकाळीं निघतील, व दुसऱ्या
दिवशीं सकाळीं तेथें पोचतील.

१. समुद्राच्या पोटांतून जाणारीं जहाजे हीं अमूक
वेळेस निघतील, व अमूक अमूक नामांकित
वेळांवर कांहीं वेळ थांबतील.

१. तीं वेढे समुद्राच्या तळाखालीं अमूक कोसपर्यंत आहेत.
सांप्रतकालीं जीं जीं यंत्रे बनविण्याचा प्रयत्न चालू
आहे तीं जर पूर्णपणें साधलीं तर आणखी शंभर सव्वा-
शें वर्षांनीं या जगांत राहणें मोठें अद्भुत वाटूं लागेल.
भास्कराचा बाप एखाद्या दिवशीं त्याला असे ह्मणेल
कीं, " एवढ्या सकाळीं वर अंतराळांत शर्यतीला जाणें
मला अगदीं पसंत नाहीं. कारण तेथें आज मोठी
गदीं होणार आहे. जर गेलास तर आपले पंख तरी
अगदीं गच्च बांधून जा. ह्मणजे कदाचित् खालीं पड-
लास तर आपटणार नाहींस." इतकें सांगून तो आप-
ल्या आफिसास पक्ष्याप्रमाणें उडतच जाईल, आणि त्या
आफिसाच्या भितींत लावलेल्या आरशामध्ये भास्कर वर-
तीं काय काय करीत आहे तें त्याला हुबेहूब दिसेल.
त्याच दिवशीं संध्याकाळीं ते बापलेंक आपल्या घरांत
तशाच प्रकारचा एक आरसा हातीं धरून, त्यावर ज्या
तशाच प्रकारचा एक आरसा हातीं धरून, त्यावर ज्या
ठिकाणीं लंडन शहराचें नांव कोरलेलें असेल तेथ-
पर्यंत एक चक्र फिरवतील, आणि त्या वेळेस तेथें जें
कांहीं होत आहे तें सर्व पाहतील. तसेच पारीस व
रोम एथें आणि जगांतील कोणत्याही भागांत काय
काय महत्वाच्या गोष्टी घडत आहेत त्याही त्यांस दिस-
तील. त्याचप्रमाणें आफ्रिकेतला जो मध्यप्रदेश त्यां-
तील स्ट्यांडली नामें शहरांत प्रेसिडेंटासाठीं लोक
आपापलीं मतें कशीं देत आहेत तें बसल्या ठिकाणीं
लोकांस दिसेल. एखाद्या दिवशीं जर फार उष्णता
होऊं लागली, आणि कोणांस वाटेल कीं आज थोडी
थंड हवा घ्यावी, तर उत्तरध्रुवाकडील बर्फाच्या कंपनी-
कडे एक नळी लावून तींतून श्वासोच्छ्वासानें आपल्या
घरांत खुशाल गार हवा खावी.

अशा ह्या सर्व गोष्टी जर खरोखर होऊं लागल्या तर
इ० स० २००० यांतील मुलें १८९२ तील मुलांस फार
हांसतील. त्यांना असे वाटेल कीं त्या मुलांचा वेळ
तरी कसा जात असेल, आणि तो वेळ त्यांस किती मंद-
रीतीचा व त्रासदायक वाटत असेल ! त्या दोन हजा-
राव्या शतकांत कोणी कदाचित् अशीही युक्ति शोधून
काढील कीं, फोटोग्राफाच्या यंत्रानें झालेली सर्व
घड्यांचा ठसा मुलांच्या मनावर उमठावा. तसें झालें
ह्मणजे अर्थातच मुलांस अभ्यासाचे श्रम करावे न
लागतां, तीं नित्य सकाळीं उठून अगोदर फोटोग्राफ-
वाल्याच्याएथें जातील, आणि दोन सेकंदांत आपले सर्व
घडे मनावर ठसवून घेतील. ही गोष्ट खरोखर घडेल
कीं नाहीं हें सांगवत नाहीं, तथापि जर तसें झालें तर
त्या दिवसामध्ये आयुष्य क्रमणें किती सुखावह व किती
अल्पश्रमाचें होईल !

सृष्टि आणि ईश्वर,

(१० व्या पृष्ठावरून.)

हवेप्रमाणें आकृतिजन पसरतो. तो एकाद्या वाटलीत भरला तर मात्र थोडासा दबलेला असतो. वाटलीत धरलेल्या आकृतिजनाचें वजन दर घनइंचास ५९० ग्रॅन असतें. मोकळा असता तर त्याचें वजन याच्या पांचव्या हिःशानें असतें. नैत्रोजन नांवाचा जो दुसरा एक वायु हवेंत आहे तो वाटलीत धरला तर त्याचें वजन दर घनइंचास ५१७ ग्रॅन असतें. तो आकृतिजन वायूपेक्षां फार हलका आहे.

एका पेल्यांत थोडें पाणी व थोडें तेल घातलें तर पाणी तेलाहून जड आहे तें खालीं बसेल व तेल वर राहील. ही गोष्ट सहज पाहण्यांत येण्यासारखी आहे. परंतु पाण्याप्रमाणेंच आकृतिजन प्रवाही आहे. तरी तो खालीं बसतो व नैत्रोजन वर जातो असें नाहीं. या आमच्या हवेंत कोठेंही पाहा. नैत्रोजन सांपडेल व आकृतिजनही सांपडेल. अगदीं उंच पर्वतावरची हवा धरून तपासून पाहिली आहे. आणि तिच्यांत हे दोन वायु ज्या प्रमाणांनीं मिसळलेले सांपडतात त्याच प्रमाणांनीं खोल खार्णीतल्या हवेंत सुद्धां ते सांपडतात. जर पाण्याप्रमाणें आकृतिजन सर्व खालीं येता व नैत्रोजन वर जाता तर किती भयंकर परिणाम झाले असते पहा. आग फारच लवकर लागली असती. आणि ती विश्वविणें फारच कठीण पडतें. आमचा श्वास अतिशय झपाट्यानें चालून आह्मी लवकरच मेलों असतो. अणखी बहुत अशा भयंकर गोष्टी झाल्या असत्या.

परंतु ईश्वरानें वायूंमध्ये असा एक नेम लावून ठेवला आहे कीं, ते पाण्याप्रमाणें जडपणामुळे खालीं बसत नाहींत. तर त्यांचे कण एकमेकांत मिसळतात. हलके कण वर जात नाहींत व जड कण खालीं बसत नाहींत.

अशी स्थिति आहे ह्मणून आह्मांला गाण्याचे सूर व वाद्यांचे नाद ऐकूं येतात. नाहीं तर आह्मांस गाणें ह्मणून न कळतें. याचें काय कारण तें पुढें सांगूं.

आकृतिजनाचे आणखी कांहीं गुण शोधूं. त्याला कांहींच वास किंवा चव नाहीं. असती तर आह्मांस तेव्हांच समजती. कारण आह्मी रात्रंदिवस हा वायु आपल्या नाकांत घेतों. शिवाय हा वायु दुसऱ्या पदार्थांवर कांहीं विशेष काम करतो असेंही सहज दिसत नाहीं. जर त्याला कांहीं अंगचा वास असता तर फुलांचा मधुर वास बदलावा, अथवा याच्या पुढें नाहींसा व्हावा. त्यांचा रंग कधीं कधीं फार नाजूक असतो.

तो देखील आकृतिजनाच्या संघट्टणानें जात नाहीं. (पुढें चालेल.) शा. रा. मोडक.

गुरूपदेश.

शोमरोनी बाईची गोष्ट. (यो. अ. ४.)

घनाक्षरी छंद.

प्रभू योहान्नाहून, बहू शिष्यहि मिळवून ।
करी वात्सिस्मा ह्मणून, परोश्यानीं ऐकिलें ॥
तरी येशु तो न करि, विधि निज हस्तें च परी ।
शिष्य त्याचे ते स्वकारिं, करीत ऐसें वर्णिलें ॥
तेव्हां यहुदा सोडून, जाई गालिलिं परतून ।
परी शोमरोनांतून, जावें त्यास लागलें ॥
योसेफ क्षेत्रापासून, समीप नगरी लहान ।
शखार नामें करून, तेंथे प्रभू पातले ॥ १ ॥

अभंग.

याकोबाचा कूप, होता ज्या ठिकाणीं ।
आला तो मध्यान्हीं, येशू तेंथे ॥ १ ॥
चरणीं चालतां, बहू दमलेला ।
येउनी बैसला, कूपावरी ॥ २ ॥
शोमरोनी बाई, आली जल न्याया ।
ह्मणे येशू प्याया, देई मातें ॥ ३ ॥
गेले हेते त्याचे, शिष्य नगरांत ।
आणायो विकत, सामुग्रीतें ॥ ४ ॥

श्लोक—शा० त्रि०.

कैसें मागशि प्यावयास जल ती, ऐसें ह्मणे तत्वता ।
शोमरोनी अबला असें विदित मी, तूं वा यहुदी स्वता ॥
पूर्वीं पासुनि संप्रदाय अवघा, ठाऊक तुह्मांप्रती ।
शोमरोन्यांशि कधीं नसेच यहुदी संबंध ते ठेविती ॥ १ ॥

अभंग.

एकुनियां ऐशा, तिच्या भाषणाला ।
करी बोध तिला, येशू खीस्त ॥ १ ॥
देवाचें दान तें, प्याया दे मजला ।
कोण ह्मणे तुला, कळेनाचि ॥ २ ॥
जरी हें कळतें, मागशी तयाला ।
जीवनी तो तुला, देता जल ॥ ३ ॥

आर्या.

अबला ह्मणे प्रभूला, जवळी तूझ्याचि पात्र रे नाहीं ।
जलकूप खोल असतां, सजीव जल तुजपशीं कसें राही ॥ १ ॥

श्लोक—भुजंग प्र०.

दिला कूप हा याकुवें जाण आह्मां।
स्वतां पीतसे, जो तसे पुत्र तेव्हां ॥
जयाचीं गुरे, सर्व प्राज्ञीत होतीं।
तयाहून तूं श्रेष्ठ होशी ह्मणे ती ॥ १ ॥

श्लोक—पृथ्वी वृ०.

प्रभू मग ह्मणे तिला, उदक हें पितां लागती।
तृषा फिरून त्यांसही, समजलें मनीं निश्चिती ॥
परंतु मम नीर जो, करिल पान संपूर्ण तो।
तृषीत नच होय कीं, सकळ तृषिते पावतो ॥ १ ॥

आर्या.

देइन जल मी जें तें, राहे कीं सर्वकाळपर्यंत।
जिवनासाठीं जैसा, वाहे जलकूप तुडुंबला सतत ॥ १ ॥

श्लोक—पृथ्वी वृ०.

विनंति करुनी ह्मणे, मज तहान लागूं नये।
तसेंच जल काढण्या, स्तव कधींच येऊं नये ॥
ह्मणुनि मज आज दे, उदक तें महाराज जें।
असें जवळ कीं तुझ्या, कथिलें मला तूंच जें ॥ १ ॥

श्लोक—मालिनीवृत्त.

पुनरपि तिज बोले, आण तूं या स्थळाला।
तव पति मजपाशीं, जाउनी स्वगृहाला ॥
परिसुनि मग ऐसे, येशुच्या भाषणाला।
मज तरि पति नाहीं, सांगती स्पष्ट त्याला ॥ १ ॥

दिंडी.

पती नाहीं हें, बरें कथिलेसी।
पांच झाले कीं, पती तरी तूशीं ॥
आणि आतां जो, जवळ तुझ्या आहे।
खरें वदलिस तो, तुझा पती नोहे ॥ १ ॥

आर्या.

गमतें माझ्या चितीं, बोले ती पुनरपी प्रभूराया।
कीं तूं भविष्यवादी, आला आहेस दीन ताराया ॥ १ ॥

श्लोक—उपेन्द्रव. वृ०.

गिरीवरी ह्याच करीत होते।
वडील सर्वत्र उपासनेते ॥
परी तुम्ही तें ह्मणतां अयोग्य।
यरूशलेमीं करणेंच योग्य ॥ १ ॥

श्लोक—पृथ्वी वृ०.

असो मजवरी तुझा, भरंवसा ह्मणे तो अर्धीं।
तुम्ही भजन या गिरीं, नच यरूशलेमीं कधीं ॥
कराल समजा असा, समिप काळ हा पातला ॥
अशापरि हळू हळू, प्रभु सुमार्गि आणी तिला ॥ १ ॥

श्लोक. शिख० वृ०.

तुम्हां नाहीं ठावें, भजन तरी आह्मांस कळतें।
कशाचें केलें कीं, उपशम यहूद्यांत वसतें ॥
खऱ्या आत्म्यानें जे, भजतिल खरे भक्त पितया।
तशा भक्तांला तो, हुडकिल अशा येत समया ॥ १ ॥

आर्या.

ईश्वर आत्मा आहे, खरेंपणानें तसेंच आत्म्यानें।
भजन करावें त्याचें, भक्तांनीं पूर्ण प्रेमभावानें ॥ १ ॥

साकी.

सकळ गुणी जो पूर्ण ज्ञानी, येत अहे तो मशिहा ॥
हें जाणे मी असें प्रभूला, बोले ती स्त्री तेव्हां ॥
सांगेल स्पष्ट तरी, आह्मां सर्व ही गोष्ट खरी ॥ १ ॥
प्रथम प्रसंगीं प्रभुनें कथिलें, तोच मि आहे तिजला।
प्रगट करी जो शांतपणानें, ऐशा महत्गुजाला ॥
होता कलश करीं, गेली ठेउन ती नगरीं ॥ २ ॥

श्लोक. उपजातिवृ०.

पाहा चला ती ह्मणती जनांला।
मला गमें तो मशिहाच आला ॥
माझीं स्वकर्म अवधीं तयानें।
निवेदिलीं जीं कवणास नेणें ॥ १ ॥

आर्या.

साक्षी ऐसी स्त्रीची, पढतां बहु शोमरोनि त्या स्थानीं।
ठेउन भाव प्रभूवर, आले पाहावयास त्या रानीं ॥ १ ॥

अभंग.

आले शिष्य त्याचे, घेउनिया अन्न।
प्रार्थिती नमून, जेव गुरु ॥
तेव्हां बोले प्रभू, खाया आहे मला।
अन्न जें तुम्हांला, नाहीं ठावें ॥ १ ॥

श्लोक. शा० वि०.

ज्यानें पाठविलें जगांत मजला, त्याच्याच इच्छेपरीं।
न्यावें सिद्धिस काम निर्मल असे, मिष्टान्न माझे तरी ॥
आहे यद्यपि चार मास अवधी, येण्यास ती कापणी ॥
ऐसे बोल तुम्हीच सर्व वदतां, केल्यावरी पेरणी ॥ १ ॥
पाहा, मी ह्मणतो तुम्ही स्वनयनें, शेतें वहूतापरीं।
शाली कापणि सारखीं सकळही, दिसतात कीं पांढरीं ॥
पावे वेतन सर्वकाळ जिवना, साठींच जो कापितो।
व्हावा हर्ष तयां उभयतां, जो कापितो पेरितो ॥ २ ॥

श्लोक. कामदावृ०.

त्या क्षणीं प्रभू देखुनी वनीं, प्रार्थिती तथा हस्त जोडुनी।
आमुच्यां सर्वे राहिं येउनी, हे दयाकर इच्छितो मनीं ॥ १ ॥

आर्यां.

तेव्हां प्रभु त्या ग्रामीं, दोनच दिन राहुनी कथी वचन ।
बहुतांनीं तें ऐकुनि, केला विश्वास त्यावरी पूर्ण ॥ १ ॥
तदुपरि स्त्रीतें ह्मणती, ज्याचें आर्ही स्वतां श्रवण केलें ।
तारक सर्व जगाचा, आहे हा स्त्रीस्त सत्य हें कळलें ॥ २ ॥

समाप्त. ता० आ० पंडित.

सर रिचर्ड व्हिटिंग्टन ह्याची गोष्ट.

(१४४ पृष्ठापासून चालू.)

ह्याप्रमाणें व्हिटिंग्टन एकाएकीं गवर मातवर झाला तरी त्याबद्दल त्यास यत्किंचितही गर्व झाला नाहीं. किंवा कोणासही तो आपल्या संपत्तीचा दिमाख दाखवूं लागला नाहीं. तो जात्याच नम्र स्वभावाचा होता. व तो त्याचा स्वभाव शेवटपर्यंत तसाच राहिला. पहिल्याप्रथम तर त्याचा पायु त्याच्या खोलींतून निघेना व तें आपलें भांडीं घांसावयाचें काम त्यास सोडवेना. पण फिट्झवॉरन यानें त्याची समजूत करून त्याजकडून तें काम सोडविलें. पुढें त्या दिवसापासून फिट्झवॉरन ह्यानें व्हिटिंग्टनास आपला पातीदार केलें. तशीच त्याची राजदरबारीं व शहरांतील बडे बडे लोकांशीं मुलाखत करून दिली. सारांश त्याच्या फायद्याची अशी कोणतीही गोष्ट करण्यास त्यानें विलंब लाविला नाहीं.

पुढें व्हिटिंग्टनास अशी कांहीं विलक्षण वरकृत येत गेली कीं अगदीं अल्पकाळांत त्याची दौलत अतोनात वाढली. ह्या वेळच्या सुमारास इंग्लंडचा तिसरा एडवर्ड राजा ह्याचें फ्रान्स देशाशीं युद्ध जुंपलें. तेव्हां त्याच्या खर्चाकरितां आपल्या प्रजेनें आपणांस पैशाची कुमक करावी ह्मणून त्यांस विनंती केली. त्या वेळीं लंडन शहरानें ह्या कुमकीबद्दल आपला हिस्सा ह्मणून जी रकम दिली त्यांत एकव्या व्हिटिंग्टनाचे दाहा हजार पौंड होते. एकव्यानें दाहा हजार पौंड देणें हीं कांहीं सामान्य गोष्ट नाहीं. आणि विशेषतः त्या काळांत ती तशी नव्हती. कारण त्या वेळीं लोकांनीं ज्या रकमा भरल्या होत्या त्याबद्दल कोणतें प्रतिफळ मिळावयाची त्यांनीं अपेक्षा बाळगली होती याबद्दल इतिहासांत कांहींच कोठें स्पष्ट उल्लेख नाहीं. तें कसेही असे. ही गोष्ट राजाच्या कारकिर्दीच्या चाळीसाव्या वर्षीं ह्मणजे १३७२ त झाली. राजास वाटलें होतें त्याप्रमाणें या मोहिमेंत त्यास यश आलें नाहीं. प्रतिकूल वारा लागून त्याच्या आरमाराची सर्व दाणादाण झाली. आणि त्यास फौजेस फांटा देणें भाग पडलें.

ह्याच सुमारास दुसरी एक गोष्ट घडून आली ती व्हिटिंग्टनाच्या फारच पथ्यावर पडली. लंडन शहरांतला व्यापार त्या वेळीं बहुधा लांबर्ड व्यापारी आणि बाहेर देशींचे ज्यू यांच्या हातीं असे. पण ह्या वेळेच्या सुमारास लांबर्ड व्यापारी लंडन शहर सोडून गेले. ह्याचें कारण असें झालें कीं ह्या कारकिर्दींत पहिल्यापासूनच त्यांवर जुलूम होत असे. त्याची या वेळीं शिक-स्त झाली. राजास फ्रान्स देशांत लढाई चालवून मोठेपणा मिळविण्याची हांव सुटली. व ह्यामुळें ह्या लांबर्ड व्यापाऱ्यांपाशीं तो एकसारखा द्रव्य मागूं लागला. हा त्याचा जुलूम शेवटीं असह्य होऊन त्या लोकांनीं लंडन शहरांतून पौत्रारा केला. व त्यामुळें व्हिटिंग्टनाच्या व्यापारास फारच तेजी आली.

एडवर्ड राजाच्या कारकिर्दीच्या वावनाव्या सालीं लॉर्ड्स आणि कॉमन्स-बडेलोक आणि साधारणलोक यांनीं चवदा वर्षांवरील सर्व स्त्रीपुरुषांनीं राजास प्रत्येक डेईस चार पेन्सप्रमाणें डेईपट्टी देण्याचें ठरविलें. हा कर देण्याचें ठरल्यावर राजा, लंडन शहरानें आपणांस चार हजार पौंड आगाऊ द्यावे ह्मणून मागूं लागला. परंतु लंडनचा मेयर ऑडम स्टेपल हा त्या गोष्टीस मान्य होईना, ह्मणून राजानें त्यास त्या कामावरून दूर करून सर रिचर्ड व्हिटिंग्टन ह्यास त्याचे जागीं नेमिलें. तो तें वर्ष संपेपर्यंत त्या कामावर होता. व्हिटिंग्टन यास नाइट (सरदारबहादूर) ची पदवी मिळाल्याच्या संबंधाचा व त्या वेळीं लंडन शहरांत व्हिटिंग्टन हा कोणी मोठी असामी आहे अशा संबंधाचा हा पहिलाच उल्लेख होय. आणि ही गोष्ट झाली त्या वेळीं त्यास लंडनांत येऊन केवळ दाहाच वर्षे झालेलीं होती.

स्टो याच्या मताप्रमाणें, सर रिचर्ड व्हिटिंग्टन ह्याचा व्यापार लोंकर, कमावलेलीं कातडीं, कापड आणि मोत्यें ह्या जिनसांचा असून तो मोठ्या भरभराटीनें चालला होता. त्या काळांत इंग्लंडांतील सर्व श्रीमंत स्त्रिया मोत्यांचे दागिने आंगावर घालीत असत. १० स० १३७७ सालीं ह्मणजे दुसऱ्या रिचर्ड राजाच्या कारकिर्दीच्या पहिल्या वर्षीं लंडन शहरांत जे पार्लमेंट भरलें होतें त्याकरितां त्यास बोलावणें झालें होतें.

१० स० १३९५ त ह्मणजे ह्या राजाच्या कारकिर्दीच्या अठराव्या वर्षीं, राजाचा चुलता एडमंड डचक ऑफ यॉर्क यानें लंडन शहरांत पार्लमेंट भरविलें. त्या वेळीं राजा ऐलंडांत गेला होता. एडमंड यानें, राजाची ऐलंडांत पैशाच्या अभावामुळें कशी तारांबळ झाली होती याची हकीकत लंडनचे लोकांस

सांगितली तेव्हां राजाचा आपणापाशीं द्रव्य मागण्याचा काहीं एक हक्क नाहीं पण केवळ त्यावरच्या लोभामुळे आह्मी त्यास कुमक करितों असें सांगून प्रत्येकाच्या खासगी दौलतीचा दाहावा भाग राजास मदतीखातर देण्याचें त्यांनीं ठरविलें. सर रॉबर्ट कॉटन यानें लेला-न्डचे कागदपत्रांच्या आधारानें ह्या गोष्टीविषयीं हकीकत लिहिली आहे. तिजवरून समजतें कीं, ह्या पार्ल-मेंटानें हा जो ठराव केला, त्यास सर रिचर्ड व्हिटिंग्टन हाच मुख्य कारणीभूत होता. पार्लमेंटच्या दप्तरांतील कागदपत्रांवरून असेही दिसतें कीं लंडनच्या लोकांनीं ही मदत केवळ चार वर्षे देण्याचा ठराव केला होता. त्यासंबंधाची अशी शर्त होती कीं, त्या द्रव्याचा फक्त युद्धाकडे मात्र विनियोग करावा. राजानें कौन्सिलाचा सल्ला घेत जावा. आणि वरील मुदतीच्या आंतच युद्धसंग्राम खलास झाल्यास मदत देण्याचें बंद करावें.

याप्रमाणें त्याची धनसंपदाही वाढली व कीर्तिही वाढली. त्यानें सर्वांचा लोभ संपादन केला होता. विशेषतः गरिबांची त्याजवर फारच भक्ति असे. कारण हजारों गरीबलोकांस तो गुप्त रीतीनें किंवा प्रसिद्धपणें सहाय करी व त्यांच्या गरजा पुरवी.

ह्या वेळाच्या सुमारास त्याचा पहिला धनी फिट्-झवॉरन् ह्याच्या मुलीशीं त्याचें लग्न झालें. गील्ड हॉल नामक इमारतींतल्या प्रिटोरियन व्यानरवरून समजतें कीं, व्हिटिंग्टन यानें इ०स० १७९३ सालीं पहिल्यानें मेयरचें काम केलें. सदरहु प्रिटोरियन व्यानर हें लंडन शहरांतला दप्तरखाना आगीनें जळून गेला त्या-बरोबरच लयास गेलें. त्या वेळीं व्हिटिंग्टनाचें वय चाळीसांजवळ जवळ होतें. एडवर्ड राजानें प्रथम त्यास मेयरच्या जागेवर नेमिलें तेव्हां त्याची जी वर्त-पूक दिसून आली ती लंडन शहरच्या लोकांस फार पसंत झाल्यामुळे त्यांनीं आपण होऊन त्यास ती जागा भरण्याकरितां निवडलें, यावरून तो चांगला, राजनिष्ठ व स्वदेशभक्त पुरुष होता असें स्पष्ट ठरतें.

दुसऱ्या रिचर्ड राजानें राज्यावरचा आपला वारसा सोडण्याविषयीं जें वचन दिलें होतें त्याविषयीं त्यास आठवण देण्यास लंडनांतील "शहर" नामक भागांतून "टॉवर" येथे जे लोक गेले होते त्यांपैकीं व्हिटिंग्टन हा एक होता. आणि त्या वेळीं आपण राज्यावरचा हक्क सोडिला हें लोकांस कळविण्याकरितां राजानें जें प्रतिनिधिमंडळ नेमिलें त्यांतही हा एक प्रति-निधि होता. स्टेव्ह आणि कॉलीयर या इतिहास-कर्त्यांच्या झणण्याप्रमाणें चवथ्या हेन्री राजाच्या राज्या-भिवेकसमारांभसमयीं त्यानें सहाय केलें, व त्या वेळीं

"मी तुझा अंकित आहे व तुझी बंदगी करीन" असें राजास शपथपूर्वक वचन दिलें. नंतर थोड्या दिव-सांनीं राजानें, फ्रान्स आणि स्काटलंड येथील राजे हे त्या वेळीं इंग्लंडावर स्वारी करण्याची तयारी करीत होते. तेव्हां ह्या शत्रूंचा बंदोबस्त करण्यासाठीं लॉर्ड-स्विपरिच्युअल व लॉर्डस् टेंपेरल यांची त्यास मदत पाहिजे होती ती मागण्याकरितां झणून कौन्सिल भर-विलें तेव्हां लंडन शहरचे लोक व्यान्स आणि धर्मा-धिकारी यांणीं एकमतानें त्यास फ्रान्सच्या लढाईचा खर्च भागविण्याकरितां दशमांश देण्याचें ठरविलें. फ्रान्सचा राजा दाहावा चार्लस ह्याच्या मनांतून आपला सासरा जो दुसरा (इंग्लंडचा) रिचर्ड यास गादीवर बसवावयाचें होतें झणून त्यानें इंग्लंडाशीं युद्ध आरंभिलें होतें. अर्ल आफ् नार्थवरलंड याजकडे किल्ले व मुलूख यांचा मोबदला करण्याच्या कामाकरितां राजानें आपल्या तर्फेचे जे प्रिव्हीकौन्सिलर पाठविले होते त्यांत यॉर्क येथील आर्चबिशप याचें नांव पहिलें व व्हिटिंग्टन याचें दुसरें असलेलें आढळतें. पण तो हतभागी रिचर्ड एकाएकीं मरण पावल्यामुळे व्हिटिंग्टन व लंडन शहरचे लोक ह्यांचे सगळे वेत जागच्या जागीं राहिले.

इ० स० १४०६ त व्हिटिंग्टन दुसऱ्यानें लॉर्डमेअर झाला. चवथ्या हेनरी राजाच्या अमदानींत झणजे इ० स० १४१९ त व्हिटिंग्टन तिसऱ्यानादां लॉर्डमेअर झाला. लॉर्डमेअर होण्याची ह्याची शेवटची वेळ हीच. ह्या वे-ळीं तो वयोवृद्ध झाला होता व त्यामुळे काम करण्यास असावी तशी त्याच्या आंगांत फारशी कुवत नव्हती. तरी त्या वेळच्या माजिस्ट्रेट लोकांत त्याच्याइतकी हुषारी कोणाच्याच अंगांत नव्हती. पुढें लवकरच हेनरी फ्रान्स देशांत विजयी होऊन आल्यावर सर रिचर्ड यानें गिल्डहॉल येथे त्यास व त्याचे राणीस एक मेजवानी दिली. त्या मेजवानीचा थाट असा काहीं उत्कृष्ट होता कीं राजा प्रसन्न होऊन झणाला, "अशा प्रकारचा मनु-ष्य कोणत्याही राजाच्या पदरीं झाला नसेल." आणि त्याच वेळीं मेयरच्या खालच्या दर्जाचे जे अल्डरमेन झणजे ग्रामाधिकारी गृहस्थ तेथे होते त्यांतील कित्ये-कांस त्यानें नाइटची पदवी दिली.

ह्या मेजवानीच्या प्रसंगीं जो विस्तव तयार केला होता तो पाहून राजा फारच खुष झाला. कारण तो विस्तव अगदीं शेलक्या शेलक्या लांकडांचा व जायप-ची, लवंगा, व दुसऱ्या सर्व सुगंधी द्रव्यांचा केलेला होता. ह्या विस्तवाविषयीं उल्लेख निघाला त्या वेळेस सर रि-चर्ड झणाला, "महाराजांस ह्या विस्तवाहूनही मनोरम

वाटेल अशा प्रकारचा विस्तव आतां मी करितों. असें बोलून राजानें रेशमी कापडाचा व्यापार करणाऱ्या मंडळीस लिहून दिलेला दाहा हजार मार्कांचा रोखा व लंडनच्या चेंबर नामक मंडळीस लिहून दिलेला बारा हजार पांचशें मार्कांचा रोखा; व किराणा जिनसांचा व्यापार करणाऱ्या वाण्यांस लिहून दिलेला बारा हजार मार्कांचा रोखा; तसेंच देशांतल्याच जिनसांचा व्यापार करणारे उदमी, सोनार, बोहरी, दारूविक्रे, दारू गाळणारे आणि रोटीवाले—ह्या प्रत्येक मंडळीस लिहून दिलेले तीन तीन हजार मार्कांचे रोखे असे सर्व रोखे त्यानें तत्काळ तेथच्या तेथें फाडून विस्तवांत टाकिले. आणि ह्मणाला, “हे सर्व व महाराजांच्या सैन्यास फ्रान्स देशांत पगार चुकविण्यासाठीं काढिलेल्या कर्जाचे कित्येक दुसरे रोखे असे सर्व मिळून एकंदर साठ हजार पाँडांचे रोखे मी खरीद करून त्या सर्वांबद्दल भरपाई करून टाकिली आहे.” “महाराजांची अशा प्रकारचा दुसरा देखावा पाहण्याची मर्जी आहे काय?” तेव्हां राजा व त्याजवरोबरचे मानकरी हे त्याची अपरमित संपत्ति व अद्भुत औदार्य पाहून, आश्चर्यानें तोंडांत बोटे घालून राहिले. (एका मार्काची किंमत सुमारे साडेसाहा रु० आहे.)

सर रिचर्ड यानें यापुढें आपलें आयुष्य ग्रव्स्ट्रीटवरील आपल्या घरांत सुखानें कालक्रमण करण्यांत घालविलें. सर्व लोकांत त्याची मोठी प्रतिष्ठा असे. व श्रीमंत आणि दरिद्री या उभयतांचाही त्याच्यावर लोभ असे. त्यास फक्त दोन मुलगे होते. त्यानें पुष्कळ सदावर्ते व अन्नछत्रे घातलीं. आणि विन्डीवार्ड येथे एक देऊळ बांधिलें. तें देऊळ सेन्ट मायकेल नामक एका आदिदूतास समर्पण केलें होतें. ह्या ठिकाणीं त्यानें, आपला बाप व सासू व फिट्झवॉरन याच्या कुटुंबांतील दुसरीं माणसें यांच्या थडग्याकरितां, एक सुंदर घुमट बांधिला. पुढें त्याच्या बायकोस व त्यासही तेथेंच पुरिलें.

इ० स० १४१३ त त्यानें व्हिंटी येथें एका भिक्षागृहाची व एका कॉलेज्याची स्थापना केली. पुढें साहाब्या एडवर्ड राजाच्या कारकिर्दीत कौन्सिलाच्या हुकुमावरून कॉलेज बंद झालें. परंतु कॉलेज हिल नामक डोंगरीवर तें भिक्षागृह आजून चालू आहे.

व्हिंटींग्टन हा व्हिंटीवार्ड आळींत राहत असे तरी त्याच्या औदार्याची ख्याती सर्व शहरभर सारखीच होती, व त्याच्या औदार्याचा लाभ शहरच्या सर्व लोकांस झाला असें दिसतें. न्यूगेटस्ट्रीट नामक रस्त्यावर हल्लीं जेथें क्राइस्टचर्च नामक देऊळ आहे त्याच्याजवळील ग्रेफायर नामक प्रख्यात जोग्यांच्या देवळांतील पुस्तकालयाची,

इ० स० १४२९ त त्यानें स्थापना केली. ह्या पुस्तकालयाची स्थापना होऊन तीन वर्षे झालीं. इतक्या काळांत तेथें जो ग्रंथसंग्रह झाला त्याची किंमत पांचशे छपन्न पाँड भरली. त्यापैकी चारशें पाँड एकव्या सर रिचर्डानें दिले व बाकीचे डाक्टर टॉमस विंचसे नामक जोग्याकडून मिळाले. छापण्याची कला निघण्याच्या पूर्वी सुमारे तीस वर्षांची ही गोष्ट. तसेंच त्यानें न्यूगेट रस्ता पुन्हा बांधविला, गिल्डहॉल याचा जीर्णोद्धार करण्याच्या कामीं पुष्कळ द्रव्य खर्चिलें आणि क्राइस्टस हास्पिटलास भलें मोठें-वर्षासन करून दिलें.

व्हिंटींग्टन आणि त्याचा धनी फिट्झवॉरन हे दोघेही रेशमी कापडाचा व्यापार करणारे होते. त्याच्या आयुष्यमर्यादिविषयीं निश्चितपणें काहींच सांगतां येत नाहीं. कारण सेन्टमायकेल देवळांतील त्याविषयींच्या लेखांत त्याचा जन्म कधीं झाला तें सांगितलें नाहीं. त्यानें आपलें जें मृत्युपत्र केलें होतें त्यावर ता० २१ डिसेंबर १८४३ ही मिति होती. वर सांगितलेल्या देवळांत सर रिचर्ड यास तीनदां पुरिलें. त्याच्या मृत्युपत्राप्रमाणें व्यवस्था करणारी जी मंडळी नेमिली होती तिनें एक सुंदर कबर बांधून तींत प्रथम त्याचें प्रेत पुरिलें. पुढें साहाब्या एडवर्ड राजाच्या कारकिर्दीत त्या देवळाचा जो उपाध्या होता त्यास त्या कबरींत पुष्कळ द्रव्य सांपडेल असें वाटून त्यानें ती उकरविली व त्याच्या प्रेतावर आच्छादनार्थ घातलेले शिशाचे पत्रे बुचाडून घेऊन त्यास दुसऱ्यानदां पुरिलें. मेरी राणीच्या कारकिर्दीत, तें पुनः उकरण्यांत आलें व पहिल्याप्रमाणें जशाच्या तसें शिशाच्या पत्र्यांनीं आच्छादण्याविषयीं लोकांस सक्त ताकीद देऊन तें प्रेत तिसऱ्यानें पुरविलें. तेव्हांपासून तो इ० स० १६६६ सालापर्यंत त्या आपल्या शेवटच्या विश्रांतीच्या जागेंत राहिला. परंतु त्या सालीं जी मोठी भयंकर आग लागली तिनें त्याच्या पुरलेल्या जागेचा विध्वंस करून टाकिला, व त्यानें जें देऊळ बांधिलें होतें तें, व कालेज व भिक्षागृह हीं सर्वच त्या आगीच्या भक्षीं पडलीं.

व्हिंटींग्टन कॉलेज नामक जी सुंदर इमारत व तिच्या लगतचा बाग हीं साहाब्या एडवर्ड राजाच्या कारकिर्दीच्या दुसऱ्या वर्षीं आर्मेजिलवेड यांस विकलीं. त्यानें गरीब लोकांसाठीं जीं भिक्षागृहे स्थापिलीं होती तीं रेशमी कापडाचा व्यापार करणाऱ्या मंडळीनें अजून चालविलीं आहेत. सर रिचर्ड व्हिंटींग्टन हा त्या मंडळीचा सभासद होता, व त्याच्या मृत्युपत्राची व्यवस्था करणारी जी मंडळी तिनें त्याच्या धर्मार्थ ठेविलेल्या पैशाचा कशा रीतीनें व्यय करावयाचा याविषयीं केलेल्या नियमा-

च्या लेखाची मूळ प्रत अजून त्या मंडळीच्या ताब्यांत असून त्या लोकांनी ती संभाळून ठेविली आहे. त्या दस्त-एवजाच्या पहिल्या पानावर सुंदर चित्र काढून त्यांत व्हिटिंग्टन हा विछान्यावर मरणोन्मुख होऊन पडला आहे, त्याचें शरीर क्षीण व अशक्त झालेलें आहे, त्याच्याजवळ त्याच्या मृत्युपत्रांत लिहिल्याप्रमाणें व्यवस्था करणारे तीन असामी, एक उपाध्या व काहीं आवांतर मंडळी उभी आहे असें दर्शविलें आहे.

त्याची बायको डेमअॅलीक ही आपल्या वयाच्या त्रेसष्टाव्या वर्षी मरण पावली. तिच्या मागे सर रिचर्ड सुमारे वीस वर्षे जगला. तरी त्याने पुन्हा लग्न केलें नाहीं. शेवटीं तो अगदीं जखड ह्यातारा होऊन व मानमरातब मिळवून व पुढील लोकांस आपली सत्कीर्ति व आपलें अनुकरणीय उदाहरण दाखवून मरण पावला. ह० गो० केळकर.

स्वीदन देशचा लहान राजा.

युरोप खंडातील अगदीं उत्तरेकडचे जे देश आहेत त्यांपैकीं स्वीदन हा एक असून तेथें एक लहान मुलगा आहे. सर्व गोष्टी घडव्या तशा घडल्या तर तो काहीं काळानें त्या देशाचा राजा होईल. त्याविषयीं आज थोडें सांगायचें आहे.

या मुलास ड्यूक आफ स्वयानिया ह्मणतात. त्याचीं वारिस्याचीं नांवें हातभर लांब आहेत. आस्कर फ्रेडरिक विल्हेल्म ओलाफ गस्ताव् अडाल्फ. ही नामावलि इतकी वाढण्याचें कारण असें आहे कीं आपल्या पूर्वजांचा मान राखण्यासाठीं त्यांचीं नांवें आपल्या मुलास देण्याची चाल त्या देशांत फार आहे. या मुलाचा बाप स्वीदन देशचा युवराज आहे. त्याची आई जर्मनीच्या बादशहाची नात आहे. ती स्वभावानें फार प्रेमळ आहे. ह्मणून तिला “गोड राजकन्या” ह्मणतात. तिचें लग्न झालें तेव्हां स्वीदन देशांत फारच थाटमाट केला होता.

हा ड्यूक आफ स्वयानिया १८८२ मध्ये जन्मला. हल्लीं तो दाहा वर्षांचा आहे. त्याचें वय लहान आहे खरें, परंतु त्याचा समज बराच वाढला आहे. त्याला पुढें मोठें जबाबदारीचें काम करायचें आहे. त्याची तयारी व्हावी ह्मणून आतांपासूनच शिकविण्यास सुरवात झाली आहे. त्याचा तोंडवळा बापावर पडला असून डोळे मात्र आईसारखे आहेत. तो आनंदी स्वभावाचा आहे. त्याला पुष्कळ अभ्यास करावा लागतो. तो गंभीर मनाचा व्हावा ह्मणून त्याला त्याचीं

आईबापें मुद्दाम गमतीचे खेळ खेळण्यास लावतात.

तो दोन ठिकाणीं राहतो. स्टारहोम एथील राजवाड्यांत किंवा ड्राटिंगहोम एथील बंगल्यांत. त्या बंगल्याभोंवतीं चांगलीं मैदानें व बागा आहेत. त्यांमध्ये हा व याचा धाकटा भाऊ फार मजा करतात. हीं मुल्लें फार सार्धी राहतात. त्यांच्या आईचें असेंच मत आहे कीं मुलांनीं अगदीं सार्धें असावें. सकाळीं हीं मुल्लें आपल्या आईबापांस भेटतात. आणि त्यांच्याबरोबर जेवतात. हें जेवण देखील सार्धें असतें. मग त्यांची आई त्यांस हातीं धरून शिकण्याच्या खोलींत पोचविते. तेथें थोडका वेळ ती मुलांच्या शिक्षकांशीं त्यांच्या अभ्यासाविषयीं बोलते. रोजच्या अभ्यासाचा रिपोर्ट शिक्षकांपासून त्यांच्या आईस मिळतो. सकाळीं संध्याकाळीं हीं मुल्लें कवाईत शिकतात. तिसऱ्या प्रहरीं तीं आईबरोबर गाडींत बसून फिरण्यास जातात अथवा बापाच्याबरोबर घोड्यावर बसून जातात.

स्वीदन देशांत थंडीमुल्लें घरांत शेंगड्या ठेवतात. त्या घरांचीं धुराडीं साफ करावीं लागतात. एकदां हा लहान ड्यूक आपल्या खोलींत पोषाक करीत असतां एक मुलगा धुराडीं साफ करतां करतां चुकून त्याच खोलीच्या धुराड्यांत आला. आणि पाय निसटून एकाएकीं खालीं घसरला. पहिल्यानें ड्यूकास पाहून तो घाबरला. परंतु लहान मुल्लें कोणत्याही स्थितीतलीं असलीं तरी त्यांची गडीं जमण्यास वेळ लागत नाहीं. ड्यूकाची व या काजळीनें भरलेल्या मुलाची तेव्हांच ओळख झाली. ड्यूकानें त्याला धुराड्यांत चढण्याउतरण्याची युक्ति दाखविण्यास सांगितलें. आणि हीं दोनीं मुल्लें धुराड्यांत शिरलीं. इतक्यांत एक नौकर आंत आला. त्या धुराडीं साफ करणाऱ्या मुलाची चांगली कानझाडणी झाली. ड्यूकाचीं सुंदर कापडें काजळानें फार मळीण झालीं होतीं. त्यांचीही व्यवस्था झाली. परंतु त्या गरीब मुलास शिक्षा मिळूं नये ह्मणून ड्यूकानें फार आग्रह धरला. त्यानें आपल्या बापास सांगून सांगून त्या मुलास शिक्षेपासून सोडविलें इतकेंच नाहीं, तर त्याची चांगली सोय कराविली.

त्याच्या आईला कोरीव काम व नक्षीचें काम फार आवडतें. तेंच त्यालाहि आवडतें. स्टारहोम एथील राजवाड्यामध्ये एका मोठ्या खोलींत तिनें अशा कोरीव कामाचा बराच मोठा संग्रह करून ठेवला आहे. तिच्याबरोबर हाहि त्या खोलींत जाऊन काहीं कोरीव काम करतो. जेव्हां त्याची आई काहीं मित्रांस आपल्या या खोलींत बोलावते व त्यांस आपलीं कामें दाखविते तेव्हां

हा लहान ड्यूकहि येतो. आणि तेथे मोठ्या आढ्य-
तेने वागतो. त्याचा लाजाळूपणा व आनंदी स्वभाव
सर्वास आवडतो.

आपल्या आईप्रमाणेच दुसऱ्यांस न दुखविण्याविषयी
तो फार जपतो. त्याला ओळख फार पक्की राहते.
एकदां देनमार्कच्या वकिलाने आपल्याबरोबर दोन
अमेरिकन मुलें आणली होती. तीं या ड्यूकाबरोबर
थोडकाच वेळ होती. जाते वेळेस ड्यूकाने त्यांस पुनः
येऊन भेटण्याचे आमंत्रण दिले. त्यावर कांहीं
महिऱ्यांनीं हीं मुलें ड्यूकाच्या वागेत त्याला भेटलीं.
तेव्हां त्यांच्याकडे ड्यूकाने क्षणभर हांसून पाहिलें.
त्यांचीं नावें तो वितरला होता. आणि त्यांची पुनः
ओळख करून देण्यासही कोणी जवळ नव्हते. अशा
स्थितीत काय करावें असा विचार करित न वसतां त्यानें
आपला हात पुढें केला, आणि ह्मटलें “बरे आलां.
तुम्ही अमेरिकन आहां. मी तुम्हांस ओळखिलें. तुम्ही
अमेरिकनच आहां.”

त्याचा आज्ञा सारंगी वाजवीत असतो. आणि तोही
एक वाद्य बरेच चांगलें वाजवितो. त्याला गाण्याचा व
कविता करण्याचा बराच छंद आहे. एकदां मुलांच्या
कवितांबद्दल कोणीं बक्षीस लावले होते. कवितेवर
आपलें नांव घालूं नये अशी ताकीद होती. पुष्कळ
मुलांनीं कविता पाठविल्या. त्यांत या राजपुत्रानेही एक
पाठविली. ती कविता याची आहे हें परीक्षकांस ठाऊक
नव्हते. तरी बक्षीस यालाच मिळालें.

असा हा मुलगा हल्लीं शिकत व वाढत आहे. हा
राजा होईल तेव्हां आपल्या प्रजेस पुष्कळ सुख देईल
यांत संशय नाही. आतांच तो लोकांस फार प्रिय
झाला आहे.

शा० रा० मोडक.

सर्वाहून उत्तम व सर्वाहून कनिष्ठ.

फ्रांसी नांवाची एक मुलगी होती. तिनें आपली
लहानशी खुर्ची हातीं घेऊन आपल्या आज्याकडे जाऊन
ह्मटलें, “आजोबा, आतां ती गोष्ट आम्हांला सांगतां ना ?
तुम्ही रात्रीच बोललां होतां कीं, उद्यां तुम्हीं आईच्या
आज्ञा न मोडल्या तर मी तुम्हांस एक नवी गोष्ट सांगेन.
आई तुम्हांस सांगेलच कीं आज फ्रांसी दिवसभर चांगलें
वागली.” फ्रांसीचा भाऊ रॉब हा ह्मणाला कीं, “मीही
आजोबा आज आपले धडे अगदीं चुकलों नाहीं.”

आजो०—शाबास, दोघांनींही आज चांगलें केलें
तर आतां एका, ती गोष्ट तुम्हांला सांगतो—पुष्कळ
दिवसांमागे ग्रीस देशांत ज्यांथस नामें एक तत्त्वज्ञानी

राहत होता. त्यानें एका दिवशीं आपल्या कारभाऱ्यास
असा हुकूम दिला कीं, आज आपल्या घरीं पुष्कळ
मित्रमंडळींस जेवायास बोलावयाचें आहे. याकरितां
बाजारांत जाऊन सर्वाहून जे उत्तम जिन्नस असतील
ते घेऊन या आणि भोजनाची तयारी करावा. त्याप्रमाणें
कारभाऱ्यानें बाजारांत जाऊन खूप जिभा विकत घेतल्या,
आणि त्या घरीं आणून स्वयंपाक्यास सांगितलें कीं, यांचे
निरनिराले पुष्कळ पदार्थ तयार कर. स्वयंपाक्यानें
सांगितल्याप्रमाणें सिद्धता केल्यावर सर्व लोक जेवायास
वसले, आणि पाहतात तों सर्व पदार्थ जिभांचेच केलेले
आहेत! ते समयीं ज्यांथसाला मोठा राग आला व तो
कारभाऱ्यास असें ह्मणाला कीं, बाजारांतील सर्वाहून
उत्तम जिन्नस आणून स्वयंपाक तयार करावा ह्मणून मीं
सांगितलें नव्हतें काय ?

कार०—महाराज, मीं आपल्या हुकुमाप्रमाणेंच केलें.
जिभांपेक्षां कोणता जिन्नस उत्तम आहे? त्यांकडूनच
राष्ट्राचा व्यवहार चालतो. विद्यांच्या किल्ल्या त्याच
आहेत. तर्कज्ञान व सत्य यांचीं केवळ त्या यंत्रेंच आहेत.
हें खरें कीं नाहीं? पाहा, जिभांच्या योगानें मोठमोठीं
शहरें बांधलीं जातात; सरकारें स्थापिलीं जातात;
जिभेनें मनुष्य दुसऱ्यांस शिकवितो व त्याची समजूत
घालतो, आणि समाजांत किंवा सभेंत अध्यक्षपणाही
करतो. ह्मणून आपल्या आज्ञेप्रमाणें सर्वाहून उत्तम
जिन्नस तोच मीं आणिला.

आतां ह्याला बोलण्यांत पकडलें पाहिजे असें मनांत
आणून ज्यांथस पुनः त्याला ह्मणतो, “बरे तर ह्या
मंडळींस उद्यांही मी भोजनास बोलावीन आणि उद्यां-
च्या भोजनाचा वेत निराळ्या रीतीचा असला पाहिजे.
म्हणून बाजारांत सर्वाहून जे कनिष्ठ जिन्नस आढळतील
ते आणून तयारी करावा.”

दुसऱ्या दिवशीं त्या कारभाऱ्यानें बाजारांतून पुष्कळ
जिभाच खरेदी करून आणिल्या. त्या पाहून तर ज्यांथस
भारी संतापला, आणि पुनः हें काय केलेंस म्हणून
त्याला विचारलें.

कार०—महाराज, जिभेपेक्षां दुसरा कोणता कनिष्ठ
पदार्थ सांपडेल? सर्व भांडणें, तंटे, बखेडे, यांस कारण
तर तीच आहे. नानाप्रकारचीं जीं खटलीं उत्पन्न
होऊन सरकारांत जातात त्यांस चेतविणारी तीच नव्हे
काय? लढाया, दंगे, बंडे, यांचे बीज तिजमध्येच आहे.
चुका, लबाड्या, चाहाड्या यांचे तर तें यंत्रच बनलें
आहे कीं नाहीं?

हें ऐकून ज्यांथस अगदीं गप्प राहिला. त्याच्यानें
पुढें चकारशब्द बोलवेना. त्या कारभाऱ्यानें त्याची

अशी खातरी करून दिली कीं, जिभेचा जर योग्य उपयोग केला तर ती खरोखर जगांत सर्वांहून उत्तम वस्तु आहे. आणि अयोग्य उपयोग केला तर ती सर्वांमध्ये कनिष्ठ वस्तु आहे.

याप्रमाणें आजोबाची गोष्ट चालली आहे ती मध्येच रोंब म्हणतो, " आजोबा, कितीही गमतीची गोष्ट ही ! त्या मनुष्याचे आम्हांस नांव कळतें तर बरें होतें. "

आजो०—अरे तूं तर पुष्कळ वेळां त्याचीं पुस्तकें वाचलीं आहेस. इसाफनीति म्हणून जें पुस्तक आहे तें त्यानें च केलें. त्याचें नांव इसाफ म्हणून त्याच्या पुस्तकाला इसाफनीति असें म्हणतात. तो पुष्कळ वर्षे दासपणांत होता, व दासपणांतच त्यानें बहुत वर्षे चाकरी केली.

एसेबेस्टोज नामक धातु.

हा धातु अनेक तंतु एकत्र मिळून झालेला असा आढळण्यांत येतो. आणि जसे मऊ लांकडाचे तंतु सहज वेगळे करितां येतात तसे ह्याही धातूचे तंतु सहजीं उकलतां येतात. विशेषेकरून या धातूचा असा गुण आहे कीं, अग्नीच्या ज्वाळांनीं तो कधीं जळत नाही व कमी होत नाही. ह्मणून अग्नीपासून संरक्षण होण्याकरितां त्या धातूचे कापड विणून नानाप्रकारचे कपडे तयार करितात. अशा प्रकारचे कपडे मुख्यत्वेकरून आग विझविणाऱ्या लोकांस फार उपयोगी पडतात. शिवाय या धातूचा आणखी असा एक गुण आहे कीं, तो तापत नाही. ह्मणून ज्या लोकांस जाळाजवळ बसून तापलेले लोखंड धरवि लागतें ते या धातूच्या कापडाचे मोजे करून हातांत घालतात, आणि तोंडास विस्तवाची धग किंवा वाफ लागूं नये ह्मणून त्याचे मुखवटे करून तोंडास बसवितात. तें केल्याकरितां त्या मुखवट्यास एक नळी केलेली असते. या रीतीनें मोठ्या भट्टीजवळही काम करायास बसले असतां फार त्रासदायक होत नाही. आग विझविणाऱ्या लोकांस आपले सर्व आंग झांकून टाकण्यास या धातूचे कपडे फारच उपयोगी आहेत, आणि हा धातु विस्तवानें तापत नाही व जळत नाही ह्मणून आग्नीच्या डोंबांतही मनुष्यास इजा पोचत नाही. अडचण ह्मणून एवढीच कीं, त्याला त्या नळीतून हवा मिळाली पाहिजे. जसे पाणबुड्ये आपणाजवळ नळी घेतात तसे आग विझविणारेही घेतात. ज्या लोकांस

नेहमीं इस्तरीचें फार काम करावें लागतें, त्यांच्याजवळ या धातूचा एक लहानसा चौरस फडका असला ह्मणजे त्याकडून इस्तरी चांगली धरतां येऊन हाताला चटके बसत नाहीत. याप्रमाणें नानाप्रकारच्या उपयोगी वस्तु या धातूच्या करितां येतात. हा धातु उत्तर अमेरिकेंत जुनाट खडकांमध्ये पुष्कळ सांपडतो व तो लवकर शिजत नाही ह्मणून त्याकडून पुष्कळ पुरवठा होतो व पुढेही पुष्कळ होण्यासारखा आहे.

साक्रेटीस.

ग्रीस देशांतली उत्तम मनुष्यांमध्ये साक्रेटीस हा अधिक उत्तम होता. कारण तो स्वतः चांगला होता एवढेच नाही तर दुसऱ्यांस सुधरण्यास यत्न करित असे.

तो एका शिष्याचा मुलगा होता. त्याच्या बापानें आपला धंदा त्यास शिकविला. परंतु त्याला विद्येची फार आवड होती. ह्मणून बाप मेल्यावर त्यानें विद्येकडेच आपले सर्व लक्ष्य लावले. बापानें थोडासा पैसा जमवून ठेवला होता. तो त्यानें विद्या मिळविण्यांत खर्चिला. पुढे त्याच्या एका मित्रानें त्याला आणखी पैसा दिला. त्यावर त्यानें निरनिराळ्या गुरूंपासून विद्या संपादन केली.

साक्रेटिसाच्या बायकोचें नांव झांतिपी. ती फार कजाक होती, आणि मुळींच शिकली नव्हती. तो ह्मणे कीं, ज्ञान शोधणाऱ्या मनुष्यास अशीच बायको असावी. तिच्या जवळ असल्यानें आपल्या स्वभावाची परीक्षा होते. घोड्यावर चांगले बसतां यावे ह्मणून जसा खंदा घोडा बाळगावा तशी आपला स्वभाव सुधरण्यास कज्जेदलाल बायको असावी. झांतिपी आपल्या नवऱ्यास फार त्रास देई. परंतु तो अगदीं शांतपणें वागे. एकदां आपल्या नवऱ्यास पुष्कळ बोलल्यावर तो कांहींच उत्तर देत नाही असे पाहून तिनें खरकटें पाणी आणून साक्रेटिसाच्या अंगावर टाकले. परंतु त्यावरूनही साक्रेटीस न चिडतां इतकेच ह्मणाला कीं, " गर्जना झाल्यावर वृष्टि झाली यांत काय नवल ? "

साक्रेटीस फार सधे कपडे घाली व अनवाणी चाले. त्याचें कपाळ रुंद व उंचट होतें. त्याचे डोळे बाहेर पडल्यासारखे दिसत. त्याचें नाक फार चपटें होतें. आणि त्याच्या नाकाचा शेंडा मात्र खूप उंच वळलेला होता. त्याच्या नाकपुड्या अघळपघळ होत्या. त्याचे ओंठ भले जाड होत. त्याला दाढीही भरगची होती. त्याचें अंग तांब्याच्या तुकड्यासारखें निबर असे. तो दिसण्यांत ओबडधोबड होता. तरी त्यावरून त्याला

वाईट वाटत नसे. तो ह्मणे माझे नाक चपटें आहे म्हणून माझ्या दृष्टीस भडथळा होत नाही. आणि तें पुढें उचललेलें आहे म्हणून मला वास सहज घेतां येतो. तो फार काटकसरी असे. भाकरी, पाणी व जैतुनाचीं फळे मिळालीं कीं त्याचें जेवण झालें.

साक्रेटीस नुस्ता अभ्यासी नव्हता. तर तो मोठा शूर-ही होता. अनेक लढाया त्याने मारल्या. तेव्हां भूक तहान कष्ट इत्यादि गोष्टींनीं त्याला कांहींच त्रास होत नसे. अतिशय थंडीमुळें दुसरे शिपाई तंबूच्या बाहेर पडण्यास धजत नसत. तेव्हां हा खुशाल नित्याच्या रुपड्यांनीं बाहेर फिरे. आणि बर्फावर देखील जोड्यांवांचून चाले. एका लाढईत सर्वांहून मोठा पराक्रम करणारास जें वक्षीस मिळायचें होतें तें साक्रेटिसानें जिंकले. तरी त्याविषयीं त्याला कांहींच वाटलें नाही. त्यानें तें अलासिनायडिज् नांवाच्या एका धनवान् तरण्यास दिलें. या तरुणानें पुढें उपयोगी व्हावें अशी त्याची फार इच्छा होती. याच लढाईत त्यानें या तरुणाचा जीवहि वांचविला. तो घायाळ होऊन पडला होता. तेव्हां साक्रेटीस त्याच्याजवळ उभा राहिला आणि शत्रूस त्याला मारूं देईना. दुसऱ्या एका लढाईत त्यानें झेनफन नांवाच्या मनुष्यास वांचविलें. त्यानेंच पुढें साक्रेटिसाचें चरित्र लिहिलें. साक्रेटीस जन्मभर लढण्याचेंच काम करित नव्हता. लढाई संपली ह्मणजे इतर लोकांप्रमाणेंच तोही आपल्या नित्याच्या उद्योगास लागे. तो स्वतः शिक्रे व दुसऱ्यांस शिकवी.

त्या काळांत सोफिस्ट ह्मणून कोणी गुरू होते. ते आपणांस सोफिस्ट ह्मणजे ज्ञानी ह्मणवीत. ते तरुणांस ज्ञान प्राप्त करून देण्याचा मोठा आव घालीत. परंतु सत्य काय आहे व तें कसे शोधवें हें शिकविण्याच्या ऐवजीं ते आपला पक्ष स्थापित करण्यास लोकांच्या डोळ्यांत कशी माती घालावी हें मात्र शिकवीत. अज्ञानें फार नुकसान होत असे. शेवटीं सोफिस्ट या शब्दाचा अर्थ लोक ज्ञानी असा न करतां कपटी, धूर्त असा करूं लागले.

साक्रेटीस खऱ्या मनाचा मनुष्य होता. तो सत्य शोधी व सत्य शिकविण्यास झटे. त्याला सोफिस्ट लोकांचा फार राग असे. कारण त्यांच्या शिकविण्यानें लोकांचें नुकसान होतें अशी त्याची खातरी झाली होती. तो प्रसिद्धपणें त्यांच्या चुका दाखवी व अज्ञा भलत्या गोष्टी शिकवूं नका ह्मणून त्यांस सांगे.

अथेन्स शहरची हवा फार सुरेख असे. त्या शहराजवळ पुष्कळ राई होत्या. तेथे अगदीं थंड छाया असे. अज्ञा राईत पुष्कळ लोक करमणुकीसाठीं येऊन बसत.

त्यांस सोफिस्ट लोक आपल्या कुयुक्तींचीं व्याख्यानें देत. तेथेंच साक्रेटीसही जाऊन खऱ्या ज्ञानाच्या गोष्टी सांगे. असें करतां करतां त्याला बरेच शिष्य मिळाले. बाकीचे लोक विद्या शिकविण्याबद्दल फी घेत. परंतु साक्रेटीस मुळींच घेत नसे. तो ह्मणे ज्ञानाचें मोल पैशानें करतां येत नाही.

साक्रेटिसाची शिक्षापद्धति कशी होती हें पुढल्या खेपेस सांगूं.

(पुढें चालू.) शा० रा० मोडक.

पाळलेले विषारी सर्प.

अमेरिकाखंडाच्या कांहीं भागांत एका जातीचा विषारी सर्प असतो, तो या देशांतिल नागासारखाच भयंकर आहे. त्याजमध्ये हें एक विशेष आहे कीं, त्याच्या शेंपटामध्ये खुळखुळ्याप्रमाणें कांहीं भाग वाढत असतो व सर्प चालूं लागल्या वेळीं त्यापासून आवाज होऊन तो जवळ येत आहे असें समजतें. हा सर्प बहुतकरून डोंगराळ ठिकाणीं राहतो. त्याच्या दंशानें लोक तेव्हांच मरतात ह्मणून जे लोक अज्ञा डोंगरावट जागेंत राहतात ते या सर्पाविषयीं फार जपतात आणि तो दृष्टीस पडला असतां लागलाच मारून टाकितात.

एके वेळेस शिकारीचा नाद असलेल्या एका ह्याताऱ्याच्या ऐकण्यांत ह्या सर्पाविषयीं एक अशी गोष्ट आली कीं, त्याच्या आंगचें जें तेल निघतें तें औषधाच्या फार उपयोगीं पडतें आणि तें मिळविण्यासाठीं औषधें विकणारे फार पैसे देतात. हें समजल्यावर त्यानें आपल्या मनांत असा निश्चय केला कीं, ज्या डोंगरांत हे सर्प फार आहेत त्या डोंगरावर जाऊन तेथेंच घर बांधून आपण राहावें व हे सर्प पाळून त्यांच्या तेलापासून आपला निर्वाह करावा.

ही युक्ति मनांत आणल्याबरोबर त्यानें त्या डोंगरावर जाऊन घर बांधण्याकरितां जागा साफ करून लागलेंच आपल्यासाठीं पकें चुनेगची घर (परवरासुद्धां) बांधिलें, आणि सर्प पाळण्यास जागा पसंत करून तेथें आणखी पुष्कळ दगड आणून जिकडे तिकडे त्यांचे ढिगारे केले, कारण हे सर्प दगडांच्या भोंकांमध्ये राहत असतात. त्यांचें राहण्याचें ठिकाण तयार झाल्याबरोबर त्यानें पुष्कळ सर्प धरून आणून त्या दगडांत सोडिले. हें काम त्याला अगदीं मुलांच्या खेळाप्रमाणें वाटत होतें. दररोज त्यानें अधिकाधिक सर्प धरून आणून त्या दगडांत सोडविले, असें होतां होतां शेवटीं ते सुमारे दहा हजार जमले. दरवर्षीं सुमारे दोन हजार सर्प तो तेलासाठीं

मारीत असे. तें तेल मलम करण्याच्या उपयोगी आहे. अशा विषारी जनावरामध्येही या प्रकारचें तेल आहे ही केवढी आश्चर्याची गोष्ट आहे वरें !

हे सर्प त्या देशांत हिवाळ्यामध्ये आस्वलाप्रमाणे झोप घेतात व झोप घेण्याच्यापूर्वी ते पुष्ट होऊन त्यांच्या आंगां तेल पुष्कळ जमते यामुळे हिवाळ्याच्या अगोदर ते मारण्यास व त्यांचें तेल काढण्यास तयार असतात, ह्मणून त्या दिवसांस सर्प मारण्याचे दिवस असे तो ह्या-तारा ह्मणत असे.

दररोज हे सर्प एका सपाट जागेवर भक्ष्यासाठी येत असत आणि तेथेच त्यांना मारण्याचीही सोय केलेली होती, तारेचा लांब फांसा करून तो सर्पांच्या डोक्यास अडकवून त्याला धरून एका मोठ्या कढईत घालून शि-जवून काढलेलें तेल वाटलींत भरून चहूंकडे ती विक्री-करितां पाठवीत असे.

सगळ्यांत लहान चणीचीं माणसें.

मध्यआफ्रिकेत आल्बर्टनिआंझा नांवाचें जें सरोवर आहे, त्याच्यापासून कांहीं अंतरावर पश्चिमेच्या बाजूस आक्कास जातीचे सिद्धी रहातात. इ० स० १८७० सालीं या लोकांचा युरोपियन लोकांस शोध लागला. श्वेनफूर्त नांवाच्या एका प्रवाशास यांची माहिती प्रथ-मतः लागली. पुढें प्रख्यात शोधक एमिन पाशा यांनीं त्या लोकांची पूर्ण माहिती मिळविली. सुमारे तीन वर्षांपूर्वी लंडन येथील “ मनुष्यज्ञानवर्धक समाजा ” पुढें डा० फ्लावर यांनीं या लोकांच्या माहितीचा एक निबंध वाचला त्यांत त्यांनीं एमिन पाशानें पाठविलेले दोन अस्थिपंजर (एक आक्कास जातीच्या पुरुषाचा व एक स्त्रीचा) दाखविले व त्यांचें वर्णन दिलें. हे सांपळे पूर्ण वाढ झालेल्या स्त्रीपुरुषांचे होते. या सांपळांच्या परीक्षणवरून असे स्पष्ट सिद्ध झालें कीं, हीं माणसें सगळ्या मनुष्यजातींत लहान होत. दिसण्यांत तर तीं तशीं दिसतातच. पुरुष असो कीं स्त्री असो, चार फुटांच्या वर उंच असा माणूस या जातींत मिळायचा नाही. सगळ्यांत उंच अशा एका स्त्रीचें माप एमिन-पाशानें मोठ्या शोधपूर्वक काढिलें तें बरोबर तीन फूट दहा इंच भरलें !

उतारा.

स्फुट विषय.

हल्लीं जसा सर्व इंग्लिश राष्ट्रांमध्ये जान्युएरी महि-न्याची पहिली तारीख हा नव्या वर्षाचा पहिला दिवस

मानलेला आहे तसा तो पहिल्यापासून नव्हता. पूर्वी मार्च महिन्याची पंचविसावी तारीख हाच नव्या वर्षाचा पहिला दिवस मानला होता. सन १७९१ सालीं प्रथम इंग्लंड देशांत वर्षाच्या पहिल्या दिवसासंबंधी फेरफार झाला, तेव्हांपासून जान्युएरीची पहिली तारी-खच नूतन वर्षारंभाचा दिवस असें समजतात.

जर आमच्या विकोरिया महाराणी साहेबांस आपला मुगूट नेहमीं वापरावा लागला असता तर त्याच्या वज-नाचा त्यांना फार भार झाला असता, कारण कीं, तो सुमारे एक शेर वजनाचा आहे. त्यांत तीन हजार रत्नें बसविलेलीं असून त्यांपैकीं दोन हजार सातशें हिरे आहेत. यांशिवाय त्यामध्ये एक माणीक व मोत्यें, नील आणि पांच अशीं रत्नें आहेत. हीं रत्नें बसवि-तांना त्यांच्यायोगानें मुगुटावर निरनिराळ्या आकृति काढलेल्या आहेत. त्याची किंमत सुमारे पांच लाख पौंड आहे. हा मुगूट व महाराणीसाहेबांचे दुसरे दागिने एका मोठ्या लोखंडी पिंजऱ्यांत घालून, लंडन शहरांतील टावर ह्मटलेल्या नामांकित तुरुंगामध्ये मोठ्या बंदोबस्तानें ठेविले असून रात्रंदिवस त्यांसभो-वतीं पाहारा आहे. मुगूट व इतर दागिने मिळून किंमत सुमारे तीस लाख पौंड आहे.

बालबोधमेव्याच्या लहान वाचकांस “ चिलड्रन्स क्रुसेड ” ह्मटलेल्या इतिहासांतील एका गोष्टीची माहिती नसेल ह्मणून तिजविषयी थोडक्यांत सांगितलें असतां, त्यांस ती मनोरंजक वाटेलसें आह्मांस वाटतें:—

प्राचीनकाळीं कांहीं माणसें येशू ख्रिस्ताची कबर हस्तगत करून घेण्याविषयीं उत्सुक झालीं होती. ती कबर मुसलमान लोकांच्या ताब्यांत गेलेली असून तें ठिकाण पवित्र-स्थान असें मानलें गेलें. मुसलमान लोकांस भक्तीकरितां हे पवित्र-स्थान नसावे असें विलाय-तेंतील पुष्कळ प्रांतेस्तंत लोकांनीं समजून तेथे जाण्यास एक मोठी फौज जमविली. इंग्लंड देशाचा एक राजा त्या फौजेचा पुढारी झाला व मोठ्या संकटानें ते लोक ह्या कबरेसाठीं पवित्र मानलेल्या भूमीस गेले. ह्या क्रुत्यास इतिहासांत क्रुसेड असें ह्मटलें आहे.

मोठ्या माणसांच्या या करण्यावरून दोन लहान सु-लांच्या मनांत असें आलें कीं, मुलांचीही अशीच क्रुसेड होऊन त्यांनींही कबर मिळविण्यासाठीं पालस्तैन देशास जावें. त्यांपैकीं स्टीफन नामें एक मुलगा फ्रान्स देशा-चा होता व दुसऱ्याचें नांव निकोलस असून तो जर्मनी देशाचा होता. हे दोघेही साधारण लोकांपैकींच

रखी १८ तास भडकत होती. इतक्या अवकाशांत २१०० एकर जमिनीवरचीं घरे जळून खाक झालीं. पुष्कळ दुकानें जळालीं. सुमारें ६० कोटी रुपयांचा माल जळाला व एक लक्ष लोक उघडे वसले. परंतु आग विझते कोठें नाहीं तों लोक पुनः घरे बांधूं लागले. आगीने वरीच जागा मोकळी केली होती. ह्मणून पहिल्यापेक्षां अधिक रुंद रस्ते झाले, व मोठालीं सुरेख घरे बांधण्यांत आलीं. दोन वर्षांत आगीचा पत्ता राहिला नाहीं. जगांतील सर्व ठिकाणच्या लोकांनीं या विपत्तींत पडलेल्या लोकांस साह्य पाठविलें. त्यांस दीड कोट रुपये मिळाले. एकाच वर्षीं ह्मणजे १८९१ मध्ये शिकागो शहरांत इतकीं नवीं घरे झालीं कीं तीं एकाला एक अशीं लावलीं तर त्यांची सांखळी ५१ मैल लांब होईल; ह्मणजे मुंबईहून कल्याण जितकें लांब आहे त्याच्या दीडपट, अथवा पुण्यापासून दौंडाइतकी लांब किंवा नगरापासून दौंडाइतकी लांब होईल.

आर. ए. ह्यूम.

सृष्टि आणि ईश्वर.

(१५० व्या पृष्ठावरून.)

वस्तूंच्या वासावर अथवा रंगावर आक्सिजन वायूचा कांहीं परिणाम घडत नाहीं. यावरून कोणास असे वाटेल कीं हा वायु कांहींच काम करीत नाहीं. परंतु अशी गोष्ट नाहीं. कित्येक गोष्टी घडल्या तर आक्सिजन आपलें सामर्थ्य दाखवितो. एका ठिणगीने जो प्रलय उडतो तो लक्ष्यांत आणा. जो आक्सिजन शांतपणें वाहतो आणि लोकांस समाधान देतो तोच अग्नीचा प्रवाह जिकडे तिकडे पोंचवितो.

कांहीं वर्षांमागें अशी समजूत होती कीं विस्व ह्मणून कांहीं पदार्थ आहे. आणि आग लागली ह्मणजे तो जळाऊ वस्तूंतून बाहेर निघतो. परंतु एकादी वस्तु जळाल्यावर तिचें वजन कां ज्यास्त भरतें याचा विचार कोणी नीट करीनात.

आतां लोकांची अशी खातरी होत चालली आहे कीं, हें मत खोटें आहे. १७८३ मध्ये एका फ्रेंच शोधकानें असें शक्ती केलें कीं जळण्याकडून आक्सिजन इतर पदार्थाशीं मिळतो. तो जळत्या पदार्थाशीं मिळतो ह्मणून उजेड कां दिसतो हें पुढें सांगूं. एथें इतकें सांगितलें तरी पुरे, कीं हवेच्या लाटा आमच्या डोळ्यांवर इथर नांवाच्या प्रवाही पदार्थांतून येऊन पडतात त्यांमुळे आम्हांस उजेड दिसतो.

कोणताही पदार्थ जळत असला ह्मणजे त्यांतून

दोन प्रकारचे वायु निघतात. त्यांस रंग स्वाद वगैरे कांहीं नसतें. ह्मणून हे आमच्या लक्ष्यांत येत नाहींत. परंतु ते चिमण्यांतून वर निघून जातात, व हवेंत मिसळतात. जर आपण सर्व धूर एका ठिकाणीं जमा करून धरला व त्याचें वजन केलें तर तें लांकडाच्या वजनापेक्षां ज्यास्त भरतें. याचें कारण असें आहे कीं त्यांत आक्सिजन वायु भरतीस असतो.

जे दोन वायु जळत्या पदार्थांमधून निघतात ह्मणून वर सांगितलें, ते कांहीं वेळ हवेंत इकडे तिकडे फिरतात. त्यांची जरी आम्हांस आठवण होत नाहीं तरी ईश्वरानें त्यांची योजना करून ठेवली आहे. ते झाडांच्या पानांत व डहाळ्यांत शिरतात. तेथें सूर्याच्या किरणांच्या साह्यानें बदलून पानांत व डहाळ्यांत असे वेमालूम होतात कीं, त्यांचें पुढें लांकूड बनतें. आणि जळण्याच्या उपयोगीं पडतें. याविषयीं पुढें अधिक सविस्तर सांगायचें आहे. हल्लीं आक्सिजन वायूच्या गुप्त शक्तीविषयीं व ती कशी उघड होती, हें थोडें पाहूं.

या वायूची शक्ति अशी उघड होण्यास एका गोष्टीची गरज आहे. ती ही कीं हवेंतील उष्णता अमूक परिमाणानें वाढली पाहिजे. साधारण प्रकारची उष्णता असते तेव्हां आक्सिजन वायु अगदीं शांत असतो. परंतु अमूक परिमाणानें ती वाढली कीं तो असा भडकतो कीं रानांचीं रानें, घरे सगळींच जळून खाक होतात. जितक्या मानाची उष्णता आक्सिजन भडकण्यास पाहिजे आहे तितकी सर्व हवेची किंवा जळाऊ पदार्थांची वाढण्यास नको. थोडक्या किंवा जरी वाढली तरी पुरती. जळाऊ पदार्थांचा भागाची भाग अधिक गरम होऊन पेटला ह्मणजे जी थोडासा त्यापासून निघते ती अणखी जवळचा भाग पेटविण्यास पुरते.

सर्व पदार्थांस एकाच परिमाणाची उष्णता आक्सिजन भडकण्यास पुरत नाहीं. ही व्यवस्था ईश्वरानें करून ठेवली आहे. ह्मणून आमचें केवढें कल्याण होतें! असें नसतें तर आग किती लवकर लागते! अथवा विस्व पेटविण्यास किती त्रास पडता! पाहा, आगकाडीवरचा गूल पेटण्यास अगदीं थोडी उष्णता पुरते. तितकीच सर्व पदार्थांस पुरती तर आमचीं कापडे, घरांतील सामान हीं थोड्याशा घांसण्यानें सहज पेट घेतीं. दगड किंवा लोखंड तापून त्याशीं आक्सिजन मिळण्यास जितकी उष्णता पाहिजे तितकीच लांकूडें कोळसे पेटविण्यास लागती तर आमच्या स्वयंपाकास विस्तू कसा मिळता!

आकृतिजनन्वायूनै विस्तव पेटतो खरा. तरी तो हळू पेटतो आणि त्याच्याबरोबर दुसरे कांहीं वायु असे मिसळले आहेत कीं त्यांमुळे पेट फार पसरत नाही. ह्मणून आमची सर्व हवा एकदम पेटत नाही. ही व्यवस्था ईश्वराने किती दयाळूपणाने केली आहे!

(पुढे चालेल.) शा० रा० मोडक.

ग्ल्याडस्टोन साहेब यांचे घरांतील वर्तन.

आपल्या मागील बालबोधमेव्यांत ग्ल्याडस्टोन साहेबांविषयी कांहीं माहिती आली होती. त्याप्रमाणे आमच्याही वाचण्यांत त्यांच्याविषयी कांहीं गोष्टी आल्या आहेत. त्या संक्षिप्त रितीने लिहून कळवितों.

ग्ल्याडस्टोन साहेबांचे घरांतील वर्तन साधे व नियमितपणाचे असून, किता घेण्यासारखे आहे. आणि त्यांच्याकडून जें पुष्कळ काम होतें त्याचे मुख्य गूज प्रत्येक मिनिटाचा योग्य उपयोग करणे हें होय. वेळेचा सदुपयोग किंवा दुरुपयोग करणे, याची जबाबदारी व तिचे मोल हीं ग्ल्याडस्टोन साहेबांस जितकीं समजून आलीं आहेत तितकीं थोडक्यांसच समजलीं असतील. एकदां ते कांहीं मंडळीबरोबर वनभोजनास गेले असतां, सर्व तयारी हेईपर्यंत एका ठिकाणीं पुस्तक घेऊन लवडले होते; व तेथून उठेपर्यंत ते त्यांतील एका महत्वाच्या विषयाचा विचार करण्यांत अगदीं निमग्न होऊन गेले होते. त्यांचा एक मोठा नेम असा आहे कीं, रिकामे ह्मणून कधीं बसायाचे नाही. ते रात्री बारा वाजतां मे ह्मणून कधीं सकाळीं कोणी हांक मारील तोंपर्यंत स्वनिजतात व सकाळीं कोणी हांक मारील तोंपर्यंत स्वस्थ झोंप घेतात. आठ वाजतां निजून उठल्यावर अर्ध्या तासाने, घरापासून पाव मैलावर जें देऊळ आहे तेथे प्रार्थनेसाठीं जातात. पाऊस, वारा, बर्फ, वगैरे यांकडून कितीही अडचणी आल्या तरी त्यांचा हा नियम कधीं चुकत नाही. सकाळचे जेवण झाल्यावर त्यांच्याकडे कोणी कांहीं कामकाजसंबंधी निवडक पत्रे आणून देतात व तीं ते वाचितात. रोज सकाळच्या डाकेंत त्यांच्या नांवाचीं इतकीं पत्रे येतात, कीं, तीं फोडून पाहण्यास व त्यांची निवड करण्यास बराच वेळ लागतो. ह्मणून ते काम त्यांचा मुलगा, किंवा मुलगी यांपैकीं जें कोणी घरीं असेल त्यास करावें लागते. सद्यांकरितां आलेलीं कित्येक अजांचीं पुढकींही मुलेंच फोडून वाचून पाहतात. ग्ल्याडस्टोन साहेबांकडे अनेकांकडून अनेक प्रकारचे लेख येतात, ह्मणजे पुस्तके, कादंब्या, कविता, राज्यसंबंधी मजकूर, नवीन शोध, औषधे इत्यादि विषयांवर निबंध वगैरे नेहमीं चालूच आहेत. लोकांचा

असा समज आहे कीं जीं पत्रे येतात त्या सर्वांचीं उत्तरे साहेबांकडून जातात, परंतु तसें नाही. ज्या पत्रांची उत्तरे द्यावयाचीं तींच केवळ छापलीं जाऊन लोकांच्या पाहाण्यांत येतात. दुसरीं हजारों पत्रे अशीं असतात कीं, तीं कोणाच्या दृष्टीपत्तीस सुद्धां येत नाहीत. अगोदरच त्यांची निवड होऊन सुमारे एक दशमांश पत्रे साहेबांस मिळतात व त्यांपैकीं सरासरी निम्यांचीं उत्तरे जातात.

ग्ल्याडस्टोन साहेब दुपारचे दोन वाजेपर्यंत बहुतेकरून कोठें बाहेर पडत नाहीत. दोन वाजतां त्यांचे भोजन होतें. हल्लीं दुपारची वेळ ते आपल्या नव्या लायब्ररीमध्ये पुस्तकांची व्यवस्था लावण्यांत घालवितात. ह्या पुस्तकालयामध्ये त्यांनीं स्वतः आपल्या हातांनीं बीस हजार पुस्तके लावून ठेविलीं आहेत. जसा मनुष्यांस जीव प्रिय, तशीं त्यांस पुस्तके प्रिय आहेत, व लोकसंख्या वाढावी, यांमध्ये जितका त्यांना आनंद वाटतो, तितकाच पुस्तकांची संख्या वाढविण्यामध्ये त्यांस आनंद वाटतो. पुस्तके निष्काळजीने धरणे, पाने चुरगळणे, तीं कपाटांत तशींच घुसून देणे, त्यांचे कोपरे मोडणे, पालथे घालून ठेवणे वगैरे प्रकार त्यांच्या दिवसांत आला कीं त्यांना फार वाईट वाटते. संध्याकाळीं फिरून आल्यावर टपालाची वेळ होई तोंपर्यंत जो कांहीं पत्रव्यवहार व्हावयाचा तो होतो. नंतर ते आपल्या दिवाणखान्यांत येतात. तेथे विस्तव व एक झुलण्याची खुर्ची असून एक मेणबत्ती जळत असते, आणि सभेवतीं उबदार पडदे सोडलेले असतात. त्या निवांत ठिकाणीं निजावयाचा वेळ होई तोंपर्यंत ते वाचीत बसतात.

ग्ल्याडस्टोन साहेब आदित्यवारचा दिवस पावित्र पाळण्याविषयी फार जपतात. त्यांच्या बोलण्यांत वारंवार असें येतें कीं, मला जर शाब्बाथाचा विश्राम मिळाला नसता तर ज्या प्रकारचा मनुष्य मी आज आहे त्या प्रकारचा कधीं झालों नसतों. ऐहिक व पारमार्थिक दृष्टीने पाहतां शाब्बाथ दिवस हा अमोलिक आशीर्वादाचा दिवस आहे असें त्यांस वाटते. पार्लमेंटसभेचे काम चालू असतांना जर कोणी रविवारी त्यांच्या घरीं गेले तर त्यांस तेथील देखाव्यावरून लागलींच समजते कीं, आज शाब्बाथ आहे. त्या दिवशीं कोणत्याही खोलींत वर्तमानपत्रे सांपडणार नाहीत. लिहिण्याचे मेज मोकळे दिसेल. शाब्बाथदिवशीं वाचण्यासारखीं पुस्तके मात्र तेथे सांपडतील, इतकेच केवळ नव्हे परंतु तेथील हवा देखील शाब्बाथवारची आहे, असा भास झाल्यावांचून राहणार नाही. शनवारीं संध्याकाळपासून तो सोमवारीं सकाळपर्यंत

त्यांच्या घरांत व्यवहारसंबंधी सर्व कामे अगदी बंद असतात. त्या दिवशीं ते बहुतकरून बाहेर कोठें जातच नाहीत. कदाचित् कोणी रोगी, दुखणेकरी असला तर त्याच्या समाचारास मात्र गेल तर जातात. ते आदित्यवारीं कधीं प्रवास करीत नाहीत. जेव्हां राणीसाहेब त्यांना आदित्यवारीं विन्डसर क्यासल या राजवाड्यांत बोलावतात, तेव्हां आदित्यवारीं प्रवास पडून ये, ह्मणून ते शनवारीं रात्रीच त्या ठिकाणीं जाऊन राहतात, हे सर्वास ठाऊक आहे. आदित्यवारीं निदान दोनदां तरी ते देवळास जातात. त्यांची पोषाक करण्याची जी खोली आहे तींत नेहमीं वाचण्यासाठीं एक मोठें बायबल ठेविलें असतें. ग्ल्याडस्टोन साहेबांचीं पुस्तकें वाचण्याची रीत फार चांगली आहे, लवकर लवकर किंवा येथें थोडें तेथें थोडें अशा तऱ्हेचें वाचन त्यांना अगदीं आवडत नाहीं. अमुक एक पुस्तक वाचण्यास लायक आहे किंवा नाही हे त्यांना लागलेंच समजतें. ते एखादें पुस्तक वाचूं लागले ह्मणजे त्यांत जो भाग चांगला लक्षांत ठेवण्यासारखा असेल, त्याच्या बाजूला लागलीं रेषा मारतात. ज्याविषयीं त्यांना शंका असेल त्याच्यापुढें प्रश्नचिन्ह करितात. ज्याविषयीं वाद असेल त्याच्यापुढें फुली मारतात व सगळ्यांचें एक टिपण करून तें बुकाच्या शेवटीं घालून ठेवितात. याप्रमाणें ग्ल्याडस्टोन साहेबांविषयीं आणखी पुष्कळ गोष्टी लिहिण्यासारख्या आहेत. आणि त्या सर्व बोध घेण्यासारख्या आहेत. त्यांच्या नेमाला अनुसरून जो कोणी वागण्यास प्रयत्न करील त्याची मोठी वृद्धि व सुधारणा होईल यांत तिळमात्र संशय नाहीं.

डा. का. ढालवाणी.

रे० डा० टिंग.

१६९ व्या पृष्ठावर ज्या साहेबांचें चित्र दाखविलें आहे त्यांचें नांव रे० डा० टिंग. ते युनायटेड स्टेट्स देशामध्ये चौसष्ट वर्षे पाळकाचें काम करून १८८५ सालांत मरण पावले. पाळकाच्या व उपदेशकाच्या कामांत ते फार नामांकित होते. तरुणपणीं ते व्यापार करीत असत. तो त्यांनीं पुढें तसाच चालविला असता तर त्यांजपाशीं मोठा द्रव्यसंग्रह झाला असता. पण ते एकवीस वर्षांचे झाले तेव्हां त्यांचें अंतःकरण पालटलें: ह्मणजे, ख्रिस्ती धर्म खरा आहे अशी पूर्वीपासून जरी त्यांची खातरी होती, तरी प्रभु येशू ख्रीस्त हा निरंतर मजपाशीं राहणारा जीवंत तारक आहे व तो हरएक कामामध्ये माझें हमेषा साह्य करितो असा त्यांच्याठायीं

अनुभव नव्हता. परंतु एकविसावें वर्ष लोटल्यावर त्यांस तसा अनुभव झाला, आणि प्रभु येशू ख्रीस्त त्यांस इतका प्रियकर वाटूं लागला कीं, त्याच्या चांगुलपणाविषयीं इतरांस घोषण केल्याशिवाय त्यांच्यानें राहवेना. ह्मणून त्यांनीं दोन तीन महिन्यांतच सर्व व्यापारधंदा सोडून देऊन पाळकाचें काम स्वीकारलें, आणि मरेपर्यंत ह्मणजे एकसारखें चौसष्ट वर्षेपर्यंत ते काम फार उत्तम रीतीनें चालविलें.

त्यांचा उपदेश ज्या गोष्टींवरून विशेष फलदायक होत असे ती गोष्ट ही कीं, प्रभु येशू ख्रीस्त हा एक नित्य जवळ राहणारा व लहानसाहान कृत्यांमध्ये देखील साह्य करणारा असा जीवंत तारक व मित्र आहे हे लोकांच्या मनांत उत्तम प्रकारें ठसत असे. त्याचप्रमाणें प्रभु येशू ख्रिस्ताच्या साह्यानें देवाच्या इच्छेप्रमाणें वर्तन करणें हे फार सुखकर व आनंददायक आहे, असें जें ख्रिस्ती धर्माचें सार तें त्यांच्या उपदेशानें लोकांस स्पष्ट समजत असे.

हे साहेब दिसण्यांत गंभीर व स्वभावानें तापट होते असें त्यांच्या चेहऱ्यावरून दिसून येईल. तथापि ते मुलांस फार चाहत असत, व मुलेंही मोठ्या आवडीनें त्यांचा उपदेश ऐकत. जरी त्यांचा स्वभाव तापट होता तरी ते त्या स्वभावाला आपल्या ताब्यांत ठेवण्याविषयीं फार जपत होते. ते आपल्या मंडळींतील मुलांस असें शिकवीत कीं, निरनिराळ्या जनावरांच्या हलकट स्वभावासारखा आमचाही काहीं अंशीं स्वभाव आहे. उदाहरणार्थ—एखादा मुलगा फार मलीन राहतो व फार खादाडही असतो. तर अशा मुलांनें आपणाला व इतरांनीं त्याला काहीं अंशीं डुकरच मानावें. कोणी मुलगा दुसऱ्यांस एकाएकीं भेडावतो व त्रास देतो, तो काहीं अंशीं कुत्राच समजावा. त्याप्रमाणें कोणी मुलगी इतर मुलींस टोंचून बोलणारी व खिजविणारी असते, तिला काहीं अंशीं मांजराप्रमाणें मानावें. अशा प्रकारचे दाखले देऊन ते त्यांस वारंवार बोध करीत, आणि प्रभु येशू ख्रिस्ताच्या साह्यानें हे सर्व दुर्गुण व हलकट स्वभाव आर्हा दाबूं शकतो, व सद्गुणांत ख्रिस्तासारखे होऊं शकतो असें ते नेहमीं उत्तेजन देत.

वर सांगितलेंच आहे कीं, टिंगसाहेबांच्या स्वभाव तापट असे. एका दिवशीं असें झालें कीं, देवळांत पुष्कळ मुलें जमलीं, व तीं फार गोंगाट करूं लागलीं. तेव्हां टिंगसाहेबांचें तोंड लाल होऊन, त्यांनीं कडक शब्दांनीं त्या मुलांचा निषेध केला. तितक्यांत एक मुलगी त्यांचें तें लाल तोंड पाहून व त्यांजकडे बोट करून 'वाघरे वाघ' असें भरसभेत मोठ्यानें बोलली. हे तिचे शब्द

किती राग येण्यासारखे आहेत बरे! परंतु टिंगसहिवांनीं ते शब्द ऐकतांच मोठ्या लीनतेने उपदेशपीठावरून खालीं उतरून, जेथे ती मुलगी बसली होती तेथे जाऊन तिला ह्मटले, "मुली, माझी क्षमा कर. तूं माझा योग्य निषेध केलास. प्रभु येशू ख्रिस्ताच्या साहाय्याने मीं इतकें तापूं नये हें खरें." इतकें बोलून ते पुनः उपदेशपीठावर चढले, आणि फार सद्गदित होऊन त्यांनीं सर्व मुलांस असा उत्तम उपदेश केला कीं, तेंपेकरून त्या मुलांस प्रभु येशू ख्रिस्त हा पूर्वीपक्षांही चांगला व आपला अगदीं जवळचा मित्र असा वाटूं लागला, आणि आपल्या वाईट स्वभावाला दाखण्याविषयीं त्यांस मोठें उत्तेजन प्राप्त झालें.

हिंदुस्थानांतील बहुतेक उपदेशक त्या टिंगसहिवांसारखे होवोत. आर. ए. ह्यूम.

ज्यान हावर्ड.

गेल्या शतकामध्ये इंग्लंडांतील तुरुंगांची स्थिति फार वाईट होती. हे तुरुंग बहुतकरून तळघरांत असत. ह्मणून त्यांत अंधार असे. आणि त्यांची जमीन अगदीं दमट असे. तिच्यावर एका कोपऱ्यांत थोडा पेंढा टाकून देत, त्यावर कैदी लोकांनीं निजावे. कधीं कधीं जमिनींत खुटे गाडीत व त्या खुट्यांला जनावरांसारखे कैद्यांस सांखळ्यांनीं बांधीत. तुरुंगाच्या नायकास नेमका पगार मिळत नसे. त्यांनीं कैद्यापासून नजराणे मिळवून गुजराण करावी. तेव्हां हे नायक कैद्यांस त्रास किती देत असतील हे सांगायस नको. एका मनुष्याची चौकशी व्हायाची होती. परंतु ती होण्यापूर्वी त्या विचार्यास तीन वर्षे त्रिनदर्याफ्त तुरुंगांत काढावीं लागलीं. पुढे तो निर्दोष ठरला. तरी नायकांची फी भरून देण्यास त्याला आणखी तीन वर्षे तुरुंगांतच राहणे भाग पडलें. जर एकाद्या कैद्याकडून पैसे न आले तर त्याचे हाल पुसूच नका.

तुरुंगांतली हवा फार खराब असल्या कारणाने कैदी लोकांस एक प्रकारचा भयंकर ताप लागे. त्यांची बरदास्त न झाल्यामुळे शेकडों लोक तुरुंगांतच मरत. कधीं कधीं हा ताप कोटींतील न्यायाधीशांस व वक्रिलांसहि लागे. कारण चौकशीकरतां कैदी कोटींत येत तेव्हां त्यांस ताप असे.

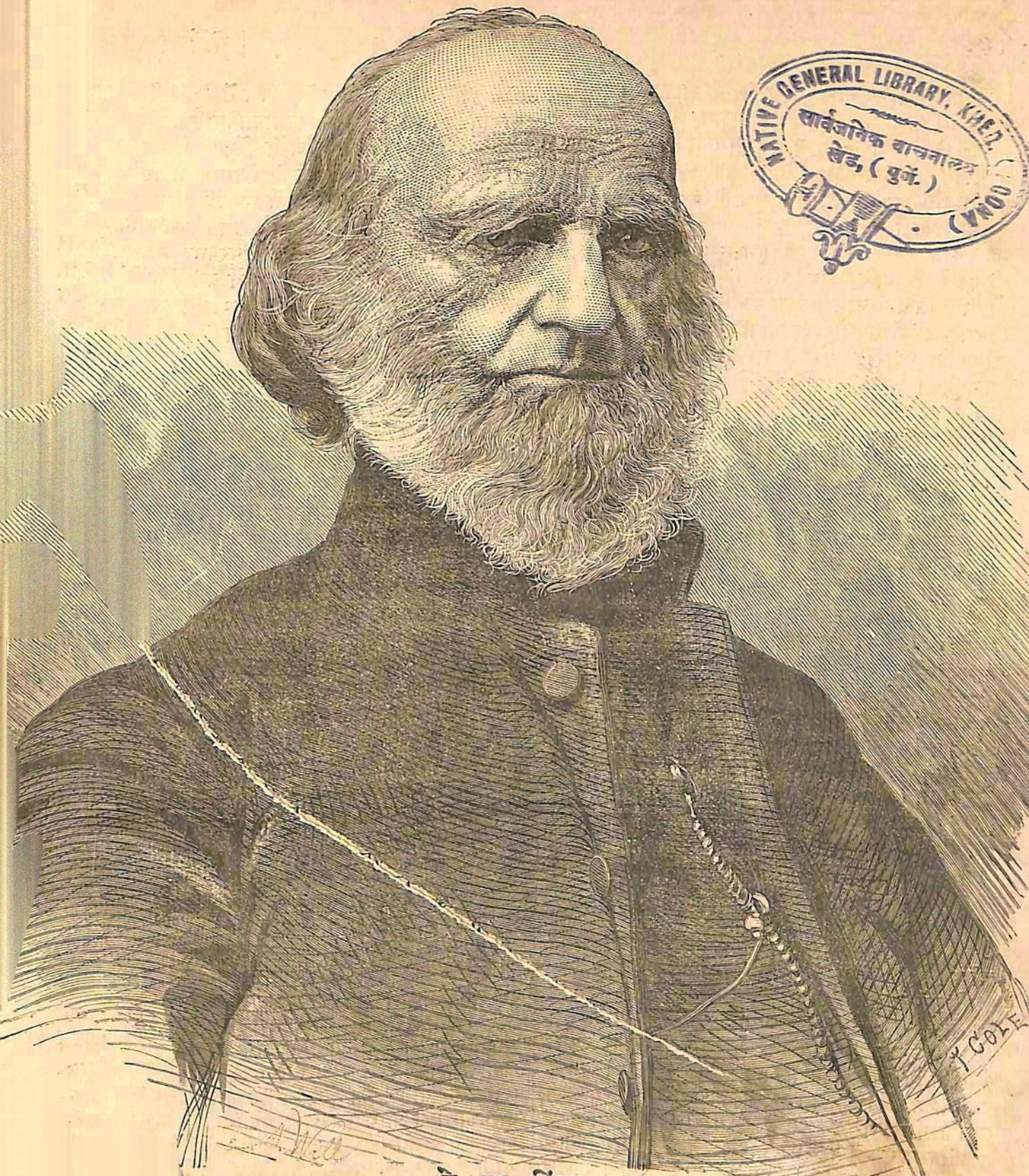
या तुरुंगांची सुधारणा ज्यान हावर्ड यानेच केली. तो १७२६ मध्ये लंडनास जन्मला. त्याचा बाप चांगला सधन व्यापारी होता. परंतु या वेळेस त्याने आपला व्यापार बंद केला होता. ज्यान आजारी आजारीच

असे. त्याची आईहि लवकरच वारली. तेव्हां त्याचा संभाळ बापानेच केला. त्याचा स्वभाव फार ममताळू होता. ह्मणून तो सर्व लोकांस फार आवडे. तो लहानपणींच शाळेंत जाऊ लागला व तो फार हुशार नव्हता. त्याच्या लिहिण्यांत अशुद्ध शब्द ह्यातारपणापर्यंत येतच असत.

सोळाव्या वर्षी तो एका दुकानदाराजवळ उमेदवार राहिला. पुढे लवकरच त्याचा बाप मरण पावला. तेव्हां त्याची सर्व संपत्ति ज्यानास व त्याच्या बहिणीस मिळाली. ती घेऊन हीं दोघे भावंडे लंडनास सुखवस्तु राहिलीं. या वेळेस देखील त्याचा दयाळूपणा पुष्कळांस माहीत होता.

लंडनमध्ये एकदां ज्यान हावर्ड एकटाच असतांना आजारी पडला. तेव्हां तो एका विधवेच्या घरीं होता. त्याचा आजार पुष्कळच वाढला. परंतु त्या वाईने त्याची फार काळजी वाहिली. आणि ज्यान हावर्ड बरा झाला, ह्मणून तिला आपला आभारीपणा दाखविण्यासाठीं त्याने तिच्याशीं लग्न करण्याची इच्छा दर्शविली. तिनेहि संमति दिली. लग्नाच्या वेळीं तिचे वय ५२ वर्षांचे होते व त्याचे वय २५ वर्षांचे होते. ती स्वभावाने हावर्डाप्रमाणेच ममताळू होती, धार्मिक असून हुशार होती, व फारच कष्टाळू होती. हे जोडपे फार सुखासमाधानाने राहत असे. परंतु लग्न होऊन तीन वर्षे पुरीं झालीं नाहींत तोंच ती वाई मरण पावली. तिच्या मरणाने हावर्डास फार दुःख झालें आणि तेव्हांपासून त्याने लंडन सोडलें.

त्या वेळीं नुकतेच लिस्वन् एथे भूमिकपाने फार नुकसान झालें होते. ह्मणून हावर्डाने तेथे जाऊन कोणाचे तरी कांहीं साह्य करावे असा निश्चय केला. परंतु त्या वेळीं फ्रान्स व इंग्लंड यांमध्ये लढाई चालली होती. ह्मणून ज्या जहाजामध्ये हावर्ड बसून लिस्वनकडे चालला होता ते फ्रान्सच्या लोकांनीं मधल्यामध्ये पकडलें व हावर्डास कैद केले. तेव्हां त्यांनीं त्याला ४० तास अन्नावांचून व पाण्यावांचून ठेविले. त्याला साहा रात्री नुसत्या गवतावर पडून राहावे लागलें. कांहीं दिवस असे त्याला उपाशीं धरल्यावर ज्या कोठडींत त्याला व दुसऱ्या कांहीं कैद्यांस कोंडून ठेवले होते तिच्यांत कोणीं मटनची तंगडी टाकून दिली. ती त्या अधाशी कैद्यांनींच कुत्र्यांप्रमाणे तंटा करून पार केली. परंतु हावर्डाला त्या कठीण उपासमाऱ्यांत फार दिवस घालवावे लागले नाहींत. तुरुंगाच्या नायकास त्याचा स्वभाव कळून आला. आणि त्याने त्याला तुरुंगांतून काढलें व गांवांत भाड्याच्या घरांत राहण्याची परवानगी दिली. पुढे कांहीं अटी-

र. डा. टिंग.

वर त्याला परत इंग्लंडास जाण्याचीहि परवानगी मिळाली. त्यापैकी एक ही होती कीं “माझ्याबद्दल योग्य खंडणी न मिळाली तर मी पुनः परत तुरुंगांत येईन.” अशी अट परमुलखांतील सांपडलेल्या कैद्यापासून कोणास घेतां यावी ह्मणून तो फारच सचोटीचा मनुष्य असला पाहिजे.

१७९८ सालीं हावर्डानें पुनः लग्न केलें. त्याची ही दुसरी बायको फार चांगली व शिकलेली बाई होती. तिचा स्वभाव हावर्डसारखाच फार दयाळू होता. हीं दोघे आपल्या जहागिरीवर राहत. हावर्डच्या जहागिरींत पुष्कळ घरे होती. त्यांतील राहणाऱ्यांपैकीं जे गरीब होते त्यांचें तो व त्याची बायको फार साह्य करी. त्यांचीं जीं घरे मोडकळीस आलीं असतील तीं पाडून त्यानें आपल्या खर्चानें दुसरीं नवीं चांगलीं बांधून द्यावीं. प्रत्येक कुटुंबास त्यानें लहानसें शेत दिलें होतें. त्यावर भाजीपाला काढण्यास त्यांस सांपडे. हावर्ड वारंवार त्यांच्या भेटी घेत असे. कधीं तो आपल्या दाराशीं बसे आणि आपल्या कुळांच्या मुलांशीं लडिवाळपणें खेळत असे.

त्याच्या बायकोनें धर्मादायाची पिशवी करून ठेवली होती. तिच्यांत सवडीप्रमाणें ती पैसे टाक्री. एका वेळेस ती पिशवी रिकामी झाली होती. तेव्हां ती भरण्याकरितां तिनें आपले दागिने विकले. एकदां या पिशवींत बरेच पैसे राहिले होते. ह्मणून त्यांवर लंदनास हवा खाण्यास जावें असा हावर्डानें वेत केला, परंतु त्याच्या बायकोनें असें सुचविलें कीं या पैशांनीं एक लहानसें घर बांधून एकादा नावर कुळास राहण्याची सोय करावी.

शा० रा० मोडक.

(पुढें चालेल.)

दौत व लेखणी यांचा संवाद.

कोणा एका कवीच्या घरीं मेजावर असलेल्या दौतीस उद्देशून एकजण ह्मणाला “इजमधून काय काय अजब चीज निघेल कोण जाणें बुआ !” हें ऐकून जवळ असलेल्या इतर वस्तूंस ऐकू जाईल अशा स्वरांनें दौत ह्मणते:— “खरेंच गज्यांनो ! मजमधून कितती तरी गोष्टी निघतात ! काय सांगूं ! एक निघाल्यावर दुसरी कोणती निघणार हें माझे मलाच माहीत नसतें ! एकदां कां त्या माणसानें मजमध्ये बुडविण्यास सुरवात केली ह्मणजे मग मजमधून काय एक नाहीं निघणार ! अहो ! माझ्यांतला एक थेंब अर्धा तावभर मजकूर लिहिण्यास पुरतो, फार काय सांगूं ! कवींनीं ज्याचें ज्याचें ह्मणून

कवितारूपानें धर्षन केलें आहे, मग तें सृष्टीतील उत्तम देखाव्याविषयीं असो, मानवस्वभावाविषयीं असो, अथवा दुसरें काहीं तरी मनोरंजक असो, तें सगळें मजपासूनच, हें खास आहे. मला त्यांतलें एक अक्षर कळत नाहीं हें मी कबूल करितें, पण तें सगळें मजपासूनच.”

लेखणी—“वाहवागे ! एक गोष्ट विसरलीस वाटतें. अगे, तूं नुस्ती प्रवाही पदार्थाचा पुरवठा करणारीण आहेस. खरें ह्मटलें तर, मजमध्ये जें काहीं आहे त्याचें कागदावर टांचण करण्यास लागणाऱ्या द्रव्याचा पुरवठा मात्र तुजकडून होतो. लिहिणारीण काय ती मी, तुला कोण पुसतो !”

दौत—“काय ह्मणतेस ! तूं तर नुकी काल आलीस. तुला कसचा अनुभव सुद्धां नाहीं. दोन दिवसांनीं झिजलीस ह्मणजे तुला फेंकून देतील. तुझा एवढा बडेजाव कशास हवा ? मी कवि आहे अशी घमेंड तुला कां बरें असावी ! अगे, कितती केलें तरी तूं बोलून चालू न बटीकच. तुझ्यासारख्या आल्या कितती व गेल्या कितती ! त्या मनुष्यास लिहितांना माझा केवढा उपयोग आहे ! तुझे काय !

लेखणी—“पुरे पुरे ! शाईच्या खापरास एवढा दिमाख कशास हवा !”

इतक्यांत संध्याकाळ झाली आणि कविराज घरीं आले. ते त्या दिवशीं एका गायनाच्या मजलशीस गेले होते. तेथे एकानें इतक्या काहीं उत्तम रीतीनें सतार वाजविली कीं, तें ऐकून आमचे कविराज अगदीं भुलून गेले. वाजविणारानें निरनिराळें राग व रागिण्या वाजवून सर्व ऐकणाऱ्यांस थक्क करून सोडले. जरी ते राग वाजविण्यास फार कठीण होते तरी त्यांचीं बोटें कशीं जेथल्या तेथे खेल्यासारखीं पडत व सतारच जणूं बोलत आहे असें ऐकणाऱ्यांस वाटे. त्यांचें सगळें लक्ष सतारीकडे व त्या बोट्यांकडे होतें व त्यांचा चालक जो मनुष्य तो तर कोणीकडेच राहिला. सर्व जण काय ती त्या सतारीची व त्या हाताची तारीफ करीत आपापल्या घरीं गेले. पण या कवीस त्या वाजविणाराचा विसर पडला नाही. घरीं येतांच कवीनें पुढें लिहिलेल्या विचारांचें टांचण केलें:—

“जो सुस्वर ध्वनि त्या सतारीतून निघत होता, तो आम्हीं काढला असें त्या बोट्यांनीं अथवा त्या सतारीनें ह्मणणें केवढें मूर्खपणाचें होईल. पण लोक वारंवार असेंच करतात ! कवि, कारागीर, व निरनिराळ्या शास्त्रीयज्ञानांचा शोध लावणारे इत्यादिकांचें ह्मणणें वारंवार असें असतें कीं “हें आम्हीं केलें.” पण तसें नाहीं, ते सर्वजण व आम्हीही सर्वसमर्थप्रभूच्या हातीं

केवळ साधन असे आहेत, व तो आमचा उपयोग करतो. यास्तव सगळा मान व गौरव त्यासच असावे. आह्मी व्यर्थ अभिमान वाहू नये.”

“भलें झालें ! घे आतां पदरांत. मी जें लिहिलें तें तो मोठ्यानें वाचीत असतां तूं ऐकलेंसना ? असें लेखणी दौतीस ह्मणाली.”

दौत—“अगे, तें तुलाच टोंचून आहे वरें. यानें तरी तुझा गर्व उतरेल ! एवढें नाहीं कां तुझ्या लक्षांत आलें !”

लेखणी—“बस, बस, हलकट शईचें खापर !”

दौत—“चल, जा, लिहिण्याचें काटूक !”

अशा प्रकारें त्यांनीं एकमेकींचा पाणउतारा केला. प्रत्येकीला असें वाटलें कीं मी खासा जबाब दिला, व अशा समजुतीनें त्या स्वस्थ घोरत पडल्या, पण कवीस झोंप आली नाही, त्यानें त्यावरून आपल्या अंतःकरणाच्या स्थितिविषयीं बोध घेऊन “सर्व गौरव त्यालाच असो,” असें ह्मटलें, आणि मग तो झोंपीं गेला.

शि० मसोजी.

साक्रेटीस.

(१९८ पृष्ठावरून.)

साक्रेटीस आपल्या विद्यार्थ्यांस प्रश्न करून त्यांच्याकडून उत्तरे काढून घेई. अशी त्याची शिकविण्याची रीत होती. त्याचा अरिस्टोडिमस नांवाचा एक शिष्य होता. त्याला ईश्वर आहे हा सिद्धांत शिकविण्यास साक्रेटिसानें जो संवाद केला तो थोडक्यांत देतो.

साक्रे०—अरिस्टोडिमसा, ज्याच्या गुणांवरून तूं त्याची प्रशंसा करतोस असा कोणी मनुष्य आहे काय ?

अरि०—पुष्कळ आहेत.

साक्रे०—त्यापैकीं कांहींचीं नांवें सांग पाहूं.

अरि०—होमराची प्रशंसा त्याच्या कवितेवरून मी करतो. साफोक्लिसास त्याच्या गोष्टी रचण्याच्या हातोटीमुळें मी मान देतो. पालिक्लीट याला उत्तम पुतळे करण्याबद्दल मी चाहतो. आणि झुकसीस याला चित्रें काढण्याबद्दल मी मान देतो.

साक्रे०—यापैकीं जो निर्जीव मूर्ति करतो त्याला अधिक मान देतोस किंवा जो नुस्तें हालते चालते प्राणी नाहीत तर सबुद्ध प्राणी करतो त्याला अधिक मान देतोस !

अरि०—जो सबुद्ध प्राणी करतो त्याला. परंतु हे प्राणी त्यानें आपल्या बुद्धीनें व चातुर्यानें केलेले असवे. आपोआप झालेले नसावे

साक्रे०—वरें. या जगांत बहुत गोष्टींचे उपयोग आह्मांस समजतात. आणि कांहीं गोष्टींचे उपयोग आह्मांस समजत नाहीत. तर त्यापैकीं कोणत्या वस्तूं-विषयीं असें ह्मणतां येईल कीं या करण्यांत बुद्धीचा व चातुर्याचा उपयोग झाला आहे ?

अरि०—ज्यांचा उपयोगीपणा उघड दिसतो त्यां-विषयीं.

साक्रे०—आतां मनुष्य उत्पन्न केला ती शक्ति कोणती-हि असो. परंतु त्याच्या सर्व इंद्रियावरून असें दिसतें कीं तीं त्याच्या फार उपयोगीं पडावीं ह्मणून केलीं आहेत. डोळे पाहण्यासाठीं; कान ऐकण्यासाठीं; नाक हुंगण्यासाठीं; जीभ रुचि घेण्यासाठीं. जर डोळे नसते तर सुंदर रंग आमच्या काय कामाचे असते ? कान नसते तर मधुर आवाज आह्मांस काय होते ? नाक नसते तर सुवासिक द्रव्ये आमच्या काय उपयोगास पडतीं ?

त्याचप्रमाणें आमचे दांत कसे बनावले आहेत ; पुढचे तोडण्यास, मागचे चावून अन्नाचें पीठ करण्यास उपयोगी केले आहेत. आमचे डोळे नाजूक आहेत ह्मणून त्यांवर झांकण घालण्यास कशा पापण्या केल्या आहेत !

तर मग आह्मांला कोणी बुद्धिवान्कर्ष्यानें केलें असावे किंवा आह्मी आपोआप झालो असूं ?

साक्रेटिसाचें शिकविणें कांहीं लोकांस आवडत नसे. तो असें सांगे कीं, “तुह्मांला आवडतें तेंच करूं नका. तर जें योग्य आहे तें करा. तुह्मांला संतोषविण्यास मी झटणार नाहीं. तर देवास जें आवडतें तें मी करीन. आणि जोंवर मला शक्ति आहे तोंवर मी तुह्मांस सूचना करीत जाईन. तुह्मी पैसा व मान मिळविण्यास मात्र कसे झटतां ? सत्य, ज्ञान, आत्मा व त्याचें मोल कां शोधित नाहीं ? आपण सर्व चुकलो आहो; आपणांस मागांवर आणण्यास आकाशांतून कोणी गुरू आला पाहिजे.”

साक्रेटिसाच्या शिकविण्यावरून कांहीं लोक अधिक चवताळले. त्यांनीं त्यावर भलभलत्या गोष्टी शिकविण्याचा आरोप ठेवून त्याची चौकशी सुरू केली. तेव्हां साक्रेटीस घेर्यानें पुनः ह्मणाला कीं मी करतो तेंच योग्य आहे. त्याच्या न्यायाधीशांनीं त्याला मरणदंड ठरविला. तेव्हां पुष्कळांनीं साक्रेटिसास ह्मटलें कीं “तुह्मी आतां तरी नम्रपणा दाखवा, क्षमा मागा, विनंती करा, आणि आतांपासून असें शिकविणार नाहीं असें ह्मणा.” परंतु तो ह्मणाला “मी असें करणार नाहीं व माझे पुत्र-हि असें करणार नाहीत. मीं अयोग्य केले नाहीं. माझ्या-मध्ये व माझ्या न्यायाधीशांमध्ये देव न्याय करील. मी

दोषी नाही. परंतु सत्याने माझ्यावर दोष ठेवणारांस दंड ठरविला आहे.”

त्याला शेवटीं तुरुंगांत पाठविलें. तेथें एक महिनाभर त्याने आपल्या शिष्यांस शिकविलें. ज्या दिवशीं त्याला मारायाचें होतें त्या दिवशीं आत्म्याच्या अमरपणाविषयीं तो शिकवित होता. त्यानें ह्मटलें, “मरण हें केवळ दुसऱ्या व गौरवी आयुष्याचा आरंभ आहे.” मग त्यानें आपल्या नातलगांस व मित्रांस निरोप दिला. त्याचे कांहीं शिष्य त्याच्याजवळ तसेच बसून राहिले. शेवटीं विषाचा पेला भरून एक तरुण आला. त्यापासून साक्रेटिसानें तो खुशाल घेतला, आणि पिऊन टाकला. तेव्हां सर्व रडूं लागले. तो ह्मणाला “असें काय करतां?” तें विष त्याच्या अंगांत भिजू लागलें तेव्हां साक्रेटिस निजला व तसाच मरण पावला. **शा. रा. मोडक.**

ज्यान बर्क व त्यानें मागें टाकलेला पैसा.

सुमारे पन्नास वर्षांमागें बॉस्टन शहरच्या रस्त्यावर रात्रीं ज्यान बर्काची व माझी प्रथमच गांठ पडली. त्यापूर्वीं मीं त्याला कधीं पाहिलें नव्हतें. तो त्या वेळेस वर्तमानपत्रें विकीत इकडे तिकडे फिरत होता, व नुकतीच छापून आलेली बातमी मोठ्यानें ओरडून लोकांस कळवीत होता. माझ्याजवळ तो आला, त्या वेळेस पावसाची बरीच झिमझिम चालली होती. ह्मणून मला वाटलें कीं या विचाऱ्याला आपल्या छत्रीखालीं घ्यावें. तो छत्रीखालीं घेऊन उभा राहिल्यावर आम्ही दोघे एकमेकांशीं कांहीं बोलूं लागलों. परंतु मला त्या वेळेस जवळच्या एका गांवीं जाण्याची बरा होती व मी टप्याच्या गाडीची वाटच पाहत होतो. तथापि त्याला पाहिल्याबरोबर माझ्या मनांत आलें कीं, याची सर्व हकीकत ऐकून घेतली पाहिजे. तो ह्मणाला, “माझा बाप तर बारला; आई जीवंत आहे. ती नानाप्रकारचीं कामें करून आम्हांस वस्त्रपात्र खणेंपिणें कसे तरी पुरविते. परंतु तिला भारी कष्ट पडतात. मला तर कांहीं फारसें मिळत नाही. आईलाच एखाद्या दिवशीं मिळालें तर बरेंसें मिळतें. पण तसें नित्य कोठें आहे? तसें असतें तर आमचें चांगलें चालतें. वर्तमानपत्रें विकणारीं जितकीं मुलें रस्त्यानें फिरतात तितक्यांमध्ये मी दुसऱ्या नंबरचा आहे.”

मी—मुलें तुला कोणत्या नांवानें हांक मारतात? तुझे नांव ज्यान कीं काय?

मु०—छे छे, सर्व मुलें मला फोपशा या नांवानें हांक मारतात. मी अंगानें असा लडू आहे म्हणून.

मी—बरें मीही तसेच म्हणत जाईन. कारण मी तुझा मित्र झालों आहे. तर तुला आतां एक गोष्ट सांगतो. ती बोधासारखी मानून अगदीं विसरूं नको. जर तिजप्रमाणें तूं करशील, तर एथें मी आतां तुला हजार रुपये दिले तरी त्यापेक्षा ती गोष्ट तुला ज्यास्ती फायद्याची होईल.

हें ऐकून तो मजकडे आश्चर्यभरित होऊन पाहूं लागला व स्तब्ध उभा राहिला. पुढें मी त्याशीं असें बोललों—“फोपशा, ज्या ज्या वेळीं तूं दाहा दाहा पैसे मिळवितोस, त्या त्या वेळीं एकेक पैसा व्याकेंत टाकीत जा. रुपया मिळविलास तर त्यांतून दाहा पैसे व्याकेंत टाकीत जा. असें करणें तुला कधीं कधीं कठीण जाईल, पण तसें तूं करीत गेलास तर पुढें तुला मोठा कायदा होईल. जर तूं आज दोनशे रुपये व्याकेंत ठेविलेस, तर तूं म्हातारा होशील तोंपर्यंत त्या दोनशेचे किती रुपये होतील! फार मोठी रकम होईल, आणि तिजवर तुझे किती चांगल्या रीतीनें चालेल! परंतु तितके रुपये व्याकेंत ठेवण्यास हल्लीं तुजपाशीं नाहीत. तथापि आतां-पासून जें कांहीं तुझ्या हातांत येईल त्यांतून एक दशमांश व्याकेंत टाकीत गेलास तर म्हातारपणीं तूं इतका श्रीमंत होशील कीं, तुला पाहिजे तें करतां येईल. आयुष्यभर तूं वर्तमानपत्रें विकण्याचाच धंदा करशील असें नाही. दुसरा कोणताही धंदा केलास तरी त्यांतील प्राप्तीप्रमाणें निदान एक चतुर्थांश, एक तृतीयांश, किंवा एक द्वितीयांशदेखील व्याकेंत टाकतां आला तर पुढें तुजपाशीं केवढा संग्रह होईल!” फोपशानें हें सर्व ऐकून घेऊन कांकूं करीत ह्मटलें, “आपल्या म्हणण्याप्रमाणें जमलें तर पाहीन बोआ!”

रस्त्यांतील मुलांचीं मनें वळवून अशा गोष्टीकडे किंवा दुसऱ्या एखाद्या उपयुक्त कामाकडे लावणें मोठें कठीण पडतें, व त्यांच्या मताविरुद्ध कोणी बोललें असतां ते घट्ट मनाचे होतात हें जाणून मीं पुनः त्याला ह्मटलें कीं, “तुझ्याकडून हें होईल कीं नाही याविषयीं मला अंदेशा वाटतो.” तो ह्मणाला, “नाहीं नाहीं, अंदेशा कसचा! मी आतां तसेच करतो बघा.”

तितक्यांत माझी गाडी येऊन ठेपली. तींत बसून मी त्याजकडे बोट करून पुनः ह्मणालों, “फोपशा, लक्षांत ठेवअं. विसरूं नको. दाहा पैशांतून एक पैसा व्याकेंत टाकलाच पाहिजे.” माझी गाडी झपाट्यानें पुढें चालती झाली, तरी फोपशाकडे माझी नजर होतीच. तो तेथून लागलीच एका दुकानाच्या पडवीत गेला आणि आपल्या जवळचे पैसे मोजूं लागला. पुढें त्यानें काय केलें व माझे सांगणें कितपत ध्यानांत ठेविलें हें मला कांहीं समजलें नाही.

या गोष्टीस अकरा वर्षे लोटून गेलीं. मी एके दिवशीं पुस्तकें छापून प्रसिद्ध करण्याच्या दुकानांत सहज गेलों. त्या दुकानाचा मुख्य मालक मि० हिक्स या नांवाचा एक गृहस्थ होता. त्याचें ऑफीसही तेथेच होतें. त्याजकडे मी कांहीं बोलायास चाललों तों मध्येच मला एक तरुण माणूस भेटला. तो एका मोलकरणीस भुई कशी धुवावी वगैरे सांगत उभा राहिला होता. मला पाहिल्याबरोबर त्यानें हात पुढें करून ह्मटलें, “आपण मि० रिचर्डसन ना !” त्याच्या चेहऱ्याकडे पाहून मलाही भास झाला कीं, हा मनुष्य पूर्वीं कोठें तरी पाहिला असावा. पण कोठें व कधीं पाहिला हें कांहीं लक्षांत येईना. तो ह्मणाला, “आपणांस फोपशाची आठवण आहे काय ? मला आपण ओळखिलें नाहीं असें दिसतें. आतां मला ज्यान ह्मणतात.” इतकें जरी तो सांगतो आहे तरी मीं त्याला ओळखिलेंच नाहीं. शेवटीं येतां येतां तें सर्व माझ्या लक्षांत येऊं लागलें, आणि अमूक रस्त्यावर याची माझी गांठ पडली असावी असें मला वाटलें. मग मीं त्याला विचारलें, “कसे काय ज्यान, वरें चाललें आहे ना ? आजपर्यंत व्याक्तैत किती पैसे टाकलेस ?” तो हंसून ह्मणाला, “आपणांस वाटलें असेल कीं अद्याप यानें माझ्या सांगण्याप्रमाणें दोन आणे सुद्धां टाकिले नसतील. पण तसें नाहीं वरें साहेब, मीं आपला बोध बरोबर लक्षांत ठेवून व त्याप्रमाणें वागून आजपर्यंत सुमारे तीन हजार रुपये व्याक्तैत ठेविले आहेत, आणि दिवसेंदिवस ती रकम वाढत आहे.”

नंतर त्यानें आपली अकरा वर्षांतील सर्व हकीकत थोडक्यांत येणेंप्रमाणें सांगितली—“आपली माझी भेट झाल्यावर साहा महिन्यांनीं माझी आई वारली. तेव्हां माझ्या एका चुल्यानें माझे पालनपोषण केलें. तो फार ममताळू असे. त्यानें माझे खाणें पिणें वस्त्रपात्र वगैरे सर्व चालविल्यामुळें त्या दिवसांत मला जितकें मिळालें तितकें मीं व्याक्तैत टाकिलें. पुढें दोन वर्षांनीं मी एका आफिसांत चिट्ट्या वगैरे नेण्याआणण्याच्या कामावर लागलों. तें काम मला फार आवडलें. कारण त्यांत बरीच प्राप्ति होऊं लागली. शिवाय रात्री अभ्यास करण्याचीही सवड मिळू लागली. याप्रमाणें कांहीं दिवस लोटल्यावर त्या दुकानची झाडझूड करणें व तें संभाळणें हें काम मला मिळालें. आलीकडे एक वर्षीपासून दुकानचें काम वरेंच वाढलें आहे व त्या कामावर माझीच नेमणूक झाली आहे. त्याबद्दल हल्लीं मला १२५ रु० दरमहा मिळतात. त्यांपैकी निमी रकम मी व्याक्तैत ठेवीत असतां.”

ही त्याची हकीकत ऐकून मला मोठा आनंद वाटला, आणि तेथून निघण्याच्यापूर्वीं मीं त्याला असें सांगितलें कीं, “तुझी खबर घेण्याकरतां व तुला भेटण्याकरितां मी कधीं कधीं येत जाईन.” याप्रमाणें मी त्याजकडे जात असें, व तोही फुरसतीप्रमाणें मजकडे येत असे. त्यानें माझा बोध पक्का ध्यानांत ठेवून, ज्याप्रमाणें कुत्रा तोंडांतलें हाडूक सोडीत नाहीं, त्याप्रमाणें त्यानें आपल्या प्राप्तींतून निमी रकम व्याक्तैत टाकण्याचें सोडलेंच नाहीं. शिवाय जसजसा वेळ मिळें तसतसा तो आपला अभ्यासही वाढवीत असे. त्यानें अनेक पुस्तकें वाचलीं. त्यामुळें त्याला व्यापाराची वगैरे फार चांगली माहिती झाली. त्याचा तो पुस्तकें वाचण्याचा नाद पाहून मि० हिक्स जो दुकानचा मालक त्याला फार नवल वाटे. त्यानें त्याच्या कामाची चलाखी वगैरे पाहून तीन वर्षांतच त्याला आपल्या दुकानचा मुनीम नेमिलें. पाहिल्यापाहिल्यानें त्याला कोणी फारसा मान देत नसत, व प्राप्तिही फारशी नसे. परंतु जसजशी त्याची वाकबगारी व हुषारी दुकानांतील लोकांस कळून येऊं लागली, तसतशी त्याची प्रतिष्ठा वाढून लोक त्याला आपोआप मान देऊं लागले व त्याचा वचक वाळगू लागले. तो नेहमीं इतर लोकांपेक्षां दुकानांत घंटाभर अगोदर येई, व सर्वांच्या मागून दोन घंटांनीं जाई. जितकीं ह्मणून पुस्तकें त्या दुकानांतून प्रसिद्ध होत, तितकीं वाचून टाकल्याशिवाय तो कधीं राहत नसे. त्याच्या लायकीवरून लोक त्याचें बोलणें अगदीं लेखाप्रमाणें मानीत असत. त्या जागेवर तो एकंदर सात वर्षे होता. एके दिवशीं त्याजकडून मला एक पत्र आलें. त्यांत त्यानें आपल्या लग्नासंबंधी कांहीं मजकूर लिहिला होता. ह्मणून मी लागलीच दुसरे दिवशीं त्याजकडे भेटायास गेलों, व लग्नाबद्दल मीं मोठा आनंद प्रदर्शित केला. त्या वेळेंस तो असें ह्मणाला कीं, “आपण पाहिल्यापासून माझ्या पैशाच्या संबधानें मला योग्य प्रकारची मसलत देत आलां. ह्मणून आपणांजवळ आतां सर्व सांगतां. आजपर्यंत मला सुमारे २७००० रु० मिळाले. पेढींत तीन हजारांपेक्षां ज्यास्ती रकम घेत नाहींत ह्मणून आलीकडे मीं वाकीचा पैसा गाहाणाच्या व्यापारांत घातला आहे. या दुकानच्या मालकाचें असें ह्मणणें आहे कीं, ‘पुढील वर्षांच्या आरंभीं जर तुझी या दुकानांत ३०,००० रु० भांडवल घालाल तर तुमची निमी व आमची निमी पाती याप्रमाणें समाईक धंदा चालवूं.’ तूर्त तर माझ्याजवळ तितका पैसा नाहीं, व तोंपर्यंत तो हातींही घेण्यासारखा नाहीं. तथापि दुसऱ्यापासून काढून त्या तीस हजारांची कशी तरी भरती

करावी लागेल. परंतु अशा समयीं लग्न करणें म्हणजे थोडे अविचाराचे आहे असें मी समजतो. ही सर्व अडचण मीं त्या होणाऱ्या बायकोसही कळविली. परंतु तिची कांहीं हरकत नसून, उलट ती साह्य करीन ह्मणून ह्मणते. तर आतां या गोष्टींत आपला कसा काय अभिप्राय आहे ? ”

ही त्याची सर्व हकीकत ऐकून मला किंचित हांसू आले, आणि मीं त्याला ह्मणालों कीं, “ज्यान, जरी तूं व्यापाराकरतां पैसे काढिलेस, तरी त्या संबंधानें तूं अगदीं भीति वाळगूं नको. कारण व्यापारांत तुझी नजर चांगली आहे व तुला कधीं बूड येणार नाहीं.”

त्याचें लग्न वगैरे झाल्यावर पुढें कांहीं वर्षांनीं देशांत एक लढाई उद्भवली. तींत ज्यान क्यापटनची जागा पतकरून लष्कराबरोबर निघून गेला. लढाई आटोपल्यावर घरीं आला तेव्हां कर्नलची पदवी मिळवूनच आला. त्यानें तर मला त्या लढाईसंबंधी हकीकत फारशी सांगितली नाहीं. परंतु त्याच्या लष्करांतील एका शिपायानें त्याचा शूरपणा व धैर्य यांविषयीं सविस्तर वर्तमान सांगितलें. त्यावरून मला मोठें आश्चर्य वाटलें. जोंपर्यंत तो लढाईंत गुंतला होता तोंपर्यंत व्यापाराचें काम जसें चालवें तसें चाललें नाहीं. पण तो तिकडून परत आल्यावर पुनः पहिल्यासारखा शिपायानें व्यापार चालू झाला. त्याचा पातीदार मि० हिकस यास असें दिसून आलें कीं ज्यानास मजपेक्षां देखील व्यापाराचें चांगलें मर्म कळूं लागलें आहे व त्यांत त्याची मोठी दक्षता आहे. ह्मणून तो ज्यानावर सर्व भरंवसा टाकून त्यास वाटेल तसें करूं देत असे. ज्यानाच्या कामकाजाविषयीं त्याची इतकी खातरी झाली कीं, त्यानें माहिनेगणतीं आफिसांत पाऊल सुद्धां ठेवूं नये. दुकानांतील वगैरे सर्व चाकर नौकर ज्यानाच्या हुकुमांत राहून आपापलीं कामें वेळच्या वेळीं बजावीत व ज्यानावर फार खुष असत. त्या कारखान्यांतून जीं पुस्तकें प्रसिद्ध होत, तीं पहिल्या प्रतीचीं असावयाचीं; वाईट किंवा बीभत्स पुस्तक ह्मणून तेथें मिळवावयाचें नाहीं.

याप्रमाणें त्यांचा तो व्यापार वाढतां वाढतां इतका वाढला कीं त्या दिवसांत त्यांस फारच मोठी क्रिफायत झाली; इतकेंच नव्हे, परंतु त्यांनीं आणखी एक नवें टोलेजंग दुकान बांधिलें. या गोष्टीस कांहीं महिने लोटल्यावर मी एक दिवशीं त्या नवीन दुकानांत गेलों. तेथें ज्यानाचें व माझे भाषण होतां होतां तो मला असें म्हणाला कीं, “साहेब, हें सर्व आपल्याच बोधाचें फळ वरें. आपला बोध माझ्या लक्षांतून गेला नाहीं. आतां सर्व दुकानची मालकी मजकडेच आलेली आहे. कारण मि० हिकस यांस ह्याता-

रपणामुळें कामकाजाची दगदग होत नसल्यामुळें त्यांचा हिस्सा मींच विकत घेतला आहे. त्या संबंधानें आज रात्री थोडा समारंभ व्हावयाचा आहे. त्या वेळेस आपण कृपा करून येण्याची तसदी घ्याल तर आम्हांस मोठा आनंद होईल. हें आमचें आमंत्रण आपण जर स्वीकारलें नाहीं तर आमच्या घरच्या मंडळीस फार वाईट वाटेल.”

आमंत्रणाप्रमाणें मी रात्री त्या समारंभास गेलों. आणि माझी गाडी दारापाशीं जाऊन पोंचते न पोंचते तोंच आंतून एक लहान मुलगा दडदड बाहेर पळत आला आणि आम्हांस भेटला. मीं ज्यानाकडे पाहून हंसत हंसत म्हटलें, “याचें नांव फोपशाच ठेविलें काय हो ? ” या माझ्या भाषणाचें ज्यानालाही कौतुक वाटून हांसू आलें.

पुस्तकें छापणें व तीं प्रसिद्ध करणें एवढेंच ज्यान बर्क याजकडे काम होतें असें नाहीं. तर त्याच्यामागे दुसरीं अनेक कामें होतीं. एखादा मंडळीचें अध्यक्षपण दुसरीचा खजीनदार, तिसरीचा व्यवस्थापक याप्रमाणें मोठमोठ्या वजनदारीच्या कामांत तो असावयाचाच. कारण त्याचा तसाच नांवलौकिक ज्ञान होता. एकदा संस्थानच्या कायदे करणाऱ्या सभेंत त्याची नेमणूक झाली. तेथें ज्या ज्या गोष्टी घडल्या, त्यांपैकीं कांहीं कांहीं माझ्या पाहण्यांत आल्या आहेत. त्या सभेंत एक मनुष्य आला होता. तो अंगानें भला धष्टपुष्ट व धिप्पाड असून एका मोठ्या कंपनीचा गुमास्ता होता. त्यानें ज्यानाजवळ अशी गोष्ट काढिली कीं, जर तुझी अमूक प्रकारें आपल्या मताची चिष्टी टाकाल तर आमच्या कंपनीकडून तुम्हांस अमूक अमूक फायदा होईल. हें लालूच दाखविण्याचें भाषण ऐकून मला असें वाटलें कीं, मि० ज्यान बर्क आतां ह्या गुमास्त्याला खालीं पाडून खूप शोडतो कीं काय ! परंतु तितक्या पलचास गोष्ट आली नाहीं ह्मणून बरें झालें. ज्यान बर्कानें तर आपला हात उचलला होताच. पण तो गुमास्ता भिऊन व मनांत खजिल होऊन तेथून पटकन निघून चालता झाला. सिंहाच्या डरकावणीपुढें उभें राहणें फार कठीण काम आहे.

या गोष्टीस तीन वर्षे झाल्यावर मी एके दिवशीं वर्तमानपत्र वाचित बसलों होतो. त्यांत ज्यान बर्कच्या मृत्यूविषयीं एकदम खबर वाचण्यांत आली. ती वाचतां वाचतांच माझ्या हातांतून वर्तमानपत्र गळून खालीं पडलें, आणि मी हातांनीं आपले तोंड झांकून घेतलें. त्याचा मृत्यु इतका अकस्मात झाला कीं, मला कांहीं तें खरें वाटेना. त्याला एक प्रकारचा छातीचा रोग झाला होता, व तो आफिसांत काम करीत बसला असतांना एकाएकीं तेथेंच मरण पावला. मरणापूर्वीं त्यानें आपल्या थोरल्या मुलाकडे सर्व कामाची व्यवस्था सोंपून

दिली होती. बापाच्यामार्गे मुलानेही चांगल्या रीतीने चालविले आहे. तथापि चाकरनौकरांस ज्यान बर्काची वरचेवर आठवण होऊन मोठे दुःख वाटते.

त्याने जे मृत्युपत्र केले होते त्यांत असे एक कलम होते कीं, माझ्या पहिल्या अकरा वर्षांत मिळालेले पैसे व त्यांचे आजपर्यंत झालेले व्याज मिळून जी रकम होईल ती माझा परम मित्र मि० रिचर्डसन यांस मी खुषीने व आवडीने दिली आहे. त्याने व्यापारधंद्यांत बराच पैसा कमावला होता. शिवाय त्या पहिल्या तीन हजार रुपयांचे व्याजासुद्धा चौवीस हजार रुपये झाले होते. मला तर त्याच्या पैशाची गरज नव्हती. ह्मणून मी तो सर्व पैसा जीं गरीबगुरीव मुलें वर्तमानपत्रे विक्रीत फिरतात त्यांच्या खर्चाकडे लावीत असतो. त्या मुलांपैकीं कित्येक चांगलीं सुधरत चाललीं आहेत. मी तर आतां ह्यातारा झालों आहे व माझ्याने फारशी खटपट होत नाही. परंतु मला वारंवार ज्यान बर्काचे स्मरण होऊन असे वाटते कीं, तसा मुलगा आतां बहुधा आढळणार नाही.

उत्तम अन्नूपत्र.

ज्यॉन या नांवाच्या एका पंधरा वर्षांच्या मुलाला एका प्रसिद्ध वकिलाच्या आफिसांत चाकरी धरावयाची होती, कारण त्या वकिलाने वर्तमानपत्रद्वारे एका मुलाची आह्मांस आवश्यकता आहे म्हणून जाहीर केले होते. त्या ठिकाणें ज्यॉनच्या ओळखीचे कोणी नसून त्याला कोणाचा व शैलाही नव्हता. म्हणून आपल्याला तेथे यश मिळेल अशी त्याला खात्री नव्हती. तो आपल्या मनांत म्हणाला कीं, "तेथे काम मिळेल असे तर कांहीं दिसत नाही; परंतु आपल्याकडून होईल तितके नीटनेटकेपणाने व व्यवस्थेने जावे, मग साधले तर साधले." दुसऱ्या दिवशीं तो ठाकठीक रीतीने स्वच्छ पोषाक करून त्या वकिलाच्या आफिसास गेला. वकिलाने त्याला पाहण्यास बोलाविले तेव्हां तो आपली टोपी हातांत घेऊन हास्पवदनाने आंत गेला. वकील मोठा चाणाक्ष होता. त्याने त्या मुलाला नखाशिखान्त न्याहाळिले व मनांत म्हटले कीं, "चेहरा तर मनोरम दिसतो व रीतभातही सुरेख आहे. दुसरे उमेदवार नव्या पोषाकाने आले होते परंतु याच्या आंगांत साधारणच पण नीटनेटकापोषाक असून केंस विचरलेले व अंग निर्मल आहे" पुनः तो वकील म्हणतो, "एथपर्यंत सर्व ठीक आण इतर मुलेंही अशीच स्वच्छ दिसत होती." नेंफेचें लक्ष त्या मुलाच्या बोटांच्या नखांकडे गेले. तीं इतर मुलांप्रमाणे नसून अगदीं डागाविरहित

होतीं. हे पाहून त्या हुशार वकिलाने म्हटले " वाः! हा मुलगा तर सर्व प्रकारें नीट आढळला बोभा!" मग त्याने त्याला कांहीं प्रश्न केले; त्या सर्वांचीं त्याने समर्पक उत्तरे दिलीं. तीं ऐकून त्या मुलाच्या तीव्र बुद्धीबद्दल वकिलास संतोष वाटला. त्याने त्याचे हस्ताक्षरही पाहिले; ते वळणदार व सुवाच्य असे होते. "अक्षर तर छान आहे, बरे, आतां तुझे अन्नूपत्र आण पाहू?" असे वकिलाच्या तोंडांतून निघतांच त्या मुलाचे तोंड खर्कन उतरले व त्याला ती नौकरी मिळण्याची जी थोडीबहुत आशा होती तिचा बहुतेक मोड झाला. तथापि त्याने हळूच उत्तर दिले कीं, "या शहरांत माझी कोणाची ओळख नसल्यामुळे माझे अन्नूपत्र आपणांस हजर करता येत नाही." "असे जर आहे तर कांहीं उपयोग नाही, अन्नूपत्राशिवाय येथे कोणाचे चालायाचे नाही." याप्रमाणे तो वकील बोलतो आहे तोंच मुलाला आपल्या आईच्या पत्राची आठवण होऊन कांहींसा धीर आला. मग त्याने वकिलास ह्मटले, "महाराज, अन्नूपत्र तर मजजवळ येथे नाही, पण अन्नूपत्रादाखल माझ्या आईचे नुकतेच आलेले एक पत्र आहे ते, आपली मर्जी असल्यास दाखवितो. वकिलाने ते पत्र घेऊन समग्र वाचिले. त्यांत येणेंप्रमाणे मजकूर होता:—

प्रिय पुत्र ज्यॉन, यास.—

वि. मी तुला या पत्राने एवढेंच सुचविते कीं, जेथे कोठे तूं नौकरी करशील तेथे ते काम स्वतःचेंच आहे असे समजून लक्षपूर्वक करीत जा. इतर मुलांप्रमाणे निष्काळजीने किंवा अर्धवट काम करून बढतीची इच्छा बाळगूं नकोस. तुझ्याने करवेल तितके लक्षपूर्वक काम कर, आणि आपल्या धन्याची मर्जी संपादून घे ह्मणजे तो तुला कधीही अंतर देणार नाही. तुझे वर्तन जसे घरांत चांगले होते तसेच आपल्या कामांत ठेवून नेहमीं नेकीने व सचोटीने वागत जा ह्मणजे परमेश्वर तुला यश देईल. इ०.

हे पत्र त्या वकिलाला इतके आवडले कीं त्याने ते पुनः वाचून पाहिले व मनांत ह्मटले, "याला आईने जो सहुपदेश केला आहे तो खरोखर नावाजण्यासारखा आहे. मला वाटते कीं या बोधपर पत्रापेक्षा आतां अन्नूपत्रांत काय ज्यास्त आहे! त्याची कांहीं गरज नाही. मग त्याने त्या मुलास लागलीच कामावर ठेविले.

ज्यॉनाने पांच वर्षेपर्यंत त्या वकिलाची नौकरी केली व पुढे कांहीं वर्षांनी तो एक मोठा प्रसिद्ध वकील झाला. त्याचे काम इतक्या भरभराटीने वाढत चालले कीं, त्याच्याविषयीं एकांने दुसऱ्या एका प्रतिष्ठित वकिलास विचारिले, वकीलसाहेब, "तुम्ही याला आपला

भागीदार करतां काय?" त्यानें जबाब दिला कीं "होय, त्याच्याशिवाय माझे चांगले चालायाचे नाही. तो माझा भागीदार होईल तर आमचे काम चांगले चालेल." पाहा! आईच्या उपदेशाचा किती चांगला परिणाम झाला! ज्यानें आपल्या मित्रमंडळीस वारंवार असें बोलून दाखवीत असे कीं, आईनें मला पत्रद्वारे केलेला सदुपदेश हे एक उत्तम अन्नपत्रच आहे. आ० ऐजक.

जादुगिराची धांदल.

जादुगीर फार धांदले असतात. ते हातचलाखी करून लोकांस खूप फसवितात. परंतु कधीं कधीं त्यांची देखील खूप धांदल उडते. अशीच गोष्ट एका जादुगिराची झाली. त्यानें युरोपांत पुष्कळ ठिकाणीं आपले खेळ करून दाखविले होते. कित्येक राजारजवाड्यांसमोरहि आपल्या जादूचे पराक्रम केले होते. ह्मणून तो बराच नाणावला होता.

एका वेळेस तो मांदागास्कर बेटावर गेला. तेव्हां तेथील सरदारलोकांनीं त्याचे खेळ करविले. एका खेळास मांदागास्करची राणीहि आली होती. तिच्या समोर त्यानें एका बाईस उभी करून एकाएकीं नाहीशी केली. तेव्हां सर्वांस फार आश्चर्य वाटलें. मग त्यानें एक प्याला घेतला. त्याच्यांत सर्वासमोर पाणी ओतलें आणि त्यांतील थोडे पिऊन दाखविलें. मग सर्वांस ह्मटलें, "पाहा, यांत स्वच्छ पाणी मात्र आहे. आतां याचे बाईन् करातों." असें ह्मणून त्यानें थोडी छांछूं करून तें पाणी तांबडें दिसायास लावलें. तेव्हां सर्वांस मोठें आश्चर्य वाटलें आणि त्यावरून जादुगीर फार फुगून गेला. त्यानें राणीस तें पिऊन पाहण्याचा आग्रह केला पण ती कबूल होईना. कोणी त्याला सांगितलें कीं राणीसाहेब चार माणसांत मद्याला शिवणार नाहीत. तरी त्याकडे लक्ष न देतां त्यानें शेवटीं तो पेला राणीसाहेबांच्या मांडीवर ठेवला. तेव्हां त्यांतून थोडे सांडलें व तिच्या कपड्यांवर पडलें.

ही गोष्ट तेथल्या रिवाजाप्रमाणें फार मोठा गुन्हा समजतात. लागलेच सर्व लोक उठले आणि कोणी धरा, कोणी मारा, कोणी उडवा डोकें, असें ह्मणूं लागले. तेव्हां त्या जादुगिराची कोण धांदल उडाली! त्याला असें झालें कीं कशाला मी एथें आलों. मोठ्या प्रयासानें तो तेथील इंग्रजी वकिलाच्या घरीं पोचला. त्यानें त्याला आपल्या घरांत लपविलें. परंतु इतक्यांत त्याच्या घराभोंवतीं गर्दी जमली. आणि जादुगिरास आमच्या हवालीं करा ह्मणून ते लोक ह्मणूं लागले. तेव्हां मोठ्या विनंती-

नें आजचा दिवस दम धरा. उद्यां व्यवस्था करूं अशा बोलीवर त्या वकिलानें त्यांस थोपविलें. मग जाऊन त्यानें राणीपाशीं विनंती केली व क्षमा मिळवून त्या जादुगिरास गुप्त रूपें एका जहाजावर बसवून रवाना केलें.

त्या जादुगिरानें राणीसमोरून व तिच्या सरदारांसमोरून एका बाईस नाहीसें केलें. परंतु त्याजवर प्रसंग आला तेव्हां त्याच्यानें आपणास नाहीसें करवेंना. जादू ह्मणून सर्व थोतांड आहे. हातचलाखीनें काहीं खेळ केले ह्मणजे लोकांस वाटतें कीं मोठा चमत्कार झाला. परंतु ही फार मोठी चूक आहे. गारूडीलोक मातीचा रूपयां करून दाखवितात. तरी भिक्षा मागतात. या जगांत तर पुष्कळ माती आहे. आणि जर मातीचा रूपया करण्याची खरोखर युक्ति त्यांस माहीत असती तर ती युक्ति खर्चून त्यांना धनवान् कां होतां येऊं नये? परंतु त्यांचे केवळ थोतांड असतें. शा. रा. मोडक.

शास्त्रांतील प्रश्न.

१. पौल ख्रिस्ती झाला त्यापूर्वीचा त्याचा वृत्तांत सांगा.
२. "कांझावर लाय मारणें हें तुला कठीण आहे," याचा अर्थ काय?
३. दमास्कस शहरांत थोडे दिवस घालविल्यावर पौल कोठें गेला?
४. प्रेषितांच्या कृत्यांच्या १० व्या अध्यायांतील दृष्टांताकडून पंतराला काय शिकवावे, अशी देवाची इच्छा होती?
५. कोणत्या प्रसंगां लोक पौल व बार्नाबा यांस भजणार होते?
६. ख्रिस्त जीवंत होऊन उठल्यावर किती वेळा व कोणाला दिसला?
७. नव्या करारांत कोणत्या तीन मनुष्यांनीं ख्रिस्ती या शब्दाचा उपयोग केला?
८. शिष्य आपणाविषयीं कोणत्या नांवांनीं बोलत असत?
९. मेलेल्यास जीवंत करण्यापूर्वी, पंतराशिवाय आणखी कोणीं सर्व मित्रांस घराबाहेर लाविलें? जी. गार्डन.

शास्त्रप्रश्नांचीं उत्तरें देणारांचीं नांवे.

सु० शे० उ०

सु० म० व०

बालबोधमेवा.

पु० २०.

डिसेंबर, १८९२.

अंक १२.

“कारण आह्मांसाठीं बाल जन्मला आहे, आह्मांसाठीं पुत्र दिला आहे, आणि त्याच्या खांद्यावर अधिकार होईल, आणि त्याचें नाम आश्चर्य, मंत्री, समर्थ देव, अनंतकालचा पिता, शांतीचा राजा असें ठेवण्यांत येईल.”

यशाया. अ० ९, ओ. ६.

ख्रीस्तजन्म.

श्लोक-शा०वि०.

“तेव्हा मेंढ-

पाळ घाईनें गेले

आणि मारया व योसेफ व

गव्हाणींत निजविलेले बाळक

(येशू) हीं त्यांस सांपडलीं.

मग त्यांनीं पाहिल्यावर त्या

बाळकाविषयीं जी गोष्ट आप-

णांस सांगितली होती ती त्यांनीं

कळविली.” लूका. आ.२.ओ. १६, १७.

दूतें जो स्तविला जर्गीं प्रगटला भक्तांनि जो वंदिला ।
 मार्ये खेळविला वनींहि फिरला रोग्यांनि जो वेष्टिला ॥
 दुःखे जो भरला बहूत छळिला इखायले मारिला ।
 तो हा सद्गुरु बेथलेम नगरीं ख्रीस्त प्रभू जन्मला ॥१॥
 जातें जो गणिला द्वितीयचि असा त्रैक्यामधे सारखा ।
 राहे जो परमेश्वरा समिप तो झाला पतीतां सखा ॥
 आला बाळक होउनी महिवरी पाप्यांस तारावया ।
 मार्येच्या उदरीं प्रभू अवतरे त्याची किति ही दया ॥२॥
 स्वर्गाचा तंव दिव्य दूत प्रगटे त्या मेषपालांप्रती ।
 सांगे हे शुभवर्त्तमान सकळां कीं पातला भूपती ॥
 दावीदा नगरीं तुह्मांस्तव महा त्राता असा जन्मला ।
 जाणा तो प्रभु सत्यख्रिस्तचि असे गव्हाणिं जो नीजला ३
 सैन्याचा समुदाय तो प्रगटला दूतांसवें त्या स्थळीं ।
 हर्षे ते करिती प्रभूस्तुति सदां गाती नभोमंडळीं ॥
 उल्हासें ह्यणति असो परमही उंचामधें अंतरीं ।
 देवा गौरव माणसांवरि दया शांती तशी भूवरी ॥४॥
 तारा थोर प्रकाशवान गगनीं पूर्वेकडे पाहुनी ।
 मागीलोक यरूशलेम नगरीं वीचारिती येउनी ॥
 राजा जो तुमचा असे उपजला कोठें वसे पाहया ।
 आलों येथवरी धरुनि हृदयीं हेतू नमूं कीं तया ॥५॥
 ऐसें भाषण ऐकतांच नृपती होई भयाभीत तो ।
 शास्त्री याजक मुख्यही मिळवुनी हेरोद त्यां पूसतो ॥
 सांगा हो मजला कुठें निपजला ख्रिस्त प्रभू मेदिनीं ।
 शास्त्री बोलति बेथलेम नगरीं जन्मास ये तो धनी ॥६॥

पूर्वी पासुनि जें भविष्य पहिलें सांगुनियां ठेविलें ।
 कीं हें बेथलेहेम नाहिं समजा सूर्यामघें धाकलें ॥
 कां कीं जो मम लोक पाळिल असा निर्माण होई तिथें ।
 जें भाकीत भविष्यवादि वदले जाणीं नृपा सत्य तें ॥७॥
 बोलावी नृप गुप्त त्या अवसरीं मागीजनां लागुनी ।
 जो तारा दिसला तुझ्यांस मजला सांगा भया त्यागुनी ॥
 आणा जाउनि वर्तमान सगळें आहे कुठें बाळ तो ।
 मीही त्यास नमावया लवकरी यावें असें इच्छितो ॥ ८ ॥
 राजाज्ञा मिळतां त्वरें करुनियां, मार्गीं त्यजीलें स्थळा ।
 तारा जो अवलोकिला स्वनयनीं, चाले पुढें पाहिला ॥
 होता तारक ज्या स्थळीं अचुक तो, राहे उभा जाउनी ।
 आतां बाळ दिसेल सत्य ह्यणुनी, आनंदले ते मनीं ॥९॥
 जाऊनी सदनीं त्वरें करुनि त्या बाळासि मार्येस ते ।
 वंदीती चरणां करुनि नमना, झाले त्या अप्रिये ॥
 दानें कांचन, ऊद, बोळहि अशीं, प्रेम पुढें ठेउनी ।
 मार्गानें दुसऱ्या स्वदेशि मग ते, गेले पहा तेथुनी ॥१०॥
 योसेफा फिरुनी ह्यणे दिसुनियां, स्वप्नीं प्रभू दूत तो ।
 जाई सत्वर घेउनीच मिसरीं, माता तसा बाळ तो ॥
 राहा त्या स्थळिं तूं मुखें करुनिया, सांगे तुला तोंवरी ॥
 कां कीं बाळक मारण्यास टपला, हेरोद त्याचा अरी ॥११॥
 गेला तो निशि घेउनी उभयतां, स्वप्रांत पाही जसें ।
 राहे त्या नगरांत जोंवारि कळे, हेरोद मेला असे ॥
 जाणा कीं मिसरांतुनी मम सुता, आहेच पाचारिलें ।
 व्हावें पूर्ण भविष्य हें ह्यणुनियां, ऐसें घडूं दीधलें ॥१२॥
 मार्गींनीं मजला कसें फसविलें, जाणुनि रागें भरी ।
 क्रोधानें नृपती बहू खवळला, संतापला सत्तरीं ॥
 दासां धाडुनि मारवी सकळ जीं बाळें अती धाकटीं ।
 होतीं त्या नगरीं सिमांतहि तिच्या, हेरोद तो शेवटीं ॥१३॥
 झालें पूर्ण भविष्यवाक्य परिसा, जें इर्मया बोलला ।
 कीं रामीं रडणें व शोक सगळा, आक्रान्त हो जाहला ॥
 आक्रोशा करि बालकास्तव बहु, राहेल जी सर्वदां ।
 तीं नाहीत कुठें असें समजुनी, घेती न शांती कदां ॥१४॥
 जैसा रम्य दिसे नभीं दिनमणी, येतां तमा वारितो ।
 तैसा निर्मळ निष्कलंक गुरू हा, पाण्यांस हो तारितो ॥
 आज्ञा पाळुनि पापदंड भरिला, स्वप्राणही अर्पुनी ।
 केलें तारण सिद्ध त्या प्रभुवरें, जन्मून या मेदिनीं ॥१५॥

समाप्त. ता० आ० पांडित.

कोणावर भरंवसा ठेवावा ?

युरोप व अमेरिका खंडांत नाताळाचे दिवस किती मौजेचे असतात ! युनायटेडस्टेट्स वगैरे देशांत या दिवसांत बर्फ मनस्वी पडते. झाडांचीं पाने गळून

जाऊन त्यांचे निवळ खराटे झालेले असतात, तरी त्यांच्या फांद्यांवर बर्फाचे गुंज असतात ते मोठ्यांसारखे दिसून त्यांस एक प्रकारची नवीनच शोभा येते. नद्या, तळीं व जमिनीवरील पाणी गोठून जाऊन रुप्याचा रस ओतल्याप्रमाणे किंवा आरशासारखे चमकत असते. जेथे जेथे बर्फ पडण्यास ह्यणून जागा आहे तेथे तेथे पांढऱ्या रंगाशिवाय दुसरा रंग दृष्टीस पडत नाही, यामुळे अशी कल्पना मनांत येते कीं परम पवित्र येशू ख्रिस्ताच्या जन्मदिवसाचे वेळीं तो किती निर्मळ होता हें दाखविण्यासाठींच ईश्वरानें पृथ्वीस शुभ वस्त्र नेसविलें आहे. सणाचा दिवस असल्यानें संसारातील रोजचे व्यवहार उरकण्यास कोणी बाहेर जात नाही. घरोघर मंडळी आगव्या पेटवून शेकत बसतात. वाळलेलें सर्पण पेटून त्याची मोठी ज्वाळा निघते. थंडीचा रिघाव घरांत होत नाही. घराला या वेळीं मोठी अवर्णनीय शोभा आलेली असते. हाली, आयव्ही व मिसल्टोच्या पानांच्या जागोजागीं कमानी करितात. घरांस अगदीं लतामंडपाचें स्वरूप येते. इष्टमित्र या समयास एकमेकांच्या घरीं जाऊन राहतात. त्यांच्यांशीं संभाषण करण्यांत दिवस केव्हां व कसा निघून जातो हें कळत नाही. असो.

या वेळीं आमच्या छोटेखानी मंडळीचे ह्यणजे मुलांचे काय विचार चालले असतात हें आतां आपण पाहूं. नाताळाच्या सणांत दरवर्षीं आईबाप आपल्या मुलांस कांहीं तरी बक्षीस देतात. पण हीं बक्षीसें आपणांस आपलीं वडील माणसें देतात, असें फक्त मोठ्या मुलांस कळते. लहान लेकरांची कल्पना अशी असते कीं, सांटाक्लाज ह्यणून कोणी एक वृद्ध मनुष्य आहे. तो फार उन्हासी आहे. त्याला लेकरांची फार आवड आहे. ह्यणून तो आपणांस नाताळांत पाहिजे ती वस्तु भेट ह्यणून देतो. आपण त्या वस्तुचें चिंतन मात्र करण्याचा अवकाश, कीं ती आपणांस मिळालीच. सांटा हा ह्या सर्व वस्तु स्लेज् नांवाच्या एका गाडींत घालून आणतो (स्लेज् ह्यणजे बर्फविरून चालणारी गाडी) व त्या घेऊन आपल्या घराच्या धुराड्यांत शिरून तेथे टांगलेल्या मोठ्यांत किंवा त्याच्याजवळ खालीं जमिनीवर गुप्चूप ठेवून चालता होतो. ह्याबद्दल मुलांची इतकी खात्री झालेली असते कीं, त्याच्या स्लेज् गाडीस लावलेल्या घुंगरांचा आवाज देखील ऐकूं येतो असें त्यांस भासते. बरोबरच आहे. मनीं असे तें स्वप्नीं दिसे, तशी अवस्था त्या मुलांची होते. आईबापही बहुतकरून मुलांची ही समजूत दूर करीत नाहीत. त्यांना आपल्या मुलांचा सांटावरील विश्वास पाहून मोठें कौतुक वाटते. परंतु मुलांच्या आयुष्याचा हा भाग फार महत्त्वाचा आहे व

या वेळीं जे विचार आपण त्यांच्या मनांत भरवूं तेच पुढें दृढ होऊन बसतात. हें लक्षांत आणून न्यायार्क येथील एका प्रसिद्ध पाळकानें सन १८८६ चे नाताळापूर्वी आपल्या मुलास विचारिलें.—

“मुला, यंदां नाताळांत कोणचें बक्षीस मिळण्याची तुला फार इच्छा आहे ?”

“मला एक तीन चाक्री पायगाडी मिळावी असें वाटतें.”

“ती तुला कोण देणार ?”

“सांटाक्लाज. दुसरें कोण ?”

“तो विसरणार नाही अशी तुझी पक्की खातरी आहे काय ?”

“होय, आहे. सर्व मुलांना पाहिजे त्या जिनसा जर तो आणून देतो तर तो माझीच जिन्नस कशी विसरेल ?”

“तूं ज्या कारणावरून ह्मणतोस कीं तो विसरणार नाही त्याच कारणावरून मला वाटतें कीं तो कदाचित् विसरेल.”

“तें कारण कोणतें ?”

“तें हेंच कीं, त्याला पुष्कळ मुलांना नानातऱ्हेच्या देणग्या द्यावयाच्या असतात, त्या सर्व त्याच्या ध्यानांत कशा राहतील ?”

“काय झालें न राहायला ?”

“तुझ्या ध्यानांत त्या राहतील काय ?”

“नाहीं.”

“मग, तुझ्याच सारखा तो. ज्याला कधीं विसर पडणार नाही अशाजवळ तूं आपलें मागणें केलें पाहिजे.”

हें ऐकून मुलगा जरा गोंधळला. त्याला वाटलें कीं न जाणों; तो विसरला तर! पुन्हा त्याच्या मनांत विचार आला कीं आजपर्यंत सांटा जर कोणाची वस्तु आपण्यास विसरला नाही, तर आतां तो विसरेल हें संभवत नाही. तथापि आपला बाप काय सांगतो तें ऐकावें या उद्देशानें त्यानें त्यास विचारिलें—

“जो विसरणार नाही असा कोण आहे ?”

“प्रभु येशू ख्रीस्त. ख्रिस्तावर जर तूं या गोष्टीविषयीं भरंवसा ठेवलास, तर तुझी निराशा होणार नाही. तो देवाचा पुत्र आहे, ह्मणून त्याला विसर पडेल अशी भीति नाही. शिवाय त्यास लेकरें फार आवडतात.”

हें बापाचें बोलणें त्यास खरें वाटलें. तरी त्यास सांटास सोडून द्यावेंसें वाटेना. ज्या गोष्टीची आपणांस संवय लागते, जी गोष्ट आपल्या अंगवळणीं पडते, ती बरोबर नाही असें आपणांस कळलें तरी ती बहुतकरून गलींच सोडवत नाही. सांटाची व त्याची बरीच इख होती. इतकी त्याची प्रभूशीं नव्हती. सांटा- त्याची अद्यापि निराशा झाली नव्हती, ह्मणून

बोलावें कीं न बोलावें असा विचार करीत तो बापाचे तोंडाकडे पाहून ह्मणाला,—“मला वाटतें—सांटावर—भरंवसा ठेवला—तर चालेल.”

बाप ह्मणाला, “बरे.”

पुढें नाताळ येईपर्यंत या बापलेंकांचें या विषयावर बोलणें झालेंच नाही. मुलालाही हें आपण बरोबर केलें नाही असें वाटलें नाही. त्याच्या मनाची खात्री होती कीं, आपणाला गाडी खास मिळणार; ह्मणून तो मोठ्या आनंदांत होता. होतां होतां नाताळ आला. त्या दिवशीं मोठ्या पहाटेस तो उठला, व आपलीं बक्षीसें घ्यावयास गेला, त्या वेळीं काय झालें असेल ह्मणून तुमची कल्पना आहे ? त्याचीं इतर बक्षीसें त्यास दिसलीं, परंतु ज्या जिनसेवर त्याचें मन बसलें होतें, तेवढी मात्र तेथे नव्हती. ती नाही हें पाहून त्याचा केवढा हिरमोड झाला असेल बरें !

त्याला अगदीं रडूं आलें आणि तो आपल्या मनाशीं ह्मणाला—

“मी सांटावर भरंवसा ठेविला याचा परिणाम असा झाला अं! मला जर असें खास ठाऊक असतें कीं हा विसरेल तर मी त्यावर कधींही भरंवसा ठेविला नसता. आझीं ज्या ज्या जिनसेची इच्छा करावी ती ती त्यानें आह्मांस पुरवावी, असें आजपर्यंत चाललें होतें; ह्मणून ह्मटलें कीं यंदांही तसेंच होईल. पण झालें पाहा कसें उलटें तें! आतां काय करावें? आतां जरी त्यावर भरंवसा ठेवावयाचा नाही व प्रभूवर भरंवसा ठेवावयाचा असें ह्मटलें, तरी माझी जिन्नस मिळण्यास मला एक वर्षभर थांबलें पाहिजे. मला गाडी मिळाली नाही तर किती वाईट वाटेल हें जर त्याला कळतें, तर त्यानें खर्चात असें केलें नसतें. पण हें तरी त्यानें जाणून बुजून थोडेंच केलें? त्याला नावें ठेवण्यांत कांहीं अर्थ नाही. त्याला आठवण राहिली नसेल. तर त्यानें काय करावें? असो. जों जों या वाटतें, ह्मणून त्याचा विचार न करावा हेंच बरें.”

त्यानें जरी आपली समजूत अशा रीतीनें करून घेतली, तरी पुढल्या वर्षभर या गोष्टीची वारंवार त्यास आठवण होई, व आपण केलेल्या चुकीबद्दल त्यास फार वाईट वाटे.

सन १८८७ सालचा नोव्हेंबर महिना लागला. त्या वेळीं पाळकानें आपल्या मुलास पुन्हा प्रश्न केला, “मुला, यंदां तूं कोणावर भरंवसा ठेवणार ?” मुलगा—“बाबा, या वेळीं मी प्रभूवर भरंवसा ठेवणार आहे.”

पूर्वी पासुनि जें भविष्य पहिलें सांगूनियां ठेविलें ।
 कीं हें बेथलहेम नाहिं समजा सूर्यामधें धाकलें ॥
 कां कीं जो मम लोक पाळिल असा निर्माण होई तिथें ।
 जें भाकीत भविष्यवादि वदले जाणीं नृपा सत्य तें ॥७॥
 बोलावी नृप गुप्त त्या अवसरीं मागीजनां लागुनी ।
 जो तारा दिसला तुझांस मजला सांगा भया त्यागुनी ॥
 आणा जाउनि वर्तमान संगळें आहे कुठें बाळ तो ।
 मीही त्यास नमावया लवकरी यावें असें इच्छितों ॥ ८ ॥
 राजाज्ञा मिळतां त्वरें करुनियां, मार्गीं त्यजीलें स्थळा ।
 तारा जो अवलोकिला स्वनयनीं, चाले पुढें पाहिला ॥
 होता तारक ज्या स्थळीं अचुक तो, राहे उभा जाउनी ।
 आतां बाळ दिसेल सत्य ह्यणुनी, आनंदले ते मनीं ॥९॥
 जाऊनी सदनीं त्वरें करुनि त्या बाळासि मार्येस ते ।
 वंदीती चरणां करुनि नमना, झाले तया अर्पिते ॥
 दाने कांचन, ऊद, बोळहि अर्शां, प्रेमें पुढें ठेउनी ।
 मार्गानें दुसऱ्या स्वदेशि मग ते, गेले पहा तेथुनी ॥१०॥
 योसेफा फिरुनी ह्यणे दिसुनियां, स्वप्नीं प्रभू दूत तो ।
 जाई सत्वर घेउनीच मिसरीं, माता तसा बाळ तो ॥
 राहा त्या स्थळिं तूं मुखें करुनिया, सांगे तुला तोंवरी ॥
 कां कीं बाळक मारण्यास टपला, हेरोद त्याचा अरी ॥११॥
 गेला तो निशि घेउनी उभयतां, स्वप्नांत पाही जसे ।
 राहे त्या नगरांत जोंवरी कळे, हेरोद मेला असे ॥
 जाणा कीं मिसरांतुनी मम सुता, आहेच पाचारिलें ।
 व्हावें पूर्ण भविष्य हें ह्यणुनियां, ऐसे घडूं दीधलें ॥१२॥
 मार्गींनीं मजला कसें फसविलें, जाणूनि रागें भरी ।
 क्रोधानें नृपती बहु खवळला, संतापला सत्वरीं ॥
 दासां धाडुनि मारवी सकळ जीं बाळें अती धाकटीं ।
 होतीं त्या नगरीं सिमांतहि तिच्या, हेरोद तो शेवटीं ॥१३॥
 झालें पूर्ण भविष्यवाक्य परिसा, जें इर्मया बोलला ।
 कीं रामीं रडणें व शोक सगळा, आक्रान्त हो जाहला ॥
 आक्रोशा करि बालकास्तव बहु, राहेल जी सर्वदां ।
 तीं नाहींत कुठें असें समजुनी, घेती न शांती कदां ॥१४॥
 जैसा रम्य दिसे नभीं दिनमणी, येतां तमा वारितो ।
 तैसा निर्मळ निष्कलंक गुरु हा, पाप्यांस हो तारितो ॥
 आज्ञा पाळुनि पापदंड भरिला, स्वप्राणही अर्पुनी ।
 केलें तारण सिद्ध त्या प्रभुवरें, जन्मून या मेदिनीं ॥१५॥

समाप्त. ता० आ० पंडित.

कोणावर भरंवसा ठेवावा ?

युरोप व अमेरिका खंडांत नाताळाचे दिवस किती मौजेचे असतात ! युनायटेडस्टेट्स वगैरे देशांत या दिवसांत बर्फ मनस्वी पडतें. झाडांचीं पाने गळून

जाऊन त्यांचे निवळ खराटे झालेले असतात, तरी त्यांच्या फांद्यांवर बर्फाचे पुंज असतात ते मोत्यांसारखे दिसून त्यांस एक प्रकारची नवीनच शोभा येते. नद्या, तळीं व जमिनीवरील पाणी गोठून जाऊन रुप्याचा रस ओतल्याप्रमाणे किंवा आरशासारखे चमकत असतें. जेथे जेथे बर्फ पडण्यास ह्यणून जागा आहे तेथे तेथे पांढऱ्या रंगाशिवाय दुसरा रंग दृष्टीस पडत नाहीं, यामुळें अशी कल्पना मनांत येते कीं परम पवित्र येशू ख्रिस्ताच्या जन्मदिवसाचे वेळीं तो किती निर्मळ होता हें दाखविण्यासाठींच ईश्वरानें पृथ्वीस शुभ वस्त्र नेसविलें आहे. सणाचा दिवस असल्यानें संसारांतील रोजचे व्यवहार उरकण्यास कोणी बाहेर जात नाहीं. घरोघर मंडळी आगच्या पेटवून शेकत वसतात. वाळलेलें सर्पण पेटून त्याची मोठी ज्वाळा निघते. थंडीचा रिघाव घरांत होत नाहीं. घराला या वेळीं मोठी अवर्णनीय शोभा आलेली असते. हाली, आयव्ही व मिसल्टोच्या पानांच्या जागोजागीं कमानी करितात. घरांस अगदीं लतामंडपाचें स्वरूप येतें. इष्टमित्र या समयास एकमेकांच्या घरीं जाऊन राहतात. त्यांच्यांशीं संभाषण करण्यांत दिवस केव्हां व कसा निघून जातो हें कळत नाहीं. असो.

या वेळीं आमच्या छोटेश्वानी मंडळीचे ह्यणजे मुलांचे काय विचार चालले असतात हें आतां आपण पाहूं. नाताळाच्या सणांत दरवर्षीं आईबाप आपल्या मुलांस कांहीं तरी बक्षीस देतात. पण हीं बक्षिसें आपणांस आपलीं वडील माणसें देतात, असें फक्त मोठ्या मुलांस कळतें. लहान लेंकरांची कल्पना अशी असते कीं, सांटाक्लाज ह्यणून कोणी एक वृद्ध मनुष्य आहे. तो फार उल्हासी आहे. त्याला लेंकरांची फार आवड आहे. ह्यणून तो आपणांस नाताळांत पाहिजे ती वस्तु भेट ह्यणून देतो. आपण त्या वस्तूचें चिंतन मात्र करण्याचा अवकाश, कीं ती आपणांस मिळालीच. सांटा हा ह्या सर्व वस्तु स्लेज् नांवाच्या एका गाडींत घालून आणतो (स्लेज् ह्यणजे बर्फावरून चालणारी गाडी) व त्या घेऊन आपल्या घराच्या धुराड्यांत शिरून तेथे टांगलेल्या मोज्यांत किंवा त्याच्याजवळ खालीं जमिनीवर गुप्चूप ठेवून चालता होतो. ह्याबद्दल मुलांची इतकी खात्री झालेली असते कीं, त्याच्या स्लेज् गाडीस लावलेल्या घुंगरांचा आवाज देखील ऐकूं येतो असें त्यांस भासते. बरोबरच आहे. मनीं असे तें स्वप्नीं दिसे, तशी अवस्था त्या मुलांची होते. आईबापही बहुतकरून मुलांची ही समजूत दूर करीत नाहींत. त्यांना आपल्या मुलांचा सांटावरील विश्वास पाहून मोठें कौतुक वाटतें. परंतु मुलांच्या आयुष्याचा हा भाग फार महत्वाचा आहे व

या वेळीं जे विचार आपण त्यांच्या मनांत भरवूं तेच पुढे दृढ होऊन बसतात. हे लक्षांत आणून न्यायार्क येथील एका प्रसिद्ध पाळकानें सन १८८६ चे नाताळापूर्वी आपल्या मुलास विचारिलें.—

“मुला, यंदां नाताळांत कोणचें बक्षीस मिळण्याची तुला फार इच्छा आहे ?”

“मला एक तीन चाकी पायगाडी मिळावी असें वाटतें.”

“ती तुला कोण देणार ?”

“सांटाक्लाज. दुसरें कोण ?”

“तो विसरणार नाही अशी तुझी पक्की खातरी आहे काय ?”

“होय, आहे. सर्व मुलांना पाहिजे त्या जिनसा जर तो आणून देतो तर तो माझीच जिन्नस कशी विसरेल ?”

“तूं ज्या कारणावरून झणतोस कीं तो विसरणार नाही त्याच कारणावरून मला वाटतें कीं तो कदाचित् विसरेल.”

“तें कारण कोणतें ?”

“तें हेंच कीं, त्याला पुष्कळ मुलांना नानातऱ्हेच्या देणग्या द्यावयाच्या असतात, त्या सर्व त्याच्या ध्यानांत कशा राहतील ?”

“काय झालें न राहायला ?”

“तुझ्या ध्यानांत त्या राहतील काय ?”

“नाहीं.”

“मग, तुझ्याच सारखा तो. ज्याला कधीं विसर पडणार नाही अशाजवळ तूं आपलें मागणें केलें पाहिजे.”

हे ऐकून मुलगा जरा गोंधळला. त्याला वाटलें कीं न जाणों; तो विसरला तर! पुन्हा त्याच्या मनांत विचार आला कीं आजपर्यंत सांटा जर कोणाची वस्तु आपण्यास विसरला नाही, तर आतां तो विसरेल हे संभवत नाही. तथापि आपला बाप काय सांगतो तें ऐकावें या उद्देशानें त्यानें त्यास विचारिलें—

“जो विसरणार नाही असा कोण आहे ?”

“प्रभु येशू ख्रीस्त. ख्रिस्तावर जर तूं या गोष्टीविषयीं भरंवसा ठेवलास, तर तुझी निराशा होणार नाही. तो देवाचा पुत्र आहे, झणून त्याला विसर पडेल अशी भीति नाही. शिवाय त्यास लेकरें फार आवडतात.”

हे बापाचें बोलणें त्यास खरें वाटलें. तरी त्यास सांटास सोडून द्यावेंसें वाटेना. ज्या गोष्टीची आपणांस संवय लागते, जी गोष्ट आपल्या अंगवळणीं पडते, ती बरोबर नाही असें आपणांस कळलें तरी ती बहुतकरून हागलीच सोडवत नाही. सांटाची व त्याची बरीच झोळख होती. इतकी त्याची प्रभूशीं नव्हती. सांटा-कडून त्याची अद्यापि निराशा झाली नव्हती, झणून

बोलावें कीं न बोलावें असा विचार करीत तो बापाचे तोंडाकडे पाहून झणाला,—“मला वाटतें—सांटावर—भरंवसा ठेवला—तर चालेल.”

बाप झणाला, “बरें.”

पुढें नाताळ येईपर्यंत या बापलेंकांचें या विषयावर बोलणें झालेंच नाही. मुलालाही हें आपण बरोबर केलें नाही असें वाटलें नाही. त्याच्या मनाची खात्री होती कीं, आपणाला गाडी खास मिळणार; झणून तो मोठ्या आनंदांत होता. होतां होतां नाताळ आला. त्या दिवशीं मोठ्या पहाटेस तो उठला, व आपलीं बक्षीसें घ्यावयास गेला, त्या वेळीं काय झालें असेल झणून तुमची कल्पना आहे ! त्याचीं इतर बक्षीसें त्यास दिसलीं, परंतु ज्या जिनसेवर त्याचें मन बसलें होतें, तेवढी मात्र तेथे नव्हती. ती नाही हें पाहून त्याचा केवढा हिरमोड झाला असेल बरें !

त्याला अगदीं रडूं आलें आणि तो आपल्या मनाशीं झणाला—

“मी सांटावर भरंवसा ठेविला याचा परिणाम असा झाला अं ! मला जर असें खास ठाऊक असतें कीं हा विसरेल तर मी त्यावर कधींही भरंवसा ठेविला नसता. आहीं ज्या ज्या जिनसेची इच्छा करावी ती ती त्यानें आह्मांस पुरवावी, असें आजपर्यंत चाललें होतें; झणून झटलें कीं यंदांही तसेच होईल. पण झालें पाहा कसें उलटें तें ! आतां काय करावें ? आतां जरी त्यावर भरंवसा ठेवावयाचा नाही व प्रभूवर भरंवसा ठेवावयाचा असें झटलें, तरी माझी जिन्नस मिळण्यास मला एक वर्षभर थांबलें पाहिजे. मला गाडी मिळाली नाही तर किती वाईट वाटेल हें जर त्याला कळतें, तर त्यानें खचीत असें केलें नसतें. पण हें तरी त्यानें जाणून बुजून थोडेंच केलें ! त्याला नावें ठेवण्यांत कांहीं अर्थ नाही. त्याला आठवण राहिली नसेल. तर त्यानें काय करावें ? असो. जों जों या गोष्टीचा विचार करावा तो तों उलट ज्यास्त वाईट वाटतें, झणून त्याचा विचार न करावा हेंच बरें.”

त्यानें जरी आपली समजूत अशा रीतीनें करून घेतली, तरी पुढल्या वर्षभर या गोष्टीची वारंवार त्यास आठवण होई, व आपण केलेल्या चुकीबद्दल त्यास फार वाईट वाटे.

सन १८८७ सालचा नोव्हेंबर महिना लागला. त्या वेळीं पाळकानें आपल्या मुलास पुन्हा प्रश्न केला,

“मुला, यंदां तूं कोणावर भरंवसा ठेवणार ?”

मुलगा—“बाबा, या वेळीं मी प्रभूवर भरंवसा ठेवणार आहे.”

बाप—“ठीक आहे.”

नाताळांत खरोखरच त्याच्या इच्छेप्रमाणे त्याला तीन चाकी पायगाडी मिळाली, तेणेकरून त्यास फार आनंद झाला.

वक्षीस मिळाल्यावर त्याने आपल्या बापास विचारिले, “बाबा, पहिल्याने माझी निराशा करून नंतर खिस्ताने मला आपणावर भरंवसा ठेवायास कां लाविले ?”

बाप ह्मणाला, “त्याने तुझी निराशा केली नाही; तूच आपण होऊन आपली निराशा करून घेतलीस. परंतु या तुझ्या अनुभवावरून पूर्वी कधीं झाली नव्हती अशी तुझी प्रभूशीं ओळख झाली. तुझे जे इतर मित्र आहेत त्यांच्या प्रीतीपेक्षां आपल्या प्रीतीवर भरंवसा ठेवण्याचा त्याने हा तुला पहिला धडा घालून दिला आहे. या वेळीं तूं जे कांहीं मागितलेस तेच त्याने तुला दिले. त्याने घालून दिलेला पहिला धडा तूं चांगला शिकलास, ह्मणजे पुढच्या खेपेस तो कदाचित् तुला असेही शिकवील कीं तूं माझी प्रार्थना करून जे मागशील ते तुला न मिळाले, तरी तूं मजवरचा भरंवसा ढळू देऊं नको; ह्मणजे तुझ्या मागण्यापेक्षां अधिक चांगले असे दुसरे कांहीं मी तुला देईन. आतां हा जो तुला धडा नाताळाच्या दिवशीं मिळाला व यापुढे जे धडे तुला खातरीने मिळणार आहेत, त्यांबद्दल तूं त्याचे आभार मान.” एच्० एल्० ब्रूस.

सुबोध स्फुट कविता.

अभंग.

पवित्र आत्मा देई देवा । प्रार्थितो मी मनोभावा ॥ १ ॥
प्रभू माझी कीर्त करीं । पापाने मी फुटलो उरीं ॥ २ ॥
तुझे नाम दयाघन । पतीतांचा तूं पावन ॥ ३ ॥
देवा दीन येतो शरण । नको लावूं वा परतून ॥ ४ ॥
पापे आहे मी कबूल । तारीं मज जगत्पाल ॥ ५ ॥

अभंग.

माझे मन खीस्ताठायीं । कृपाळू तूं माझी आई ॥ १ ॥
नको करूं दीनवाणा । प्रभू तुझा मीहो तान्हा ॥ २ ॥
फिरुनियां थकले मन । नाही मिळाले जीवन ॥ ३ ॥
धरीं मला तुझ्या हातीं । देवा तारीं मजप्रती ॥ ४ ॥
दया करीं रे भगवंता । शरण आलों तुज ताता ॥ ५ ॥

पद.

मन लावीं तुझे पाप्या प्रभूचरणीं ॥ धु० ॥
आयुष्य सर्व पापांत गेलें ।
विचार करीं तूं मनीं ॥ मन० ॥ १ ॥

संसार प्रपंच धन संपदा ।
कां भुलसी तूं याणीं ॥ मन० ॥ २ ॥
नाच, विलास, ख्याली खुशाली ।
दंग होऊं नको गानीं ॥ मन० ॥ ३ ॥
हे माझे तें माझे ऐसे ह्मणशी ।
अंतीं जाशिल टाकुनी ॥ मन० ॥ ४ ॥
अंतकाळीं तुझ्या संगतीं क्रीणी ।
जिवलग नये जाणीं ॥ मन० ॥ ५ ॥
आकाश नर्क तुज पुढें आहे ।
यांतून घे निवडुनी ॥ मन० ॥ ६ ॥
खीस्त तारक आला, तुजसाठीं जर्गी ।
द्याया भरून खंडणी ॥ मन० ॥ ७ ॥
विश्वास ठेवीं, प्रभू येणुवरी ।
दासाची ही विनवणी ॥ मन० ॥ ८ ॥

पद.

येउं दे प्रभूराया माझी तुला करुणा ।
लीन होऊनी, नमितो तुझ्या चरणां चरणां ॥ धु० ॥
अनाद्यंता स्वीकार, पतीता या ।
पित्या, त्यागुनिया राग, करीं माया ॥
तुला सोडुनी जाऊं, कोण्या ठायां ।
करीं जगदीशा, सकळ पाप हानना हानना ॥ १ ॥
नको पाहूं तूं अंत, प्रभु आतां ।
दया करुनी मज, शांति देई चित्ता ।
तारीं मज जैसे, तारिले सद्गतां ।
दास तव झालो, चुकवीं पाप मरणा, मरणा ॥ २ ॥
ता० आ० पंडित.

येशू बाळ व आन्थनी साधु.

कांहीं वर्षांमागे आन्टोनियो नामक एक मुलगा पाडुआ शहरांत राहत असे. त्याला पक्ष्यांची, फुलांची व सर्व सुंदर वस्तूंची फार आवड असे. तो प्रत्येकाशीं इतक्या सौम्य रीतीने वागत असे कीं, पाण्यावर तरंगणारे पांढरे राजहंस त्याच्या हांकेसरसे त्याच्या पाठीमागे येत. त्याप्रमाणे रावीन व निळव्याही आपल्या घराच्यांतून बाहेर येऊन त्याच्या हातांतून खात, आणि कुरणांतील करडे आपल्या आयांस सोडून आन्टोनियो-बरोबर येऊन खेळत.

जसजसा आन्टोनियो वाढत चालला तसतसा ते अधिक अभ्यासी होत चालला. त्याचे नांव त्याला चांगले शोभत होतें; कारण आन्टोनियो अथवा आन्थनी, याचा अर्थ, “मानास योग्य” असा आहे. ज्या आपल्या लेकरांकरतां सूर्यास प्रकाशित केले, पक्ष्यां

“ नाही, कांहींच उपयोग नाही; मी प्रयत्न करून करून दमलो आहे. मी चांगले व्हावे अशी माझी फार इच्छा आहे; जेव्हा मी प्रार्थना करीत आहे, किंवा शास्त्र वाचीत आहे, किंवा शाब्दाथ शालेंत घडा देत आहे, तेव्हा प्रभूला मजविषयी संतोष व्हावा अशी माझी ही इच्छा आहे. परंतु एकदां मी दुसऱ्या मुलांतून मिळालो, व त्यांच्याबरोबर खेळू लागलो, तेव्हा त्यांतून कोणी जर मजशीं दांडगेपणाने वागू लागला, तर मला असा कांहीं राग येतो कीं, त्याला पाडिल्याशिवाय माझ्याने राहवतच नाही. मग मला शिक्षा मिळते; आणि मग जरी ते मला बोलून दाखवीत नाहीत, तरी सर्व मुलांस असे वाटते कीं, ख्रिस्ती होण्याकडून याला लाभ तरी काय झाला आहे ?

घरची गोष्टही अशीच आहे. जेव्हा मला कांहीं विशेष खेळायाचें असतें, तेव्हांच बाप मला कांहीं काम करायाला सांगतो; किंवा आई मला धाकट्या बहिणीचा संभाळ करायाला सांगते. जे कांहीं माझीं आईबापे मला करायास सांगतात ते नेहमीं आनंदाने करावे अशी माझी इच्छा असते. परंतु माझ्या खेळण्याच्या वेळेस जेव्हा ते काम सांगतात तेव्हां कसें होतें कोण जाणें, माझ्या तोंडांतून कांहीं तरी उद्धटपणाचा शब्द निघतो, मग बाप मजवर रागें भरतो, आणि माझी आई मजकडे फार दुःखित तोंड करून पाहते व ह्मणते, “ सुमंता, मला वाटलें होतें कीं, तूं नसल्या होण्यास झटत आहेस. परंतु आतां काय झालें ? ” खरेच, मी फार प्रयत्न करीत आहे; परंतु जितके मी अधिक प्रयत्न करितों, तितके माझे प्रयत्न व्यर्थ होतात. मग माझे धैर्य खचते; आणि मला वाटते कीं, हे सर्व प्रयत्न सोडून द्यावे. येशू हा माझा प्रभु झाल्यावर मला कांहीं दिवस वाटत होतें कीं, मी कधींच पुन्हा पहिल्यासारखी लबाडी करणार नाहीं. पण काय करूं; त्या दिवशीं मास्तराशीं मी कशी लबाडी केली ! मीं त्यांस सांगितलें कीं, रामानें माझ्या प्रभाचें जें उत्तर हळूच सांगितलें तें मीं ऐकिलें नाहीं; परंतु मीं “ भूमध्य-तमुद्र ” स्पष्ट ऐकिला; तरी कब्रूळ होण्यास झालो. ही लबाडी केल्यापासून मी फारच कष्टी झालो आहे. जरी मी इतके प्रयत्न करीत आहे, तरी माझी कांहीं सुधारणा दिसत नाहीं. लोक ह्मणत असतात, “ आह्मी अति दुष्ट आहो; जें करूं नये तेंच आह्मी नेहमीं करीत असतो व जें कांहीं करावे तें करीत नाहीं. जर प्रौढ मनुष्यास असे वाटते तर असेच असेल, परंतु तसें नसावें. तरी येशू ख्रिस्तानें वचन दिलें आहे कीं मी तुमची क्षमा करीन. यावरून मला शांति वाटावी.”

हा सुमंत एक वर्षामागे येशू ख्रीस्तावर प्रीति करूं लागला. तो ह्या वेळेसही त्यावर प्रीति करीत होता, आणि त्याला पौलसासारखा अनुभवही झाला कीं, “ अरेरे, मी कष्टी माणूस, मला या मरणाच्या शरीरापासून कोण सोडवील ? ” सुमंतानें शोपीं जाण्याच्या अगोदर आपलें प्रिय शास्त्र उघडून एक वाक्य वाचलें; तें असें कीं, “ माझी कृपा तुला पुरे आहे, ” या वाक्याविषयीं सुमंत विचार करीत असतां, त्याच्या मनाला शांति वाटूं लागली; आणि तसाच तो निजला. सकाळीं उठला तेव्हां, त्यानें पहिल्यानेच अशी प्रार्थना केली, “ हे प्रभू, मी सर्व प्रकारें अशक्त आहे. ” जें वाईट आहे तेंच मी करितों व मोहांत पडतो, परंतु तुला ठाऊक आहे कीं, मीं पवित्र व्हावे व तुझ्याच इच्छेप्रमाणें वागावे अशी माझी मोठी इच्छा आहे. तूं शक्तिमान आहेस आणि “ माझी कृपा तुला पुरे आहे, ” असें वचन तूं दिलें आहेस; या वचनावर मीं पूर्ण भरवसा ठेवावा, कां कीं, तूं असेच ह्मणतोस. “ आज दिवसभर तूं मजवर कृपा कर. ” अशी प्रार्थना करून तो शालेकरितां आपले घडे तयार करूं लागला.

थोड्या वेळानें त्याचा बाप त्याला हांक मारून बोलला, “ सुमंता, तूं शालेंत जाशील तेव्हां लक्ष्मणाच्या घरीं जा, आणि त्याला सांग कीं, आज आमच्या घरीं दोन मण लांकडे पाठवून दे. ” सुमंतानें आपली सकाळची प्रार्थना मनांत आणून तेव्हांच उत्तर केलें कीं, “ होय बाबा.”

शालेंत जाण्यापेक्षां लक्ष्मणाच्या घरीं जाण्यास सुमंताला अर्धा मैल ज्यास्त दूर जावें लागलें. त्या दिवशीं फार थंडी होती, परंतु सुमंत लवकर लवकर चालू लागला. वाटेंत त्याचा एक खेळगडी त्याला भेटला. तो खेळगडी त्याला ह्मणतो, “ कारे सुमंता, कोणीकडे चाललास ? ही शालेची वाट काय ! जीं मुलें ख्रिस्ती होतात तीं नेहमीं असेच करीत असतात; कांहीं तरी गम्मत लपून छपून चालवितात. मी हें तुझ्या बापाला कळवीन. ” सुमंताचें तोंड फार लाल झालें. आदल्या दिवशीं जर तो खेळगडी असे बोलला असता, तर त्याला खालीं पाडिल्याशिवाय सुमंत राहिला नसता, परंतु या वेळेस तो आपल्या मनांत ह्मणाला, “ तुझी कृपा मला पुरे आहे. या वचनावर माझा विश्वास आहे; आणि मला याचा अनुभव होऊं दे. ” मग तो त्या खेळगड्याला ह्मणतो, “ रामा, मला कांहीं अडखळा करूं नको, नाहीं तर शालेंत जायाला मला उशीर होईल. हा पेरू तूं घे, माझ्याजवळ दोन आहेत. ” मग सुमंत पळतच निघाला. पळतां पळतां कांहींसा दमला,

परंतु बापाचें काम करून तो शाळेच्या वेळेला बरोबर आला. मग लवकरच मास्तरानें भूगोलाचा वर्ग बोलावला. मास्तर बोलला, पहिला नंबर "पुढें ये." सुमंताचा पहिला नंबर होता, परंतु तो कांहीं हालेना, व पुढें होईना. मास्तर— "लवकर पुढें ये; नाही तर तुझ्या खालचा मुलगा पहिला होईल. मग ज्या वक्षितासाठीं तूं इतके दिवस प्रयत्न करीत आहेस तें तुला मिळणार नाही." "त्यालाच होऊं द्या पहिला" असें बोलून सुमंत सर्वांच्या खालीं जाऊन उभा राहिला. सर्व मुलें त्याजकडे पाहून मोठें नवल करूं लागलीं. परंतु वर्ग होईपर्यंत मास्तर कांहींच बोलला नाही. वर्ग झाल्यावर त्यानें सुमंताला एकीकडे बोलावून या गोष्टीविषयीं विचारलें. सुमंतानें मास्तराजवळ सर्व कबूल केलें; आणि ह्मटलें, "महाराज, गेल्या आठवड्यांतच मीं सर्वांच्या खालीं जावें; परंतु माझ्याजवळ जो मुलगा होता, त्यानें हळूच माझ्या प्रभाचें उत्तर मला सांगितलें, ह्मणून माझा पहिला नंबर राहिला. मास्तर ह्मणाला, "त्या गोष्टीची मला आठवण आहे. आणि त्या वेळेस मीं तुला त्याविषयीं विचारिलें, तेव्हां त्वां मजशीं लवाडी कां केली?" सुमंत बोलला, तुझीं मला एकाएकींच विचारिलें, मग जें पहिल्यानेच माझ्या मनांत आलें तेंच मीं बोललों. आतां देवानें या लवाडीची क्षमा केली आहे असें मला वाटतें." मास्तर ह्मणाला, "तुझी क्षमा झाली, अशी माझीही आशा आहे. परंतु ही गोष्ट आठ रोज मनांत ठेवून आज तूं आपण होऊन कसा कबूल झालास?" सुमंत ह्मणतो, "महाराज खरेंच, मीं तुझाला ही गोष्ट अगोदरच सांगायी; परंतु माझे धैर्य होईना. आज याविषयीं मीं देवाचें सहाय मागितलें. मला वाटलें कीं, तो सहाय करील; आणि त्यानें केलेच. आतां मी आपल्या ठिकाणीं जाऊन वसूं का?" सर्व मुलें त्याजकडे पाहत होतीं, तरी त्याचें बोलणें कोणाला ऐकूं आलें नाही. सुमंताला वाटलें होतें कीं, आतां मास्तर मला रागें भरतील. परंतु तसें न करितां तो हंसून बोलला, "ठिकाणीं जाऊन बस; माझ्या शाळेंत तुझ्यासारिखीं आणखी मुलें असतीं तर बरें होतें."

दुपारच्या जेवणासाठीं सुमंत मोठ्या आनंदानें घरीं गेला. वाटेनें त्यानें असा विचार केला कीं, जेवल्यावर शाळा पुन्हा भरायास कांहींसा उशीर लागतो, तर मी आपली लहान गाडी घेऊन दुसऱ्या मुलांबरोबर जाऊन खेळेंन. तो घरीं पोहचतांच, आई धाकट्या मुलीस कडेवर घेऊन दारांत उभी राहिलेली अशी त्याच्या दृष्टीस पडली. ती ह्मणाली, "सुमंता, तूं आलास ह्मणून मला

आनंद झाला. या मुलीनें रडून रडून मला आज फार वेजार केले आहे. मीं तिला सांगितलें होतें कीं, सुमंत आल्यावर तुला आपल्या लहान गाडींत बसवून इकडे तिकडे फिरवील." "अगो आई, माझ्यानें तसें करवणार नाही," असें बोलवें, हें त्याच्या अगदीं तोंडाशीं आलें; परंतु त्याला आपल्या सकाळच्या प्रार्थनेची आठवण झाली, आणि "माझी कृपा तुला पुरे आहे" हेंही वाक्य त्याच्या मनांत आलें; आणि प्रभूनें त्याला जय दिला. त्यानें कांहींच न बोलतां आपल्या बहिणीला घेऊन गाडींत बसविलें आणि रस्त्यावर नेऊन पुष्कळ वेळपर्यंत फिरविलें. त्याजकडे पाहून त्याचा एक खेळगडी हंसून बोलला, "वाहवांर लहान साधू, आतां लेंकरें संभाळणारा निघाला." परंतु सुमंतानें त्याच्याकडे कांहींच लक्ष दिलें नाही, असाच दिवसभर त्याला देवाकडून जय मिळत गेला, आणि रात्र झाली तेव्हां त्यानें देवाची स्तुति केली कीं, "त्वांच मला आज जय दिला आहे." त्याला वाटलें कीं, आज जरी मीं कांहीं विशेष प्रयत्न केला नाही, तरी देवानें आपलें वचन खरें केलें आहे कीं, माझी कृपा सर्व मोहांत व संकटांत तुला पुरी होईल. आणि असें कां झालें बरें? कां कीं, "तो पुरवील" या त्याच्या वचनावर सुमंतानें पूर्ण भरंवसा ठेविला होता. असें त्यानें अगोदर केलें नव्हतें.

या गोष्टीवरून लहान मुलीस देवाचे मनुष्यांस हाच बोध आहे कीं, प्रभूवर भरंवसा ठेवा. आपले प्रयत्न व्यर्थ आहेत असें ह्मणूं नका. प्रभूचे सहाय मागून पुढें चाला. आणि जें कांहीं प्रभु आपल्याकडून करायास पाहतो, तें त्याला करूं द्यायास आपण मान्य असावें. प्रभूनें आपलें वचन कधींच मोडिलें नाही. जेव्हां कांहीं तरी मोह आपल्याला दिसतो, तेव्हां प्रभूकडे पाहा. तुमच्या विश्वासाप्रमाणें तुझ्यास मिळेल. तुझी एकाएकीं या सर्व कामांत पूर्ण व्हाल असेंही नाही. कधीं कधीं तुझी नेहमीं सावध राहण्याविषयीं विसराल, कधीं कधीं तुमची हट्ट बुद्धि पुढें होईल, तरी तशा प्रसंगीं जेव्हां तुझी विश्वास धरून प्रभूकडे पाहाल, तेव्हांच तुझ्यास समजून येईल कीं, आपणांवर नेहमीं त्याची पूर्ण कृपा आहे.

मे० फे०

सच्छास्त्ररूप आत्मिक आरसा.

"जो वचनाचा पाळणारा नाही, पण ऐकणारा मात्र, तो आपले स्वाभाविक तोंड आरशांत पाहाणाऱ्या माणसासारखा आहे." याकोब १:२३.

अभंग.

दर्पणाची गोडी माणसांशीं बहु ।
 जो तो कोणी घेऊं इच्छू पाहे ॥ १ ॥
 कां कीं दिसे त्यांत मुख प्रतिबिंब ।
 रूप हुबेहुब पाहातांची ॥ २ ॥
 जसा ज्यातें आहे तसा त्याशीं चाहे ।
 तया ठेवूं पाहे योग्य स्थळीं ॥ ३ ॥
 नाना आकृतीचे, जाड, थोर, सान ।
 तैसे मौल्यवान असती ते ॥ ४ ॥
 योग्यतेच्या मानें मौक्तिकांचे फेर ।
 रत्नें, हिरे, थोर जडुनिया ॥ ५ ॥
 नित्य येतां जातां न्याहाळिती स्वमुख ।
 राव आणि रंक कौतुकानें ॥ ६ ॥
 ऐशा वरी वरी केल्या नाना परी ।
 गुण त्याचा तरी रूप दावी ॥ ७ ॥
 आत्मिक आरसा येणें परी असे ।
 त्यांत पण दिसे हत्बिंब ॥ ८ ॥
 सर्व गोष्टींमध्ये हृदय प्रचंड ।
 भरलेंसे कुंड अघमळें ॥ ९ ॥
 त्यांत शोधोनिया डाग काढण्यासी ।
 सच्छास्त्र आरशी आधीं लागे ॥ १० ॥
 बघा तुझी त्यांत मनाची प्रतिमा ।
 ईश्वरी महिमा व्यक्त होतो ॥ ११ ॥
 मानवी भ्रष्टता त्यांत दिसे स्पष्ट ।
 तिसी करा नष्ट रूप खुलें ॥ १२ ॥
 पुनः लावा दृष्टि, पुमा, काढा डाग ।
 नची चले लाग उदकाचा ॥ १३ ॥
 खीस्त जीवनाचा प्रयोग करोनी ।
 काढा ती धुवूनी घाण सारी ॥ १४ ॥
 अन्वेषितां मुख दर्पणीं हमेश ।
 पापमळ लेश नच उरे ॥ १५ ॥
 काढल्या दोषांसी जागा पुनरापि ।
 नच दा फुदापि विसरुनी ॥ १६ ॥
 डाग तें एकदा शोधितां पुढती ।
 हिरे चमकती तेजोमय ॥ १७ ॥
 तत्तेजाची प्रभा स्वरूपीं फांकिल ।
 हृदय होईल प्रकाशीत ॥ १८ ॥
 यालागीं बंधुहो सच्छास्त्र दर्पणीं ।
 दिव्य-रत्न-खाणी नित्य शोधा ॥ १९ ॥
 जां जां होतें शुद्ध हृदय कपाट ।
 होई तें प्रकट प्रभु खीस्त ॥ २० ॥

त्यानें अश्वासिलें सकळ जगासी ।
 घेई मी आकाशीं शुद्ध मना ॥ २१ ॥
 शुद्ध मन ज्याचें प्रभु त्यास भेटे ।
 धन्य तेची मोठे सत्य जाणा ॥ २२ ॥
 स्फटिकासारखें शुद्ध मन व्हाया ।
 अखंड बघूं या, ह्या दर्पणीं ॥ २३ ॥

वा० ल० सा०

छापण्याची कला.

ठशानीं अक्षरें छापण्याची युक्ति प्रथमतः युरोपखंडांत
 प्रगट झाली. परंतु ही युक्ति कोणीं काढली याचा
 पक्का निश्चय होत नाही. तथापि हल्लीं बहुतांचें असें
 मत आहे कीं, हालंद देशांत हालेंस नामक एक गांव
 आहे तेथें ही युक्ति निघाली. त्या गांवांत इ० स० १४४०
 त लारेन्स कोस्तर ह्या नांवाचा एक चांगला अधिकारी
 होता, व त्या गांवालागतच एक मोठें रान होतें. एके
 दिवशीं त्यानें त्या रानांत सहज वसल्या वसल्यां झाडाच्या
 सालीचीं आपल्या नांवाचीं अक्षरें कापिलीं. नंतर त्यानें
 तीं अक्षरें कागदावर ठेविलीं, आणि कांहीं वेळाने पाहतो
 तो त्यांवर दंव पडून तीं खालच्या कागदावर उमटलीं.
 मग त्यानें लांकडाचीं कांहीं अक्षरें तयार करून तीं
 चिकट पाण्यांत बुडवून कागदावर दाबलीं, तीं तीं तीं
 पहिल्यापेक्षा चांगलीं उमटत चाललीं असें त्याच्या दृष्टीस
 पडलें. पुढें लवकरच त्यानें शिशाचीं व जस्ताचीं
 अक्षरें करून आपल्या घरांत एक छापण्याचें यंत्रही
 तयार केलें. याप्रमाणें त्यानें ह्या उत्तम व परम उप-
 योगी कलेचा प्रथम पाया घातला. पुढें ती कला अधि-
 काधिक सुधारत जाऊन हल्लीं उत्तम दशेस येऊन
 पोचली आहे. कोस्तरापाशीं जांन फास्तस ह्मणून एक
 चाकर होता, त्यानें ही युक्ति चोरून मॅट्स नावाचे
 जर्मनींत एक गांव आहे तेथें नेली. तेथल्या लोकांस
 ह्यानेंच ही कला काढली असें वाटून त्यांनीं त्याला
 मोठमोठ्या पदव्या दिल्या असें ह्मणतात. ही कला
 उत्तरोत्तर सुधरून, तिची योजना लोकांत ज्ञानाचा
 प्रसार करण्याकडे होऊं लागली, तेव्हांपासून मनुष्या-
 च्या स्थितींत मोठा फरक पडण्यास आरंभ झाला.
 मनुष्यांस थोरपणा येण्यास मुख्य कारण ज्ञान आहे,
 आणि तें ज्ञान प्राप्त होण्यास पुस्तकें आवश्यक आहेत.
 तीं नसतील तर तोंडच्या नुसत्या सांगण्याचें ज्ञान
 कितीसे पसरणार आहे, आणि आठवण धरून त्यांचें
 काय संरक्षण होणार आहे! हें विचारांतीं सर्वांच्या
 लक्षांत येईल.

ह्या कलेच्या योगाने हल्लीं पुस्तके किती स्वस्त झालीं आहेत हे सांगितले असतां एकणारांस मोठा विस्मय झाल्यावांचून राहणार नाही. जुन्या लेखावरून असे समजते कीं, युरोपखंडांत पूर्वीं हाताने लिहिलेल्या पवित्र शास्त्रास चार हजारांपासून तर पांच हजार रूपयेपर्यंत किंमत पडत असे; तेच पवित्र शास्त्र छापलेले हल्लीं दोन रूपांस मिळते. आतां ह्या आपल्या देशांत जरी अद्यापि ग्रंथांची किंमत इतकी उतरली नाही, तरी पुष्कळच उतरली आहे असे ह्मणण्यास चिंता नाही. पूर्वीं हाताने पुस्तके लिहण्याची चाल होती, त्या वेळीं ग्रंथ फार संक्षिप्तपणे लिहीत असत, आणि त्यामुळे ते दुर्बोध होऊन विद्याप्रसार व्हावा तितका होत नसे. त्याचप्रमाणे कोणी एखादा मोठाच पंडित असला तर त्याचा मात्र ग्रंथ प्रसिद्धीस येई. परंतु सामान्य विद्वानास एखादे वेळेस चांगली गोष्ट सुचली, तरी ती लिहिली जात नसे. हल्लींच्या काळांत ती नड दूर झाली आहे.

छापण्याची युक्ति निघाल्यापासून युरोप आदिकरून पश्चिमेकडील राष्ट्रांत विद्या, कला, कौशल्ये वगैरे पुष्कळ गोष्टी वाढल्या आहेत, आणि पुढेही त्या वाढण्याचा उत्तरोत्तर अधिक संभव आहे. जर ही युक्ति न निघती, तर वर्तमानपत्रे वगैरे कधीं दृष्टीस पडलीं नसतीं, आणि देशोदेशीं काय काय घडत आहे, व व्यापार धंदे कसकसे चालले आहेत तेही कधीं समजण्यांत आले नसते. हल्लीं पृथ्वीवर एका महिन्यांत जितके कागद छापले जातात, तितके हाताने लिहावयाचे असते, तर कोट्यावधि मनुष्ये लागलीं असतीं. आणि ते कामही जसे व्हावे तसे झाले नसते. सारांश ह्या छापण्याच्या कलेपासून सांप्रतकालीं सर्व जगास मोठे फायदे होत आहेत यांत संशय नाही.

जी. रा. उंडे.

ज्यान हावर्ड.

(१६८ व्या पृष्ठावरून.)

हावर्डाने आपल्या दुसऱ्या बायकोबरोबर सात वर्षे सुखाने घालविलीं. तिला पहिला मुलगा झाला. तोच तिचा शेवटचा होता. कारण बाळांतपणांतच ती मरण पावली. तेव्हां हावर्डाने दुःख किती म्हणून सांगावे ? दरवर्षीं त्या दिवसाचे स्मरण करून तो उपास व प्रार्थना करी. तिने आपल्या ममताळूपणाने हावर्डस फार सुख दिले होते. ह्मणून ती गेल्याने आपली मोठी हानि झाली असे हावर्डस वाटू लागले. परंतु ती

जीवंत असती तर जे मोठे काम हावर्डकडून झाले ते कधीं न होते. प्रभु आह्मांपासून आमची प्रिय माणसे काढून घेतो, तेव्हां त्याचा हेतु आह्मांस कळत नाही. ह्मणून आह्मी खेद करतो. परंतु अशा गोष्टींत प्रभु आह्मांस मोठे आशीर्वाद देतो.

हावर्डच्या बायकोच्या मरणानंतर तो अधिकच भाविक झाला. त्याला प्रभूवर टेंकण्याचे अगत्य अधिक वाटू लागले. आपली पापे भयंकर दिसू लागलीं. तो अधिक दयाळू व क्षमाशील झाला. त्याने या वेळीं एक पत्र लिहिले. त्यांत तो ह्मणतो; "मी अधिक शहाणा व्हावा एवढेच नाही तर अधिक नम्र, दयाळू, उपकारिक व्हावे अशी माझी फार इच्छा आहे. मी आपल्या विचारांविषयीं देखील जपावे. मी देवाच्या इच्छेस मान्य असावे. देवाबरोबर मी चालावे आणि या जगांत उपयोगी व्हावे अशी माझी इच्छा आहे."

१७७३ मध्ये हावर्ड वेडफर्ड तालुक्याचा कौजदार झाला. त्याकडे हल्लीं जीं कामे हिंदुस्थानातील कौजदारांकडे सोंपलेलीं असतात तेवढीच नव्हती. तो तालुक्याचा मुख्य होता. हाताखालच्या लोकांनीं कामे करावीं, आणि याने नांवाला पगार घ्यावा अशी रीत होती. परंतु हावर्डाने असा निश्चय केला कीं, आपण स्वतः होतील तितकीं कामे करावीं. याप्रमाणे त्याने तुरुंगांची तपासणी करण्याचे काम हातीं धरले. ज्या तुरुंगांत ज्यान बनियान् बारा वर्षे राहिला होता व जेथे त्याने यात्रिक्रमणाचे पुस्तक लिहिले, तो तुरुंग हावर्डाने जाऊन तपासला. जे लोक कोर्टांत निर्दोष ठरले होते त्यांनीं तुरुंगांतील खर्चाबद्दल पुनः तुरुंगांत राहून नौकरी करावी ही गोष्ट त्याला फार वाईट वाटली. ह्मणून त्याने सरकारास अशी सूचना केली कीं, तुरुंगाच्या नायकास पगार देत जावे. तेव्हां अशी व्यवस्था दुसऱ्या देशांत व तालुक्यांत आहे काय असा प्रश्न सरकाराने विचारला. ह्मणून हावर्डाने शेजारपजारच्या जिल्ह्यांतील व तालुक्यांतील तुरुंगांची तपासणी केली. परंतु त्या सर्वांत अशीच वाईट स्थिति होती. ती पाहून तुरुंगांची सुधारणा करण्याची हावर्डस अधिकच इच्छा झाली.

ही तपासणी सुमारे एक वर्ष चालली होती. ती करतांना हावर्डस फार धोक्याच्या व भयंकर ठिकाणीं जावे लागले. शेवटीं त्याच्या आग्रहाने तुरुंगांच्या नायकांस पगार देत जावा अशी सूचना पार्लमेंट सभेपुढे आली. तिचा विचार चालला असतां हावर्डस साक्ष देण्यास बोलावणे झाले. त्याने जी माहिती दिली ती मिळविण्यास त्याला जे कष्ट भोगावे लागले त्यांमुळे

त्याच्या दयाळूपणामुळे सभेने त्याचे आभार मानले. त्याच वर्षी पार्लमेंट सभेने असा ठराव केला की, प्रत्येक तालुक्याच्या न्यायाधीशांनी आपल्या प्रांतातील तुरुंगांची तपासणी करावी. त्यांच्या भिंती खरडून काढाव्या आणि वर्षांतून एकवार त्यांस सफेती करावी. कैद्यांस चांगली कापडे घालण्यास द्यावीं. ते आजारी पडले तर त्यांस इस्पितळांत पाठवावे. तुरुंगांत हवा चांगली खेळू द्यावी, आणि असा सर्व बंदोबस्त करावा.

या ठरावाची एकेक प्रत हावर्डाने प्रत्येक तुरुंगांत पाठविली. आणि तो अमलांत येतो कीं नाही हे पाहण्यास तो स्वतः पुनः तपासणीस निघाला. त्याच्या मनांत "तुरुंगांतील बंदोबस्त" अथवा "तुरुंगांची स्थिति" या नांवाचा एक ग्रन्थ करावाचा होता. परंतु त्यांत इंग्लंडातील तुरुंगांशी युरोपातील दुसऱ्या तुरुंगांची तुलना करावी असे त्याला वाटले. ह्मणून हावर्ड फ्रान्स, जर्मनी, हॉलंड, रशिया इत्यादि देशांतून साहाय्य वळणें घेऊन आला. तेव्हां प्रवास करण्याच्या सोई नव्हत्या ह्मणून त्याला फार कष्ट सोसावे लागले.

फ्रान्स देशांत परकी माणसांस तुरुंग पाहण्याची मनाई होती. केवळ कैदी लोकांस धर्म करावाचा असला तर मात्र परवानगी मिळे. ह्मणून हावर्ड दानधर्म करी. अनेक कैद्यांस त्यानें पैसे भरून सोडविले. तो असें करून घरीं आला ह्मणजे त्याला फार आनंद होई. तो ह्मणे "आज एका बाईस मीं सुखी केले आहे. तिचा नवरा मीं तुरुंगांतून घरीं पाठविला आहे. तिचीं मुलें-वाळेंही आज आनंद करतील." शा० रा० मोडक. (पुढें चालेल.)

रक्ताचे साक्षी.

ख्रिस्ती धर्म तरवारीच्या जोरावर वाढला नाही. त्याचे खरेपण लोकांच्या नजरेस येऊं लागले. त्याचे उत्तमपण सहज दिसू लागले. त्याची शक्ति उघड होऊं लागली. आणि तो देवाने लावलेला धर्म आहे असे सिद्ध होऊं लागले. ह्मणून तो ज्ञपाच्याने वाढला. या गोष्टी घडण्यास ख्रिस्ती लोकांची साक्ष उपयोगी पडली. ही साक्ष देणारांस जीं दुःखें लागलीं त्यांवरून त्यांच्या साक्षीस बळकटी आली. कित्येकांस मरणापर्यंत सोसावे लागले. आणि त्यांचे रक्त ख्रिस्ती धर्माच्या प्रसाराचे बीज असें झटले आहे. अशांच्या एक दोन गोष्टी सांगायच्या आहेत.

पहिल्यानें मिळाले त्यांचे नांव आमच्या लहान वाचकांस

माहीत असेल. अंत्योख शहरांत जी मंडळी होती, तिचा एक पाळक इमेश्यस होता. त्यानें तीस वर्षे पाळकपणाचे काम केले. त्याची व प्रेषित योहान याची चांगली ओळख होती. सन १०७ मध्ये त्रेजन बादशहा अंत्योखास आला. त्यानें सर्व लोकांस मूर्तिपूजा करण्याचा हुकूम सोडला. आणि हा हुकूम तोडणारांस ठार मारण्याची शिक्षा सांगितली. अर्थात् ख्रिस्ती लोक हा हुकूम पाळीनात. तेव्हां इमेश्यस याला शिक्षा भोगण्याची पाळी आली. त्याला शिपायांनीं बांधून रोमास चालविले. तेथे रानटी जनावरांच्यापुढे याला विकायाचे होते. परंतु आपली अशी वाट होणार हे ऐकून त्याला मुळींच भय वाटले नाही. तो आनंदाने ह्मणाला, "हे प्रभो, तूं मजवर मोठी प्रीति केलीस. आणि मला तुजवरही प्रीति करूं दिलीस. व आतां तुझा सेवक पौल याप्रमाणे मला सांखळ्यांनीं बांधले आहे ह्मणून, मी तुझा फार उपकार मानतो." असें ह्मणून त्यानें आपल्या हातांनीं वेड्या चढविल्या. मग आपल्या लोकांवरोबर प्रार्थना करून तो शिपायांच्या ताब्यांत गेला.

रोमास जायाचे ह्मणजे तेव्हां मोठाच प्रवास होता. शिपायी लोक फार दांडगे होते. त्यांनीं वाटेत त्याला फार क्रूरपणे वागाविले. तो त्यांच्याविषयीं एका पत्रांत असें ह्मणतो कीं "मला रोज दाहा चिच्यांशीं तंडावे लागते. हे शिपायी नम्रपणाने व मायाळूपणाने उलटे अधिक क्रूर होतात." ह्मणजे जो जो मी त्यांच्यावर ममता करतां तो तो ते मजवर अधिक क्रूरपणा करतात.

स्मरना शहरास आल्यावर त्याची व पालिकार्पाची भेट झाली, तेव्हां त्याला मोठा आनंद झाला. कारण पालिकार्प हा त्याचा लहानपणचा सोबती होता. हे दोघे योहानाच्याजवळ बसून प्रभु येजूविषयीं शिकत असत. तेव्हांच्या गोष्टी निघाल्या ह्मणजे यांचीं अंतःकरणें किती दाटून येत! आश्या प्रांतांतील सर्व मंडळ्यांनीं आपले प्रतिनिधि पाठवून इमेश्यस याला समाधानाचीं पत्रे लिहिलीं. तींही त्याला स्मरनेस मिळालीं. पालिकार्प ह्मणाला "दादा, तुझ्यासारखा मला प्रभुकरतां मरण्याचा अधिकार मिळता तर किती चांगले होते!" इमेश्यस ह्मणतो, "दादा तुझीही पाळी येईल. परंतु सध्यां मंडळीला तुझ्या साह्याची गरज आहे. तुझा वेळ येईपर्यंत ऐरणीसारखा घट्ट राहा."

रोमशहरांत कांहीं लोक इमेश्यस याला सोडून द्यावे ह्मणून प्रयत्न करीत होते. त्यांस त्यानें असें लिहिले कीं, "मला श्वापदांच्या तोंडीं पडूं द्या. मला प्रभुच्ये सेवेसाठीं कुटले गेले पाहिजे. मी गव्हांचा

दाणा आहेत. सिंहांच्या दाणांखालीं मला दळलें जाऊं या. प्रभूकरतां मला मरूं द्या.”

रोमास पोंचण्याचा उशीर. लोक वाट पाहत होते. तमाशखान्यांत जमलेल्या गरदींत इमेर्यस आला असें समजतांच, “टाका सिंहापुढें खिस्त्याला” असा एकच शब्द झाला. इमेर्यस पुढें आणला तेव्हां तो ह्मणाला, “ज्याची उत्कंठा मी धरतो त्याकडे मी जातो. मी त्याचा आहे. माझा आत्मा त्यावर टेंकतो. तुमच्या शिक्षेचें मला काहीं भय वाटत नाही.”

इतक्यांत दोन भुकेले सिंह भुयारांतून बाहेर निघाले. ते मुद्दाम अशाच कामासाठीं तमाशखान्यांत ठेवले होते. त्यांनीं पांच चार मिनिटांत इमेर्यसाचा फराळ केला.

ज्या तमाशखान्यांत ही भयंकर गोष्ट घडली तो फार मोठा होता. तो गोल असून वर ८०,००० माणसें वसण्यास जागा होती. खालीं तळघरांत नानाप्रकारचे दुष्ट पशु कोंडलेले होते. रोमी लोक या वेळीं असे नीच झाले होते कीं या पशूंकडून ते पुष्कळ मनुष्यांस मारविण्याचा तमाशा मोठ्या आवडीनें पाहत. याविषयीं पुढें आणखी सांगूं. पुढल्या खेपेस खिस्ती धर्माच्या साक्षीकरतां मरणाऱ्यांच्या आणखी गोष्टी सांगूं.

शा० रा० मोडक.

नकला.

एका दारावर पाटी लावली होती. तिच्यावर “रंग” अशीं अक्षरे होती. त्यांचा अर्थ असा होता कीं, या दारास नुक्ताच रंग लावला आहे ह्मणून कोणीं हात लावूं नये. एक मनुष्य आला. त्यानें ती पाटी वाचली आणि खुशाल दार उघडलें. तेव्हां त्याचा हात व कपडे भरले. ह्मणून तो रागावला. त्याला एकानें ह्मटलें, “अहो तुझी पाटी पाहिली होती तर मग कां हात लावला?” तो ह्मणतो, “अहो, ‘रंग’ ह्मणजे मी समजलों, कीं, एथें रंग विकत मिळतात.”

“तुमच्या टोपीची किंमत काय?”

“मला ठाऊक नाही.”

“कोणीं तुझाला बक्षीस दिली आहे काय?”

“नाहीं. मीच घेतली.”

“तुझीच ती घेतली तर तुम्हांस तिची किंमत कशी माहित नाही?”

“मी ती खेवराजाच्या दुकानांतून घेतली तेव्हां तेथें कोणी नव्हतें.”

शा० रा० मोडक.

शास्त्रांतील प्रश्न.

१. या वेळेपूर्वीं देवाचे दूतानें पेत्रसास बंदीशाळेंतून केव्हां सोडविलें?

२. कोणते कोणते वेळीं योहान्नाचा भाऊ याकोब हा प्रभू येशू ख्रिस्तावरोबर होता ह्मणून लिहिलें आहे?

३. पौलसाचे पहिले प्रवासांत त्याजवरोबर किती शिष्य होते?

४. पौलसाचे उपदेशानें कोण पहिल्यानें खिस्ती झाला?

५. ज्या वचनाविषयीं प्रेषितांचे कृत्यांचे तेरावे अध्यायांतील बतिसाव्या ओवींत लिहिलें आहे, तें वचन काय आहे?

६. “परंतु ज्याला देवानें उठविलें त्याला कुजण्याचा अनुभव झाला नाही” या ओवीचा अर्थ काय आहे?

७. “तूं आपल्या पवित्रास क्षय पावूं देणार नाहीं” हें कोणत्या गीतांत लिहिलें आहे?

८. पौलस व बार्णवा ह्यांनीं अंत्योख शहरांतून बाहेर निघतांना आपले पायाची धूळ झाडून टाकिली, असें त्यांनीं कां केलें, व हें करणें त्यांस योग्य होतें काय?

९. “तें विदेश्यांस प्रकाश होण्यासाठीं व तुझ्या इस्रायल लोकांच्या गौरवासाठीं उजेड होईल” असें कोण ह्मणाला?

१०. जेव्हां पौलस व बार्णवा यांस समजलें कीं विदेशी व यहूदी लोक आपणास दगाड मारणार आहेत तेव्हां ते दुसरे शहरास निघून गेले. असें करण्यांत त्यांनीं खिस्ताची कोणती आज्ञा पाळिली?

जि. गार्डन.

शास्त्रप्रश्नांचीं उत्तरे देणारांचीं नांवें.

सु० शे० ऊ०

सु० म० व०

वि० का० को०

जा० ग्या० गा०

बालबोधमेव्याची जाहिरात.

बालबोधमेव्याची वर्षाची वर्गणी १२ आणे. ज्ञानोदय घेणारास ६ आणे, टपालहांशील ६ आणे.

सोनेरी अक्षरांच्या कवराचे सर्व वर्षांचे एके ठिकाणी बांधलेले अंक २ रूपयांस, २० एस. वी. फेरबांक डी. डी. भायखळा, मुंबई, या पत्त्यावर मिळतील.

बालबोधमेव्याच्या वर्गणीसंबंधी व पत्त्याबद्दल वेगरे लिहिणें तें ज्ञानोदयाचे म्यानेजर २० एस. वी. फेरबांक डी. डी. भायखळा, मुंबई, यास लिहावे.

प.

पद्च्छेद, अन्वय आणि अर्थ वि० के० पंडित...	...	१
पर्वत. भा० भा० चकनारायण...	...	१११०६
पवित्र छायेचा माणूस...	...	१३३
पवित्रशास्त्रांतील ग्रंथांचीं नांवे. ह० गो० केळकर.	...	१२६
पाऊस. रे० तु० नथोजी.	...	११८
पार्लिमंटसभा. आर० ए० ह्यूम्स.	...	८३
पाळलेले विषारी सर्प	१५८
पूल. सु० रा० मोडक.	...	९७
प्रार्थना. श्लोक. ता० आ० पंडित.	...	५६
प्रिन्स आल्बर्ट व्हिक्टर यांचें संक्षिप्त चरित्र. ज० जा० डिसोजा.	...	२१

व.

वक्षिसाचा भोंपळा	१
बालबोधमेव्याची जाहिरात १६३२४८६४८०१९६११२१२४४१६० १९२.	...	१९९
बोधपर संस्कृत श्लोक वि० के० पंडित.	...	१९९

भ.

भावी प्रिन्स ऑफ वेल्स	१९५
---------------------------	-----	-----

म.

मद्रासेकडला जातिभेद. ज० जा० डिसोजा.	...	८
मासे. उतारा.	...	७६
मिसर देशाचा तरुण खेदीव	१३४
मुलगीच आहे. शा० रा० मोडक.	...	१११
मुलांकरितां एक गोष्ट. मे० फे०	...	१८६
ह्यातान्याचा खिसा. करमणूक.	...	१४४

य.

येथू बाळ व आन्धनी साधु. वा० शा० कुकडे.	...	१८०
--	-----	-----

र.

रक्ताचे साक्षी. शा० रा० मोडक.	...	१९९
राजपुत्र आणि न्यायाधीश. जी० रा० उंडे.	...	१८९
रे० डा० टिंग. आर० ए० ह्यूम्स.	...	१६७
रेशमाचा कारखाना पहिल्याने कोणी काढला ?	...	६८
रोम शहरांतील कालंबेरिया नामक प्रेतस्थान	...	२

ल.

लंडन शहरांतील कांहीं प्रसिद्ध पूल. आर० ए० ह्यूम्स.	...	३६
लडाहान मारलेला मनुष्य. जी० जे० विल्यम्स.	...	११७
लहान जीमचें विशेष कृत्य	...	१००

लहानांचे मोठे. शा० रा० मोडक.	...	१४२१५९१८९१२०
लांकडांच्या लगद्याचे कागद	११९
लाजारसाची गोष्ट. ता० आ० पंडित.	...	३२१९
लियोपोल्ड फोन रांक	१११
लेकरांकरितां. दा० ल० साळवे.	...	९

व.

विकटोरिया महाराणीसाहेबांचे कांहीं महाल. आर० ए० ह्यूम्स.	...	६
विमानाविषयी कांहीं माहिती. ज० जा० डिसोजा.	...	४२१५
वेळ हा पैसा आहे. ह० गो० केळकर.	...	१३५
व्यंजनानुक्रम (अभंग.) वा० ल० साळवे	...	१६

श.

शमुवेलजन्मकथा. ह० गो० केळकर.	...	१
शास्त्रप्रश्न	१२८१४४
” जी. गॉर्डन. ३२४८६४८०१९६११२१२६०११७६११९८	...	१६०१७६११९२.
शास्त्रप्रश्नांची उत्तरे देणारांचीं नांवे. ४८६४८०१९६११२१२२८१४४	...	१६०१७६११९२.
शिकारगो एथील प्रदर्शन. आर० ए० ह्यूम्स.	...	१६४

स.

सगळ्यांत लहान चणीचीं माणसें. उतारा.	...	१५९
संगीतशाळा. शा० रा० मोडक.	...	३७
सच्छास्त्ररूप आत्मिक आरसा. वा० ल० सा०	...	१८८
संभाषण रा० म० मेहेदळे.	...	२६
समुद्रपर्यटनांतील धोके. आर० ए० ह्यूम्स.	...	१८३
सर रिचर्ड व्हिटिंग्टन ह्याची गोष्ट. ह० गो० केळकर.	...	१४११५२
सर्वांहून उत्तम व सर्वांहून कनिष्ठ
साक्रेटीस. शा० रा० मोडक.
साहा लहान लाडके एडके. एस० बी० फेर्वेक.
सुबोध स्फुट कविता. ता० आ० पंडित.	...	१८०
सूचना	...	१६
सेन्ट बार्थलम्यूच्या दिवशी झालेल्या वधाच्या संबंधांतली
एक गोष्ट	४०
सृष्टि आणि ईश्वर. शा० रा० मोडक.	...	६२५८८१२३१२५
स्फुट विषय	४५८५१३५१५
स्फुट श्लोक	१३
स्वीडन देशाचा लहान राजा. शा० रा० मोडक.	...	११

ह.

हरवलेलें अंगुस्तान. ह० गो० केळकर.
इशार आणि न्यायी मनुष्य. शा० रा० मोडक.

